

T.C.
ADYAMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

BİTLİS MERKEZ AĞZI
(Giriş – İnceleme – Metin – Sözlük)

Nejla YAŞURGAN

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Burak TELLİ

ADYAMAN- 2019

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Dr. Öğretim Üyesi Burak TELLİ danışmanlığında Nejla YAŞURGAN tarafından hazırlanan “Bitlis Merkez Ağzı (Giriş – İnceleme – Metin – Sözlük)” başlıklı çalışma 17 / 06 / 2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. İbrahim Halil TUĞLUK

İmza:

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Burak TELLİ

İmza:

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Serdar YAVUZ

İmza:

Doç. Dr. Murat Gökhan DALYAN

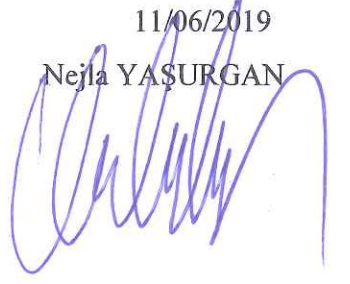
Enstitü Müdürü

BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Bitlis Merkez Ağzı (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük)” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf olarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

11/06/2019

Nejla YAŞURGAN

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Bitlis İli Merkez Ağzı

(Giriş – İnceleme – Metin – Sözlük)

Nejla YAŞURGAN

Adıyaman Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yeni Türk Dili Bilim Dalı

Haziran, 2019

Türk dilinin işleyişini ve inceliklerini anlamak, sadece yazı dili özelliği kazanan resmi dili incelemekle mümkün değildir. Bundan dolayı ağızların araştırılması ve incelenmesi gerekmektedir. Ağız çalışmaları Türk dili için doğrudan bir kaynak olmakla beraber, bunun yanında etimoloji, sosyoloji, etnoloji, folklor ve tarih gibi birçok bilime de katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda Türkiye Türkçesi ağızlarıyla ilgili çalışmalarda son yıllarda artmıştır. Ancak Bitlis ili ile ilgili detaylı bir çalışma bulunmamaktadır.

Bitlis stratejik konumu dolayısıyla birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. 1071'den beri Türk yurdu olan Bitlis'te çeşitli Türk devletleri hüküm sürmüştür. Ayrıca bir geçiş noktası özelliği göstermesinden dolayı zengin bir dil ve kültür tabakalaşması oluşmuştur. Tüm bu özellikleri düşünüldüğünde bölge ağız çalışmaları açısından önem arz etmektedir. Bu çalışma kaybolmakta olan Bitlis ili ağızıyla ilgili daha fazla çalışma yapılması gerektiğini göstermiştir.

Yapılan bu tez çalışmasının amacı ağız çalışmalarına katkıda bulunmak ve Bitlis ili ağızıyla ilgili çalışmaların sayısını artırmaktır. Bu tez çalışmasında merkez ve merkeze bağlı 6 köyden yapılmış olan derlemelerden 23 metin transkripsiyon alfabetiyle yazıya geçirilmiştir. Bu metinlerin fonetik ve morfolojik yapısı incelenmiştir. Bitlis ili ağzının önemli görülen özelliklerine değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ağız Araştırmaları, Bitlis Merkez Ağzı, Bitlis, Fonetik, Morfoloji.

ABSTRACT
Master's Thesis
The Dialect of Bitlis Centre
(Introduction– Research – Text – Lexicon)
Nejla YAŞURGAN
Adiyaman University
Gradute School of Social Sciences
Department of Turkish Language and Literature
New Turkish Language
June, 2019

Understanding the functioning and particulars of the Turkish Language is not possible only by examining the official language which has the characteristic of written language. Thus, we need to research dialects. The study of dialects is a direct source for Turkish Language. Nevertheless, they help etymology, sociology, ethnology, folklore and history. Thus, The Turkey Turkish dialects studies increase in recent years but we don't have any studies about Bitlis province.

Bitlis has hosted most of civilization because of its strategic location. Bitlis, Which has been a Turkish homeland since 1971, has ruled various Turkish states. In addition to this, there has occurred a rich language and cultural stratifying because of showing switch feature. Considering all these features, the region is important for dialect studies. This study showed us that more studies should be done on the dialect of the Bitlis province which is disappearing.

The aim of study is to help to dialect studies and increase the number of studies on the dialect of the Bitlis province. In this study, from the review of the center and 6 villages connected to the center 23 which is written with text transcription alphabet. These texts, which has phonetic and morphological structure, are examined. The important features on the dialect of the Bitlis province are mentioned.

Key Words: Dialect Reserarches, Bitlis Central Dialect, Bitlis, Phonetics, Morphological.

ÖNSÖZ

Her yazı dili kaynağını bir konuşma dilinden alır. Bugün standart dil olarak isimlendirilen Türkiye Türkçesinin yazı dilinin kaynağı da Anadolu ağızlarıdır. Böyle düşünüldüğünde standart dil dışındaki ağızların önemi daha iyi anlaşılacaktır. Bir dilin canlı tanıkları olan ağızlarda dilin geçirdiği aşamalar rahatlıkla görülebilir. Soyut mirasımız olan ağızlar günümüzde çeşitli kültürel, teknolojik ve toplumsal gelişmelerden dolayı bozulmakta ve yok olmaktadır. Bu yüzden dilciler kayıtlar ve yaptıkları çalışmalarla Anadolu ağızlarını koruma altına almayı planlamışlardır. İşte bu tez çalışması da bu amaca hizmet etmek, dil atlası ve Anadolu diyalektolojisine bir katkı düşüncesiyle hazırlanmıştır.

Ağız çalışmaları geniş veya dar sahalı çalışmalar olarak iki şekilde yapılmaktadır. Bu çalışmada dar saha çalışması esas alınmıştır. Çalışma kapsamında Bitlis merkez ve merkeze bağlı köylerde derleme çalışmaları yapılmıştır. Derlemelerde ağız yapısını doğru tespit edebilmek için genellikle 50 yaş üstü ve bölgeden uzun süre ayrılmamış kadın ve erkekler tercih edilmiştir.

Bitlis ağzıyla ilgili tüm kayıtlar 2014-2015 yılları arasında derlenmiştir. Bitlis merkezin çeşitli mahallelerinden derlenen metinlerden 17 tane, köylerden de 6 tane olmak üzere toplamda 23 metin deşifre ettik. Merkeze bağlı 6 köyden metin derledik. Bu köyler şunlardır: Dörtağaç, Ekinli, Konuksayar, Başhan köyü, Küllüce ve Yumurtatepe. Sadece bu 6 köyden metin derlenmesinin sebepleri bölgedeki köylerin bir kısmının etnik yapısı, bölgenin coğrafi koşullarının zor olması ve bazı köylerin tamamen boşaltılmış olmasıdır. Metinlerin deşifresinde Mehmet Dursun Erdem'in çeviri yazı işaretleri kullanıldı. Tezimizin transkripsiyonlu metin haricindeki kısımlarında Türk Dil Kurumunun Yazım Kılavuzu esas alınmıştır.

Çalışma, giriş, inceleme, metinler, sözlük olmak üzere dört bölümden meydana gelmektedir. Giriş kısmında çalışmayla ilgili temel konular, yörenin tarihi, kültürü, ekonomisi gibi ağız yapısının oluşmasında etken olan unsurlar hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. İnceleme kısmında öncelikle ses bilgisi özellikleri incelenmiş, akabinde şekil bilgisi özellikleri gösterilmiştir. Sonuç kısmında Bitlis ağzının Türkiye Türkçesi ağızları içindeki yerini tespit edilmeye çalışıldı ve bulgular maddeler halinde sıralandı. Metinler bölümünde Bitlis merkez ve köyelerine ait, yörenin dil özelliklerini yansıtan

metinler bulunmaktadır. Sözlük bölümünde metinde geçen dikkat çekici ve yazı dilinde kullanılmayan kelimeler verilmeye çalışılmıştır. Yörenin kelime hazinesini biraz daha geniş verebilmek düşüncesiyle yine tarafımızca derlenmiş fakat deşifre edilen metinler içerisinde bulunmayan kelimeler “Metin Dışı Derlenen Kelimeler” başlığıyla verilmiştir.

Metinlerde kullanılan büyük harflerin her biri farklı bir ses için transkripsiyon harfi olarak kullanılmıştır. Metinlerde geçen özel isimler italik yazı tipiyle yazılmıştır. Bütün derlemeler ve metinlerin deşifreleri tarafımızca yapılmıştır. İnceleme kısmında örnekler verilirken kelimelerin yanına metin ve sıra numaraları “1/5” şeklinde yazılmıştır. İlk sayı metin numarasını, ikinci sayı ise metin içinde kelimenin geçtiği bölümü göstermektedir.

Lisans yıllarımda bana dili sevdiren, bu alanı seçmemde büyük payı olan, bana ağız çalışması yapmasını öğreten kıymetli hocam Sayın Doç. Dr. Serdar YAVUZ’a, kıymetli fikirlerini benimle paylaşan ve çalışmanın her safhasında bana yol gösteren tez danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Burak TELLİ’ye teşekkürlerimi sunarım. Son olarak tezi hazırlarken maddi manevi desteklerini esirgemeyen dostlarıma ve aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Adıyaman – 2019

Nejla YAŞURGAN

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
TABLolar VE HARİTALAR.....	xii
ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ.....	xiii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xv

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. BİTLİS.....	1
1.1.1. Bitlis İsmi nin Kaynağı.....	1
1.1.2. Bitlis İlinin Tarihçesi.....	3
1.2. İLİN COĞRAFYASI.....	6
1.2.1. İlin Coğrafi Konumu.....	6
1.2.2. İklim ve Hava.....	7
1.2.3. Bitki Örtüsü ve Orman Varlığı.....	9
1.2.4. Nüfus ve Yerleşme.....	10
1.2.5. Eğitim.....	12
1.2.6. İktisadi Yapı.....	13
1.3. GELENEK VE GÖRENEKLER.....	15

İKİNCİ BÖLÜM

SES BİLGİSİ

2.1. ÜNLÜLER.....	25
2.1.1. Ünlü Çeşitleri.....	25
2.1.1.1. /a/ Ünlüsü ve Çeşitleri.....	25
2.1.1.2. /e/ Ünlüsü ve Çeşitleri.....	26
2.1.1.3. /ı/ Ünlüsü ve Çeşitleri.....	27

2.1.1.4. /i/ Ünlüsü Çeşitleri.....	28
2.1.1.5. /o/ Ünlüsü ve Çeşitleri.....	29
2.1.1.6. /ö/ Ünlüsü ve Çeşitleri.....	30
2.1.1.7. /u/ Ünlüsü ve Çeşitleri.....	30
2.1.2. Ünlülerde Uzunluk-Kısalık.....	31
2.1.2.1. Uzun Ünlüler.....	31
2.1.2.1.1 Uzun /a/ Ünlüsü: /ā/.....	31
2.1.2.1.2 Uzun /e/ Ünlüsü: /ē/.....	31
2.1.2.1.3. Uzun /ı/ Ünlüsü: /ī/.....	32
2.1.2.1.4. Uzun /i/ Ünlüsü: /ḯ/.....	32
2.1.2.1.5. Uzun /o/ Ünlüsü: /ō/.....	32
2.1.2.1.6. Uzun /u/ Ünlüsü: /ū/.....	32
2.1.2.1.7. Uzun /ü/ Ünlüsü: /Û/.....	32
2.1.2.2. Kısa Ünlüler.....	32
2.1.3. Ünlü Uyumları ve Benzeşmeleri.....	33
2.1.3.1.Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu.....	33
2.1.3.1.1.Düzlük Yuvarlaklık Uyumunun Sağlanması.....	33
2.1.3.1.2.Düzlük-Yuvarlaklık Uyumunun Bozulması.....	34
2.1.3.2. Önlük-Artlık Uyumu.....	35
2.1.3.2.1.Önlük-Artlık Uyumunun Bozulması.....	35
2.1.4. Ünlü Değişimleri.....	36
2.1.4.1. Art Ünlülerin Önlüleşmesi.....	37
2.1.4.2. Ön Ünlülerin Artlaşması.....	38
2.1.4.3.Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması.....	40
2.1.4.4.Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi.....	41
2.1.5. Ünlülerde Düşme ve Türeme.....	42
2.1.5.1. Ünlü Düşmesi.....	42
2.1.5.2. Ünlü Türemesi.....	43
2.2. ÜNSÜZLER.....	44
2.2.1.Ünsüz Çeşitleri.....	44
2.2.2.Ünsüz Değişimleri.....	46
2.2.3. Ünsüz Düşmesi.....	51

2.2.4. Ünsüz Türemesi.....	53
2.2.5. Benzeşmezlik	54
2.2.6. Ünsüz İkizleşmesi	54
2.2.7. Göçüşme	54
2.2.8. Hece Düşmesi	55
2.2.9. Hece Türemesi	55

ÜÇÜNÇÜ BÖLÜM

ŞEKİL BİLGİSİ

3.1.2.1. Sıfat-Fiiller.....	57
3.1.2.2. Zarf-Fiiller	57
3.1.2.3. İsim-Fiiller	58
3.1. YAPIM EKLERİ	56
3.1.1. İsimden İsim Yapma Ekleri.....	56
3.1.2. Fiilden İsim Yapma Ekleri.....	56
3.1.3. Fiilden Fiil Yapma Ekleri.....	58
3.1.4. İsimden Fiil Yapım Ekleri.....	58
3.2. ÇEKİM EKLERİ.....	59
3.2.1. İsim Çekim Ekleri	59
3.2.1.1. Hâl Ekleri	59
3.2.1.1.1. İlgi Hâli Eki	59
3.2.1.1.2. Yükleme Hâli Eki.....	59
3.2.1.1.3. Yönelme Hâli Eki	60
3.2.1.1.4. Bulunma Hâli Eki	60
3.2.1.1.5. Çıkma Hali Eki.....	60
3.2.1.1.6. Vasıta Hali Eki.....	61
3.2.1.2. İyelik Ekleri	61
3.2.2. Fiil Çekimi	61
3.2.2.1. Fiillerin Basit Zaman Çekimleri	62
3.2.2.1.1. Bildirme Kipleri	62
3.2.2.1.1.1. Şimdiki Zaman	62

3.2.2.1.1.2. Geniş Zaman	63
3.2.2.1.1.3. Görülen Geçmiş Zaman	64
3.2.2.1.1.4. Duyulan Geçmiş Zaman	64
3.2.2.1.1.5. Gelecek Zaman Eki	65
3.2.2.2.2. İsteme Kipleri	65
3.2.2.2.2.1. Emir Kipi	65
3.2.2.2.2.2. Dilek-Şart Kipi	66
3.2.2.2.2.3. İstek Kipi	66
3.2.2.2.3. Fiillerin Birleşik Zaman Çekimleri	66
3.2.2.2.3.1. Hikâye	67
3.2.2.2.3.2. Rivayet	67
3.2.2.2.3.3. Şart	67
3.3. ZAMİRLER	68
3.3.1. Şahıs Zamirleri	68
3.3.2. İşaret Zamiri	69
3.3.3. Belgisiz Zamir	70
3.3.4. Dönüştürme Zamiri	70
3.3.5. Soru Zamiri	71
3.4. EDATLAR	71
3.5. BAĞLAÇLAR	72
SONUÇ	73
METİNLER	78
SÖZLÜK	176
METİN DIŞI DERLENEN KELİMELER	181
KAYNAKÇA	184
ÖZGEÇMİŞ	193

TABLÖLAR VE HARİTALAR

Tablo 1: Bitlis İli Kronolojisi.....	5
Tablo 2: Bitlis ilinin sıcaklık değerleri, güneşlenme süresi, yağışlı gün sayısı ve toplam yağış miktarı.....	8
Harita 1: Bitlis İli İdari Haritası.....	22
Tablo 3: Şahıs Zamirleri.....	63
Tablo 4: Dönüşlülük Zamirleri.....	64

ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ

á: a-e arası ünlü

ä: e-a arası ünlü

à: a-ı arası ünlü

â: a-o arası ünlü

è: e-i arası ünlü

ê: e-ö arası ünlü

í: ı-i arası ünlü

î: ı-u arası ünlü

ï: i-ü arası ünlü

ó: o-ö arası ünlü

ô: o-u arası ünlü

õ: ö-ü arası ünlü

ú: u-ü arası ünlü

ķ: Katı, patlayıcı, ötümsüz art damak ünsüzü

ħ: Hırıltılı h

ħ: Normalden kalın h

ğ: Art damak g si

ţ: Normalden kalın t

ṽ: Katı, sızıcı, ötümlü bir diş dudak ünsüzü

ş: Yarı tonlu s

ŗ : Erimeye yakın r

ŗ̄: Erimeye yakın m

ñ: Damak n si

ş: Normalden kalın, art damak s'si

l̄: Gevşek boğumlanmalı, akıcı l ünsüzü

Қ: қ-қ arası ünsüz

K: k-g arası ünsüz

T: t-d arası ünsüz

Ç: c-ç arası ünsüz

S: s-z arası ünsüz

Ş: Ő-j arası ünsüz

P: p-b arası ünsüz

F: v-f arası ünsüz

‘: Ayın

-: Ünlüler üzerinde uzunluk işareti

˘: Ünlüler üzerinde kısalık işareti

°: Ünsüzlerin altında erime işareti

KISALTMALAR LİSTESİ

Ank.	Ankara
C	Cilt
ÇED	Çevresel Etki Değerlendirmesi
DGA	Doğu Grubu Ağızları
Ed.	Editör
ha	Hektar
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MÖ	Milattan Önce
MS	Milattan Sonra
No.	Numara
S.	Sayı
s.	Sayfa
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TDAY	Türk Dünyası Araştırma Yıllığı
TDK	Türk Dil Kurumu
t.y.	Tarih yok
Ünv.	Üniversite
Yay.	Yayın

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. BİTLİS

1.1.1. Bitlis İsmiinin Kaynağı

Tarih boyunca çok farklı isimlerle anılan Bitlis'i Asurlular Bit-Liz, Pers ve Yunanlılar Bad-Lis, veya Bad-Lais, Bizanslılar Bal-Lais-on, Babalesion veya Baleş, Araplar Bad-Lis, Pageş veya Pağışı olarak kullanmışlardır. Asurluların kullandığı dilde Bit kelimesi yurt, Bet kelimesi ise kale anlamında kullanılmaktadır. Böylece Bit-Liz anlam olarak Liz'in Yurdu'nu, Bet-Lis ise Liz'in Kalesi'ni karşılamaktadır (Yağız, 2016:1; Serdar, 2000:1). Şerefnâme' nin yazarı Şeref Han, Kamûs-ül Â'lâm'ın yazarı Şemsettin Sâmî,Zinnat-ülKulub'un yazarı Kavzinli Hamdullah Meftuni ve Rum ve Acem tarihçilerinden Maksidi şehrin isminin Büyük İskender'in komutanlarından olan ve aynı zamanda Bitlis kalesini yapan Bedlis'ten geldiğini savunmaktadırlar. Şemsettin Sâmî Bedlis kelimesinin anlamının "havası ve suyu güzel olan yerin adı" olduğunu belirtmektedir (Araboğa, 2018:65).

Şehrin tesisine dair çeşitli rivayetler bulunsa da tarihçilerin ittifakla üzerinde durduğu ve Evliya Çelebi'nin de belirttiği rivayet şu şekildedir: MÖ 336 yılında Makedonya Kralı II. Filibe'nin ölmesi üzerine onun yerine oğlu Büyük İskender (Şeref Han Şerefname adlı eserinde İskender'in peygamber olarak bilinen İskender Zülkarneyn olduğunu savunmaktadır. Zülkarneyn isminin "iki boynuz" anlamına geldiği, Zülkarneyn'in sürekli doğuya hareket ettiği ve 31 yaşında öldüğü bilinmektedir. Bu sebeple; Büyük İskender'in de alnında boynuz halinde iki et yumrusunun çıkması, doğuya seferler yapması ve 30'lu yaşlarda ölmesinden dolayı İskender ve Zülkarneyn'in aynı kişiler olduğunu savunmaktadır. Fakat ileri sürülen bu tez bugüne kadar ispatlanamamıştır) kral olarak geçmiştir. İskender Babil'i İşgal ettikten sonra Hindistan seferine çıkmaya karar vermiştir. Hindistan seferine çıkmadan önce İskender'in alnında boynuz gibi görünen iki et parçası çıkmış ve bunu gizleyebilmek için devamlı olarak boynuzlu miğfer takan İskender'e bütün hekimlerin aradığı şifanın sularda olduğunu söylemesi üzerine uğradığı bütün yerlerdeki sularda yüzünü yıkayarak

derdine derman aramıştır. Şatt'ül-Arap bölgesine geldiğinde Dicle Nehri'ne akan bütün suların araştırılması için bilginlerini görevlendiren İskender ve mahiyeti, biraz ilerledikten sonra Bitlis önlerine gelmişler ve Bitlis çayının kendisine şifa verdiğini görünce Kösür ve Rabat sularının birleştiği yerde karargâhını kurmuştur (Serdar, 2017:5).

Hekimler İskender'e şifasının suyun kaynağında olduğunu söylediği için öncelikle şehrin doğusundan akan Rabat suyunun kaynağına gidilmiş fakat günlerce kullandığı halde derdine derman olmadığı görülmüştür. Bunun üzerine şehrin batısından akan Kösür Çayının kaynağına gidilmiştir. Bu suyun pınarının olduğu yerde suların fişkırdığı dağlık ve ağaçlıklı yeşil tepeler ile zümrüt yeşilliğinde, reyhan ve değişik çiçeklerle bezelenen yerin iklimine İskender hayran kalmış ve buranın havasından, suyundan faydalanmak için yaklaşık bir hafta kadar burada konaklamaya karar vermiştir. Bitlis'e 10 km uzaklıkta yer alan Duav (İkisü) yaylasında bulunan ve günümüzde hala İskender Çeşmesi olarak anılan bu suyun İskender'in hastalığına şifa olduğu ve boynuzlarının kaybolduğu görülmüştür. Burada derdine şifa bulan İskender komutanlarından biri olan Leis'i çağırarak Kösür ve Rabat sularının birleştiği yerde müstahkem bir kale yapmasını istemiştir ve komutanına dönerek "Ben İran (bazı kaynaklarda Hindistan) seferinden dönene kadar buraya öyle bir kale yap ki benim gibi bir kral veya kumandan dahi onu ele geçiremesin. Böylece bu kalenin ve yerin ismi kuşaktan kuşağa, yüzyıldan yüzyıla ebedileşsin" demiştir (Serdar, 2017:5-6).

Kendisine kuşatılması zor bir kale yapılması emredilen Leis, kaleyi yedi yılda tamamladıktan sonra İskender İran ve Hindistan'ı fethedip geri dönmüştür. Büyük İskender kalenin önüne gelip içeriye girmek istediğinde buna müsaade edilmemiştir ve kalenin kapıları kapatılmıştır. İskender kalenin kuşatılması için emir vermiş fakat günlerce uğraşmasına rağmen kaleyi alamamış ve Rahva Ovasına doğru çekilmiştir. İskender geri çekilince Leis, İskender'in huzuruna çıkmış, anahtarı teslim etmiş ve onu şehre davet etmiştir. İskender hiddetle "Bre mel'un, madem anahtarı verecektin beni neden bu kadar uğraştırdın? Onca adamımı neden kırdırdın?" demesi üzerine Leis saygı ile: "Ey Büyük Fatih! Benim direnmem sizin emrinizin gereği idi. Sizin dahi alamayacağımız bir kale yaptığımı göstermek için direndim. Kale sizindir, benim için vereceğiniz karara da boynum kıldan incedir" cevabını vermiştir. Bu cevabı beğenen

İskender kaleye kumandanının adını verir ve bu isim zamanla Bitlis'e dönüşür (Kayaoğlu, 1967:9).

1.1.2. Bitlis İlinin Tarihçesi

Bitlis tarihinin ne kadar eskiye dayandığı kesin olarak bilinemese de tarihçiler Bitlis tarihinin 5000 veya 7000 yıllık olması üzerinde fikir birliğine varmışlardır. Bitlis tarihi Neolitik Çağ diye adlandırılan Yenitaş dönemine kadar uzamaktadır. Neolitik Çağ, Yenitaş veya Cilalı Taş diye de adlandırılan bu dönem, Ortataş ve Tunç Devri arasında kalan zaman dilimidir. Bu dönem MÖ 3000 ve 9000 yılları arasını kapsamaktadır. Güneybatı Asya ülkelerindeki Neolitik Çağ MÖ 9000-5000, Avrupa ülkelerindeki Neolitik Çağ MÖ 6500, Tuna kıyılarında MÖ 5500 yıllarında yaşanmıştır. Buna göre Bitlis tarihinin 5000 yıldan fazla olması 7000 yıllık olması ihtimali daha fazladır (<http://www.bitliskulturturizm.gov.tr>, 01.02.2019).

Bitlis il sınırları içerisinde yer alan Süphan ve Nemrut dağlarındaki obsidyen (doğal cam yatakları) yataklarından elde edilen doğal camın kesici, yontucu ve kazıyıcı alet olarak çevredeki yerleşim yerlerinde kullanıldığı görülmüştür. Aynı zamanda bazı çalışmalar sonucunda o döneme ait ticaret yolu, Van Gölü'nün doğusundan güneye, batıda ise Diyarbakır il sınırlarına kadar uzanmaktadır. Bitlis; Van ve Diyarbakır illeri arasında yerleşmiş olduğu için Van'dan Diyarbakır'a yapılacak ticaretin ancak Bitlis üzerinden yapılabileceği dikkate alındığında, Bitlis'in Neolitik dönemden beri yerleşme yeri olduğu görülmektedir (Serdar, 2017:9).

MÖ 2000'li yıllarda Hitit egemenliği altına, MÖ 1700'li yıllarda da Murri-Mitanni egemenliği altına giren Bitlis ardından Asurlular'ın hâkimiyeti altına girmiştir. Asurlular MÖ 2000 yılları ortalarında yukarı Mezopotamya'da egemenlik kuran savaşçı bir millettir ve geçtikleri her yeri yakıp yıkmışlardır. MÖ 1280 yılında Asur Kralı olan I. Salmanassar devrinden sonra, Van Gölü çevresine Urartular yerleşmişlerdir (<http://www.bitliskulturturizm.gov.tr>, 01.02.2019). Bitlis MÖ 400 yıllarına kadar Urartular'ın yerleşim yeri idi ve MÖ XI. yüzyıla kadar Urartular'ın hâkimiyeti altında kalmıştır. Bitlis, VI. yüzyıla kadar Medler'in yönetimi altında kalmıştır. Pers Krallığı'nın kurulması ile II. Darius tarafından işgal edilmiştir. Bunun arkasından MÖ IV. yüzyılda ise Makedonya Kralı Büyük İskender'in yönetimi altına girmiştir. Daha

sonra ise MS II. yüzyılda Doğu Roma İmparatoru tarafından işgal edilmiş ve VII. yüzyıla kadar Bizans yönetimi altında kalmıştır (Seferbey vd., 2000:1).

MÖ VI. yüzyılda bütün Doğu Anadolu gibi Bitlis de Pers egemenliğine girmiştir. İskender ordularının MÖ 331'de Pers egemenliğine son vermesinden sonra Bitlis Selevkos Krallığına bağlanmıştır. Daha sonra Nebatilerin egemenlik alanında kalan yöreye MS 106'da Romalılar egemen olmuştur. Sasanilerle Romalılar arasında sık sık el değiştiren Bitlis, MS 395'ten sonra Doğu Roma İmparatorluğu sınırları içinde kalmakla birlikte, yönetim gücü yerel beylerin eline geçmiştir (Sönmez, 2007: 41). 641 yılından itibaren Araplar'ın elinde olan Bitlis'in Bizans ve Araplar arasında birkaç kez el değiştirmesi sonrasında Mervani Devleti'ne katılmasıyla Bizans ve Mervani Devleti arasındaki sınır şehri görevini görmüştür. Birçok farklı devletin egemenliği altına giren kent daha sonra 1085 yılında Dilmaçoğulları Beyliği'ne sonrasında Sökmenliler ve ardından da Eyyubiler'e katılmıştır (Uluer, 2009:8).

Selçukluların Anadolu'ya gelmesiyle Mervanoğulları'nın hâkimiyetine son verilmiştir. Sonrasında ise Bitlis bir Türk yurdu olarak Selçukluların egemenliğine girmiştir. 1047 yılında Selçuklu egemenliğine giren Bitlis ili kısa bir süre sonra tekrar Mervanilerin eline geçmiştir. 1064 yılında Aras Nehri'ni geçerek Gürcistan ve Nahcivan'ı alıp Ani şehrinde Bizans ve Ermeni birlikleri bozguna uğratan Sultan Alparslan Van Gölü havzasına kadar ilerlemiştir. Sultan Alparslan Van, Bitlis ve Muş bölgesinde bulunan Türkmen beylerini zorlamaya başlayınca bu beyler Selçuklu'ya bağlanmıştır. Buna rağmen şehrin yönetimi Mervanoğulları'nda kalmıştır. 1084 yılında ise tamamen Selçuklu İmparatorluğu'na katılmıştır ve yönetimi Selçuklu Komutanı olan Dilmaçoğlu Mehmet Bey'in emrine verilmiştir (Araboğa, 2018:65-66).

XIII. yüzyıldan sonra Bitlis yöresinde Şerefhanlar etkili olmuştur. 1243'te İlhanlılara, 1394'te Timur'a, 1405'te Karakoyunlulara bağlanan Şerefhanlar, 1467'de Akkoyunlular tarafından Bitlis'ten sürüldülerse de 1495'te yeniden geri dönmüşlerdir. 1507'de Safeviegemenliğine giren yöre, Bitlisli ünlü tarihçi ve devlet adamı İdrisiBitlisi öncülüğünde 1514'de Osmanlı egemenliğine geçmiş ve merkezden atanan beylerle yönetilmeye başlanmıştır (Barut, 2013: 50-51). 1537 tarihli bir icmal defterinde Bitlis; Tatvan, Ahlat, Muş, Bulanık ve Hıms nahiyelerinin bağlı olduğu bir Osmanlı vilayeti olarak gösterilmektedir. Yavuz Sultan Selim tarafından 1514 yılında Osmanlı'ya katılan Bitlis bölgenin sanat, kültür ve ilim merkezi haline gelmiştir. Daha sonra Muş sancağına

bağlı bir kaza olarak XIX. yüzyılın ortalarına kadar gelen kent, 1879'da Siirt, Muş, Genç, Bitlis Merkez sancaklarının da bağlı olduğu 4 sancak, 19 kaza, 8 nahiye ve 2088 köyden oluşan Vilayet Merkezi haline gelmiştir. O zaman Bitlis Merkez sancağının sınırlarının ilin günümüzdeki sınırları ile aynı olduğu görülmektedir (Araboğa, 2018:66).

Bitlis Osmanlı'nın son dönemlerinde eski önemini yitirmiştir. Araya savaş yıllarının da girmesiyle önemini büyük ölçüde kaybetmiştir. I. Dünya Savaşı sırasında Rus işgaline uğramış ve 8 Ağustos 1916 yılında işgalden kurtulmuştur. 1929 yılında ise Muş Valiliği'ne bağlanarak kaza haline gelmiştir. 25 Aralık 1935 yılında çıkan bir kanunla tekrar il haline gelmiştir (Öztürk, 2004:7).

Tablo 1: Bitlis ili kronolojisi(Sönmez, 2007: 42; Uluer, 2009:10)

MÖ 1000	Urartuların bölgeye yerleşmesi
MÖ 550	Doğu Anadolu'nun Pers egemenliği altına girmesi
MÖ 331	Makedonya orduları tarafından Pers egemenliğine son verilmesi
MS 641	Bitlis'in Araplar tarafından alınması
927	Bizanslıların Arap egemenliğine son vermesi
990	Bitlis'in Mervani egemenliği altına girmesi
1085	Bitlis'te Dilmaçoğulları Beyliği'nin kurulması
1100	Ahlat'ta Sökmenli Beyliği'nin kurulması
1192	Bitlis'in Sökmenli egemenliği altına girmesi
1207	Eyyubilerin Sökmenliler egemenliğine son vermesi
1220	Bitlis'te Şerefhanların egemen olması
1229	CelaleddinHarzemşahın Bitlis'i alması
1230	Bitlis'in Anadolu Selçuklu egemenliği altına girmesi
1243	Şerefhanların İlhanlı egemenliğine girmesi
1394	Şerefhanların Timur egemenliğine girmesi
1405	Şerefhanların Karakoyunlu egemenliğine girmesi
1467	Bitlis'in Akkoyunlu egemenliğine girmesi, Şerefhanların Bitlis'ten gönderilmesi
1495	Şerefhanların Bitlis'e geri dönüşleri
1507	Bitlis'in Saferi egemenliği altına girmesi

1514	Bitlis'in Osmanlı egemenliğine girmesi
1534	Bitlis'in Şerefhanlar yerine merkezden atanan beyler tarafından yönetilmeye başlanması
1578	Şerefhanların Bitlis'e yeniden dönüşü
1670	Şerefhanların egemenliğinin sona ermesi
1879	Bitlis'in il merkezi haline getirilmesi
1894	Şerif Beyin Reşit Pasa harekâtında yenik düşmesi
1914	Ermenilerin Bitlis'te ayaklanmaları
21 Temmuz 1914	Osmanlı Hükümetinin seferberlik ilamı üstüne 40.000 kadar Bitlislinin Van'da bulunan 10. Kolorduya katılması
Temmuz 1915	Rusların Malazgirt ve Pasinler'i ele geçirmesi ile Başhan yakınlarına gelmeleri
1 Mart 1916	Rusların Bitlis'i işgali
8 Ağustos 1916	Bitlis'in Rus işgalinden kurtarılması

Farklı kültürlere, dillere ve inançlara ev sahipliği yapan şehir, XX. yüzyıl başındaki Rus İşgali, I. Dünya Savaşı ve Ermeni halkın güney illere tehcir edilmesiyle Cumhuriyet Dönemi'nde nüfusu azalmış, ekonomik ve sosyal hayatı tükenmiştir. Bu yıkım Cumhuriyet Dönemi'nde de halkın eğitim görmek ve çalışmak amacıyla batı illerine göç etmesiyle devam etmiştir (Azap, 2015:8).

1.2. İLİN COĞRAFYASI

1.2.1. İlin Coğrafi Konumu

Bitlis konum olarak Doğu Anadolu Bölgesi'ni Güney Doğu Anadolu Bölgesi'ne bağlayan bir yerde bulunmaktadır. Etrafı dağlarla çevrili tarihi bir şehir olan Bitlis, İpek ve Hac Yolu güzergâhı üzerinde kurulmuştur. Alan olarak Doğu Anadolu Bölgesi'nde konumlanan Bitlis ilinin doğusunda Van ili ile Van Gölü, batısında Batman, güneyinde Siirt, kuzeydoğusunda Ağrı, kuzey ve kuzeybatısında ise Muş illeri bulunmaktadır. Yüzölçümü 6.706 km² olan ilin sınırları içerisinde kalan Van Gölü'nün 1.876 km²lik

kısmı da ilave edildiğinde toplam yüzölçümü 8.582 km² ye ulaşmaktadır (Seferbey vd., 2000:1-11).

Bitlis ili 410 33' - 430 11' Doğu Boylamları 370 54'- 380 58' Kuzey Enlemleri arasında bulunmaktadır. İlin uzunluğu en doğu hudut noktasından en batı hudut noktasına kadar 144 km iken, en kuzey noktasından en güney noktasına kadar ise 120 km'dir. İl Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat ve Yukarı Murat Bölümleri'nin sınırları üzerinde yer almaktadır (<http://www.bitlistso.org.tr>, 02.02.2019).

Bitlis ili Türkiye'de Doğu Torosları teşkil eden ve Hakkâri'deki Cilo Dağları'na kadar devam eden dağların nispeten daralmış olduğu bir vadi üzerinde kurulmuştur. Bu nedenle seyyahlar ve araştırmacılar il için "Vadideki Yeşil Şehir" ismini kullanmışlardır. Bitlis, Van Gölü havzasını Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne bağlamanın yanı sıra Anadolu'nun batısından gelerek Harput-Bingöl-Solhan-Muş ve Bitlis üzerinden İran'a giden yol ile Musul- İskenderun-Adana-Gaziantep-Şanlıurfa-Diyarbakır ve Bitlis üzerinden kuzeye giden yol üzerinde bulunarak stratejik bir önem sağlamıştır (Serdar, 2007:13; Serdar, 2013:10).

Bitlis merkez ilçe ile beraber Adilcevaz, Ahlat, Güroymak, Hizan, Mutki ve Tatvan olmak üzere 6 ilçeden oluşmuştur. Günümüzde 14 bucak, 334 köy ve 295 mezrası bulunmaktadır (Serdar, 2017: 3). Çağlar boyunca ilgi gören bir merkez olan Bitlis, Dicle'nin kollarından birini oluşturan Bitlis Çayı'nın Güneydoğu Toroslar üzerinde açtığı dar bir vadi üzerinde kurularak (Olçay ve Araboğa, 2018:947) güneydoğu düzlüklerini Doğu Anadolu Bölgesi üzerinden Kafkasya ve İran'a bağlayan coğrafi bir konuma sahiptir. Bu kentin ilk olarak nerede kurulduğu ise kesin olarak bilinmemektedir (Baş, 2010:377).

1.2.2. İklim ve Hava

Dağlık bir bölgede yer alıp 1605 m rakıma sahip olan Bitlis ilinde sert karasal iklim özellikleri görülmekte iken Van Gölü kıyılarında ise gölün iklimi yumuşatan etkileri hissedilmektedir. Bu sebeple göl kıyıları ve ilin uzak bölgeleri arasında iklim bakımından farklılıkla görülmektedir. Bitlis iline hâkim olan iklim, Akdeniz iklimi ve doğunun sert karasal iklimi arasında bir geçiş niteliği taşımaktadır. Bitlis ilinde kış ayları erken başlayıp geç biterken, ilkbahar mevsimi kısa sürmektedir. Ocak ve şubat

ayları şiddetli kış ve soğuk, Temmuz- Ağustos ayları sıcak ve kurak geçerken, ekim ve nisan ayları arasında don olayları görülmektedir. Yağışlar genel olarak kış ve bahar aylarında kar yağışı olarak düşmektedir ve kar uzun süre yerde kalmaktadır. Van Gölü kıyısında da benzer özellikler izlenmekle birlikte kıyı kesiminde yağış daha fazla görülmektedir. Yaz ve kış, gece ve gündüz sıcaklık farkı daha azdır. Genel olarak insan ve toplum yaşamını olumsuz olarak etkileyen çok sıcak, çok soğuk ve nemli iklim koşulları gibi etkenler ilde fazla görülmemektedir (<https://bitlis.tarimorman.gov.tr>, 03.02.2019).

Bitlis ilinde yıllık yağış ortalaması 575-1617 mm olurken, ortalama olarak en fazla yağış alan ay 40,6 mm ile aralık ayı, 39,1 mm ile Şubat ayı ve 39,9 mm ile de mart ayı olmaktadır. En fazla yağış alan yer Bitlis merkez, en az yağış alan yer ise Ahlat ilçesidir. İlde yıllık ortalama nisbi nem oranı %73 civarındadır. Nisbi nem oranının en yüksek olduğu ay %88 ile aralık ayıdır. En düşük olduğu ay ise %25 ile eylül ayıdır (Uluer, 2009:29-30).

İlin uzun yıllar meteorolojik verilerine bakıldığında açık gün sayısının 166, kapalı gün sayısının 69 ve yağışlı gün sayısının 130 olduğu görülmektedir (Uluer, 2009:29-30). Yine aynı şekilde meteorolojik veriler uzun yıllar bazında incelendiğinde ilde yağışların kış ve bahar aylarında düştüğü görülmektedir. Bazı yıllar ise yaz aylarında yağış neredeyse hiç düşmemektedir (Seferbey vd., 2000:29). Tablo 2’de Bitlis ilinin uzun yıllar içerisinde (1959-2018) ortalama olarak gerçekleşen sıcaklık değerleri, güneşlenme süresi, yağışlı gün sayısı ve toplam yağış miktarı değerleri verilmiştir.

Tablo 2: Bitlis ilinin sıcaklık değerleri, güneşlenme süresi, yağışlı gün sayısı ve toplam yağış miktarı (<https://mgm.gov.tr>, 03.02.2019).

BITLİS	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Yıllık
Ölçüm Periyodu (1959 - 2018)													
Ortalama Sıcaklık (°C)	-3.1	-2.2	1.7	7.6	13.1	18.4	22.8	22.4	17.7	11.2	4.5	-0.9	9.4
Ortalama En Yüksek Sıcaklık (°C)	1.1	2.2	6.1	12.9	19.2	25.3	30.4	30.7	26.2	18.5	10.1	3.2	15.5
Ortalama En Düşük Sıcaklık (°C)	-6.6	-5.8	-2.0	3.2	7.4	11.5	15.6	15.1	10.7	6.3	0.9	-4.3	4.3
Ortalama Güneşlenme Süresi (saat)	2.4	3.3	5.0	5.9	7.4	9.3	9.8	9.7	9.2	5.4	2.9	2.0	72.3
Ortalama Yağışlı Gün Sayısı	13.5	13.3	15.5	15.7	14.2	5.6	1.7	1.4	2.7	9.8	11.0	13.2	117.6
Aylık Toplam Yağış Miktarı Ortalaması (mm)	155.4	167.8	171.8	161.9	105.3	24.2	5.9	4.2	17.5	99.9	143.5	159.6	1217.0
Ölçüm Periyodu (1959 - 2018)													
En Yüksek Sıcaklık (°C)	15.1	21.9	23.0	27.8	29.4	34.0	38.0	37.4	35.2	30.2	22.0	15.6	38.0
En Düşük Sıcaklık (°C)	-24.1	-22.0	-20.3	-15.6	-2.5	1.0	7.0	7.0	1.8	-6.0	-17.0	-21.9	-24.1

1.2.3. Bitki Örtüsü ve Orman Varlığı

Bitlis ilinin bitki örtüsü karasal iklim hâkim olduğu için step ve bozkırlardan oluşmaktadır. Bunlar yağışların bol olduğu dönemlerde yeşeren, yaz aylarında ise sararan ve kuruyan otlardan oluşmaktadır. İl bitki örtüsü bakımından çayır, otlak ve meraların geniş yer tuttuğu yayla görünümüne sahiptir. İlin belli yerlerinde ve yüksek kesimlerinde meşe ağaçlarından oluşan orman koruluklarına rastlanmaktadır. Fakat bu ormanlar kış aylarında yakacak ihtiyacının karşılanabilmesi amacıyla yöre insanı tarafından bilinçsizce tahrip edilmektedir. İlin sulak yerlerinde ise elma, ceviz, söğüt, kavak, armut ve dut ağaçları fazlaca bulunmaktadır (Şengel, 2015:9).

Bitki örtüsü bakımından zayıf olan ilde karasal iklimde yetişen ve yüksek yerlere adapte olmuş bitki türleri florayı oluşturmaktadır. Nemrut Dağı'nın güney yamaçlarına meşe ağaçları yayılmaktadır. Nemrut Dağı üzerindeki geniş krater çukurluğunda ise endemik bir tür olan huş ağaçları ve yabani meyve ağaçları, meşe ve titrek kavak gibi ağaç korularıyla kaplıdır. Dağdaki orman örtüsü, çukurluğun iç duvarlarında 2900 m'ye kadar çıkmaktadır. Süphan Dağı ise üzerinde bulunan emici özellikteki toprak nedeniyle tümüyle susuz ve çıplaktır. İlin güney bölgesinde yer alan ormanlar seyrek yapıdadır. Bu bölgede orman altı bitki örtüsünü kurakçıl bitkiler oluşturmakta ve başlıca ağaç

türünün meşe, soğuğa dayanıklı ardıçlar ve yabancı meyve ağaçları olduğu görülmektedir. Bölgedeki derin ve sulak vadi tabanlarında ise türler artmaktadır ve bu kesimde ise genellikle söğüt, çınar, kavak ve ceviz ağaçlarının, yer yer yabancı fıstık ağaçları yayılmaktadır. Bitki örtüsü bakımından zayıf olan Van Gölü havzasında akarsuların oluşturduğu göl kenarındaki düzlüklerde bulunan kültür bitkileri ve yerleşim merkezleri dışında yeşil doku izlenmemektedir. Adilceviz, Reşadiye ve Tatvan yerleşimlerinde yeşil dokuya rastlanırken, Mutki, Hizan ve Bitlis'in güney yamaçlarında yer yer ormanlıklar bulunmaktadır. Van Gölü çevresindeki Arin ve Nazik gölleri ile Van Gölü kıyılarında zaman zaman sazlık alanlar mevcuttur ve bu alanlar yabancı hayvanların yumurtlama ve barınma olanakları olarak değer kazanmaktadır (Barut, 2013:104).

Ormanlık alanlar Bitlis yüzölçümünün %21'ini (161.360 ha.) oluşturmaktadır ve bu ormanlar genellikle ilin güney ve güneybatı kesiminde yer almaktadır. Mevcut orman dokusunun oldukça zayıf olduğu görülmektedir. İl sınırlarındaki ormanlardaki hâkim ağaç türü meşedir. Bunun yanında çam, ardıç, kayın, akçaağaç, titrek kavak, doğu çınarı, ceviz, kızılbaş, dış budak, karaağaç, ardıç, akasya, söğüt, huş, sarı çam ve sedir türleri mevcuttur. Ağaçcıklar ise alıç, ahlât, sakız ağacı, yabancı elma, kızılçık türleridir. İşletme biçimine göre dağılımı 33.131 ha verimli orman, 128.229 ha ise bozuk ormanlardan oluşmaktadır. Bitlis il sınırları içerisindeki ormanlardan yakacak odun olarak yararlanıldığı için yıllık yaklaşık olarak 368.0 ha alanda yakacak odun üretimi yapılmaktadır. Bitlis ilinin orman varlığı bu kullanımlar sebebiyle uzun yıllar bazında azalmış durumda olsa da 2014-2017 yılları arasında ildeki ormanlık alanların %2 oranında arttığı görülmektedir (Bitlis İli 2017 Yılı Çevre Durum Raporu, 2018:70).

1.2.4. Nüfus ve Yerleşme

Bitlis ilinin ilk yerleşim yerlerinin stratejik bir öneme sahip olması sebebiyle, Bitlis Kalesi ve çevresinden başlayarak genişlediği ve zaman içerisinde büyük bir kent haline geldiği ve yine zaman içerisinde tarihi olaylar sebebiyle bir harabeye dönüştüğü bilinmektedir. X. yüzyıl coğrafyacılardan El-İstahri ve İbn-Havkal'ın Bilis'in kentsel gelişimi bakımından verdikleri bazı bilgilere göre, Bitlis dönemin önemli kentlerinden biri olarak tanımlanmakta ve Bargiri, Ahlat (Hilat), Malazgirt, Bitlis, Erzurum

(Kalikala) ve Silvan (Meyyafarikin) şehirleri arasında büyüklük bakımından fazla bir fark olmadığı belirtilmektedir. Evliya Çelebi'nin 1655 yılında Bitlis'e ziyaretinde Seyahatname'sinde yazdığı bilgilere göre ise, kentin merkezi kısmını oluşturan iki kalenin dışında hepsi toprak örtülü, bahçeli ve çok katlı 5000 evden oluşan 17 mahallenin varlığından söz edilmektedir. Evliya Çelebi'den 21 yıl sonra kenti ziyaret eden Tavernier (1676) kent nüfusunun çok kalabalık olduğunu ve Bitlis beyinin sefere 20000-25000 süvariden oluşan bir kuvvet çıkarabildiğini belirtmektedir. Bu bilgilere göre Bitlis'in aile konutu sayısının 6000'in üstünde olduğu ve nüfusunun ise 40.000'in üstünde olduğu söylenebilmektedir. Tarihi belgelere bakıldığında ise aynı yüzyılın sonunda mahalle sayısı 23'e ulaşmaktadır (Arıncı, 1995:75-77).

1 Aralık 1878 tarihinde Osmanlı Devleti'ne bağlı vilayet merkezi durumunda olan Bitlis ilinin nüfusunun 38.886 kadar olduğu, 1893 yılındaki nüfusunun ise 44.109 olduğu bilinmektedir. 1898 yılında Bitlis'i ziyaret eden Lynch eserinde vilayet salnamesinde 44.109 olarak verilen kent nüfusuna tahrir noksanı nedeniyle %15 oranında ($44.109 + \%15 = 50.725$) bir ilavenin yapılması gerektiğini ileri sürmektedir. Kentleşme açısından çok önemli bir konumda bulunan Bitlis'in 1915 yılında Rus işgaline uğraması ve hemen arkasından Ermeni mezalimine terkedilmesi sebebiyle nüfusu hızla düşmeye başlamıştır. Sanayi tesisleri yok edilen, aile konutları tahrip olan Bitlis'in nüfusu, 1927 yılında yapılan ilk genel nüfus sayımı sonuçlarına göre 9.050'ye düşmüştür. Yönetim sınırları önceki yıllara göre daralmış olmasına rağmen, Bitlis'in Cumhuriyet Dönemi'nde tekrar gelişmeye başladığı ve nüfusunun ülke ortalamasına paralel bir artış hızına (%2,4) ulaştığı dikkat çekmektedir. 1990 yılı genel nüfus sayımı sonuçlarına göre, kent nüfusu 38.130'a yükselmiş ve nüfus miktarı 63 yıllık bir dönemde 4,2 kat artış göstermiştir (Arıncı, 1995: 78-83).

Günümüze doğru yaklaştıkça il nüfusunun yıllar içerisinde arttığı gözlemlenmektedir. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi istatistiklerine göre, 2000 yılından sonra Bitlis merkez ve ilçelerinin toplam nüfusunun 300.000'in üstünde olduğu, 2014 yılında 338.023, 2015 yılında 340.449, 2016 yılında 341.225, 2017 yılında 341.474 ve 2018 yılında 349.396 olduğu görülmektedir. Yine Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verilerine göre 2018 yılı Bitlis Merkez nüfusunun 52.721 olduğu ve bu nüfusun 27.669'unun erkek, 25.052'sinin ise kadın nüfustan oluştuğu gözlemlenmektedir. Bitlis ili nüfus artış hızınının 2017-2018 yılı verilerine göre % 22,9

ve nüfus yoğunluğunun ise 2018 yılı verilerine göre km² başına 50 kişi olduğu görülmektedir(<http://www.tuik.gov.tr>, 03.02.2019).

1.2.5. Eğitim

Bitlis ilinin kendini medeniyet anlamında gösterdiği dönem Selçuklular ile başlamıştır. Selçuklu komutanları Bitlis'i eğitim alanında dünya çapında etki alanı oluşturan bir yapıya kavuşturmuşlardır. Selçuklular Bitlis ve Ahlat'ta Selçuklu eğitim kurumlarından olan Ribat hanları, Miri mektepleri ve medreseler kurmuşlardır. Bu nedenle Bitlis Medreseler Şehri, Ahlat ise Kubbet'ül İslam ünvanlarını kazanarak tarihe geçmiştir. Bitlis'te XII. yüzyıl sonlarında Anadolu'daki ilk İslam-Türk üniversitesi olarak kabul edilen İhlasiye Medresesi kurulmuştur. Daha sonra 1207 yılındaki Eyyubi saldırıları ve sonrasında 1226 ve 1229 yıllarındaki Harezmi kuşatmalarıyla Ahlat'tan ayrılan ilim adamları Bitlis'e yerleşmiş ve dönemin üniversiteleri niteliğinde olan medrese eğitimi önemli bir ivme kazanmıştır (Arınç, t.y.:46-48).

Bu süreçlerden sonra Osmanlı yönetimine geçen ve İdris-i Bitlisi'nin gayretleriyle Bitlis halkının ve Bitlis medreselerinin önemi daha iyi anlaşıldığından yeni medreseler kurulmuş ve medrese sayısı 24'e yükselmiştir. Bu dönemde Bitlis'te yürütülen eğitim faaliyetlerinin etki alanı ülke sınırlarını aşmış ve kaliteli eğitim alabilmek amacıyla Anadolu ve İslam coğrafyasından pek çok öğrenci Bitlis'e gelmiştir. Şehrin fonksiyonları eğitim sayesinde gelişmiş ve Bitlis önemli bir bilim ve kültür merkezi olmuştur (Arınç, t.y.: 48). Tanzimat'ın ilanından (1839) sonra ilk mektepler şehrin her mahallesine, bazı ilçe merkezleri ve nüfusu fazla olan köylere de açılmıştır. 1890 yılında Bitlis Mülkiye Rüştiyesi ve 1894 yılında Bitlis Askeri Rüştiyesi eğitim-öğretime başlamıştır. 1903 yılında askeri idadının birinci sınıfı 1906 yılında ise ikinci sınıfı oluşturulmuştur (Bitlis İl Yıllığı, 1971:105).

Tanzimat ve ardından Islahat Fermanı'nın ilan edilmesiyle Bitlis'te misyonerlik faaliyetleri hız kazanmıştır. Bu faaliyetleri ABD, İngiltere, Fransa ve Almanya başta olmak üzere ekonomisi güçlü Hristiyan devletler yürütmekteydi. Bu misyonerlik faaliyetleri XIX. yüzyıl boyunca devam etmiş ve bölgedeki azınlıkları etkileyerek Osmanlı Devleti'ne düşman nesiller yetiştirmiştir. Bu misyonerlik faaliyetleri 1914-1917 yıllarında sona erdirilmiştir. Cumhuriyet Dönemi'nden sonra eğitim ve öğretim

faaliyetlerine şehrin harabeye dönmesi nedeniyle devam edilememiştir. Bitlis ilinde ilköğretim faaliyetlerine Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarında lise eğitimine ise yaklaşık 30 yıl sonra 1952'de başlanabilmektedir. Bu eğitim kurumunu her mahalleye açılan ilköğretim okulları takip etmiş ve 1990 yılında ilkokul sayısı 12'ye ulaşmıştır. Kırsal kesimde ise ilköğretim faaliyetlerine 1950'den sonra başlanabilmektedir (Arınç, t.y.:50-51).

1970-1980 yılları okul yapma çalışmalarının yoğun olduğu bir dönemdir. Bu dönemde genelde lise binaları ve yatılı bölge okulları, temel eğitim ikinci kademe okulları, halk eğitim merkezleri, kız meslek liseleri yapılmıştır. 1980-1990 yılları arasında Bitlis'te eğitim ve öğretim faaliyetleri daha sistemli ve planlı yürütülmüştür. Ayrıca 1987-1988 eğitim öğretim yılında, Bitlis'te önemli bir gelişmede VanYüzüncü Yıl Üniversitesi'ne bağlı Tatvan Meslek Yüksekokulu'nun hizmete girmesidir. Daha sonra 1992-1993 eğitim öğretim yılında Bitlis Meslek Yüksekokulu ve Ahlat Meslek Yüksekokulu, 1993-1994 eğitim öğretim yılında Adilcevaz Meslek Yüksekokulu ve 1997-1998 eğitim öğretim yılında Bitlis Sağlık Yüksekokulu'nun açılmasıyla Bitlis, yükseköğrenimle de tanışmaya başlamıştır (Bitlis İl Milli Eğitim Müdürlüğü 2015-2019 Stratejik Plan, 2015:15-16).

Günümüzde Bitlis merkez ve ilçelerde okul öncesi eğitime devam eden toplam 46, ilkokul eğitimine devam eden 437, ortaokul eğitimine devam eden 197, ortaöğretime devam eden ise 63 okul olmak üzere toplamda 743 okul bulunmaktadır. Bu okullarda öğrenim görmeye devam eden toplam 98.651 öğrenci bulunmakta ve 6.016 öğretmen ise eğitim vermektedir (<https://bitlis.meb.gov.tr/>, 05.02.2019). Ayrıca ilde 17 Mayıs 2007 tarihinde 5662 sayılı kanun ile kurulan T.C. Bitlis Eren Üniversitesi bulunmaktadır. Bitlis Eren Üniversitesi bünyesinde 2 enstitü, 5 fakülte, 3 yüksekokul, 8 meslek yüksekokulu ve 14 uygulama ve araştırma merkezi bulunmaktadır. Üniversite eğitimine ise devam eden 9618 öğrenci bulunmaktadır (<http://www.bitliseren.edu.tr/>, 05.02.2019). Görüldüğü üzere, Cumhuriyet tarihinden günümüze kadar Bitlis ilinde eğitim alanında önemli yapılanmalar olmuştur. Henüz eğitim alanında bazı eksikler olmasıyla birlikte ilde mevcut durumu ileriye taşımak amacıyla çalışmalar hala sürdürülmektedir.

1.2.6. İktisadi Yapı

Cumhuriyet Dönemi'nden önce Bitlis ilinin iktisadi yapısı incelendiğinde, Bitlis vilayet olarak düşük gelirli iller grubunda yer almaktadır. Osmanlı Dönemi'nde İmparatorluk nezdinde vilayetlerin gelir seviyesini göstermek amacıyla hazırlanan Tarik Mükellefiyeti Kanunu'nda iller gelir seviyelerine göre düşük, orta ve yüksek olmak üzere 3 gruba ayrılmış ve Bitlis düşük gelirli iller arasında yer almıştır. Düyun-i Umumiye İdaresi'nin Bitlis vilayetinde teşkilatlanmasıyla 1892 yılında Siirt sancağında Düyun-i Umumiye Nezareti kurulmuştur ve burada görev yapan bir nazır, bir müfettiş ve diğer çalışanlar bulunmaktadır. 1892 yılından sonraki salnamelere bakıldığında ise artan üretim hacmine oranla yeni görevlilere ihtiyaç duyulmuştur. Düyun-i Umumiye Nezaretinin merkezi önemli oranda tuz yataklarına sahip olması sebebiyle Siirt seçilmiştir (Yapıştırın, 2013:30).

Osmanlı Dönemi'nde Bitlis dış ticaret yurt içi ve yurt dışı ihracatına konu olan ceviz, buğday, mazı, keçi derisi, kürk, pamuk boyası gibi malların değeri yaklaşık 75.000 Osmanlı lirası civarında olduğu bilinmektedir. İthalata konu mallarda ise, manifatura, ipekli manifatura, kahve, şeker, demir ve petrolün yaklaşık değeri 118.000 Osman lirasıdır. Bitlis vilayetinin 19. yüzyıl sonuna doğru dış ticaretinde ihracatın ithalatı karşılama oranı %64 civarında olduğu görülmektedir. Yani buna göre dış ticaret bilançosunda 43.000 Osmanlı lirası açık olduğu gözlemlenmektedir. Bu ürünlerin dışında Bitlis, Muş, Siirt sancağı ve köylerinde yerel düzeyde de olsa silah, ahşap işleri ve taval kumaş üretimi yapılmaktaydı. Bu dönemde abanoz ve fildişi ahşap ürünleri amatör kişiler tarafından yurt dışına ihraç edilmeye çalışılmıştır. Fakat vilayetin endüstriyel gelişiminde üretilen malların pazarlanması aşaması, sahip olunan coğrafyanın arazi yapısında kaynaklı olarak istenilen düzeyde geliştirilememiştir (Yapıştırın, 2013:31).

Cumhuriyet sonrasındaki dönemlerde ülkenin içinde bulunduğu durumdan kaynaklı olarak Bitlis ilinin ekonomik gelişimine önem verilememiştir ve bu dönemden sonra ilde genellikle tarım ve hayvancılıkla uğraşmıştır. İlde bu dönemden günümüzde sanayileşmeye dair herhangi bir atılım yapılamamıştır.

Bitlis ili 1980 İhtilali sonrasında terör nedeniyle büyük illere yoğun göç vermiş ve özellikle şehrin yerlileri ve zenginleri dışarıya göçmüşlerdir. Oluşan kayıp nüfusun yerini zamanla köylerden şehir merkezine göç eden insanlar doldurmuştur. Bu da ilin

zamanla köyleşen/köylüleşen kent halini almasına sebep olmuştur. Bitlis ilinin ekonomisi tarım ve hayvancılıktan ibaret olup, sanayileşme yok denecek kadar azdır. Dağlık ve yüksek bir vadiye kurulan Bitlis ilinde ikliminde çok sert olması, bitki örtüsü açısından oldukça yoksul kalmasına sebep olmuştur. Bitlis'in Van Gölü'ne kıyısı bulunan ilçeleri sosyo-ekonomik açıdan il merkezine göre daha gelişmiş olduğu görülmektedir(Beder Şen ve Yurtkuran, 2004).

Ekonomisi büyük ölçüde tarım ve hayvancılığa bağlı olan il topraklarının %18.9'u tarım arazisi olup tarıma elverişli olup kullanılmayan arazi oranı %2.09'dur. 126.761 hektar olan tarım arazisinin %20.6'sı sulanmaktadır. Sulanan arazilerde tütün, pancar, patates ve meyve üretilmektedir. Tarım alanlarının %73.61'i ekili alanlardan oluşmaktadır ve %25.24'ü nadas, %0.61 sebze, %0.54'ü mera ve bağlıktır. Yetiştirilen önemli ürünler çavdar, tütün ve cevizdir. İl topraklarının %44'ünün çayır ve mera alanlarıyla kaplı olması hayvancılık açısından bir avantajdır. Süt verimi yıllık ortalama 1700 kg/baş'tır. Kültür ırkı ineklerde yıllık 3000 kg/baş, melezlerde 1385 kg/baş ve yerli ırkta ise 716 kg/baş'tır. Et verimi ortalama olarak büyükbaş hayvanda 185 kg ve küçükbaş hayvanda 18 kg'dır. Bal da verim ortalama olarak 18.65 kg/kovandır (Barut, 2013:54-56).

Bitlis'in sanayileşme düzeyi ülkeye göre geri kalmıştır. İlin Türkiye imalat sanayiinde yaratılan değer içindeki payı binde beş dolayındadır. İldeki sanayi işletmeleri 1930 yılında devlet eliyle kurulmuş ve sonraki yıllarda genişletilmiştir (Barut, 2013:57). İlin tek fabrikası olan Tekel Sigara Fabrikası ise özelleştirme kapsamında kapatılmıştır. Bitlis ili kişi başına gayri safi yurtiçi hâsıla ve sanayi iş kolunda çalışanların toplam istihdamı oranı bakımından Türkiye ortalamasının altında olup, tarım kolunda çalışanların toplam oranı ise Türkiye ortalamasının üstündedir (<http://www.bitlis.tarimorman.gov.tr>, 06.02.2019).

1.3. GELENEK VE GÖRENEKLER

Gelenek ve görenekler diğer toplumlarda olduğu gibi Bitlis ilinde de zengin kültür yapısının önemli bir parçası olarak yaşamaktadır. Yüzyıllardan beri yaşanmakta olan Bitlis gelenek ve görenekleri Orta Asya Şaman inancına dayanmaktadır fakat bu gelenekler zamanla İslamiyet'e uyarlanmıştır ve Bitlis halkının mihenk taşı olmuştur.

Bu kapsamda Bitlis'teki evlenme geleneği, aşure gezme geleneği, ballı salatalık yeme geleneği, ölüm ile ilgili gelenekler, çömçe gelin (yağmur duası), diş hediği, ay ve su inancı, sağ papo salla papo ve diğer inanışlara yer verilmiştir.

Evlenme Geleneği: Bitlis'te evlenme geleneği aşağıda anlatıldığı gibidir (<https://www.kulturportali.gov.tr>, 06.02.2017):

Bitlis'te evlenme geleneği günümüzde oldukça azalmış olsa da son zamanlara kadar görücü usulü ile yapılırdı. Görücü usulü evlenmede kız genellikle damadın annesi ve kızkardeşi tarafından hamamda beğenilir ve damadın babası ve kendisine bildirilir. Kız istenmeye gitmeden önce kız tarafına “hayırlı bir iş için gelinmek istendiği ve buna müsaade edilip edilmeyeceği” sorulur. Kız tarafı müsaade ettikten sonra erkek tarafından bazı kişilerle birlikte gidilir ve “Allah'ın emri peygamberin kavliyle” kız istenir. Kız tarafı buna cevap verebilmek için birkaç gün süre ister ve olumlu cevap verdikten sonra erkek tarafı bir imamla birlikte el öpmeye gider. Genellikle kız istemeye giden kişiler gider ve kız isteme tamamlanmış olur. Damat adayının genç erkek kardeşi ya da başka bir genç yakını öncelikle kızın babasından başlayarak orada bulunan kişilerin elleri öpülür. Buna *el öpme adeti* denilir. Bunun aracasından erkek tarafıyla birlikte gelen imam dini töreni tamamlar. Dini törenden sonra kız evine getirilen ziynet eşyaları, bir torba şeker ve diğer eşyalar verilir. Getirilen şekerden şerbet yapıp içilir ve kadınlar arasında şeker kırma töreni yapılır.

Bundan sonraki süreçte iki tarafın ortak olarak belirlediği bir zamanda düğün yapılır. Düğünden üç gün önce erkek evinden kız evine “toyluk” adı verilen düğün eşyaları ve hediyeler davul zurna eşliğinde getirilir. Burada bulunan insanların önünde bu eşyalar açılır ve gösterilir. Bundan sonra düğünden bir gün önce damat tarafından geline elbise ve ayakkabılar gönderilir ve bunlar geline giydirilerek kız evinin davetlileri tarafından gelin hamama götürülür. Düğünden bir gün öncesine “kına gecesi” denir. Erkek tarafı davetlilerle beraber hediyeleriyle birlikte kız evine giderler. Kına gecesi genellikle kadınlar arasında yapılır. Gece geç saatlere kadar eğlenildikten sonra bir tas içinde etrafında mumlar yanan kına getirilir. Kız evinde gelinin ellerine erkek evinde ise damadın serçe parmağına kına sürülür. Bu kınayı gelin ve damadın yakın akrabalarından olan kız sürer ve bu kişilere sağdıçlar tarafından para verilir. Sağdıçlar ise genellikle biri bekâr diğeri evli iki kişidirler.

Düğün günü öğlene doğru erkek evinden büyük bir grup davetli kız evine gider ve şerbet içilir. Şerbeti içen kişiler tepsiye para atarlar. Kız evinde bir süre kalındıktan sonra gelin davul zurna eşliğinde alınır ve erkek evine getirilir. Gelin evinden çıkarılacağı zaman gelinin erkek kardeşi tarafından gelin bir yastık üzerine Salâvat-ı Şerife getirilerek üç defa oturtulur. Gelin damadın evine gireceği zaman kapı eşiğine bir fincan bırakılır ve gelin ayağıyla bunu kırar. Bundaki amaç, eve birlik ve dirliğin gelmesidir. Yine gelin eve gireceği zaman damadın annesi elindeki lamba ve bal kâsesi ile gelini karşılar ve gelinin avucuna ve parmaklarına bal sürülerek balı kapının üstüne sürmesi istenir. Buradaki amaç ise hayatın tatlı bir şekilde geçmesidir. Gelin yüzündeki duvakla eve girdikten sonra kendi odasına götürülür. Kimseyle konuşmayan gelinin odasına önce damat girer ve gelinin duvağını açarak altın hediye eder ve dışarı çıkar. Daha sonra kadınlar içeriye girerek gelinle konuşurlar. Düğün eğlencesi bittikten ve misafirler evlerine gittikten sonra damat evli olan sağdıç tarafından beline bir yumruk vurularak gelinin odasına gönderilir. Damat odaya girdikten sonra İslâmi emir gereği iki rekât namaz kılar ve gelinde bu sırada kocasının başına bozuk bir para atar. Gerdek gecesinin sabahında damadın evli olan sağdıcı damadı hamama götürür. Gerdek gecesinden sonraki 3 gün boyunca geline evde iş yaptırılmaz ve bu üç günün sonunda gelin bir ziyaretgâha götürülür. Dönüşte eline süpürge verilerek evi süpürmesi istenir. Evliliğin üçüncü günü akşamında damat evli sağdıçla birlikte kayınpederlerini ziyarete gider. Damada ve sağdıca burada giyecek eşya hediye edilir. Gelin ise evliliğin üçüncü gününden sonra kaynanası ve görümceleri tarafından hamama götürülür. Buna “gelin hamamı” denir. Gelin hamamında mumlar yakılır, yemekler yenilir ve eğlenceler yapılır.

Aşure Gezme Geleneği: Bitlis’te aşure gezme geleneği aşağıda anlatıldığı gibi yapılır (Serdar, 2017:116).

Bu gelenek, her yıl Kurban Bayramı arefe gününde yapılır. Akşam ezanından sonra bekâr olan erkekler ve kızlar kıyafet değişerek muratlarının olması amacıyla dilek tutarak kapı kapı dolaşırlar. Her kapıya ulaştıklarında “Aş, Aş” diyerek hızlı bir şekilde kapıyı çalarlar. Kapıyı açan olursa “Allah muradınızı versin” diyerek şeker ikram eder. Bazıları ise kapıyı açmaz ve üstelik pencereden gelenlerin üzerine su döker. Bu “saya gezme” gecenin geç saatlerine kadar devam etmektedir. Bu gelenek günümüzde hiç uygulanmamaktadır.

Ballı Salatalık Yeme Geleneği: Bitlis'te ballı salatalık yeme geleneği aşağıda anlatıldığı gibidir (Serdar, 2017:116).

Günümüzde uygulanmayan geleneklerden biri olan bu gelenek ise genellikle erkeler arasında yapılır. İkinci namazı sonrasında orta ve yaşlı erkekler bir evin bahçesinde otururlar. Misafirlerin önüne bir tas içerisinde süzme bal getirilir. Arkasından bir tepsi içerisinde soyulmuş salatalık getirilir. Bu salatalıklar süzme balın olduğu taslara batırılarak yenilir ve gün ağarınca kadar sohbet edilir.

Ölüm İle İlgili Gelenekler: Bitlis'te ölüm ile ilgili gelenekler ölüm öncesi, cenazenin yıkanması, cenazenin gömülmesi, iskat (kefare) ve taziye olarak ayrı ayrı uygulanmaktadır. Bu gelenekler aşağıda anlatıldığı gibidir (<http://www.bitlistso.org.tr>, 08.02.2019).

Ölüm Öncesi: Ölüm döşeğindeki hastanın ağırlaşmaya başlamasıyla öncelikle bir imam çağırılır ve hastanın başında sürekli Kur'an-ı Kerim okutulur. Bir yandan Kelime-i Şahadet getirilerek kişinin tekrarlaması için telkinde bulunulur. Diğer yandan ise kişinin ağzına su verilir ya da zezem suyu ile ıslatılmış pamukla dudakları silinir. Kişi ruhunu teslim ettikten sonra cenaze yakın bir camiye kaldırılır. Ölen kişinin camide salası okunur. Burada amaç, halka haber vermek ve cenaze namazına çağırmaktır.

Cenazenin Yıkanması: Cenaze yıkama yerine götürüldükten sonra imam ve kişinin ailesinden olmayan biri tarafından yıkanır. Öncelikle cenaze teneşir (cenaze yıkama tahtası) üzerine yatırılır. Cenazenin yıkanmasındaki amaç kişinin hakkın huzuruna temiz bir şekilde çıkması gerektiğine ve temiz cenazenin geç çürüyeceğine inanılmasıdır. Cenaze yıkanırken birkaç kişi su ısıtma, su dökme ve diğer görevleri yerine getirir. Cenazenin yıkanmasına yardım etmenin sevap olduğuna inanılır. Yıkama sırasında İslami kurallar içerisinde abdesti alınır. Yıkama devam ederken kefen hazırlanır. Bu işlemler devam ederken cenazeye gelen kişiler mezarı kazarlar. Mezar bir boy takriben derin kazılır. Kadın mezarı erkek mezarlarından daha derin kazılır. Orada bulunanlara ise ölen kişinin ailesi tarafından helva ekmek dağıtılır.

Cenazenin Gömülmesi: İnanca göre cenaze işlemlerinin bekletilmeden yapılması gerekir. Çünkü toprağın acıyı hafiflettiği inancı vardır ve eğer gece ise sabah olması beklenir fakat cenaze camiye götürülür. Burada da cenazenin şişmemesi için üzerine demir bir parça konur ve sabaha kadar Kuran okunur. Mezar kazıldıktan sonra mezarın içten iki uzun tarafı göbek hizasına kadar briket veya yontma taş dizilerek hazırlanır.

Yıkama bittikten sonra cenaze musalla taşına getirilir ve cenaze namazı kılınır. Namaz bittikten sonra tabut mezara doğru taşınır. Cenaze taşımanın sevap olduğuna inanıldığı için arka tarafından tutanlar belli aralıklarla ilerler ve önden tutan kişi görevi arkadakilere sık sık yer değiştirerek bırakır. Mezarlığa gelindiğinde tabut açılan mezarın güneyine doğru bırakılır. Cenaze tabuttan baş, bel ve ayak bağlarından tutularak mezarlığa indirilir. Yüzü kibleye gelecek şekilde sağ yanına yatırılarak yerleştirilir. Öncelikle imam mezardan çıkan toprağa Kuran'dan bazı sureler okuyarak üfler ve bu toprak baş kısmından açılan kefenin içine dökülür. Ardından mezarın içine dizilen taş veya briket üzerine "sal" adı verilen geniş taşlardan 3-4 tane konularak cenazenin üstü kapatılır. Daha sonra orada bulunanlar sıra ile mezara toprak atarak örter. Cenazenin üstü tamamen kapatıldıktan sonra "Telkin" duası okunur. Bu dua ile ölüye bundan önce dünyaya gelenlerin öldüğü gibi herkesin bir gün öleceğini, Rabbinin Allah dininin İslam olduğu gibi gerçekler belirtilerek bilgi ve teselli verildiğine inanılır. Hemen sonra orada bulunanlar Fatiha suresini okur. Ardında imam cemaate "Meftayı nasıl bilirdiniz?" diye sorar ve ölüyle helalleşmelerini ister. Cemaat ise "iyi bir insandı, Allah rahmet eylesin" der ve mezarlıktan ayrılmaya başlar. Ölünün yakınları mezarlık çıkışında tek sıra halinde dizilir ve çıkanların taziyelerini kabul eder. Daha sonra ise ölü evine geçilerek üç gün boyunca taziye kurulumu.

Iskat (Kefaret): Iskat işlemleri ölen kişinin kılmadığı namazlarının, tutmadığı oruçlarının, vermediği fitrelerin, gitmediyse haccının ve yalan yere ettiyse yeminlerinin kefaretinin ödenmesi amacıyla yapılır. Iskat işlemleri sırasında Kuran okumasını bilen en az 11 kişinin olması şarttır. Bu işlemde ölünün yaşı hesaplanır, borçları çıkarılır ve her vakit namaz için bir avuç buğday olacak şekilde çuvala bırakılır. Çuval bu toplananlar arasında namaz borcu bitinceye kadar alınıp verilir. Zekât borcu için de tahmini kefaret miktarı çıkarılır. Böylece ölen kişinin öbür dünyada sorumluluktan kurtulacağına inanılır. Günümüzde ıskat işlemi buğday değerinin paraya çevrilmesiyle yapılır ve törene katılanlara dağıtılır. Şafi mezhebinde buğday ile yapılan işlemler Hanefi mezhebinde altın ile yapılır. Ayrıca cenazenin ruhuna bağışlamak amacıyla fakirler tarafından hatim indirilir.

Taziye (Başsağlığı): Cenazenin kaldırılmasının ardından üç gün boyunca cenaze evinde oturulur. Bu süre içerisinde genellikle evde yemek pişmez. Yemekler akraba ve komşular tarafından hazırlanıp getirilir. Taziyeye gelenler arasında güzel Kuran

okumasını bilen biri varsa Kuran'dan bir sure okur ve ölen kişinin ruhu için El-Fatiha der ve orada bulunanlar Fatiha okurlar. Taziye de günlük konular konuşulmaz, ölümün Allah'ın emri olduğu anlatılarak cenaze sahiplerinin sabırlı olmalarının sağlanması çalışılır.

Çömçe Gelin (Yağmur Duası): Bitlis'te çömçe gelin geleneği aşağıda anlatıldığı gibi yapılır (Serdar, 2017:121; Şimşek, 2003: 84-86):

Bu inanış Orta Asya Şaman inancından gelmektedir ve Anadolu'nun birçok yerinde farklı isimlerle anılmaktadır. Anadolu'da "Saya Gezme" olarak adlandırılan bu inanış genellikle havaların kurak geçtiği, yağmur yağmadığı zamanlarda uygulanır. Bu inanışta öncelikle mahallenin çocukları bir araya gelir ve çatallı uzun bir ağaç bulunur. Ağacın baş kısmı kafa şekline getirildikten sonra kalemle veya kömürle ağız, göz ve burun çizilir. Çatallı olan kısma ise elbise giydirilir ve insan şekli verilir. Çatallı olan kısım uzun olduğu için çatalların ucundan birer kişi kavrar, önde çömçe gelin adı verilen bu ağaç arkada ise çocuklardan oluşan grup mani söyleyerek kapı kapı dolaşırlar. Evlerin kapısına geldiklerinde hep bir ağızdan "Çömçe gelin çöm ister/ Allah'tan yağmur ister/ Vereni oğlan doğa/ Vermeyeni katır doğa" "Allah bir yağmur/ Dört yanı mamur/ Ver Allah'ım ver/ Sel gibi yağmur" manisini söylerler.

Kapıyı açan ev sahibi "Allah duanızı kabul etsin" diyerek öncelikle çömçe gelinin başından aşağıya su döker ve ardından çocuklara şeker, meyve vb. yiyecekler verir. Aralarında yiyecekleri toplamaya görevli bir çocuk bulunur. Bu çocuk verilen bütün yiyecekleri elindeki torbaya koyar. Tören bittikten sonra ise bu gruptakiler bir bahçede oturup toplanan yiyecekleri yerler.

Diş Hediği: Hedik; buğdayın suda nohutla birlikte haşlanması sonucu suyunun süzülerek sıcak bir şekilde sofraya getirilen yiyecektir. Genellikle büyük bir tepsi içerisinde getirilir ve toplu halde yenir. Üzerine bolca ceviz içi ve biraz da tuz ilave edilir. Bitlis'te hâlâ uygulanmakta olan diş hediği geleneği aşağıda anlatıldığı gibidir (<https://www.kulturportali.gov.tr>, 11.02.2019).

Çocuğun ilk dişini çıkarmasının ardından yapılan bir törendir. Bebeğin ilk dişini çıkardığını gören kişi önce bebeğin üstündeki elbiseyi yırtar ve ev sahibine "Gözünüz aydın, bebek diş çıkarmış, hediğini yapın yiyelim" der. Ev sahibi de ona dönerek "Bebeğin ilk dişini görene hediyesi düşer" der ve hediye almasını ister. Dişi ilk gören kişi bebeğe hediyesini alır. Ardından hediğin yapılacağı bir gün belirlenir ve tanıdıklara

bildirilir. Hediğin yapılacağı gün herkes toplanır ve hedik piştikten sonra ilk önce dış çıkaran bebek bir tepsi içine oturtulur. Saçları kirlenmesin diye başına bir örtü örtülür ve bir avuç hedik başından aşağıya dökülür. Bundan sonra tepsi içerisine Kur'an-ı Kerim, kalem, ekmek, tarak, makas, top, bıçak vb. eşyalar bırakılır. Bebeğin yüzü açıldıktan sonra bebek eline ilk hangi eşyayı alırsa büyüyünce o mesleği seçeceğine inanılır. Örneğin, bebek eline ilk olarak kalem alırsa öğretmen, tarak alırsa berber, bıçak alırsa kasap olur gibi. Bu merasim bittikten sonra gelen misafirlere hedik ve yanında çay ikram edilir. Misafirler getirdikleri hediyeleri verir ve bebeğin dış çıkarması kutlanır.

Ay ve Su İnancı: Gerek ay inancı gerekse de su inancı Anadolu'da ve Bitlis kültüründe geniş yer tutmuştur. Ay tutulmasından ay hesaplarına, dolunaydan aydan düşmeye kadar ay ile ilgili suyun durgun ya da gürültülü olmasından yağmur suyuna kadar ise su ile ilgili inanışlar hep varolmuştur. Bitlis'te ay inancı ve su inancı ile ilgili gelenekler aşağıda anlatıldığı gibidir (Serdar, 2017:123-124):

Ay tutulması hem Anadolu hem de Şaman inancına göre kötülüğe ve felakete yorumlanmış bunun için bazı tören ve ayinler düzenlenmiştir. Şaman inancına göre ay tutulmasının kötü ruhların işi olduğuna, Ay'ı kötü ruhların tuttuğuna, onun serbest kalması için tören ve ayin yapılması gerektiğine inanılır. Şaman inancında ay tutulduğu zaman büyük bir ateş yakılarak etrafında dönülür ve naralar atıp göğe doğru ok atılır ve böylece ayı tutan kötü ruhların onu serbest bırakması istenir. Buna benzer olarak Bitlis'te ise ay tutulması sırasında ateş yakılarak etrafında dönülür, ayı tutan güçlerin serbest bırakması için göğe doğru silah sıkılır, teneke çalınır ve ezan okunur. Ay tutulması bitene kadar bu törene devam edilir ve tutulma sırasında ayın acı çekmemesi için dualar okunur.

Su inancında ise "Gürültülü akan sudan korkma sessizinden kork" atasözü hem suyun şekli hakkında bilgi vermekte hem de günümüz insanların dış görünüşüne bakarak yorum yapılmaması konusunda teşbih yapılmaktadır. Ayrıca bol akan suyun bereketin simgesi olduğu ve akan suların hastalığı, acıyı, kederi, pisliliği ve bereketsizliği birlikte götüreceğine inanılır. Bunun dışında geceleyin su üzerinden özellikle akarsu üzerinden geçmenin uğursuzluk olduğuna inanılır.

Sağ Papo Salla Papo ve Diğer İnanışlar: Bitlis'te uygulanan sağ papo salla papo ve diğer gelenekler ise aşağıda anlatıldığı gibidir (Serdar, 2017:125-126).

Sağ papo salla papo henüz yürümeyi bilmeyen çocuklara uygulanır. Öncelikle bir niyet tutulur. Çocuk koltuklarının altından tutularak havaya kaldırılır ve üç defa “sağ papo salla papo” denir. Eğer çocuk sağ ayağını kaldırırsa niyetin olacağına, sol ayağını kaldırır ve ya sallarsa niyetin olmayacağına inanılır.

- Fazla yağış yağar ve yağış durmazsa, altı kararmış bir tencere kapının önüne ters çevrilerek üstüne tuz dökülür. Bunun yağmuru keseceğine inanılır.
- Yürüyen çocuk emekler veya eline süpürge alıp evi süpürürse, o gün misafir geleceğine inanılır.
- Çocuğun büyünce cesur ve gözü pek olması için ilk önce koyunun üzerine oturtulur.
- İşe giden birinin önüne boş kova, tencere veya teneke ile çıkmak uğursuzluk sayılır.
- Su içerken yılan öldürmek günah sayılır.
- Köpeğin uzun uzun ulumasının uğursuzluk olduğuna inanılır. Bu uğursuzluğu bertaraf etmek için ayakkabının bir tanesi ters çevrilir.
- Alacakarga (saksagan) müjdeciler olarak bilinir. Evin çevresinde bir saksagan ötmesi uzaktaki bir yakından hayırlı haber geleceği anlamına gelir.
- Kuzgunun ötmesinin o yıl karın çok olacağına işaret ettiğine inanılır.
- Eşek arısının fazla olması, kavak ağacının tepesinden itibaren sararmaya başlaması kışın çetin, karın da bol olacağına işaret ettiğine inanılır.
- Eve akşam sabun ve koyu renkli bir şeyin getirilmesinin günah olduğuna inanılır.
- Ayakkabının altına bakmanın uğursuzluk olduğuna inanılır. Eğer bakılmak zorunda kalınırsa ayakkabının altına tükürerek bakılır.
- Ayakkabının bir tekinin diğerinin üstünde olması, sahibinin yolculuk yapacağına yorumlanır. Ayakkabının ters dönmesi ise uğursuzluk sayılır.
- Gece ceviz ağacının altından geçmek uğursuzluk sayılır.
- Yeni gelinin kucağına erkek çocuk verilesinin, doğacak ilk çocuğun erkek olacağına inanılır.
- Konuşan veya oturan iki kadın arasından geçmenin uğursuzluk olduğuna inanılır.

- Güneş battıktan sonra veya gecenin bir yarısında horozun ötmesi, tavuğun horoz gibi ötmeye başlaması uğursuzluk sayılır ve başları kesilir.
- Sofradaki ekmek kırıntılarının yenilmesinin, fakirlikten kurtulup zengin olunacağına yorumlanır.
- Ateşe tuz dökmek, ayakta su içmek, kara kediyi vurmak, kapı eşiğinde veya sandık üzerinde oturmak, gece sakız çiğnemek günah sayılır.
- Sağ avuç içinin kaşınması para geleceğine, sol avuç içinin kaşınması para çıkacağına yorumlanır.

Harita 1: Bitlis İli İdari Haritası

R.SAYGILI 2015

İKİNCİ BÖLÜM

SES BİLGİSİ

2.1. ÜNLÜLER

2.1.1. Ünlü Çeşitleri

Bitlis ve yöresi ağızlarında Türkiye Türkçesi yazı dilinde kullanılan 8 ünlü dışında 13 ünlüyle birlikte toplamda 21 ünlü tespit edilmiştir. Yazı dili dışındaki ünlülerin büyük bir kısmı fonem özelliği göstermeyip ara ses niteliğindedir. Konuşma esnasında ünlü ve ünsüzlerin birbirlerini etkilemeleri, vurgu ve tonlamalar, hece ve ses düşmeleri veya konuşan kişilerin kullanımları sonucu boğumlanma niteliklerinde bazı değişiklikler meydana gelmiştir. Bitlis ve yöresi ağızlarında tespit edilen diğer ünlüler şunlardır: [â], [á], [ã], [á], [è], [ê], [í], [î], [ï], [ó], [ò], [ô], [ú]

2.1.1.1. /a/ Ünlüsü ve Çeşitleri

[â]: /a/ ile /ı/ ünlüleri arasında boğumlanma gösteren yarı dar bir ünlüdür. Bu sesin ortaya çıkması sırasında çene /a/ ünlüsüne göre daha dar bir konumdadır (Erdem ve Bölük, 2012: 52). Bitlis ve yöresi ağızlarında yer yer görülür. Bu özelliğin görüldüğü örneklere baktığımızda /a/>[â], /ı/>[â], /i/>[â], /u/>[â] değişimleri sonucu ortaya çıkmıştır.

/a/>[â]: bahâm 17/37, âltîndedi 19/42, manâ 22/8

/ı/>[â]: altân 1/1, başân 1/9

/i/>[â]: içân 1/9, çeħmişâħ 9/9

/u/>[â]: zūkkâm 7/8

[á]: /a/ ile /e/ arası boğumlanan yarı kalın bir orta damak ünlüsüdür (Sağır, 2008: 564). Bitlis ve yöresi ağızlarında [á] ünlüsü oldukça yaygın bir biçimde kullanılmaktadır. Bu ses daha çok /e/>[á] ve /a/>[á] değişimi sonucu meydana gelir. Bunun dışında birkaç örnekte /ı/>[á] ve /i/>[á] değişimleri de görülmektedir. Anlam ayırıcı özelliği olmayan bu ses alt fonem olarak nitelendirilir.

/a/>[á]: rákí 1/2, áglár 1/3, hák 1/2, parám 1/5, umárem 1/11, arásíne 1/16, taráfte 2/40, háni 2/42, áhmet 4/3, arásíndan 4/8, hâreket 4/10, árhesinde 4/13, yıhán 4/27, qarğalárın 6/1, háman 6/9, pácesi 6/7, biráz 11/21, áyran 12/29, táne 15/7, paráleri 17/32, ádet 20/2, zurná 23/2

/e/>[á]: gógdán 1/1, içíndán 1/5, gezmáge 1/8, aná 1/20, zatán 1/24, degírmánci 5/1, bárábár 6/4, yemáhlári 6/16, atáš 7/1, geridá 9/10, ölürsám 11/26, seksándan 16/24, güldán 18/17, amályat 20/9, zatán 21/12

/ı/>[á]: umárám 1/2, alısmıřám 7/6

/i/>[á]: řehárli 19/2

[â]: /a/ ile /o/ arasında boğumlanma noktası olan yarı yuvarlak bir ünlüdür. Bitlis ağızında kişisel kullanımları görülür. Yaygın olan bir ses değildir.

/a/>[â]: vâr 17/31

/ı/>[â]: alâdile 5/8

2.1.1.2. /e/ Ünlüsü ve Çeşitleri

[ä]: Kelimelerin genellikle ilk ve orta hecelerinde bulunan açık e [ä] ünlüsü normal /e/ den biraz daha açık söylenen bir ünlüdür (Olçay, 1995: 20). Yöre ağızında genellikle /a/>[ä] şekli görülür. Bunun dışında /e/>[ä], /ö/>[ä], /i/>[ä], /ı/>[ä] şekilleri görülür.

/a/>[ä]: umárám 1/2, ättín 1/5, kâlesen 1/7, yapmáz 4/2, ádetleri 4/8, tâziye 4/12, berâber 4/19, äyağe 4/23 kâhve 6/18, âşağıye 6/16, ätülyede 6/35, äyağından 9/14, äfedersen 15//11, älekededer 16/1, bâzi 16/5, onlâr 17/8, zâmane 23/3, tarlâmízín 23/15

/e/>[ä]: ädem 1/1, yâre 1/3, älinde 4/13, serârdi 5/1, şâyleri 5/1, kardaşınâ 17/16, şerbetidâ 18/2, ginâde 18/2, meyvâlöhte 18/13 habârim 21/2

/ö/>[ä]: bâle 2/42, bâle 7/7

/i/>[ä]: verâle 2/41, yâh 6/2

/ı/>[ä]: kalâle 2/40

[ê]:Kapalı e olarak isimlendirdiğimiz /e/ ile /i/ arası boğumlanan bir ünlüdür (Zülfikar, 1978: 302).Bitlis ağızında örneklerine sık rastlanılan bu ses genelde /i/>[ê] ve /e/>[ê] değışimler sonucu görülür. Bitlis ve yöresi ağızlarında /e/ ler değışimden öte asli şekillerinin devamı niteliğindedir.

/e/>[ê]: yêdi 1/10, géceler 1/11, dèdim 1/15, yêter 1/16, yèmekli 4/4, êrkekleri 4/15, gècesi 5/6, gitmèyem 6/1, nèdem 7/6, dèmiş 8/9, èpi 9/3, gèce 12/33, dèmek 17/9, yèdi 19/42, yèmek 21/7, dèdim 21/11, gènÇ 22/1

/a/>[ê]: arè 14/17, birèz 17/20

/ı/>[ê]: aǵlèyele 17/26

/i/>[ê]: dilerèm 1/7, gètti 1/15, gèttim 6/9, temizlèye 7/4, gètmişem 8/10, gèt 8/12, gèna 9/4, hèç 11/22, verèle 15/2, nèçe 17/39, bilèsen 17/39, hèç 19/4, tókède 19/8, yèrmi 22/2, gèriyo 22/9, èyi 23/5, mèlyon 23/13

/ö/>[ê]: èle 17/26

/o/>[ê]: anliyèsen 17/41

[ê]: Yöre aǵzında sık rastlanan bir ses deǵildir. Derlenen metinlerde/e/>[ê], /i/>[ê], /u/>[ê], /ü/>[ê], /ö/>[ê] şeklinde deǵişime uğradıǵı bazı örnekler bulunmaktadır.

/e/>[ê]: gèçirtmenem 16/27, èzällere 21/17, bèlèdi 22/8

/i/>[ê]: gelèdile 5/8, emzirèdòh 16/3

/u/>[ê]: götürèdile 5/8, olèle 12/51

/ü/>[ê]: ölürèm 16/18, ölèrem 23/3

/ö/>[ê]: şofèrde 14/2, èz 16/5, èledir 21/21, bèlèdi 22/8

[é]: Yöre aǵzından derlenen metinlerde /ı/>[é] ve /i/>[é] deǵişimi şeklinde görülen birkaç örnek bulunmaktadır.

/ı/>[é]: Taǵédòh 4/11, yapèsen 15/2

/i/>[é]: gèttòh 14/1, gèttem 16/1, gelèríh 17/17

2.1.1.3. /ı/ Ünlüsü ve Çeşitleri

[ı]: /ı/ ve /i/ arasında söylenen dar, düz ve yarı kalın bir ünlüdür (Buran, 1997: 22). Bölge aǵzında çokça rastlanan bir ünlüdür. Derlenen metinlerde bu sesin Türkiye Türkçesindeki 8 ünlünün tamamından dönüştüǵü görülmektedir.

/a/>[ı]: çatlıyem 6/3

/e/>[ı]: yímek 4/2, yímağ 5/2, diyím 17/19

/i/>[ı]: gíremenem 1/1, içine 1/2, etín 1/10, míkropsız 2/41, bitlisín 2/41, sínide 4/3, yínmedi 4/5, gelirdile 4/6, bittıhtan 4/12, eskinín 4/12, bizi 6/13, pírínç 7/1,şíndi 9/7, deǵırman 13/13, elím 17/1

/ɨ/>[i]: atlı 1/3, ademín 6/16, Pıcaḥ 6/18, ƙapı 6/20, ışıttım 6/22, başıme 7/1, sıcaḥ 9/9
sıre 13/13, ƙeyınbabam 14/7, ƙırmızı 19/8, sıÇaḥ 21/14

/u/>[i]: bunı 2/40, onı 4/2, yoḥtı 4/12, bozdı 6/2, turşı 4/22, únıtmiřtı 4/22, ƙurı 4/22,
konış 6/13, otırsın 6/16, ƙutılmez 6/22, olsın 6/34, Toĝdın 7/1, vırem 7/6, bırnımı 8/10,
yımırte 9/13, vırdım 14/7, bından 15/4, çamır 17/1, Pıcuḥ 19/12, Tızlı 19/15, oĝlı 23/3

/ü/>[i]: dışımde 3/45, önünü 4/1, ıştine 4/9, ölı 4/11, ölinin 4/13, zülfimi 5/6, gülmışti
6/35, gülmışti 6/35, örtık 9/8, yüzın 10/9, üzügünızı 12/19, mıslımandı 19/13, tıpçı 21/4,
türkı 21/24

/ö/>[i]: sıle 3/53, sıle 6/1, sılařmaĝe 13/28, sıle 19/8

/o/>[i]: sıre 4/1, sıfránize 6/19, sıre 9/1, Tıḥtor 19/11, çıçöĝım 20/2

[i]:/ɨ/ ile /u/ arasından boĝumlanan, yarı düz, yarı yuvarlak bir ünlüdür. Dudakların hafif yuvarlaklaşması ile söylenir (Erdem ve Bölük, 2012: 56). Yöre aĝzında çoĝunlukla /u/>[i] deĝiřimi görölür. /u/>[i] deĝiřimin dışında /ü/>[i], /ɨ/>[i], /i/>[i], /o/>[i] deĝiřimlerinin görüldüĝü örneklerde vardır.

/u/>[i]: Tırdıĝın 1/2, orucın 1/2, mırat 1/7, avucımá 1/11, dırmáz 1/11, sı 1/13, oĝıl 1/15
mikropsız 2/41, otırdı 5/1, ifaĝını 5/1, kavırme 5/2, kurımemiş 6/1, oldıĝını 6/5,
otırsın 6/16, sı 6/41, bı 7/1, nıfise 7/2, fıķare 8/16, bılguri 9/9, yımurtenin 12/38, uzın
15/4, tızı 15/12, mıstefá 19/9, bının 19/12, sıçım 19/25, ƙoyın 20/2, tıttım 21/13, karpız
21/19, davıl 23/2

/ü/>[i]: ıştine 6/10, gümiş 6/15, ıştinde 6/37, gündız 7/3, sıpire 7/3, ƙıçıĝı 9/2,
mıslımanler 16/7

/ɨ/>[i]: atın 4/4, başı 6/14, altınlerimi 6/36, fırın 20/9

/i/>[i]: Çıĝarelerine 6/35, ıştımde 6/35, şışesi 9/7, misafir 23/9

/o/>[i]: sıná 14/1, sınráde 18/15, ından 20/2

2.1.1.4. /i/ Ünlüsü Çeşitleri

[i]: /i/ ile /ü/ arasında boĝumlanan bir sestir. Bitlis ve yöresi aĝzlarında bazen /ɨ/ ile /ü/
arasında da boĝumlandıĝı görölür. Bu ses daha çok /ü/>[i] ve /u/>[i] deĝiřiminde
görölür. /ö/>[i], /i/>[i], /e/>[i] deĝiřimlerine uğradıĝı birkaç örnekte vardır.

/ü/>[i]: gözi 1/5, düşti 1/5, özi 1/5, gözin 1/11, dönışın 1/16, ıştime 1/20, dışımde 3/45,
dımdüz 3/47, götırodiler 4/1, ıştine 4/9, ĝın 5/2, gözım 6/3, dışında 6/4, görın 6/24,

özine 6/33, gümüş 6/33, örılmiş 7/1, bürümüş 7/3, sıti 9/14, 14/2, ıstünede 17/56, dişedöh 18/11, kiçik 19/7, midür 19/11, titin 20/7, iti 20/9, işir 21/14, nıfusum 22/6, görici 23/10, şikir 23/15

/u/>[i]: mitleka 4/6, odin 4/9, doğircıdan 4/11, sı 4/19, ünıtmıştım 4/22, tırşı 4/23, dilem 6/38, otır 7/6

/ö/>[i]: sıle 7/2

/i/>[i]: verördim 6/18, geti 14/8

/e/>[i]: di 3/45

2.1.1.5. /o/ Ünlüsü ve Çeşitleri

[ö]: Bitlis ağzında özellikle son hecelerde ve eklerde sık rastlanan bir sestir. Bu sesin oluşumunda çene /o/ ünlüsüne göre daha dar bir durumdadır (Erdem, 2012: 1048). /o/ ile /u/ arasında boğumlanan bu ses daha çok /u/>[ö] değişimi sonucu oluşur. Ayrıca /ü/>[ö], /i/>[ö], /ı/>[ö], /o/>[ö], /ö/>[ö] değişimleri şeklinde görülür.

/u/>[ö]: tavöh 1/4, savöh 1/4, özön 1/13, pişiedöh 4/20, Toldiredöh 4/28, kurutödi 5/1, kavürösen 5/4, ön 5/9, öğreşem 6/13, olö 6/16, çocöh 7/1, özane 7/3, hoştö 7/6, olö 10/5, özanmişti 12/2, ötanmesem 15/1, önettım 16/23, özatırdih 17/42, öyari 17/49, odög 19/10, öğur 20/3

/ü/>[ö]: götürördöh 5/2, güldö 6/7, gündö 16/1, söndire 16/23, köregi 19/23

/ı/>[ö]: hırsloh 1/4, hırsloği 1/28, mezarloh 1/32, cezalandördöh 1/42, bırağördöh 4/1, alödım 4/19, koyedöh 4/23, alördöh 4/25, sandöğune 4/26, sağloh 4/28, kaynetösen 5/4, anlattöhlerimi 6/12, gelör 6/14, destandö 6/18, ağöre 6/28, zökķöm 8/14, şaşırörem 9/5, artöğ 12/50, lazımlöği 18/16, artöh 21/7

/i/>[ö]: yödöh 1/28, yedöğömi 3/47, gelörem 3/52, eledö 4/14, giderdöh 4/17, temizlerdöh 5/1, gelördi 5/1, etloh 5/1, verörem 6/17, demırçilöği 6/17, yeşillöhtö 7/6, getö 8/12, temizlöğümüz 9/1, yenö 12/35, nedö 15/8, şeyiyöh 19/3, ettoğön 23/2

/o/>[ö]: önlerin 4/3, söre 4/17, öledi 4/23, önlerede 6/18, ön 7/1, ön 8/11, kömez 13/1, balöh 14/9, sön 20/7, söra 22/2

/ö/>[ö]: öni 21/20, öncedan 22/6

[ó]:/ö/ ve /o/ arasında boğumlanan yuvarlak, geniş, yarı kalın yarı ince bir ünlüdür (Yavuz, 2012: 337). /ö/>[ó], /o/>[ó], /u/>[ó], /ü/>[ó], /ı/>[ó], /i/>[ó], /a/>[ó] değişimlerinde görülür.

/o/>[ó]: sórede 4/2, ólecağ 4/10, ótír 7/4, óturmıştım 17/13, tókède 19/8

/ö/>[ó]: gógdán 1/1, kıóri 1/23, tóbe 6/9,órbi 6/17, ógúnde 6/22, óle 14/6, tóbe 14/10, gólínızdan 16/17, óbúrsi 19/20, dórt 20/4

/u/>[ó]: kıurótodóh 4/23

/ü/>[ó]: gótórodi 4/13, gótúródile 4/13

/ı/>[ó]: başlóği 4/2, ağlerdóh 4/12, bağórodile 4/13

/i/>[ó]: gelórdiler 4/2, ederdóh 4/6, iyidóle 16/5

/a/>[ó]: kıódemdó 6/23

2.1.1.6. /ö/ Ünlüsü ve Çeşitleri

[ô]: Damağın ön kısmında ve çenenin yarı dar durumunda oluşan bir sestir. /ö/ ile /ü/ arası Türkiye Türkçesi ağızlarında pek rastlanmayan zayıflamış /ö/ ünlüsüdür. Genelde /ö/>[ô], birkaç örnekte /o/>[ô], /ü/>[ô], /u/>[ô], /i/>[ô] değişimleri sonucu meydana gelir.

/ö/>[ô]: kôr 1/18, çöldá 1/21, ôğüne 1/25, ôğide 7/1, ôyüne 8/13, ôksürürdi 17/46, görúci 18/1, kôy 20/4, dórt 20/8, ôgúnde 23/11

/o/>[ô]: ôtürmışdim 12/2, ôtúdóh 14/1, ôtúrdóh 23/4

/ü/>[ô]: böyük 2/40, böyük 16/3, kôpe 17/56, ôvey 18/5, ônvesteye 20/3, gön 22/2

/u/>[ô]: çıçôğım 20/2

/i/>[ô]: yetişôrdile 4/4, getôródóh 4/17, gelôğ 6/14

2.1.1.7. /u/ Ünlüsü ve Çeşitleri

/ú/: Yöre ağızında /u/ ile /ü/ arasında kullanılan orta damak ünlüsüdür. Genelde /ü/>[ú] değişimiyle ortaya çıkar. /u/>[ú], /o/>[ú], /ö/>[ú], /i/>[ú], /ı/>[ú], /e/>[ú] seslerinden dönüştüğü örneklerde mevcuttur.

/ü/>[ú]: Tökúle 1/3, úste 4/2, ústüne 4/13, túp 4/16, söndúrürmiş 4/27, böyük 5/6, gözúnın 6/1, túkkan 6/2, ökúzi 6/18, uç 6/18, ôtürmişle 6/20, ógúnde 6/22, úşyecağ 7/5,

ķұлһande 8/11, süpürürdile 9/2, böyük 15/5, gündò 16/1, úşyē 16/10, Fasúlye 18/1, gündúz 20/2, núfus 21/7, kúrektan 23/16

/u/>[ú]: útanedóh 4/6, ķúndáhlerdóh 4/9, únítmiştím 4/22, unúne 5/5, mehkúl 6/16, bú 16/1, dú 16/9, úmman 17/20, músallät 17/51

/o/>[ú]: púrteķal 16/9

/ö/>[ú]: ätúlyede 6/35

/i/>[ú]: degúl 6/6, görmedúr 6/17, bitúr 16/6, itúr 16/6, degülle 16/10

/ı/>[ú]: tandúr 23/9

/e/>[ú]: cúvap 6/42, bölúr 17/12

2.1.2. Ünlülerde Uzunluk-Kısalık

Türkçede ünlüleri boğumlanma sürelerine göre; uzun ünlüler, kısa ünlüler ve normal süreli ünlüler diye sınıflandırabiliriz (Buran, 2007: 1).

2.1.2.1. Uzun Ünlüler

Ünlülerin oluşum süreleri, onların kısa veya uzun olmasını belirler (Yeşilkaya, 2007: 17). Ana Türkçedeki birincil uzun ünlüler Türkmençe ve Yakutçada kendilerini korumuştur. Diğer Türk lehçe ve şivelerinde genel olarak kısalmıştır (Tekin, 1995: 38). Varlığını bu lehçelerde sürüren uzunluklar genel olarak ağızlarda da görülmemektedir (Caferoğlu, 1964: 30). Bitlis ağzı için de bu durum geçerlidir. Baktığımız zaman uzun ünlülerin genellikle ikincil uzun ünlüler şeklinde oluştuğunu görürüz.

2.1.2.1.1 Uzun /a/ Ünlüsü: /ā/

hāk 1/2, āđbeti 1/12, ĥakā 1/17, gezmāĥ 3/45, hā 4/2, inān 5/1, máāş 7/1, hāma 7/2, dāme 7/3, inān 7/3, almışām 7/5, bitlisdān 7/6, ifāĥ 9/3, yapmāđ 9/9, ğumānleri 9/13, bā 14/8, vār 15/9, bayılırdilā 17/39, sāna 18/3, ĥeyvānımızı 23/4, valā 21/3, bā 21/4, řāze 23/5

2.1.2.1.2 Uzun /e/ Ünlüsü: /ē/

yēter 1/16, hē 1/35, yaperdilē 4/2, ʾistīnē 4/16, hē 5/1, dēil? 5/3, yapeḡlē 5/4, yapē 6/18, ablē 6/20, verēm 6/23, atēm 6/43, ölerēm 6/43, hēs 7/1, gidē 7/3, keyniyē 8/9, ʾistīnē? 8/13, eṣāḡē 9/1, tēmīz 9/2, olē 13/18, ʾistēr 17/3, dirēk 17/23, behliyē 17/23, elinē 21/2, görē 21/6, hēç 23/4, yetē? 23/7

2.1.2.1.3. Uzun /ı/ Ünlüsü: /ī/

ķīran 1/8, hīne 5/6, kīse 7/4, īlkin 9/13, ķīran 11/16, solī 15/26, saķīn 23/4

2.1.2.1.4. Uzun /i/ Ünlüsü: /ı/

aṣī 5/3, haṣ oldī 6/15, vekīl 9/11, döḡüldī 17/6, deīl 17/12, temīz 19/9, nesībim 19/13, adīde 19/45, ellī 19/45, gēttī 21/2

2.1.2.1.5. Uzun /o/ Ünlüsü: /ō/

nedō? 1/26, *allahtō* 2/41, bellidō 2/41, yeṣillōḡ 2/42, hōy 6/22, getō 9/5, çörbe 9/12, aḡordedō 7/6, götō 8/9, yoḡtō 8/14, gelō? 8/14, bilō 10/3, olō 10/5, *tlō* 14/1, ekerōḡ 15/3, bōḡulurdi 17/46, odō 23/5, nedō 23/5

2.1.2.1.6. Uzun /u/ Ünlüsü: /ū/

ķūrreder 1/12, hūmará 1/13, ķūrrigán 1/16, ūydīn 1/25, tūt 3/49, ķūrí 7/2, zūkkóm 7/8, doldüedi 9/13, ķūrban 13/2, olūr 17/37

2.1.2.1.7. Uzun /ü/ Ünlüsü: /ü/

bútūn 6/17

2.1.2.2. Kısa Ünlüler

Bitlis ağzında çeşitli ses olayları nedeniyle normal ünlüler kısalmıştır. Ayrıca ünlülerin vurgusuz durumda olması ve hızlı konuşma sırasında kısalma eğilimi gösterdikleri görülür (Erdem ve Bölük, 2012: 64).

saletêlôğun 5/3, kavürösen 5/4, sicâh 5/5, getirirdi 5/7, sizi 8/11, têl 8/13, bulêbiledôh 8/15, ÇamâÇırımızın 8/15, dîzaltmişle 8/16, erêbedan 8/16, âsuman 14/1, avrâdın 16/7, könfesçidô 16/12, çimêter 16/13, omüzume 16/24, işitme 16/28, işîgi 17/6, kışın 17/9, hekâddan 17/12, dîr 17/12, omüzuna 17/16, getirîr 17/20, yaşlıhda 17/49, alîr 17/53, özîne 19/14, arîf 19/18, tôbe 22/1, gâzte 21/2, bîraK 21/15, mezunuyüm 22/8, yanî 22/12, getir em 23/1, dedî 23/6, erkên 23/5, fuğâre 23/7, kadê 23/11

2.1.3. Ünlü Uyumları ve Benzeşmeleri

Türkçe kelimelerdeki ünlülerin düzlük-yuvarlaklık ve kalınlık incelik yönünden uyum içinde olması ünlü uyumlarını oluşturur. Bu özellik Türkçenin en belirgin özelliklerinden biridir (Gülensoy, 1987: 99).

2.1.3.1.Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu

Düzlük-yuvarlaklık uyumu kök ve eklerdeki ünlülerin kendinden önceki ünlüye göre düzlük ve yuvarlaklık açısından uyum göstermesidir. Türkçede bir kelimedede yuvarlak ünlülerden sonra dar-yuvarlak veya düz geniş ünlüler gelmelidir (Ergin, 2009: 73). Dudak uyumunda denilen bu uyumun geçmişten günümüze doğru bir gelişme gösterdiğini görmekteyiz (Şahin, 2009: 42). Bitlis ağzına baktığımız zaman normalde bu uyuma girmeyen bazı kelimelerin uyuma girdiği görülür. Özellikle –yor ekinin değişimi ve düzleşmesi ekte bu uyumun bozulmasını önlemiştir. Fakat kelimelerin son hecelerinin ve bazı eklerin ünlülerinin yuvarlaklaşması bu uyumu bozmuştur. Bitlis ağzında derlenen metinlere göre bu uyumun çok sağlam olmadığı ve özellikle ekler yoluyla bozulduğu görülür.

2.1.3.1.1.Düzlük Yuvarlaklık Uyumunun Sağlanması

vırıcın 6/42, öteğın 9/5, şöferdi 9/15, karpızı 21/19, davîl 23/2

yor ekinin a, e ye dönüşmesi bazı kelimelerde uyumu sağlar.

bekliye 6/1, diyele 6/2, vererem 6/14, olme 6/14, çihesen 6/14, konişesen 6/14, açele 6/16, çalışe 6/35, korherem 6/36, yinebilmenem 7/7, istiyerem 9/4, bilmenem 9/5, aryerem 9/6, yinele 14/15, Tüşe 15/9, tanyesen 18/8, benze 19/8, oğye 19/10, ağyedim 21/10

2.1.3.1.2.Düzlük-Yuvarlaklık Uyumunun Bozulması

Bazı kelimelerde orta ve son hecelerdeki ünlülerin yuvarlak ünlüye dönüşmesi nedeniyle bu uyumun bozulduğu görülür.

savöh 1/4, tavöh 1/4, artoğdi 3/54,sandöğune 4/26, saletëlöğün 5/3, kıoli 6/19, tağdögi 6/15, degül 6/15, yuhi 6/15, gümüş 6/15, verördim 6/18, ağöre 6/28, Turmişdi 6/34, düşti 6/38, zökkö 8/14, Toğundi 9/1, yendoğömdan 9/4, getö 9/5, ağöre 11/19, ‘emeretliyöh 12/32, yenö 12/35, artöğ 12/50, ekeröh 15/3, güçli 15/5, önettüm 16/23, döğülü 17/6, öturmiştim 17/13, üçünci 18/8, dağuli 18/17, şeyiyöh 19/3, yihyeröh 19/9, sadoş 20/3, baloğle 21/6, ettoğön 23/2, tandür 23/9

Geniş zaman ekinin yuvarlaklaşması uyumu bozar.

Günümüz Türkçesinde kullanılan geniş zaman eki Bitlis ağzında genel olarak yuvarlaklaşıp o, ö, õ şekline dönüşür. Bu değişim düzlük-yuvarlaklık uyumunun bozulmasına neden olmaktadır.

görürodiler 4/1, verilodi 4/5, ToğTurördöh 5/1, kavürösen 5/4,gelöğ 6/14, gelöğ 6/14, olö 6/16,verörem 6/17,götürö 6/40, şaşırörem 9/5,bilö 10/3

+lık, +lik isimden isim yapım eki Bitlis ağzında kullanılırken ünlüsünü yuvarlaklaştırır. Bu durum düzlük-yuvarlaklık uyumunu bozar.

hırslöh 1/4, yeşillöh 2/42, sağloği 4/25, demirçilögi 6/17, girmilöhlerim 6/41, temizlögümüz 9/1, oğurlögum 9/5, rahmetlöh 9/6, temizlöh 9/8, çoğlöh 9/9, kırağlöh 15/10, ölümlöh 18/8, meyvälöğhte 18/13, lazımlögi 18/16

Görülen geçmiş zaman eki olan –dı/-di Bitlis ağzında 3. çoğul şahıs ile çekimlenirken genellikle ħ ünsüzünün etkisiyle ünlüsünü yuvarlaklaştırıp –dö/dó şekline dönüştüğünden düzlük-yuvarlaklık uyumunu bozar.

útanedöh 4/7, dímezdöh 4/7, anlattöhlerími 6/13, taħdögi 6/15, kızdöh 6/35, kıyleyedöh 6/36, bulëbiledöh 8/15, yinerdöh 9/1, diyerdöh 9/6, baħdöh 12/7, etdöh 12/9, dağoldöhdan 12/13, ôtúdöh 14/1, açtöh 15/2, dîşedöh 18/11, ôtúrdöh 23/4

+dır ek eyleminin Bitlis ağızındaki kullanımına baktığımız zaman sondaki –r ünsüzünü düşürüp ünlüsünüde ö, o şekline dönüştürdüğü görülür. Bu değişim düzlük-yuvarlaklık uyumunu bozmaktadır.

nedö 1/26, aresídö 2/42, Kimidö 2/42, eledö 4/14, nedö 5/4, kefinedö 6/2, yetímdö 6/4, şahadımdö 6/4, caħaldö 6/16, destandö 6/18, mennandö 6/19, kódemdö 6/23, nedoki 6/24, áveredö 6/33, yoħtö 8/14, kıpatö 10/12, ordedö 12/12, şeettö 15/1, savuħtö 15/12, gündö 16/1, iyidöle 16/5

2.1.3.2. Önlük-Artlık Uyumu

Türkçede bir kelimeyi oluşturan ünlüler birbirlerini etkilerler (Aydın, 1992: 27). Bir kelimedede art ünlülerden sonra art, ön ünlülerden sonra ön ünlülerin gelmesi durumuna önlük-artlık uyumu denir (Yavuz, Yetiş ve Birinci, 2006: 65). Baktığımız zaman önlük-artlık uyumunun Türkçede bütün dönemlerde sağlam olduğunu görürüz (Timurtaş, 1997: 26). Bu uyum Anadolu ağızlarında yazı dilinde olduğu kadar sağlam değildir (Mansuroğlu, 1988: 83). Yöre ağızına baktığımız zaman bu uyumun İstanbul Türkçesinde olduğu kadar sağlam olmadığını söyleyebiliriz. Özellikle eklerde görülen i'leşmeler ve çokluk ekinin uyuma girmemesi önlük-artlık uyumunu bozmaktadır. Buna rağmen yazı dilinde uyuma girmeyen bazı kelimelerin ilerleyici ve gerileyici benzeşme yoluyla Bitlis ağızında uyuma girdiğini görmekteyiz.

zehremizdi 5/1, zatan 6/3, şahadımdö 6/4, násib 6/5, kıdemki 6/5, şöphen 6/9, diyeremki 6/14, alav 6/14, ataş 6/14, vererem 6/14, caħaldö 6/16, yinebilmenem 7/7, zehmet 9/9, heber 9/11, keħveÇigil 9/13, tene 9/14, şöferdi 9/15, fethe 12/19, 'edet 12/10, mehlenin 12/50, 'efedersen 14/7, äfedersen 15/11, tene 17/4, edetidi 17/4, saħap 17/10, mahanaya 17/15, kardaşınä 17/16, teze 17/39, ataşın 17/40, Tikenine 19/20, bazan 20/4, neğátif 21/12, emelyet 22/9

2.1.3.2.1. Önlük-Artlık Uyumunun Bozulması

Yöre ağızında önlük-artlık uyumunun bozulmasının çeşitli sebepleri vardır. Özellikle eklerdeki i'leşme ve +lar/+ler çoğul ekinin genellikle +ler şeklinde kullanılması bu sebeplerden birkaçıdır.

kahâsen 1/4, doldi 1/7, çoĥi 2/40, dapanime 3/49, ilanler 3/50, artoĥdi 3/54, yaperdilē 4/2, mıtleka 4/6, saĥloĥi 4/25, kaĥermiř 4/27, kavirme 5/2, saletēlōĥun 5/3, yapeřlē 5/4, kavürösen 5/4, öndan 5/6, sufrelere 5/7, kaĥmiř 5/8, vücudune 5/10, şutuldi 6/2, gira 6/2, nedecaĥ 6/2, onide 6/3, şatliye 6/3, oldiĥünü 6/5, anlâmiye 6/10, şalmemiş 6/13, yaĥeme 6/14, tutmedi 6/15, paÇeye 6/16, konşi 6/16, âřaĥiye 6/16, yiĥen 6/19, ablē 6/20, orde 6/21, aÇmiş 6/21, iStemaĥe 6/23, oleÇâĥ 6/23, yanâĥlerin 6/25, oTünleri 6/28, Turmişdi 6/34, taĥmiřdım 6/34, çare 6/35, bulmişle 6/35, Ciĥarelerine 6/35, iřaĥleri, kıner 6/36, alem 6/36, oreler 6/36, bařĥe 6/37, şonşiler 6/40, aĥşeme 7/3, sıKile 7/4, ĥetta 8/9, şomişem 8/9, boşadem 8/12, manKali 8/12, bulēbiledōĥ 8/15, fiķare 8/15, dızaltmişle 8/16, erēbedan 8/16, Toĥundi 9/1, ĥemame 9/1, zeman 9/2, getmaĥi 9/4, remezan 9/4, eřaĥi 9/5, çıĥmiř 9/5, aryerem 9/6, berdaĥ 9/7, ĥaki 9/8, fiķare 9/9, bilĥuri 9/9, arvatleri 9/9, tanyecaĥtım 9/10, övledan 9/11, aĥşem 9/11, yımırte 9/13, tırli 9/13, sallanē 10/2, toĥem 10/2, şomez 10/7, gidaĥ 12/6, şomedım 12/10, şomşiler 12/13, ĥavlusuni 12/23, orde 12/51, şomez 13/1, penbedan 13/12, ilan 13/16, ıraĥdi 13/29, mıtFaĥte 14/7, sayfe 15/2, adem 15/4, şaşırtti 16/7, omüzume 16/24, üstan 16/24, şapi 17/2, iřĥi 17/6, saÇi 17/7, yapsadi 17/8, ujune 17/14, sabahsi 17/22, şihaddi 17/24, açi 17/40, bōĥulurdi 17/46, sorisi 17/48, şurmişam 17/58, muĥarne 18/1, tanyesen 18/8, lazımlōĥi 18/16, duĥuli 18/17, dolme 18/1, eřaĥdadır 19/7, şalışeler 19/7, yuĥari 19/8, kırmızı 19/8, kıse 19/8, kışi 19/10, yatmeS 19/14, eyaĥtan 19/17, bızavini 19/22, paceler 19/27, üzından 19/40, řoĥsi 21/10, karpizi 21/19, feķat 22/4, seman 22/4.

2.1.4. Ünlü Deĥişimleri

Bu deĥişimler ünlüler arasında görülen önlük-artlık, düzlük-yuvarlaklık ve genişlik-darlık şeklindeki deĥişikliklerinden meydana gelir (Uysal, 2011: 40). Yanlarında bulunun ünsüzlerin ya da kelimenin içindeki diĥer ünlülerin etkisi ile oluşmuş deĥişimlerdir (Öztürk, 2001: 8). Ünlü deĥişmeleri Bitlis Ağızında çok sık

rastlanan bir olaydır. Yör ağzında hemen hemen bütün ünlülerde görülür. Metinlerde tespit edilen ünlü değişimleri aşağıda sıralanmıştır.

2.1.4.1. Art Ünlülerin Önlüleşmesi

/a/>[á]: Parçálárín 1/1, rákí 1/2, áglár 1/3, hák 1/2, parám 1/5, Taşíná 1/10, umárem 1/11, arásíne 1/16, taráfte 2/40, hání 2/42, áhmet 4/3, arásından 4/8, hâreket 4/10, árhesinde 4/13, yıhán 4/27, kargálárín 6/1, háman 6/9, pácesi 6/7, bahám 6/16, atecágem 6/36, yıhyáh 8/15, eşágiye 9/1, biráz 11/21, áyran 12/29, aKrebáler 12/38, táne 15/7, paráleri 17/32, fezle 18/4, táhmül 19/16, ádet 20/2, bilKisáyar 21/1, negátif 21/12, zurná 23/2

/a/>[ä]: umárám 1/2, ättín 1/5, kálesen 1/7, yapmáz 4/2, ádetleri 4/8, táziye 4/12, beráber 4/19, áyađe 4/23 káhve 6/18, áşágiye 6/16, átúlyede 6/35, áyađından 9/14, áfedersen 15/11, álekedder 16/1, bázi 16/5, onlár 17/8, zámáne 23/3, tarlámízín 23/15, kádásız 23/17

/a/>e/: Permağın 1/26, terefde 2/42, eyran 4/2, mekes 4/9, paremdan 6/1, kere 6/1, hec 6/3, ezrail 6/40, hesteyem 6/43, yaheme 6/14, tutmedi 6/15, bireye 6/15, ademín 6/16, heyali 6/16, yıhen 6/19, kúme 6/24, kalçeler 6/26, dırme 6/27, eşágiye 9/1, hemame 9/1, zaman 9/2, remezan 9/4, sobe 9/6, berdağ 9/7, nekışli 9/8, hezir 9/9, zehmet 9/9, hek 9/10, heber 9/11, saletedi 9/12, tene 9/14, seet 15/1, fethe 12/19, hefte 17/21, tene 19/13, ekli 20/9, nezeri 20/10, hedından 22/4, fekat 22/4, seman 22/4, ema 22/12, one 23/3, erebeyi 23/3

/a/>è/: arè 14/17, birèz 17/20

/a/>i/: bozmiyedín 6/17

/ı/>[i]: atlí 1/3, kómádín 1/13, ademín 6/16, Pıçah 6/18, kápı 6/20, ışıttım 6/22, çalışe 6/35, başıme 7/1, bacım 8/15, pahır 9/7, nekışli 9/8, hezir 9/9, sıçah 9/9, işiğ 12/47, síre 13/13, keyınbabam 14/7, katarıh 17/20, yahın 18/16, yardımçi 18/21, Patırcan 19/9, kırmızı 19/8, sıçah 21/14, aylıh 22/6

/ı/>i/: dolmesi 4/21, sağloği 4/25, irah 6/1, tutmedi 6/15, aÇmiş 6/21, tağmişdım 6/34, behtli 6/35, kıştı 9/2, eşaği 9/5, haki 9/8, herli 12/20, işiğ 12/47, ilan 13/16, kalıdıh 15/2, yeşidi 16/28, kapi 17/2, saçi 17/6, sabahsi 17/22, çıhaddi 17/24, açi 17/40, aTmiş 19/1, herli 19/7, Pıçah 19/10, sıhıntı 19/14, ekli 20/9, nezeri 20/10, ayakabi 21/1

/ı/>/e/: umárem 1/11, atecáğem 6/36

/u/>/e/: kavürösen 5/4

/o/>[ó]: sórede 4/2, ólecağ 4/10, ótır 7/4, óturmiştım 17/13, tókède 19/8, ótüren 21/20, ótúdüm 21/1

/o/>/ö/: şöphenler 9/9, ötürodile 12/49

/o/>[ö]: ötürmişdim 12/2, ötúdòğ 14/1, ötürdòğ 23/4

/o/>[i]: Tıhtor 19/11

/u/>[ú]: útanedòğ 4/6, útanedòğ, kúndáğlerdòğ 4/9, únıtmiştım 4/22, unúne 5/5, mehkúl 6/16, oTúnleri 6/28, bú 16/1, dú 16/9, úmman 17/20, músallát 17/51

/u/>/ü/: tüt 19/32, ótúdüm 21/1, ótüren 21/20

/u/>/e/: kavürösen 5/4, vurermiş 6/23, dılem 6/38, toğhem 10/2, vırer 12/34

/u/>[i]: vırdın 1/33, Toldırerdile 9/12, çoğsıne10/2, toymız 12/49, borÇını 16/1, doğrisını 17/20, doğridır 19/11, Pıcuğ 19/12, savumış 23/15

/u/>/i/: doldi 1/7, çoği 2/40, olmişem 3/48, hemir 4/1, kuti 4/1, koyi 4/19, çoğsi 4/23, ifağ 5/5, oğiyen 5/9, kutuldi 6/2, onide 6/3, yuhi 6/15, oldi 6/15, konşı 6/16, bozdi 6/17, kòli 6/19, vurermiş 6/23, Turmişdi 6/34, çoğşiler 6/40, Toğundi 9/1, yoli 9/5, bılguri 9/9, dolisi 10/8, çoğşiler 12/13, noldi 15/4, borÇını 16/1, ani 17/17, doğrisını 17/20, çoğşılarımız 17/22, doğridır 19/11, oni 20/3, çoğsi 21/10

2.1.4.2. Ön Ünlülerin Artılışması

/i/>[â]: içân 1/9, çeğmişâ1ğ 9/9

/e/>[â]: gógdán 1/1, içındán 1/5, gezmáğe 1/8, aná 1/20, zatán 1/24, değirmánci 5/1, bárábár 6/4, yemáğlári 6/16, atâş 7/1, geridá 9/10, ölürsám 11/26, seksándan 16/24, güldán 18/17, amályat 20/9, zatán 21/12

/e/>/a/: ħardan 1/4, alav 6/14, ataş 6/14, dızaltmişle 8/16, övledan 9/11, getmaği 9/4, barambar 9/15, hareye 16/25, heğeddan 17/8, karsaşınâ 17/16, ataşın 17/40, değırman 19/1, bazan 20/4, ebdast 20/10

/i/>[â]: şehárli 19/2

/e/>[â]: ädem 1/1, yäre 1/3, älinde 4/13, serärdi 5/1, şâyleri 5/1, kardaşınâ 17/16, şerbetidâ 18/2, ginäde

18/2, meyvälòğte 18/13 habärím 21/2

/ö/>[ä]: bäle 2/42, bäle 7/7

/i/>[ä]: veräle 2/41, yäh 6/2

/e/>[i]: yimek 4/2, yımağ 5/2, diyım 17/19

/i/>[ı]: istiyeğem 9/4, kardaşınä 17/16, ataşın 17/40

/i/>[i]: gıremenem 1/1, içine 1/2, etın 1/10, mıkropsız 2/41, bitlisın 2/41, sínide 4/3, yınmedi 4/5, gelirdile 4/6, bıttıhtan 4/12, eskinın 4/12, bızı 6/13, PuÇmış 6/14, tikile 6/19, degırman 6/26, Tıkılsın 6/30, girmilöhlerım 6/41, pırınç 7/1,şındı 9/7, degırman 13/13, elım 17/1

/ü/>[i]: dışımde 3/45, önünı 4/1, ıstıne 4/9, ölı 4/11, ölinın 4/13, zülfimi 5/6, gülmışti 6/35,

gülmışti 6/35, gösgıme 6/44, örtık 9/8, yüzın 10/9, üzügünızı 12/19, mıslımandı 19/13, tıpçı 21/4, türkı 21/24

/ö/>[i]: sıle 3/53, sıle 6/1, sılaşmağe 13/28, sıle 19/8

/ü/>[i]: ıstıne 6/10, gümiş 6/15, ıstınde 6/37, gündız 7/3, sipire 7/3, kıçığı 9/2, mıslımanler 16/7

/i/>[i]: Çığarelerıne 6/35, ıstımde 6/35, şışesi 9/7, misafir 23/9

/ü/>[ö]: götürördöh 5/2, güldö 6/7, gündö 16/1, söndıre 16/23, koregi 19/23

/i/>[ö]: yedöh 1/28, yedoğömi 3/47, gelörem 3/52, eledö 4/14, giderdöh 4/17, temizlerdöh 5/1, gelördi 5/1, etlöh 5/1, gelör 6/14, verörem 6/17, demırçilögi 6/17, girmilöhlerım 6/41, yeşillöhtö 7/6, getö 8/12, temızlögumız 9/1, iyiyöh 9/10, yenö 12/35, nedö 15/8, şeyiyöh 19/3, ettoğön 23/2

/ö/>[ö]: öni 21/20, öncedan 22/6

/ö/>[ó]: gógdán 1/1, kóri 1/23, tóbe 6/9,órbi 6/17, ógúnde 6/22, óle 14/6, tóbe 14/10, gólnızdan 16/17, óbúrsi 19/20, dört 20/4

/ü/>[ó]: götórodi 4/13, götürördile 4/13

/i/>[ó]: gelördiler 4/2, ederdöh 4/6, iyidöle 16/5

/ü/>[ú]: Tökúle 1/3, úste 4/2, ústúne 4/13, túp 4/16, söndúrürmiř 4/27, böyük 5/6, gözúnın 6/1, túkkan 6/2, ökúzi 6/18, uç 6/18, ötürmişle 6/20, ógúnde 6/22, Tökúledi 6/25, úşyecağ 7/5, kúlhande 8/11, süpúrürdile 9/2, götürme 9/3, böyük 15/5, gündö 16/1, úşyē 16/10, Fasúlye 18/1, gündúz 20/2, núfus 21/7, kúrektan 23/16

/ö/>[ú]: átúlyede 6/35

/i/>[ú]: degúl 6/6, görmedúr 6/17, bitúr 16/6, itúr 16/6, degülle 16/10

/e/>[ú]: cúvap 6/42, bölúr 17/12

/i/>/a/: elan 1/27, hašte 6/15, ašte 6/24, etan 6/39, sahap 17/10, hašte 17/37

/ü/>/ı/: tırlı 9/13

/ü/>/o/: götırodiler 4/1

/ü/>/a/: gözán 1/4, üstán 16/24

/i/>/o/: nedoki 2/24, bilō 10/3, ettoğón 23/2

2.1.4.3.Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması

/a/>[â]: vâı 17/31

/a/>[ó]: kódemdō 6/23

/a/>[u]: muğare 8/13, muğarne 18/1, duğuli 18/17

/e/>[ê]: geçirtmenem 16/27, êzâllere 21/17, bêlêdi 22/8

/i/>[ê]: gelêdile 5/8, emzirêdōh 16/3

/e/>[î]: dî 3/45

/e/>[ú]: cúvap 6/42, bölúr 17/12

/ı/>/u/: saletêlōğun 5/3, önuttım 16/23

/ı/>[â]: alâdile 5/8

/ı/>[î]: atın 4/4, başı 6/14, altınlerımı 6/36, fırın 20/9

/i/>[î]: Çığarelerine 6/35, istimde 6/35, şışesi 9/7, misafir 23/9

/i/>[î]: verôrdım 6/18, gêtî 14/8

/i/>[ô]: yetișôrdile 4/4, getôrúdōh 4/17, gelôğ 6/14

/ı/>[ô]: hırslōh 1/4, hırslōğı 1/28, mezarlōh 1/32, cezalandôrdōh 1/42, bırağôrdōh 4/1, alôdım 4/19, koyedōh 4/23, alôrdōh 4/25, sandôğune 4/26, sađlōh 4/28, káynetôsen 5/4, anlattōhlerımı 6/12, gelôr 6/14, tađdōğı 6/15, destandō 6/18, ağôre 6/28, kızdōh 6/35, zôkğôm 8/14, yinerdōh 9/1, yêndoğômdan 9/4, şaşırôrem 9/5, artôğ 12/50, lazımlôğı 18/16, artōh 21/7

/i/>[ô]: yêdōh 1/28, yêdoğômi 3/47, gelôrem 3/52, eledō 4/14, giderdōh 4/17, temizlerdōh 5/1, gelôrdi 5/1, etlōh 5/1, gelôğ 6/14, cağaldō 6/16, verôrem 6/17, demırçılôğı 6/17, mennandō 6/19, girmilōh 6/41, yeşillôhtō 7/6, getō 8/12, temizlôğumuz 9/1, iyiyōh 9/10, yenō 12/35, nedō 15/8, şeyiyōh 19/3, ettoğón 23/2

/ı/>[ó]: bașlôğı 4/2, ađlerdōh 4/12, bağôrodile 4/13

/i/>[ú]: degúl 6/6, görmedúr 6/17, bitúr 16/6, itúr 16/6, degülle 16/10

/ı/>[ú]: tandúr 23/9

/ı/>/o/: sağloği 4/25, ağore 11/19

/i/>[ó]: gelórdiler 4/2, ederdóh 4/6, iyidóle 16/5

/i/>/o/: bíldođomide 16/23

/i/>/ü/: síti 9/14

/i/>/u/: bílguri 9/9, ÇamaÇur 23/12

2.1.4.4.Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi

/u/>[â]: zūkkâm 7/8

/ö/>[â]: bāle 2/42, bāle 7/7

/o/>/a/: savuhtò 15/12, ani 17/17, Tamates 19/5, savumış 23/15

/o/>/e/: diyeşemki 6/14, şoferdi 9/15,

/ö/>/e/: bele 6/14, bele 17/40, beledír 19/2

/ö/>[è]: èle 17/26

/o/>[è]: anliyèsen 17/41

/u/>[è]: gòtúrèdile 5/8, olèle 12/51

/ü/>[è]: ölürèm 16/18, ölèrem 23/3

/ü/>/e/: öriledi 6/2,

/ü/>/a/: gözân 1/4, üstan 16/24

/ö/>[ê]: řofèrde 14/2, êz 16/5, êledír 21/21, bèlèdi 22/8

/ö/>/e/: ğevdemde 3/50

/u/>/a/: şurmişam 17/58

/u/>/e/: řavüròsen 5/4, şonişesen 6/14, şorherem 6/36, şomişem /8/9, aryerem 9/6, Toldírerdile 9/12, şoşem 10/2, vırer 12/34

/u/>/i/: únıtmiřtım 4/22, tırşi 4/23, yuři 6/15, konşi 6/16, řoli 6/19, Turmişdi 6/34, Tořundi 9/1, ötürmişdim 12/2, şomşiler 12/13, tizi 15/12, óturmiřtım 17/13, şonşilarımız 17/22, sorisi 17/40, duşuli 18/17, yimirte 19/2, şoşsi 21/10, olmişti 21/15, karpizi 21/19

/u/>/ı/: dırme 6/27, vırıcın 6/42, yimirte 9/13, ırağdi 13/29, mışaç 16/23, đır 17/12

/u/>[i]: bunı 2/40, onı 4/2, yohtı 4/12, bozdı 6/2, turşı 4/22, únıtmiştım 4/22, kırı 4/22, konış 6/13, otırsın 6/16, kırılmez 6/22, olsın 6/34, Toğdın 7/1, vírem 7/6, bırıńı 8/10, Toldırerdıle 9/12, yımırte 9/13, vírdım 14/7, bından 15/4, çamır 17/1, Pıcuğ 19/12, Tızlı 19/15, oğlı 23/3

/ü/>[i]: dışımde 3/45, önünü 4/1, ıstıne 4/9, ölı 4/11, ölinın 4/13, zülfımı 5/6, gülmıştı 6/35, gülmıştı 6/35, örtık 9/8, yüzın 10/9, üzügünızı 2/19, mıslımandı 19/13, tıpçı 21/4, türkı 21/24

/ö/>[i]: sıle 3/53, sıle 6/1, sılaşmağe 13/28, sıle 19/8

/o/>[i]: sıná 14/1, sınráde 18/15, ından 20/2

/o/>[i]: síre 4/1, sıfránıze 6/19, síre 9/1, Tıhtor 19/11, çıçoğım 20/2

/u/>[i]: Tırdığın 1/2, orucın 1/2, mırat 1/7, avucımá 1/11, đırmáz 1/11, sı 1/13, oğıl 1/15, mıkrupsız 2/41, otırırđı 5/1, ifağını 5/1, kavırme 5/2, kurımemiş 6/1, oldığını 6/5, oğlımde 6/13, otırsın 6/16, sı 6/41, bı 7/1, nıfıse 7/2, fıķare 8/16, bılguri 9/9, yımurtenın 12/38, uzın 15/4, tızı 15/12, mıstefá 19/9, bının 19/12, sıçım 19/25, kıoyın 20/2, tıttım 21/13, karpız 21/19, davıl 23/2

/ü/>[i]: ıstıne 6/10, gümiş 6/15, ıstınde 6/37, gündız 7/3, sıpire 7/3, kıçığı 9/2, mıslımanler 16/7

/ü/>[i]: gözi 1/5, dıştı 1/5, özi 1/5, gözın 1/11, dönışın 1/16, ıstıme 1/20, dışımde 3/45, đımdüz 3/47, gótırodiler 4/1, ıstıne 4/9, gın 5/2, örıledi 6/2, gözım 6/3, dışınde 6/4, görın 6/24, özıne 6/33, gümiş 6/33, örılmış 7/1, bürımış 7/3, kıçığ 9/3, sıtı 9/14, 14/2, ıstıne 17/56, dışedöh 18/11, kıçık 19/7, mıdür 19/11, tıtın 20/7, ıtı 20/9, ışır 21/14, nıfusum 22/6, görıcı 23/10, şıkır 23/15

/u/>[i]: mıtleķa 4/6, odın 4/9, doğırcıdan 4/11, sı 4/19, únıtmiştım 4/22, tırşı 4/23, dılem 6/38, otır 7/6, fıķare 9/9

/ö/>[i]: sıle 7/2

/ü/>[i]: örıledi 6/2, bıyúđını 6/14, gülmıştı 6/35, dıştı 6/38, dızaltmışle 8/16, tırli 9/13, döğülı 17/6, görúcı 18/1, üçüncı 18/8, Tıkenıne 19/20, gótımıř 21/24

2.1.5. Ünlülerde Düşme ve Türeme

2.1.5.1. Ünlü Düşmesi

Çeşitli ses olaylarının etkisiyle kelimenin içinde bulunan ünlünün düşmesi olayına ünlü düşmesi denir. Bu durum daha çok orta hece ünlülerinde görülür (Vural ve Böler, 2012: 97). Bitlis ağzında ünlü düşmesi yaygındır. Bitlis ağzında görülen ünlü düşmeleri aşağıda sıralanmıştır.

Alıntı kelimelerde ünlü düşmesi görülür. Metinlerimizde bu ses olayı şu örneklerle tespit edilmiştir:

ağbeti 1/9, zehremizdi 5/1, dákká 7/3, değge 12/3, fethe 12/19, hedye 12/23, kırabye 12/30, dağke 15/3, hekkeddan 16/2, dağkenin 17/7, gästeleri 17/32, dağge 17/46, hedyesi 18/20, kağr 19/41, amályet 20/9, gázte 21/2, kayd 22/6, emelyet 22/9.

Ek almış en az üç heceli kelimelerde orta hecedeki ünlü düşer:

ğardan 1/4, orde 6/21, nērdán 7/3, úşyecağ 7/5, nerdan 8/15, yıhyáğ 8/15, aryerem 9/6, tanyecağtım 9/10, yuğarde 12/8, ordedò 12/12, orde 12/51, aşáğde 15/10, yaşyağ 16/1, kımSi 18/19, eşağdadır 19/7, birsi 19/7, birye 19/42.

Kelime ortasında görülen ünlü düşmesinin Türkçede fazla olmasının nedeni orta hecenin vurgusuz olmasıdır (Timurtaş, 1977: 40). Bitlis ağzındaki örnekleri aşağıdaki gibidir:

koğsi 4/23, işye 6/20, osroğ 8/10, yuğsi 8/14, koğsine 10/2, meğledekiler 12/9, gönlerindá 18/7, mağlede 18/16, işatte 19/7, yıhyeròğ 19/9, oğye 19/10, koğsi 21/10, yarye 23/7.

Yönelme hal eki +a/+e genellikle düşer:

gözan 1/4, içán 1/8, başán 1/9, ağzan 1/15, san 1/16, elan 1/27, ağzan 2/44, san 5/10, gözan 6/3, man 6/5, başan 6/14, san 6/15, úzan 6/25, man 6/34, etan 6/39, úzan 11/14, man 12/7, ústan 16/24, san 19/8.

Birleşik kelime oluştururken ünlü düşer:

nolecağ 3/47, nettin 6/2, nedaçağ 6/2, niceki 6/10, netmiştim 6/27, nedem 6/36, nēdem 7/2, nēdem 7/6, öteğın 9/5, noldi 15/4.

2.1.5.2. Ünlü Türemesi

/e/: küpelere 4/18, küpeler 14/14

/u/: omüzume 16/24

/a/: ala 12/33, ala 16/7, yalanız 20/5, ála 21/13

/i/: değişilmiş 4/5, güni 12/53

/ı/: ıııcağ 6/39, bayığan 8/16

2.2. NSZLER

2.2.1.nsz eşitleri

Dudaklar ve diyafram arasında oluşan hareketler sonucu oluşan sesler nszlerdir (ořkun, 1999: 45).çoğu dilde olduğu gibi Türkçede de nszler ünlülerden fazladır (Sağır, 1995: 391). Türkiye Türkçesinde kullanılan 21 temel nszn dışında Bitlis ağzında kullanılan 17 nsz tespit edilmiştir. Bunlar /đ/, /đ/, /t/, /v/, /r/, /ñ/, /k/, /T/, /P/, /g/, /l/, /C/, /S/, /ř/, /F/, /K/, /K/ nszleridir. Bu ünlülerden bazıları sistemli olarak kullanılırken bazıları vurgu, tonlama ve kişisel kullanımlara bağlı olarak sistemsizoluşmakta ve az görülmektedir.

/đ/: Bitlis ağzında çokça rastlanan bir art damak ünsüzüdür (nl, 2015: 45). Bitlis ağzında /k/’lar sistemli olarak /đ/ nszne dönüşürken /h/ ünsüzlerinin de /đ/’ye dönüştüğü grlr.

đardan 1/4, đırslođ 1/4, oği 2/40, đemir 4/1, oğiyen 5/9, bağtım 6/13, yığen 6/19, çoğ 6/33, tağmişdım 6/34, đeste 7/1, yinerdğ 9/1, bağdğ 12/7, tdğ 14/1, atğ 15/2, yarpağ 16/10, đořaF 18/1, yeğin 18/16, đekattan 19/4, yuğari 19/8, sığıntı 19/14, eyağtan 19/17, arđedan 21/2, baloğle 21/6, bařđe 22/3, gettiğ 23/3.

/đ/: Yöre ağzında genellikle /h/ > /đ/, /k/ > /đ/ değişmeleri sonucu görülen bir sestir. Bir kelimedede de /v/ > /đ/ değişimine rastlanır: duğul 18/17.

yimağ 2/45, Toğtor 3/44, reğan 5/4, ifağ 5/5, đambu 6/22, đađ 6/23, ıııcağ 6/36, đetta 8/9, yuğsi 8/14, Toğundi 9/1, defđa 9/3, ırmağ 12/7, đerli 12/20, đavlusuni 12/23, ırağdı 13/29, ağdığ 15/2, yağut 17/7, duğul 18/17, tağsinin 19/40, đırđız 21/22, çalışmağ 23/11.

/t/: artoğdı 3/54, teğatım 8/9, tiğe 8/11, toğem 10/2, urt 10/10, teşt 11/25, tağziye 12/13, tiğinde 15/3, geçirtti 16/28, atarığ 17/20, as 17/24.

/v/: Tonlu, katı ve sızcı bir çift dudak ünsüzüdür (Erdem ve Bölük, 2011: 223).

gevdemde 3/50, vücudune 5/10, cevíz 6/23, avertedò 6/33, vahtinde 6/38, arvatleri 9/9, avehè 12/6, evel 12/36, savuhtò 15/12, gavur 17/25, ovaya 17/48, evinde 19/45, övle 23/11, savumış 23/15.

/ğ/: Düşme eğilimi olan, tonunu kaybetmiş bir ünsüzdür (Uysal, 2011: 55). Bitlis ağzındaki kullanımları aşağıdaki gibidir:

diyereṁki 6/14, ḳonşiler 6/40, ḳonşiler 12/13, isterle 12/18, taḳerle 12/24, tekrar 17/9, eḳer 17/52, çalıseier 19/7.

/ñ/: Eski, Orta ve Yeni Türkçe dönemlerinin yazı dili durumundaki lehçe ve şivelerinden kalma metinlerde görülen bir sestir. Türkçenin en eski dönemlerinden beri dikkat çeken bir sestir (Ersoylu, 2000: 97). Anadolu ağızlarında yaygın olarak görülen bu ses dil sırtının yumuşak damakta kapanması ile oluşur (Sağır, 1997: 402):

biñlik 12/23, deñiz 17/9.

/ḳ/: Art damakta boğumlanan, dil arkası, patlayıcı, tonsuz bir sestir (Bayraktar, 2000: 186). Bölge ağzında çokça kullanılan bir sestir. Genellikle art ve yarı art ünlülerle kullanılır:

ḳahâsen 1/4, ḳaşında 1/14, ḳurban 3/44, ḳoyi 4/19, ḳume 6/24, ḳapangi 6/28, ḳızdoh 6/35, ḳar 7/3, ḳaŞ 8/13, doḳḳuz 9/2, ḳayḳısız 10/5, ḳurḳ 10/10, ḳeḳsizem 11/17, ḳızzinde 16/5, ḳapi 17/2, doḳḳuzde 15/3, tariḳinde 15/5, muḳarne 18/1, ḳadem 19/14, ḳaŞ 22/8, ḳadäsiz 23/17.

/ş/: Bölge ağzında çok kullanılmayan birkaç kişisel kullanımda görülen bir sestir:

şaat 12/5, şeettò 15/1

/T/: Bu ses /t/-/d/ arasında söylenen bir ünsüzdür (Bozkurt, 1977: 211). Bölge ağzında genellikle ilk sesteki t ve d'lerin bu sese dönüştüğü görünür. Orta seste söylendiği örnekler de mevcuttur.

Tirdiḳin 1/2, Tepeme 3/51, sabahTan 4/3, Tırerdi 4/7, Tòküledi 6/25, bikTo 7/1, geḳirTedim 7/7, oTun 8/13, Tari 10/6, Tòktüm 11/26, Tırnaḳa 17/16, Tuz 17/20, aTmiş 19/1, Tıhtor 19/11, Tikenine 19/20, maḳTur 22/7.

/P/: /b/-/p/ arası yarı tonlu bir ünsüzdür (Sağır, 1995: 392):

Parcálárin 1/1, Piḳah 6/18, Pişē 8/10, Piḳah 10/5, Permaḳım 10/10, Pişolmaz 12/7, Pişmedi 14/10, Pişire 17/11, Piḳuḳ 19/12, avruPa 21/11.

/ḡ/: Tonlu, sürekli, art damakta boğumlanan g ünsüzdür (Özışık, 2007: 52):

ağbeti 1/12, Tırnağının 2/40, değişilmiş 4/5, mangale 4/16, ógünde 6/22, başge 6/37, ógide 7/1, görume 11/26, değge 12/3, gurdele 12/36, beğim 14/9, ğina 16/1, ğirmi 16/25, ğotiği 17/3, ehmeği 17/11, ğyretim 19/18, artığ 21/2, neğatif 21/12.

/ı/: Gevşek boğumlanmalı, akıcı bir sestir (Erdem ve Bölük, 2012: 99):

Töküle 1/3, ToıTuròrdòh 5/, çoıuh 9/1, iyidòle 16/5.

/ç/: /c/-/ç/ arasında boğumlanan, bir bakıma /c/ ile başlayıp /ç/ ile tamamlanan ortak boğumlanmalı bir sestir (Bölük, 2018: 289):

aÇmiş 6/21, Çığarelerine 6/35, Çığesen 7/3, aÇtım 8/10, ilaÇ 8/12, Çit 10/10, Çeyizini 12/30, güÇli 15/5, saÇi 17/14, baÇısi 17/33, yardıÇi 18/21, TabanÇe 19/39, önÇeki 20/1, Çacık 20/2, sıÇağ 21/13, ÇamaÇur 23/12.

/S/: Boğumlanma noktası /z/-/s/ arasında olan sızıcı bir sestir (Erdem ve Bölük, 2012: 100). Bitlis ağzında kullanılan /S/ ünsüzü bir ara ses niteliğindedir:

Siyanet 4/2, TamateS 4/21, iStemağe 6/23, temmiS 9/8, yaSsin 17/32, hankiSini 19/11, yatmeS 19/14, düğunimiS 20/2, biS 23/5.

/ş/: iŞmağ 3/45, genŞkende 6/20, iŞ 8/12, üŞ 12/6, geŞtiğim 13/5, geŞ 15/3, aŞtım 17/16, kaŞ 17/31, kaŞ 17/31, üŞ 19/5, taŞ 19/41, heŞ 19/41, iŞiŞtedi 21/7, iŞmek 23/2.

/F/:Boğumlanma noktası /f/-/v/ arasında, nispeten /f/ ye daha yakın bir sestir (Sağır, 1995: 402):

heFselem 6/13, uFalyerem 14/3, hoşaF 18/1, seFerbeylikte 19/3.

/k/: /k/ ile /ę/ arasında boğumlanan katı bir ünsüzdür (Erdem ve Bölük, 2011: 418):

çıKare 2/40, Kaęedòh 4/1, duvaK 5/8, kuşKanede 8/9, eKrebáler 12/38, çaKur 21/3, doKtore 21/12, satıK 23/4, Kızlerdi 23/11.

/K/: /k/-/g/ arasında söylenen, yarı tonlu bir ünsüzdür (Özden, 2009: 99). Boğumlanma noktası patlayıcı ön damak sesi /g/ ile tonsuz ön damak sesi /k/ arasında olan bir ünsüzdür (Gülseren, 2000: 73). Bitlis ağzında sistemli ve çok kullanılmayan bu ünsüzdür. /k/ sesine göre hafifçe patlaklığını yitirmiş bir ara ses niteliğindedir (Tosun, 2016: 75):

Kimi 1/13, eteKi 2/41, pikniKe 2/41, Kimidò 2/42, gülKe 6/36, Kıcığlenecağle 6/42, sıKıle 7/4, Kimi 7/6, ördeK 16/17, manKal 17/52, bilKisáyar 21/1.

2.2.2.Ünsüz Değişimleri

/k/>/k̄/: çıKare 2/40, Kaĥedöh 4/1, duvaK 5/8, aKrebáler 12/38, çaKur 21/3, doKtore 21/12, biraK 21/15, satıK 23/4.

/k/>/K/: gúlKe 6/36, sıKile 7/4, başKe 16/14, ördeK 16/17, bebeK 17/11, Keçileri 18/3, bilKisáyar 21/1.

/k/>/ĥ/: yoh 1/3, tavöh 1/4, ĥūmará 1/13, baĥ 1/29, supurúdöh 4/1, yıĥanedile 4/1, aÇdöh 4/22, kaĥermiş 4/21, baĥtım 6/13, yamalaĥ 6/13, taĥmişdí 6/34, kızdöh 6/35, kaĥesen 6/39, torpaĥ 6/39, aĥşeme 7/3, úşyecaĥ 7/5, yinerdöh 9/1, açtöh 15/2, díşedöh 18/11, yeĥín 18/16, ĥekáttan 19/4, yuĥari 19/8, ĥetta 19/17, baloĥle 21/6, başĥe 22/3.

/k/>/k̄/: kaĥásen 1/4, ráki 1/5, komádín 1/13, ĥurban 3/44, koĥsi 4/23, ifaĥ 5/5, ĥaĥmiş 5/8, ĥutuldi 6/2, ĥaĥın 6/14, kaĥe 6/35, kızdöh 6/35, kaĥesen 6/39, ĥar 7/3, koĥum 7/7, ĥapi 8/10, nekíşli 9/8, kırabye 12/30, ferĥli 15/12, ĥarışsa 17/18, ĥardaşımdanda 17/23, ĥurmişam 17/29, kırmızı 19/8, meĥes 19/10, kırhı 19/10, feĥat 22/4, saĥín 23/4.

/k/>/ĥ/: Toĥtor 3/44, iŞmaĥ 3/45, ifaĥ 5/5, ĥine 5/9, çoĥ 6/4, ísicaĥ 6/39, yıĥyáh 8/15, temizliĥte 9/1, tanyecaĥtım 9/10, toĥem 10/2, baĥerle 12/16, ıraĥdi 13/29, köPeĥler 14/4, sovuĥ 14/8, çoĥ 15/7, ĥuraĥlöh 15/10, savuĥtó 15/12, diyerdíĥ 17/17, çıĥaddi 17/24, torpaĥa 17/18, ĥalışhandi 20/8.

/k/>/h/: yıĥyerem 6/29, ĥehmedi 14/15, dileĥleri 14/6, ĥehmezdi 17/4, ehmeĥi 17/11, ĥehmez 17/11, behliyē 17/23, ehmeĥ 17/34, aylíĥ 22/6.

/k/>/ġ/: gógdán 1/1, āġbeti 1/12, başġe 6/37, Çıġesen 7/3, kıĥıġ 9/3, deġġe 12/3, ġurdele 12/36, artıġ 21/2.

/k/>/ġ/: artoġdi 3/54, işiġ 12/47, artöġ 12/50, taraġ 19/10.

/k/>/g/: gógdán 1/1, geĥi 10/1, ineg 19/42.

/k/>/j/: dij 6/37.

/k/>/s/: evelsi 22/6.

/k/>/y/: teymik 1/33, eymek 4/25, eymek 7/8.

/h/>/ĥ/: ĥec 6/3, ĥaĥın 6/14, kăĥve 6/18, ĥávuzleri 6/22, ceĥnem 6/31, reĥet 6/36, ĥırĥız 6/38, ĥetta 8/9, ĥemame 9/1, ĥaki 9/8, ĥezír 9/9, ĥeĥe 12/17, fetĥe 12/19, ĥavlusuni 12/23, ĥeyvānleri 15/10, ĥekáttan 17/18, ĥeyvacılıĥ 20/2, ĥedíndan 22/4, ĥeyvānımız 23/4.

/h/>/ĥ/: beĥtli 6/35, ĥesteyem 6/43, ĥeste 7/1, aĥore 11/19, ĥoşaF 18/1.

/h/>/ġ/: göşġín 16/18.

/h/>/k̄/: tariĥinde 15/5.

/l>/y/: göynüm 3/46, göynún 6/6, degúrem 6/21, göynüzde 16/15.
/l>/r/: degúrem 6/21, yarvar 14/2, şarvarımın 14/7, patırcan 19/5.
/l>/n/: yonem 16/11.
/l>/l/: Tökúle 1/3, ToıTurórdòh 5/, çoıuh 9/1, iyidóle 16/5.
/y>/ğ/: beğım 14/9, ğına 16/1, ğirmi 16/25.
/y>/n/: emrinnan 17/4.
/y>/g/: gine 6/1, girmilòhlerım 6/41, girmı 7/2, ğena 9/4, düneginde 12/6, gina 12/14, girmisindedir 17/21, ğinäde 18/2, ğinä 23/6.
/ğ>/ğ/: bucağá 1/7, Tırnağının 2/40, değışilmiş 4/5, ifağını 5/1, değıldi 5/7, böyúğünü 6/14, degúrem 6/21, değırman 19/1.
/ğ>/g/: degúl 6/15, değıman 6/26, ege 7/6, ciger 9/12, yeleginide 12/11, begenmese 12/16.
/ğ>/ğ/: böyúğünü 6/14, Toğdın 7/1, kòreğı 8/12, Çömmeğimiz 9/15, değırman 13/13, değıülle 16/10, eğer 17/52.
/ğ>/y/: düyünü 9/4, öyleye 17/15, diyeri 21/2, düyün 23/2.
/ğ>/v/: savòh 1/4, övledan 12/37, sovuğ 14/8, bızavını 19/22.
/ğ>/v/: savuhtò 15/12, övle 23/11, savumış 23/15.
/ğ>/h/: çoıhi 2/40.
/ğ>/K/: eteKi 2/41, pikniKe 2/41, manKal 17/52.
/g>/ğ/: ğevdemde 3/50, mağale 4/16, bilğuri 9/9, kayğısız 10/5, yorğanın 12/36, ğólnızdan 16/17, ğòtiğı 17/3, ğavur 17/25, ğasteleri 17/32, ğıyretım 19/18, neğátif 21/12.
/g>/k/: kimi 5/7, kimın 17/2, beşig 17/33, hankiSi 19/11, kibi 20/5.
/g>/s/: hansı 15/7.
/g>/K/: Kimi 1/13, Kimi 1/33, Kimidò 2/42, Kimi 7/3, Kibi 7/4, manKali 8/12, manKal 17/52.
/r>/l/: saraldım 1/33, gúlKe 6/36.
/r>/r/: yapeřlè 5/4, diyereıki 6/14, gelòğ 6/14, görmedúr 6/17, kònşiler 6/40, çamaşır 14/7, púrtekal 16/9, teırağ 17/9, eğer 17/52, çalışeler 19/7, odòğ 19/10, getişem 23/1.
/r>/m/: kádem ki 6/5, kòdemdò 6/23, kádem 7/3, kádem 19/2, kádem 19/14.
/r>/y/: seFerbeylikte 19/3.
/r>/t/: gösdetmesın 17/31.

/v/>/g/: dögem 1/9, döge 1/22, öge 1/27, dögede 12/1, sögede 12/1, döğüldi 17/6.

/v/>/h/: duhul 18/17, duhuli 18/17.

/v/>/v/: gevdemde 3/50, duvaK 5/8, vücudune 5/10, hāvuzleri 6/22, áveredò 6/33, vahtinde 6/38, vıricın 6/42, arvatleri 9/9, avehē 12/6, havlusuni 12/23, evel 12/35, evel 12/36, savuhtò 15/12, gavur 17/25, ovaya 17/48, evinde 19/45.

/v/>/F/: heFselem 6/13.

/b/>/m/: Doğu illerinde yaygın olarak özellikle ön seste görülen bir değişmedir (Caferoğlu, 1963: 5). Yöre ağzına baktığımızda teklik birinci şahıs zamirinde karakteristik olarak bu değişim görülür:

meni 1/1, Kimi 1/13, Kimi 1/33, Kimidò 2/42, menem 4/16, kimi 5/7, men 6/1, mennandò 6/19, meni 6/35, Kimi 7/3, kimin 17/2, mahanaya 17/15.

/b/>/k/: kaşında 1/14.

/b/>/p/: şöpen 6/9, paceler 19/27.

/m/>/n/: şindi 4/6, şindi 4/22, şindi 6/36, penbedan 13/12, kinse 16/15, konuşlarımız 17/22, şindi 19/11.

/n/>/y/: öyündeken 1/15, öyüne 8/13, öyde 16/27, göynim 17/29, öydeken 19/3, öyündedi 23/2.

/n/>/ğ/: öğünde 4/10, öğüne 4/15, öğünde 4/22.

/n/>/g/: öğüne 4/25, öğüne 12/10, öğünde 19/15.

/n/>/ğ/: öğünde 6/22, öğide 7/1, öğünde 23/11.

/n/>/ş/: işşallah 23/3.

/n/>/l/: laylon 21/1.

/n/>/h/: hardan 1/4, hardan 1/23.

/n/>/h/: hareye 12/6, hareye 16/25.

/n/>/m/: şindi 9/7, sorum 18/9, çümki 22/13.

/ç/>/ş/: işmah 3/45, üş 12/6, genş 12/20, geştigim 13/5, geş 15/3, aştım 17/16, işdim 17/24, kaş 17/31, heş 17/48, üş 19/5, heş 19/41, genş 19/45, genş 21/1, işiştedi 21/7, kaş 22/8, işmek 23/2.

/ç/>/ş/: sağdoş 20/3, geçmişini 20/5, işiştedi 21/7.

/ç/>/j/: aj 14/13, ujune 17/14.

/ç/>/C/: Çamaşır 4/12, aÇdòh 4/22, Çıplaş 5/10, Çıgesen 7/3, ilaÇ 8/12, ÇamāÇırımizi 8/15, üş 9/4, Çeyizini 12/30, güÇli 15/5, gènÇ 22/11.

/c/ > /Ç/: oleÇáh 6/23, baÇısı 17/33, yardıÇı 18/21, tabanÇe 19/39, önÇeki 20/1, Çacık 20/2, síÇağ 21/13, síÇağ 21/14.

/c/ > /ç/: baçım 6/18, açı 17/40, öğrençi 19/10.

/c/ > /d/: gelende 10/3, öydeken 19/3.

/f/ > /p/: payton 17/38.

/b/ > /p/: dapanıme 3/49, poñı 6/13, poñliye 6/36.

/b/ > /P/: Piskuvet 4/13, Pişolmez 12/7, Pişmedi 14/10, Pişire 17/11, Piçağ 19/10, Pıçuğ 19/12.

/p/ > /P/: Parcálárın 1/1, Permağın 1/26, Pişoredile 4/2, Permağım 6/3, Permağım 10/10, avruPa 21/11.

/t/ > /d/: dapanıme 3/49, geddım 12/6, def 12/34, yeşidi 16/28, çıñaddı 17/24, emred 17/52, kayd 22/6.

/t/ > /t/: artoğdı 3/54, teğátım 8/9, tıze 8/11, toñem 10/2, kurt 10/10, teşt 11/25, tazıye 12/13, tıpında 15/3, mıtaç 16/23, kaçarıñ 17/20, taş 17/24, taze 23/5.

/t/ > /T/: Taşıná 1/10, Tóktún 1/19, Tırnağım 1/25, Tırnağının 2/40, Taş 2/41, Tepeme 3/51, sabañtan 4/3, Tat 4/18, Toğdın 7/1, Taşı 7/6, Tırnağa 17/16, Tuz 17/20, iSTeğın 18/3 aTmiş 19/1, Tızli 19/15.

/d/ > /T/: Tırdığın 1/2, Töküle 1/3, Toñtor 3/44, Tikilmiş 3/51, Tırerdi 4/7, TamateS 4/21, Tökele 6/5, oTúnleri 6/28, Turmişdi 6/34, Tike 6/37, Toğdın 7/1, Töküle 7/3, Tamates 7/8, oTun 8/13, Toñundi 9/1, Tari 10/6, Tóktüm 11/26, Tüşe 15/9, Turun 16/2, Töküle 17/16, Taha 18/9, Tu 18/11, Tıñtor 19/11, Tikeníne 19/20, mağTur 22/7.

/d/ > /t/: túkkan 6/2, tüt 19/32, kayd 22/6.

/s/ > /S/: TamateS 4/21, iStemağe 6/23, ‘ebdaS 12/9, pareSidan 14/6, iSTeğın 18/3, kımSi 18/19, TamateS 19/5, hankiSini 19/11.

/s/ > /ş/: herkeş 5/9, herkeş 12/8, herkeş 12/49, herkeş 19/14.

/s/ > /g/: örtügi.

/s/ > /h/: hırhız 6/38, hırhız 21/22.

/ş/ > /Ş/: iŞ 8/12, düŞünerem 9/4, düŞman 14/13, iŞ 14/16.

/s/ > /ş/: saat 12/5, şeettó 15/1, saat 17/4.

/s/ > /Ç/: Çığareleríne 6/35.

/s/ > /T/: geçırTedım 7/7.

/s/ > /p/: heppi 4/19, heppi 6/1, heppi 6/13, heppi 6/37, heppi 19/3.

/ʃ/>/ç/: ÇamãÇırımızı 8/15.

/f/>/F/: uFalyerem 14/3, mıtFahte 14/7, Fasúlye 18/1, hoşaF 18/1, seFerbeylikte 19/3.

/z/>/S/: temmiS 9/8, edesiS 16/10, yaSsın 17/32, adetimiSi 19/11, sebSe 19/5, yatmeS 19/14, düğünimíS 20/2, biS 23/5.

/z/>/h/: ekerõh 15/3, şeyiyõh 19/3.

/z/>/d/: kadásız 23/17.

2.2.3. Ünsüz Düşmesi

Bitlis ağızında ünsüz düşmesi sık görülen bir ses olayıdır. Kelimenin başında, ortasında ve sonunda ünsüz düşmesi meydana gelir.

/n/: Genissi bir ünsüz olan /n/ harfi Bitlis ağızında bazı kelimelerde sistemli olarak düşme eğilimi gösterir.

pácesi 1/1/, aná 1/16, sórede 4/2, sore 5/4, ane 6/2, söre 6/12, söre 6/13, hâma 7/2, pacenin 7/4, síre 9/1, sore 9/14, pacedan 10/8, síre 14/1, sore 15/1, bâzi 16/5, anasıdır 17/6, zati 18/5, síre 18/15, işatte 19/7, zata 19/12, heyvacılıh 20/2, zati 20/1, saa 21/15, söra 22/2, işallah 23/3

/y/: Akıcı ve yarı ünlü bir ses olan y ünsüzü, kelime içerisinde rahatlıkla eriyip düşebilen bir sestir. Azerbaycan Türkçesinin bir özelliği olan kelime başında meydana gelen y düşmesi Doğu Grubu ağızlarında ortak bir özellik olarak karşımıza çıkar (Tosun, 2012: 2464). Bölge ağızında da y sesinin sistemli olarak düştüğü görülür. Kelimenin başında, ortasında ve sonunda bu düşmeler tespit edilmiştir.

komádın 1/13, öyündeken 1/15, bále 1/15, öge 1/27, bále 2/40, ilanler 3/50, síle 3/53, bele 4/1, üz 4/12, eledò 4/14, eleki 4/25, rehan 5/4, bele 6/1, síle 6/1, ele 6/2, üzli 6/4, bele 6/14, úzan 6/25, síle 7/2, kodum 7/7, bále 7/7, komişem 8/9, şede 9/4, nese 9/5, bele 9/5, şe 9/8, eled, 9/13, komez 10/7, úzan 11/14, şe 12/3, üzügüní 12/19, herli 12/20, ko 12/33, üz 12/36, şöle 12/55, komez 12/1, tezem 12/8, komedím 12/10, komez 13/1, ilan 13/16, sílaşmağe 13/28, üskekdir 13/32, nese 14/5, şeidan 15/1, ele 15/6, şe 15/8, itúr 16/6, elesi 16/8, dú 16/9, yapsadi 17/8, bele 17/40, koduğdan 17/55, kef 18/12, síle 19/8, buğdedír 19/9, üregíme 19/37, üzından 19/40, şeini 19/45, here 21/12, milone 22/4, fadalanmıyo 22/5

/l/: kaħásen 1/4, beki 1/12, Kaħedòħ 4/1, beki 4/13, kaħermiř 4/27, buġdá 5/1, haħmiř 5/8, beki 6/1, kaħ 6/4, haħın 6/14, kaħesen 6/39, boşadem 8/12, boşattım 8/13, haħi 9/8, kaħtıım 11/16, beki 11/18, ka 12/6, kaşın 12/6, heke 12/17, kaħdíħ 15/2, kaħarlar 17/10, anına 17/40, beki 18/17, ka 18/21, meħlede 18/16, vala 19/2, ge 21/55, ge 23/5

/k/: haķe 6/3, ka 12/6, ba 12/55, ba 17/4, ka 18/21, Tikkeníne 19/20, ayakabı 21/1, ba 22/5

/v/: tóbe 6/9, evel 12/35, tóbe 14/10, tóbe 21/1, evelsi 22/6

/t/: ʿebdaS 12/9, haťa 18/19, ras 18/21, satıK 23/4

/f/: ĉıt 6/3, ĉıt 10/10

/h/: Birkaĉ alıntı kelimede düřtüġü görölür:

mıtaĉ 16/23, saba 19/39, mıtaĉ 20/7, iltaplı 21/11, daa 21/12, talilimi 21/12

/ġ/: dēil 5/3, dümeleme 16/18, öretmen 17/24, düme 19/37

/d/: heğından 22/4

/m/: abedan 12/1, şişek 15/11, yardıĉı 18/21

/s/: ıssı 1/4, heķsızem 11/17, dögede 12/1, sögede 12/1, yařyaħ 16/11, hepi 17/49, hepi 19/2, hepi 21/17

/z/: gitmeyem 6/1, begenmese 12/16

/r/: Türkĉede düşme eġilimi fazla olan ünsüzlerden biridir. Bu düşme özellikle konuşma dilinde görölür (Vural ve Böler, 2012: 103). Bölge aġzında da yine en çok düşen ünsüzlerden biridir. Genellikle son sesteki r harfleri düşmüştür. Kelime ortasında da düşen r sesi vardır. Bitlis aġzında kullanılan bazı eklerde r sesinin genellikle düřtüġü görölür.

bi 1/5, mege 1/24, ege 1/27, ege 4/3, bi şeysi 4/22, şei 5/3, bıde 6/1, bi 6/2, du 6/2, kađe 6/6, kutul 6/13, bikereminan 6/35, kađe 6/35, geğı 7/1, ege 7/6, geđó 9/5, bi 9/8, pacedan 10/8, kađatò 10/12, kutulaħ 13/30, ege 12/15, kađe 12/28, ótúdòħ 14/1, kutulaħ 15/16, dú 16/9, kađe 17/10, eşap 17/17, ĉıhattı 17/17, Tu 18/1, kağem 19/2, mege 20/10, ótúdüm 21/1, hiĉbi 21/12, göğimiş 21/24

şimdiki zaman ekinde /r/ sesi düşer:

ĉıĉare 2/40, eze 2/40, beklıye 6/1, tanyesen 18/8, benze 19/8, aġyedım 21/10

Geniş zaman ekinde /r/sesi düşer:

nedò 1/26, Қаһедòһ 4/1, götîrodiler 4/1, útanedòһ 4/7, қавûrosen 5/4, gelêdile 5/8, díyele 6/2, öriledi 6/2, getò 6/10, olò 6/16, götò 8/9, getò 8/12, gelò 8/14, қapatò 10/12, bilò 10/3, olò 10/5, yenò 12/35, ötürodile 12/49

Üçüncü çoğul şahıs eki olan +lar/+ler ekinde genellikle /r/ sesi düşer:

yıһanedile 4/1, yaperdilē 4/2, gelîrdile 4/6, demişle 4/10, yaperlē 5/4, geçinele 6/1, díyele 6/2, verdile 6/2, ötürmişle 6/20, bulmişle 6/35, dîzaltmışle 8/16, giderdile 9/2, yaperdîle 9/14, baһerle 12/16, taһerle 12/24, seperle 12/36, ötürodile 12/49, dedileki 15/2, bayılırdilā 17/39, ístemedilā 18/19, ölmüşle 19/4

+dır ek eyleminde r sesi düşer: *allah*'tò 2/41, Kimidò 2/42, oresidò 2/42, eledò 4/14, kefnedò 6/2, şahadımdò 6/4, yetímdò 6/4, destandò 6/18, mennandò 6/19, қódemdò 6/23, aһordedò 7/6, yoһtò 8/14, ordedò 12/12, ıraһdi 13/29, şeettò 15/1, nedò 15/8, savuһtò 15/12, gündò 16/1, eyidò 16/4, könfesçidò 16/12, odò 23/15, nedò 23/5

2.2.4. Ünsüz Türemesi

Türkçede düşmenin aksine türeme daha az görülen bir ses olayıdır. Dilimizde daha çok ekleşmeyi kolaylaştırmak için kullanılır (Banguoğlu, 1986: 119). Bitlis ağzında da ünsüz türemesi ünsüz düşmesine göre daha seyrek görülen bir ses olayıdır. /n/: Bölge ağzında n sesinin sonda ve ortada türdüğü görülür. Sonda n sesi türemesi Türkiye Türkçesinde genellikle ağızlarda görülür (Koç, 2010: 8)

bindan 4/2, қapangi 6/28, ilen 12/16, kimín 17/2, emrinan 17/4, yanda 17/7, yan 17/7, unnuterem 19/31

/y/: Bitlis ağzında “inmek” fiilinin başında sistemli olarak türediği görülen y sesi, yöre ağzında başta ve ortada türer.

yínmedi 4/4, yinedi 4/5, yirisini 5/1, leymon 6/5, eynat 6/11, yuһi 6/15, rüsvey 6/28, yinebilmenem 7/7, yuһsi 8/14, yinerdòһ 9/1, yendoğòmdan 9/4, diyer 12/16, yinele 14/15, yinecaһ 15/8, diyerdi 17/5, diyerdîһ 17/17

/l/: değışilmiş 4/5

/ğ/: meğmur 19/45

/p/: һesapbíne 12/18

/t/: sürter 10/7, şaşirtti 16/7, geçirtti 16/28

/s/: şeysi 4/22, sabahsi 17/22, sabaһsi 17/465, óbürsi 19/20

/h/: Yöre ağızında kelime başında ve ortasında türediği görülür. Özellikle “işte” kelimesinin başında sistemli olarak türediği görülür.

defha 2/43, defha 6/11, haşte 6/15, defha 9/3, haşte 14/12, haşte 17/37, şuhan 18/2, haşte 19/25

/k/: örtik 9/8, ökküz 10/1, sekkiz 12/22

/m/: hambu 6/22, temmiS 9/9, barambar 9/15, hammur 17/8

/z/: kızzında 16/5

2.2.5. Benzeşmezlik

Yana yana gelen, boğumlanma noktaları aynı ya da yakın olan iki ünsüzden birinin boğumlanma noktasını değiştirmesi olayına denir (Ünlü, 2015: 62).

terefde 2/42, aÇdöh 4/22, taħdögi 6/15, avrat 6/23, Turmişdi 6/34, taħmişdim 6/34, çiçekdī 9/11, ötürmişdim 12/2, baħdöh 12/7, etdöh 12/9, dağoldöhdan 12/13, hesapbine 12/18, geldöhdan 12/21, oħunduhdan 12/21, ıraħdi 13/29, üskekdir 13/32, kaħdih 15/2, hekkeddān 16/2, iŞdim 17/24, gösdetmesin 17/31, yaşliħda 17/49, koduhdan 17/55, oleraħde 22/12

2.2.6. Ünsüz İkizleşmesi

İkizleşme, Doğu Grubu ağızlarının ortak bir özelliğidir (Karahān, 1996: 32). Bazı ağızlarda sayıların (sekkiz, dokkuz, yeddi) ikizleşmesinin nedeni Ana Türkçede ilk hecedeki ünlülerin uzun olmasıyla açıklanır (Demir ve Yılmaz, 2011: 87). Yöre ağızında da sayılardaki bu ikizleşme görülmektedir. Bitlis ağızında genellikle “k, d, p, m” harflerinde ikizleşme görülür.

dokkuz 1/3,ıssı 1/4, heppi 4/11, heppi 4/19, yeddi 5/1, heppi 6/1, heppi 6/13, eşşek 6/19, dākká 7/3, dokkuz 9/2, temmiS 9/8, Çömmeğimiz 9/15, ökküz 10/1, yeddi 11/30, sekkiz 12/22, dakke 15/3, dokkuzde 15/3, yeddi 15/5, hekkeddān 16/2, kızzında 16/5, hammur 17/8, yeddi 17/8, heppi 19/3, işşallah 23/3

2.2.7. Göçüşme

Bir kelime içinde birbirini izleyen iki ünsüzün yer değiştirmesi olarak tanımlananmetatez veya yer değiştirme gibi isimlendirmeleryapılan göçüşme olayı (Ersöz, 2018: 2190),ünsüz harflerin birbiriyle karıştırılması ve söyleniş zoluklarını ortadan kaldırmak için daha sonra gelecek bir ünsüzün daha önceye alınarak söylenmesidir (Kök, 2016: 407). Bitlis ağzında örnekleri şu şekildedir:

göynüm 3/46, yarpağ 4/18, torpağ 4/20, arvadı 6/5, göynún 6/6, torpağ 6/39, kibrit 6/42, gösgíme 6/44, arvāt 7/3, torpağ 7/4, torpağ 9/5, çömlek 10/1, üskekdir 13/32, yarpağ 16/10, göynüzde 16/15, gösgín 16/18, torpağa 17/18, kirbít 23/16

2.2.8. Hece Düşmesi

Bir kelimedede arka arkaya gelen ve ses benzerliği gösteren iki heceden birinin bazen düştüğü görülür ve bu iki hece tek hece haline gelir (Ergin, 2009: 52). Bitlis ağzındaki örnekleri aşağıdaki gibidir:

ädem 1/1, hırsloh 1/4, dögem 1/9, anlätém 5/3, samsağ 5/4, sane 6/1, güzenem 6/3, verem 6/3, çatlıyem 6/3, anlámıyem 6/10, olem 6/10, vererem 6/14, verem 6/15, háketande 6/18, hardan 6/26, ceğnem 6/31, nere 7/2, pacenín 7/4, èpi 9/3, yağtız 11/22, gidağ 12/6, herli 12/20, mehlenín 12/50, göynüzde 16/15, pacadan 17/1, bilmezsız 17/17, karışsa 17/18, bacımkini 17/24, baęám 17/37, yaşlığda 17/49, herli 19/7, kef 18/12, táhmül 19/16, geldíz 19/17, herlisi 20/4, iltapli 21/11, aęyedím 21/10

2.2.9. Hece Türemesi

Ağızlarda çok az görülen bir olaydır (Uysal, 2011: 85). Bitlis ağzında da bu durum geçerlidir. Metinlerde bu olaya örnek oluşturacak birkaç kelime tespit edilmiştir.

değişilmiş 4/5, değişilmiş 5/7, serelemiş 6/3, ceğnem 6/31, ięerímde 15/18

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞEKİL BİLGİSİ

3.1. YAPIM EKLERİ

Herhangi bir kelimenin kök ve gövdesine gelerek bu kelimelerin türlerini ve anlamlarını değiştiren eklerdir (Özçelik ve Ertem, 2005: 65). Bitlis ağzında kullanılan yapım ekleri yazı diliyle genellikle aynı olmakla birlikte bazı ses değişikliklerine uğramıştır.

3.1.1. İsimden İsim Yapma Ekleri

+lıh/+lik/+löh/+lıh/+lıh/+lıh/+lik/+luh/+lög/+lög/+lıg/+löh: hırslögi 1/28, mezarlöh 1/32, kuraşlöh 2/35, sısuzluhtan 2/36, yaşlılıgımá 2/37, yeşillöh 2/42, toyluhleri 4/1, başlögi 4/2, demlik 4/17, etlöhler 5/1, gelinliş 5/8, demirçilögi 6/17, Temizliş 9/1, rahmetlöh 9/1, başlöh 12/21, heciliş 14/5, kuraşlöh 15/10, sağlöh 16/4, mezarliş 17/25, yaşlıhda 17/49, genşlik 17/55, başlöh 18/2, hoşlihtá 18/5, tembelliş 20/8, hesteliş 23/14

+çı/+cı/+ci/+çı/+Çi/+Çi: yardımcıın 5/10, demirçilögi 6/17, keşveÇigil 9/13, yolci 18/9, yardiÇi 18/21, tıpcı 21/4, yardımÇi 21/18

+sız/+suz: sısuzluhtan 2/36, haksızám 6/30, bacısız 9/15, terbyesizler 16/13, bızavsız 19/22

+dan: çaydan 4/17

+deş: yoldeşim 15/21

+lı/+li: atlı 1/3, yaşlılıgımá 2/37, yağlı 4/25, etli 5/3, dertliyem 6/10, yaşlısen 14/2, boyeli 15/3, evlidirler 20/2

3.1.2. Fiilden İsim Yapma Ekleri

-ici/-ici/-ucu/-úci: vurucun 1/3, gidiciyem 3/45, görúci 18/1, gorici 23/10

-ğ/-k/-ıh/-ik/-ıh: dileğini 2/38, adak 2/39, kırık 15/27, bitik 17/19, yapışıhtır 19/26

-niş: dönüşin 1/16

-çi: öğrençi 19/10

-um: doğum 4/8

-an: kıran 1/8

-ı/-í: yarım 6/13, kırıktesen 19/24, dırılúr 19/32

-geÇ: süzgeÇ 9/6

-óh: açóhmiş 2/37

-r/-ır: gelırım 2/36, oğur loğum 9/5

-kan: çalışkandır 22/12

3.1.2.1. Sıfat-Fiiller

Bitlis ağzında kullanılan sıfat-fiil ekleri standart Türkçe ile genellikle aynıdır. Bazı eklerde ses değişikleri görülür. Bunlar aşağıdaki gibidir.

-dóğ/-doğ/-duh/-dığ/-díğ/-díğ/-tığ/-tığ/-tığ/-Tığ: Tirdiğın 1/2, dedóğun 2/35, tağdóğı 6/15, tanıdoğe 12/16, oğunduhdan 12/21, geldóğdan 12/21, çıhtığdan 12/28, sevdoğı 12/31, çektiğdan 12/48, oldığı 15/8, çekTığóm 18/9, konuştığımız 19/27, oldığı 21/3, tuttiğını 21/15.

-en/-án/-án: ölen 4/11, gelenlerin 5/7, yıhen 6/19, alen 12/14, aşen 13/24, dolaşán 13/24, ayırán 16/20, geÇen 22/9.

3.1.2.2. Zarf-Fiiller

Yazı dilinde kullanılan zarf-fiil ekleriyle ses yönünden değişiklik gösteren ekler burada gösterilmiştir.

-dóhçe/-tóhçe/-díhçe: keynedóhçe 5/5, báhsettóhçe 6/8, yaşlendóhçe 16/2, geledíhçe 19/37

-yene: diyene káde 6/6

-ende: olende 6/3

-eli: gideli 13/26

-erah/árah/-arah: olarah 17/18, olerahde 22/12, olárah 23/1
-íp/-íp/-íp: Pişiríp 4/13, yíheyíp 11/16, aşíp 13/24, gèlíp 21/3
-ince/-ínce: gelínce 14/8, doyínce 15/11, çevrilince 22/6, olmeyínce 22/8

3.1.2.3. İsim-Fiiller

+ma/+me/+mä/+má: gezmáge 1/8, konuşmağe 6/13, ístemáge 12/25, yapme 12/35

+mah/+mah/+mağ: görmah 2/42, işmah 3/45, gezmāh 3/45, yímah 5/2, yapmāğ 9/9, binmah 10/7, almah 12/37, yimah 18/8, kırmah 18/9, çalışmah 23/6

3.1.3. Fiilden Fiil Yapma Ekleri

-ír/-ur/-ír: Pişiríp 4/13, geçírTedím 7/7, duyurdum 13/8, geçírtmişle 16/4, bitúr 16/6, içírdirdile 17/20, doğírdi 18/20

-dír/-dír/-dír/-dór/-dír/-tir/-Tur: aldírmadı 1/15, ezdírírdín 1/28, öldíredín 1/33, TołTurórdöh 5/1, yidírodile 5/8, didírtme 6/13, bozdírmişem 6/17, yandırdile 6/39, yağdórur 10/3, gezdírem 12/15, yidirdöh 12/33, karıştırmeyín 16/2

-íl/-ıl/-il/-ıl/-ul/-úl/-úl: Tökúledí 1/10, devriledi 1/13, yarıldı 5/5, tutulórdi 5/7, devrile 6/1, Tökúledi 6/25, örílmış 7/2, vírılmış 12/39, bozıldı 14/4, sökílede 15/22, kurulur 17/52, yorıldı 21/6

-n/-ín: yíhanedile 4/1, geçínele 6/1, Toħundi 10/1, söylene 15/34, geçíndi 19/4

-t/-T/-t/-it: söyletme 1/15, didírtme 6/13, geçírTedím 7/7, kızartı 14/9, aħıttım 15/11, ayıştıım 18/8

3.1.4. İsimden Fiil Yapım Ekleri

+á: yaşánmıř 2/35

+lá/+le: otlátemiř 2/35, küllerdim 4/16

+len: evlendi 1/6, pahálendi 5/8, borçlendi 14/4

+le/+lí: çatlıyem 6/3, çatle 6/4, patle 6/4, bağışlıye 6/18, kefenledím 12/8, hınelenmağe 12/31

+leş: kıuyileşö 5/5, yerleştile 19/4

+ün: düŞünerem 9/4

3.2. ÇEKİM EKLERİ

Kelimelerin kök veya gövdelerine gelerek onlara işleklik kazandıran eklerdir. İşletme ekleri olarak da isimlendirilirler (Alkayış, 2013: 135).

3.2.1. İsim Çekim Ekleri

3.2.1.1.Hâl Ekleri

Bir ismin başka bir isimle veya fiille kurduğu ilişki sırasında içinde bulunduğu durumları ifade eden eklerdir (Güneş, 2012: 165).

3.2.1.1.1. İlgi Hâli Eki

İsmi isme bağlayan, başka bir isimle ilişkili olduğunu gösteren bir ektir (Karaağaç, 2009: 63). İlgi hâli dışındaki bütün hâl ekleri ismi fiile bağlarken ilgi hâli ismi isme bağlar. Bu yönüyle diğer hâl eklerinden ayrılır (Uysal, 2011: 96). Bitlis ağzında derlemiş olduğumuz metinlerde ilgi hâl eki +ın/+ün/+nín şeklindedir.

senín 1/8, ölenlerin 1/12, oránín sıyí 2/35, eskinín 4/13, gelinín 5/5, kargálárín 6/1, aħorún 8/13, aslanlerin 10/4

3.2.1.1.2. Yükleme Hâli Eki

İsmi kendisini etkileyen geçişli bir fiile bağlayan hâl ekidir (Korkmaz, 2007: 494). Doğrudan geçişli fiilden etkilendiği için cümlenin nesnesi yükleme hâlinde bulunur (Karahan, 1996: 608). Bitlis ağzında yükleme hâli ekleri +ı/+i/+ti şeklinde kullanılmıştır.

ķurdezanı 1/9, yüzümü 1/9, bunlárı 1/12, cendeğimi 1/22, kıórı 1/23, gözümü 1/26, mevzuyı 2/37, burını 2/41, tendurı 4/1, ifağını 5/1, onı 6/14, canağı 7/4, kıapanğı 11/19, şofêri 14/2, solı 15/26, çukurı 21/3, damádı 22/3.

Bazı kelimelerde bu ek düşmüştür. Belirtme halinin düştüğü örneklerden bazıları şunlardır:

teħsilin 16/6, gösġin 16/18, elin 17/52.

3.2.1.1.3. Yönelme Hâli Eki

İsmi fiile bağlayan ve fiilin hareketinin yöneldiği noktayı gösteren ektir (Ergin, 2009: 228). Bitlis ağzında yönelme hâl eki +á/+e şekliyle kullanılır:

kızıná 1/16, mutfaġá 1/8, gözüme 1/26, yaşlılıġımá 2/37, oreye 2/41, ĩstinē 4/16, çocohlerimá 7/1, başımá 7/2, ġardaşıná 17/16, doħtorá 22/13, insaná 23/6.

Yönelme hâl eki bazı örneklerde düşmüştür:

yalan 2/39, aġzan 3/44, man 3/44, san 6/14, ġáynanan 6/19, man 6/24, avucan 6/40, san 6/42, başan 11/14, elin 14/7, man 15/10, san 17/19, san 19/1, man 21/13.

3.2.1.1.4. Bulunma Hâli Eki

İsim soylu kelimelerin aldığı ekle, yüklem belirtiği işin yerini ve zamanını gösteren ektir (Kalkan, 2006: 60). Bu ekin Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesinde sadece tonlu şekilleri kullanılmıştır (Doġan, 2008: 329). Bitlis ağzında tonlu ve tonsuz şekilleri görülür. Bitlis ağzında bulunma hâl eki +tá/+dá/+de/+Te/+dä/+dem şekillerinde kullanılır.

ayahtá1/2, birazdá 1/19, oráde 2/35, kafálarinde 2/39, andá 2/40, toyloħTe 4/2, ġapidē 4/7, ordá 5/3, televizyondá 7/4, başındá 17/6, onlardä 17/22, zamanımızdá 18/1.

Bulunma hal ekinin +dem şeklinde söylendiği bir örnek tespit edilmiştir:

dınyadem 15/32.

3.2.1.1.5. Çıkma Hali Eki

Sözcük gruplarında ve cümlede, fiilin gösterdiği hareketin uzaklaştığını göstermek için kullanılan hâl ekidir (Özeren, 2016: 756). Bitlis ağzında çıkma hâl ekinin ünlüsünde ses değişikliği görülür. Bunun dışında birkaç örnekte +nan şeklinde

söylenđi de tespit edilmiştir. Bitlis ağzında çıkma hâl eki +dân/+Tan/+dan/+dân/+tan/+nan Şekilleriyle kullanılır:

gógdân 1/1, erímdân 1/4, içíndân 1/6, terencedân 1/21, bírdân 2/38, sabahTan 4/4, herlerdân 5/1, öndan 5/6, kapídân 5/9, mendan 6/10, mennan 6/33, elíndân 7/2, bitlisdân 7/6, sabahtan 9/11, elíndan 10/6, eskidan 12/26, gözúmdan 13/13, sabahnan 17/32, arasınnan 17/31, eskidân 20/5, önümdân 21/7, tekeldân 23/4.

3.2.1.1.6. Vasıta Hali Eki

İsmin fiile bir vasıta olduğunu göstermek için kullanılır (Ergin, 2009: 228). Vasıta hal eki yöre ağzında sistemli olarak +dan Şekline kullanılır:

mecrefdân 1/20, háyvanlárıdan 2/41, paremdan 6/1, uşahleridan 6/14, mícrefedan 11/30, abedan 12/1, babamdan 12/2, oğlandan 12/17, gelindan 12/48, birbiridan 12/56, allah'ın emridan 17/8, hoşloğtan 18/9, mendan 21/11, abenedan 21/14.

3.2.1.2. İyelik Ekleri

İsmin karşıladığı nesnenin bir nesneye veya bir şahsa ait olduğunu gösteren, mülkiyet bildiren eklere iyelik eki denir (Uysal, 2011: 103). Bitlis ağzında kullanılan iyelik ekleri, yazı dilinde kullanılan biçimiyle benzerlik göstermekle bitlikte, ses değişikliği görülen örnekleri de bulunmaktadır.

1. Tekil şahıs: param 1/5, dilerém 1/7, avucímá 1/10, cendeğimi 1/16, kıızım 2/35, gelírím 2/36, dizlerím 3/44, sobem 4/15, saçımı 5/6, rudyelerím 6/41, ođlím 7/3, gözüm 9/3

2. Tekil şahıs: baban 1/2, etlerín 1/3, orucın 1/3, içíndân 1/6, etín 1/10, gözan 1/14, ağzan 3/44, ođlín 6/4, anan 6/16, avucan 6/40, başan 7/3

3. Tekil şahıs: gözi 1/6, sözíne 1/25, háyvanlári 2/35, sıyın 2/35, üstüne 4/4, yüzi 5/5, abesidir 6/1

1. ođul şahıs: ádetlerímizdi 5/8, elímizi 5/9, evlerímiz 9/1, temízlöđümüz 9/1

3. oğul şahıs: iyiyöh 9/10

3.2.2. Fiil ekimi

Çekimli bir fiilde fiil kök veya gövdesi, zaman ve şekil eki, şahıs eki bulunmalıdır. Bu ekler sayılan sıraya göre fillere gelirler. Çekimli fiil bu unsurlarla birlikte şekil, zaman, hareket ve şahıs olmak üzere dört şey ifade eder (Ergin, 2009: 281).

3.2.2.1. Fiillerin Basit Zaman Çekimleri

3.2.2.1.1. Bildirme Kipleri

Menfi ve müspet olarak yapılmış veya yapılacak olan hareketleri haber verir. Bildirme kipleri bu hareketlerin zamanını da gösterir. Bu durumda fiilin zamanını bütün çekim ekleri bildirme kip eklerinin içinde yer alır (Erdem ve Bölük, 2012: 161).

3.2.2.1.1.1. Şimdiki Zaman

Şimdiki zaman çekimi, Türk dilinin değişik dönemlerinde ve lehçelerinde çok çeşitli şekil ve yapılarıyla karşımıza çıkar. Tarihi ve çağdaş lehçelerdeki şimdiki zaman kipi üzerine yapılan bir çalışmada altmıştan fazla farklı şekil karşımıza çıkmaktadır. Bu farklılıklar daha çok ses değişimleri ile ortaya çıkmaktadır (Akar, 2012: 2). Şimdiki zaman kipi Eski Türkçe döneminde müstakil bir kip hüviyeti kazanamamış bu yüzden anlamca kendisine en yakın kip olan geniş zaman içerisinde ifade edilmiştir (Bulak, 2017: 226). Bitlis ağızında derlediğimiz metinler içerisinde de bu özellik yer yer görülmektedir. Zamanla şimdiki zamanı göstermek için dur-, otur-, yat- ve yorı- (yürümek) fiileri kullanılmıştır (Kısa, 2018: 10). Türkiye Türkçesi ağızlarında ise mahalli farklılıklar dışında Doğu'da -ir/-ır/-ur/-ür bazı yörelerde de -yi veya -y, Batı ve Orta Anadolu'da ise genellikle -yo şeklinde kullanılmıştır (Erdem ve Bölük, 2012: 161).

Bitlis ağızında şimdiki zaman ekinin çok farklı şekilleri karşımıza çıkar. Bazı kelimelerde ekteki ünlü daralıp -yer şeklini alırken bazı örneklerde ise y düşmüş ve ek -er ve olarak kullanılmıştır. Bazen ekin tamamen düştüğü görülürken bazen de sadece -e

şeklinde kullanıldığı görülür. Derlenmiş olan bir metinde ise şimdiki zaman ekinin aynı kullanıcı tarafında –yö/-yör/-yo şekillerinin kullanıldığı görülmüştür.

Şimdiki zaman ekinin birinci tekil şahıs çekimi: diyeṛemki 6/14, vererem 6/14, yıhyerōḥ 14/7, işyeṛem 14/7 bulámerem 15/25, bilmerem 15/26, çalışerem 19/6, sevmerem 21/20

Şimdiki zamanın ikinci tekil şahıs çekimi: kōnişesen 6/14, bilmeSen 6/14, ötesen 14/10, oḥyesen 16/1, bılēsen 16/2, anliyēsan 17/41, geliyosón22/2

Şimdiki zamanın üçüncü tekil şahıs çekimi: oḥe 2/39, ede 2/39, fişKıre 2/39, oḥúme 4/10, diye 5/3, oyniye 6/3, benziye 6/11, isteme 6/11, gire 6/15, yapē 6/18, uğraşē 15/3, tutē 15/8, şişe 15/8, şüphelenē 15/8, bule 15/11, etmē 16/2, çalışē 17/10, behliyē 17/23, görünē 17/49, kesile 18/11, benze 19/8, kırıyō 20/3, atıyōr 20/3, düşüyō 20/4, ağre 20/7, gezeme 21/4, zannédē 21/13

Şimdiki zamanın birinci çoğul şahıs çekimi: kılāmenōḡ 7/15, giderōḥ 23/2

Şimdiki zamanın üçüncü çoğul şahıs çekimi: verele 4/5, ağlēyele 17/26

3.2.2.1.1.2. Geniş Zaman

Köktürkçede geniş ve şimdiki zaman birlikte kullanılırken –yor ekinin teşekkülünden sonra gittikçe azalmış ve günümüzde bazı ağızların dışında tamamen ortadan kalkmıştır (Demirdağ, 2019: 334). Bitlis ağzında bazı kelimelerde Eski Türkçede görülen bu durumun devam ettiği görülür.

Bitlis ağzında bu ek –er/-úr/-ar/-ár/-ır/-ır̄ şekillerinde kullanıldığı gibi yuvarlaklaşıp –or/-ör/-ör̄ şeklinde de kullanılmıştır. Bu ekin yuvarlak ünlüyle kullanıldığı bazı örneklerde ise r'nin tamamen düşüp ek –o/-ö şeklinde kullanıldığı tespit edilmiştir. Olumsuz çekiminde ise –máz/-máz/-mez/-meS şekilleri kullanılmıştır.

Geniş zamanın birinci tekil şahıs çekimi: dilerēm 1/7, ísterem 15/25, ölürēm 16/18.

Geniş zamanın ikinci tekil şahıs çekimi: kavürōsen 5/5, verosen 5/5, baḥarsan 17/32.

Geniş zamanın üçüncü tekil şahıs çekimi: dirmáz 1/11, içilō 2/35, gider 2/41, tutmez 3/47, yapmáz 4/2, kalō 5/5, serilō 5/7, alō 5/7, koyēr 5/9, soḥer 5/9, gelír 6/11, gelōḡ 6/14, gelōḡ 6/14, gidēr 15/18, sevēr 16/10, alír 17/12, olūr 17/37, erimēz 17/38,

yürümēz 17/38, çihār 17/39, yatmeS 19/14, qalmáz 20/7, geçē 21/7, işir 21/14, alemáz 21/23.

Geniş zamanın birinci çoğul şahıs çekimi: bağleríz 15/17, qatarih 17/20, bağlarih 17/32, ekiríz 23/4.

Geniş zamanın ikinci çoğul şahıs çekimi: bilmezsíz 17/17, gidiríz 18/20.

Geniş zamanın üçüncü çoğul şahıs çekimi: Üçüncü çoğul şahıs çekimlerinde şahıs ekindeki r'ler düşer ve ek –le şekilde telaffuz edilir:

kyoyerdile 4/3, yerişördile 4/4, götîreler 4/7, yapeřlē 5/3, olēle 12/51, yapeşler 20/2, dirilole 21/6.

3.2.2.1.1.3. Görülen Geçmiş Zaman

Görülen geçmiş zaman eki Bitlis ağzında bazı ses değişikliklerine uğramıştır. Bitlis ağzında bu ek -dí/-tî/-dî/-di/-ti/-tú/-tî/-dá/-dò/-dó şekilleri ile kullanılır. Bu kipin birinci çoğul şahıs çekiminde şahıs ekleri genellikle ħ veya ħ'ye dönüşür. Bu ünsüzün etkisiyle görülen geçmiş zaman eki yuvarlaklaşır ve –dò/-dó şekline de söylenir.

Görülen geçmiş zamanın birinci tekil şahıs çekimi: ättim 1/17, oldım 1/18, indim 13/3, oldım 13/3, gördüm 17/10.

Görülen geçmiş zamanın ikinci tekil şahıs çekimi: öğrendin 1/4, Toktún 1/19, buldın 1/23, götürdün 18/20.

Görülen geçmiş zamanın üçüncü tekil şahıs çekimi: sağdı 1/2, , vardı 1/5, düştü 1/6, doldı 1/7, yohtı 4/12, oldı 6/15, tuttı 14/1, yedı 18/11, gèttı 21/2, durdı 21/12, dedı 23/6.

Görülen geçmiş zamanın birinci çoğul şahıs çekimi: ederdáh 4/1, ísterdóh 4/1, veredóh 4/8, yaperdóh 5/2, gittóh 6/4, gèttóh 14/1, ôtúdóh 14/1, toplandıh 14/1, verdóh 14/5, yedóh 14/13, içedóh 14/13, yazdıh 15/2, görmedih 16/28, yapardıh 20/8, ôtúrdóh 23/4, sattıh 23/4.

Görülen geçmiş zamanın ikinci çoğul şahıs çekimi: geldíz 19/16.

Görülen geçmiş zamanın üçüncü çoğul şahıs çekimi: dedile 15/2, sípúrdile 16/5, aldilär 17/24, öldile 19/4, gönderdile 21/2, yaptilē 23/4, yemedilē 23/5.

3.2.2.1.1.4. Duyulan Geçmiş Zaman

Duyulan geçmiş zaman ekinin Bitlis ağzındaki kullanımı yazı dili ile paralellik gösterir. Bunun yanında ses değişikliklerine uğramış kullanımları da vardır.Bitlis ağzında –mîş/-miş şeklinde kullanılmıştır.

Duyulan geçmiş zaman birinci tekil şahıs çekimi: kûrmişam 17/29, silemişem 20/8

Duyulan geçmiş zamanın ikinci tekil şahıs çekiminde ekin üzerine –sen şahıs eki getirilmiştir.

ķomişsen 14/7, almişsen 19/24, alışmışsın 21/10, ötürmişsen 23/10

Duyulan geçmiş zamanın üçüncü tekil şahıs çekimi:yalvarmış 2/35, değişilmiş 5/7, olmuş 6/14, kalmış 14/13, kalmış 17/12, aparmış 1/8

Duyulan geçmiş zamanın birinci çoğul şahıs çekimi: gêtmişöh 14/9, istemişiz 21/3,çekmişöh 21/8

Duyulan geçmiş zamanın ikinci çoğul şahıs çekimi: etmişiz 14/13

3.2.2.1.1.5. Gelecek Zaman Eki

Bitlis ağzında kullanılan gelecek zaman ekleri -ecáđ/-cađ/-ăca/-ăca/-eçađ/-eçađ/-oleÇáh şeklinde dir.

Gelecek zamanın birinci tekil şahıs çekimi: nedecağem 2/26, yapacam 2/36, anlâtacam 2/37, gösterecáđem 2/38, gelecáđem 7/7, yapecam 15/1, gidecam 21/11

Gelecek zamanın ikinci tekil şahıs çekimi: gidecahsen 14/12, diyecahsen 16/7, geleceksín 22/2, atmeyacahsän 23/13

Gelecek zamanın üçüncü tekil şahıs çekimi: nedeçađ 6/2, oleÇáh 6/23, kesecađle 14/13, asecađle 14/13, aparecađı 16/7, diyecăđ 16/7, alacađ 21/23

Gelecek zamanın ikinci çoğul şahıs çekimi: ineçahsız 14/1

Gelecek zamanın üçüncü çoğul şahıs çekimi: yecağle 6/1, yecağle 6/1,almeyecağle 6/22, olêle 12/51, gidírecađler 16/15

3.2.2.2. İsteme Kipleri

3.2.2.2.1. Emir Kipi

Emir kipinin ikinci tekil şahıs çekimi: dúa et 14/5, yapme 14/13

Emir kipinin üçüncü tekil şahıs çekimi: versín 6/19, sağ olsın 7/4, versín 9/10, getsín 12/10, temizlesín 12/52, olsín 14/13, söylesín 15/3, olsín 16/5, etmesín 19/7, olsín 21/2

Emir kipinin ikinci çoğul şahıs kullanımı: görin 6/24, bulın 12/15

Emir kipinin üçüncü çoğul şahıs çekimi: yaħsınlağ 21/23

3.2.2.2.2.2. Dilek-Şart Kipi

Dilek-şart kipi standart Türkçede olduğu gibi Bitlis ağzında da –sa/-se şeklinde kullanılmıştır.

Dilek-şart kipinin birinci tekil şahıs kullanımı: ótanmesem 15/1, gétsem 15/26

Dilek-şark kipinin ikinci tekil şahıs kullanımı: istersán 3/53, gétsen 21/4

Dilek-şart kipinin üçüncü tekil şahıs kullanımı: geçese 1/16, soħse 10/4, olse 16/17, çıħsa 17/29, vursa 21/11

3.2.2.2.2.3. İstek Kipi

Bitlis ağzında istek kipi –a/-e/-ä/-á şekillerinde kullanılır.

İstek kipinin birinci tekil şahıs kullanımı: yatırdem 6/10, sevám 6/11, bahám 6/16, gidem 7/2, sağám 7/7, olem 15/23, bulem 15/28, baħám 21/10.

İstek kipinin ikinci tekil şahıs kullanımı: acítäsen 2/37, göresen 23/14.

İstek kipinin üçüncü tekil şahıs kullanımı: ħalá 1/1, olá 1/1, dege 1/10, olmiyá 1/16, bulane 3/46, yađe 11/26, olē 13/18, nesip edē 14/5, edē 16/3, vere 19/7.

İstek kipinin birinci çoğul şahıs kullanımı: gidaħ 17/10, yapağ 21/3.

3.2.2.2.3. Fiillerin Birleşik Zaman Çekimleri

Bildirme ve isteme kiplerinden birini almış çekimli bir fiile görülen geçmiş zaman, duyulan geçmiş zaman veya şart kiplerinden birini getirerek birleşik çekimli fiil elde edilir (Ergin, 2009: 320)

3.2.2.2.3.1. Hikâye

Basit zamanla çekimlenmiş bir fiilin görülen geçmiş zamanda gerçekleştiğini gösterir (Erdem, 2001: 100). –di/-dí/-dı/-dü/-dò/-du/-tí/-tò/-ti şekilleriyle kullanılan hikâye birleşik zamanın Bitlis ağzındaki örnekleri aşağıdaki gibidir:

Geniş zamanın hikâyesi: içmezdín 1/2, hírlámázdín 1/4, alárdi 4/4, verílođi 4/5, alórdi 4/7, alòđım 4/19, gelírdi 5/5, olmezdi 9/8, bıraħmezđile 14/11, olírdi 14/11, diyeğdile 14/12, gezeğdile 16/23, ĸorħardilár 17/6, eyleğdi 17/8, ĸekerđi 17/21, bayılırdilâ 17/39, vurardíħ 17/40, dişerdòħ 18/11, ótúdüm 21/1, Pişirédòħ 23/5.

Duyulan geçmiş zamanın hikâyesi: ĸalmıştı 1/4, gitmiştım 1/8, durmıştı 14/7, gétmiştòħ 21/24.

Gelecek zamanın hikâyesi: serecaħtım 14/12, olecáħti 23/5.

Şimdiki zamanın hikâyesi: bıledòm 16/18, sağedòħ 18/3, istiyedòħ 19/1, ađlıyedím 21/9, istemiyodu 22/1, geliyòdu 22/2, geledilē 23/14.

3.2.2.2.3.2. Rivayet

Derlediğimiz metinlerde rivayet birleşik zaman çekiminin örneklerine çok rastlanmamıştır. Rivayet birleşik zaman çekimi –miş şeklindedir.:

Geniş zamanın hikâyesi: getírmişòħ 23/15

3.2.2.2.3.3. Şart

Bitlis ağzında şart birleşik zaman eki standart Türkçe ile benzerdir. Kullanılan ekler –sa/-se/-sá ekleridir.

Şimdiki zamanın şartı: Birinci teklik şahıs çekiminin bazı örneklerinde şahıs eki birleşik zaman çekiminden önce gelir.

çaleremse 6/1, gidese 15/7

Geniş zamanın şartı: Üçüncü çoğul şahıs çekiminin bazı örneklerinde şahıs eki birleşik zaman çekiminden önce gelir.

ölürsám 11/26, ederse 17/52, verirse 22/12, ederlerse 22/12, çağırılırsá 22/14

Görülen geçmiş zamanın şartı: Üçüncü çoğul şahıs çekiminin bazı örneklerine şahıs eki birleşik zaman çekiminden önce gelir.

buldise 12/15, didise 12/16, verdilerse 12/18, ettîhsa 17/54

Duyulan geçmiş zamanın şartı: uzanmışsē 17/32

3.3. ZAMİRLER

3.3.1. Şahıs Zamirleri

1. Teklik Şahıs Zamiri: Yöre ağzında birinci teklik şahıs zamirinin kullanımında b > m değişimi dikkat çekmektedir. Bölge ağzında birinci tekil şahıs zamiri karakteristik olarak “men” şeklinde kullanılmıştır. Yönelme hâl ekinin de düştüğü görülür.

meni 1/1, mende 1/1, man 1/21, men 2/36, benim 2/37, măn 3/45, men 4/6, benim 4/10, mením 6/12, ma 12/1, mendöh 12/2, menímki 13/21, man 14/4, menki 18/5, benim 19/8, men 19/38, mendan 21/11, benimle 21/11, benim 22/14, men 23/12

2. Teklik Şahıs Zamiri: İkinci teklik şahıs zamirinin yöre ağzındaki kullanımı yazı diliyle aynıdır. Gelen eklerde ise bazı ses değişiklikleri görülür ve yönelme hâl eki düşer.

sen 1/18, senín 1/19, san 1/31, sendán 1/33, san 2/38, senín 6/12, san 6/14, san 12/7, sende 12/55, senín 13/16, sendan 15/1, senín 16/4, sana 17/62, san 19/38, sende 21/1

3. Teklik Şahıs Zamiri: Üçüncü teklik şahıs zamirinde bazı kullanımlarda ses değişiklikleri görülür.

ónlá 4/7, oní 4/7, oní 6/14, oni 17/40, ode 19/1 , ó 20/7, onónla 21 /1, o 21/9, o 23/8

1. Çokluk Şahıs Zamiri: Yöre ağzında birinci çokluk şahıs zamirinin kullanımında sistemli olarak /i> /í/ ses değişimi görülür.

bíz 4/8, bízım 6/22, bíz 16/23, bízım 16/28, bízí 17/13, bízım 20/4, bíze 21/13, bíz 23/2, bízım 23/8, bíz 23/14

2. Çokluk Şahıs Zamiri: Türkiye Türkçesindeki biçimiyle karşımıza çıkar. Çoğunlukla ı>í değişimi görülür.

sız 6/24,sizi 8/11, sizi 9/11, sız 12/1, sızki 14/15, sızın 16/1, sız 17/51, sızın 21/19

3. Çokluk Şahıs Zamiri:

ónler 4/12, ónlere 6/18, onlärín 6/33, onler 17/4

Tablo 3. Şahıs zamirleri

	1. Teklik	2.Teklik	3.Teklik	1.Çokluk	2.Çokluk	3.Çokluk
Yalın	Men Ben	sen	O ò	bíz	Síz sız	onlár onlär ónler
Yükleme	Meni	seni	onı	bízi	Size	onlári onlári
Yönelme	Man mana ma	san sana	Oná	bíze	Size	onlára onlára
Bulunma	Mende	sende	Ondá	bízde	Sízde	onládá onládá
Çıkma	Mendán	sendán	Ondan	bízdán	Sízdán	onlárdan onlárdan
İlgi	Mením	Senín	onın	bízím	Sizing	onlárın onlárın

3.3.2. İşaret Zamiri

Bitlis bölgesinde kullanılan işaret zamirleri arasında "haşte" zamiri dikkat çekmektedir:

haşte 6/15, haşte 17/37.

Metinlerde tespit edilen işaret zamirleri ile standart Türkçede kullanılan işaret zamirleri arasında bazı ses değişiklikleri tespit edilmiştir. Örnekler aşağıdaki gibidir:

bunları 1/12, o 2 /35, ora 2/35, oranın 2/35, orade 2/35, işte 2/35, bundandö 2/36, orada 2/38, birdan 2/38, buresine 3/41, oreye 3/41, işte 4/10, öndan 4/10, öne 4/19, oni 5/1, hašte 6/15, önlerin 6/18, orde 6/21, buni 8/9, bude 8/11, birde 9/4, bireye 9/4, öreye 9/13, oni 12/55, onun 13/11, orelere 14/1, bune 15/1, işte 15/7, orda 17/10, buni 17/16, hašte 17/37, oni 17/40, bunun 17/48, onların 17/60, işte 18/4, bunı 18/11, bunları 18/11, birye 19/4, birdan 19/4, orye 19/4, ö 19/9, önde 19/9, ondandö 19/36, birelerdando 19/38, birye 19/42, birde 20/5, birenin 21/3, onın 21/10, onı 21/10, birası 21/19, birda 21/22, bire 22/4, buni 22/10, orden 23/3, birde 23/3.

3.3.3. Belgisiz Zamir

Bitlis ağzında kullanılan belgisiz zamirlerin bazıları yazı dilinden farklılık gösterirken bazılarında ise ses değışiklikleri ve ses düşmeleri meydana gelmiştir.

şeyi 2/35, her şeyim 2/36, kimsesi 2/36, kimi 4/7, şay 5/1, şei 5/3, hiçbirisi 6/18, hepsi 6/31, kımse 9/11, heşbi şe 9/13, heppi 11/15, heç kımse 12/8, şei 12/25, kimse 14/15, şei 15/1, şe 15/8, elesi 16/8, herkeş 16/9, hepsi 17/57, kimisi 18/5, herkeş 18/5, şe 18/11, şe 18/12, kımSi 18/19, hepı 19/3, heç kimsesi 19/4, biriSi 19/19, kimsenin 21/21, heç kimse 21/22, herkes 22/3, bazı 23/2, kımse 23/15, hepsi 23/16, ele 21/21

3.3.4. Dönüşlülük Zamiri

Şahıs zamirlerini pekiştiren, tüm şahıs zamirlerini temsil eden, onlardan daha güçlü bir anlam taşıyan bir tür şahıs zamiridir (Ay, 2013: 14). Bölge ağzında kullanılan dönüşlülük zamirlerinin hemen hemen hepsi " özi " şeklinde kullanılmıştır. Bir örnekte ise " ez " şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

özi 1/6, özın1/17, özi özan 1/25, özinde 2/38, özkimiz 4/12, öz 6/2, özime 6/3, özan 16/4, ez 16/5, kendi 18/7, özine 19/14

Tablo 4: Dönüşlülük Zamiri

	1. Teklik	2. Teklik	3. Teklik	1. Çoğul	2. Çokluk	3. Çokluk
Yalın	özim	özın	özi	özimiz	özünüz	özleri
Yükleme	özimí	özıní	özíní	özimizí	özünüzí	Özleríní

Yönelme	özime	özüne	Özüne	özümüze	özünüze	Özlerine
Bulunma	özimde	özünde	özünde	özümüzde	özünüzde	Özlerinde
Çıkma	özimdán	özündán	özündán	özümüzdán	özünüzdán	Özlerindán
İlgi	özimín	özünín	özünín	özümüzín	özünüzín	Özlerinín

3.3.5. Soru Zamiri

Soru zamirlerinin, çeşitli ses olayları neticesinde farklı kullanımları görülür.

hardan 1/4, nedo 1/26, nedò 5/3, hanki 6/12, kim 6/44, nere 7/2, näre 7/2, nördán 7/3, hardan 11/19, kimdi 12/4, hareye 12/6, nereye 15/26, nedir 17/6, nerde 20/, kimki 22/5, nerdan 23/8

3.4. EDATLAR

Bitlis ağzında kullanılan edatların çoğu yazı dili ile aynıdır. Yazı dilinden farklılık gösteren edatlar ise aşağıdaki gibidir:

“ile” edatı Bitlis ağzında “dan” şeklinde kullanılmıştır:

uşahleridan 6/14, mícrefedan 11/30, babamdan 12/2, oğlandan 12/17, gelindan 12/48, allah’ın emridan 17/8

“gibi” edatı Bitlis ağzındaki kullanımı aşağıdaki gibidir:

Kimi 1/13, kimi 2/35, kimi 5/7, Kimi 7/3, Kibi 7/4, kimi 23/1.

gira 6/2, yarvar gira 14/2, bah gira 15/4, göredín gira 16/3, aç gira 19/24.

“kadar” edatı Bitlis ağzında kullanılırken genellikle son sesteki /r/ ünsüzünü düşürür:

olene kade 4/11, bitene kade 4/12, diyene kade 6/6, aşışeme kade 7/3, vürmiyene kate 17/28, şindiye kadem 19/3, nerelere kadem 19/16, sábahe kade 23/16.

ançah 4/5, toylerdan başşe 6/36, düneğindan beri 16/10

ondan sonremidan 9/1, ondan sonramidan 9/2, övledan sore 9/11, ondan sırá 14/1, ondan sorá 14/4, ondan sıra 20/2, ondan sıra 22/1, ondan söre 22/6.

Bitlis ağzında “mı/mi” soru edatı düşmüş vurgu ve tonlama yoluyla kullanılmıştır.

aÇ ademin yuhsi geló? 8/14, yorğan yapme günü var değil? 12/35, Betlis mením kalemi mendan saħlesen? 15/6, ışıttın? 16/7, be iki ume bışbışını sever? 16/7, ay göresen? 16/9, anledín? 17/8, ele değil? 20/7, bi Şey diyecah? 21/7.

3.5. BAğLALAR

Bitlis ağzında yazı dilinden farklı olarak kullanılan bağlalar aşağıdaki gibidir.

beki: urreder tutásen beki oğil 1/12, döküledi beki gelin 11/18

mege: sılerde bız tutmış mege bir farz náamaz ılámenóę 7/5

ege: ege o zamanın parásı bir milyon oledi 4/3, önüm úřyecah ege işiyem are odá náamaz de olme 7/6

halbuki: hangisını aldíredóh ólecah halbuki değil 4/10

ele ki: getirírdóh ógüne bi ayíredóh atedóh altíne eleki Şey olmiye 4/25

etta: mende etta gelem8/9, artıřdóh özimize etta meni súrdide 12/1

beli: dízaltmıřle oreyi beli bellidó 8/16, bız tek yemekde onler beli Şee gelmişle 9/12

hele:men yarın hele sízi ağıracahtım 9/11

zaħa:diyecahle bu díl arvat zaħa aryē 16/24

ema:bi ızıda vardı o ħerífın ema ħeríf yaşlıdi 19/43, işte Şimdi ema süresizdir sürekli Şer süreklidir

fáat 22/9:oħuyolar fáat yani bende geÇen sene başımdan emelyet olmişim 22/9

SONUÇ

1. Tez çalışmasına konu olan Bitlis ili, Leyla Karahan'ın tasnifinde belirttiği gibi Doğu Grubu Ağızları içerisinde yer alır (Karahan, 1992: 2).
2. Bitlis ağzında Türkiye Türkçesinde kullanılan sekiz ünlüye ek olarak [â], [à], [ã], [á], [ê], [è], [í], [î], [ï], [ó], [ò], [õ], [ú] ünlüleri de kullanılmaktadır. Ayrıca bazı ses olayları ile ortaya çıkan /ā/, /ē/, /ī/, /ī̄/, /ō/, /ū/, /ū̄/ uzun ünlüleri ile /ě/, /ũ/, /ĩ/, /i/, /õ/, /ü/, /ã/ şeklinde olan kısa ünlülerde mevcuttur. Uzun ünlüler Bitlis ağzında genellikle ikincil uzun ünlüler şeklinde oluşmuştur.
3. Bitlis ağzında yazı dilinde kullanılan yirmi bir ünsüze ek olarak /ħ/, /ħ̣/, /ṭ/, /ṿ/, /ṭ̣/, /ñ/, /ḳ/, /T/, /P/, /ğ̣/, /ḷ/, /Ç/, /S/, /Ş/, /F/, /Ḳ/, /K/ ve /ʻ/ ünsüzleri de kullanılmaktadır.
4. Türkçede kullanılan yabancı sözcüklerin Türkçenin ses özelliğine uydurma eğilimi görülmektedir. Bu noktada Arapça ve Farsçadan dilimize giren veya Batı illerinden alınmış olan kelimelerin ünlü uyumuna uydurulduğunu görmekteyiz: zatan 6/3, şahad 6/4, şöphen 6/9, heber 9/11, fethe 12/19
5. Bitlis ağzında ünlü değişimleri çok çeşitlidir. Hemen hemen bütün ünlü değişimlerini görmek mümkündür.
6. Oğuz lehçeleri ilk hecede kapalı e'yi (è) tercih etmişlerdir. Bitlis ağzında da kapalı e genellikle ilk hecede kullanılmıştır: édi 1/10, geceler 1/11, yérmi 22/2, éyi 23/5
7. Ünlü düşmesi olayı Bitlis ağzında genellikle vurgusuz orta hecenin düşmesi şeklinde görülmektedir. Orta hecedeki ünlünün düşmesi kadar sık olmasa da son ve ilk seslerde de düşmelere rastlanır.
8. Ünlü türemesi bölge ağzında ünlü düşmesi kadar sık rastlanan bir ses olayı değildir. Bu ses olayına ön, orta ve son seste rastlanabilir. Ön seste /i/, orta seste /ı/, /i/, /a/, /e/ ve /u/, son seste ise /a/ ve /i/ seslerinin türediği görülmektedir.
9. Bölge ağzında uzun ünlüler çok fazla değildir. Ses düşmeleri ve türemeleri her zaman uzun ünlü oluşumuna yol açmaz.
10. Yabancı kelimelerdeki uzunlukların bölge ağzında kısaldığı ve normal ünlü şeklinde kullanıldığı görülmektedir.

11. “b>m” değişimi Türkçenin çeşitli dönemlerinde görülen bir durumdur. Doğu illerinde yaygın olarak özellikle n seste görülen bir değişmedir (Caferoğlu, 1963: 5). Teklik birinci şahıs zamiri olan “ben” sözcüğü ve çekimli halleri karakteristik olarak “men” şekline dönüşmüştür: meni 1/1, mennand 6/19, meni 6/35
12. Hece ve kelime sonundaki k>ę değişimi Doğu Grubu ağızlarının karakteristik bir özelliğidir. Ayrıca bu değişim Azeri sahasında gerçekleşen önemli bir ses olayıdır (Doğan, 2011: 111). Hece ve kelime sonunda gerçekleşen bu k>ę değişimi Bitlis ağzının da önemli bir özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır.
13. n damak nsz olan /g/ iki ünlü arasında korunmuş ve sreksizleşmeden kullanılmıştır: degl 6/15, degıman 6/26, ege 7/6, ciger 9/12
14. Kelime başındaki bazı nszler tonsuz Eski Türkçedeki şekillerini korurlar. Türkiye Türkçesinde tonlulaşmış olan bu ünsüzlerin, Bitlis ağzında tonlu şekliyle kullanılması durumu bir Kıpçak özelliği olarak da bilinir (Buran, 1997: 14): kimi 5/7, kimın 17/2.
15. Kelime başında kullanılan /y/ nsznn bazı kelimelerde düşmesi Doğu Grubu ağızlarında da rastlanan bir ses olayıdır. Bölge ağzında bulunan bu ses olayının görüldüğü kelimeler Azerbaycan Türkçesinde de böyledir (Buran ve Alkaya, 2012: 81). ilanler 3/50, z 4/12, zgnı 12/19, regıme 19/37
16. Akıcı ve yarı ünlü bir ses olan /y/ sesi sadece kelimenin başında değil sonunda ve ortasında da düşme eğilimindedir. /y/ sesi bazı kelimelerde sistemli bir şekilde düşer.
17. İkiizleşme, Doğu Grubu ağızlarının ortak bir özelliğidir(Karahan, 1996: 32). Özellikle sayı isimlerinde patlayıcı nszler ikiizleşir. Bitlis ağzında da bunun rneklarine rastlanır: doęęuz 1/3, heppi 4/19, yeddi 5/1, sekkiz 12/22, daęęe 15/3
18. Bitlis ağzında yönelme hl eki çoğu zaman düşer. Bu düşme birinci ve ikinci tekil şahıs zamirlerinde sistemlidir: san 6/42, başan 11/14, elın 14/7, man 15/10.
19. Art nllerin bulunduğu kelimelerde genellikle k>ę değişimi görülmektedir. Bu değişim özellikle n seste grlr. şurban 3/44, şoğsi4/23, şar 7/3, kırmızı 19/8

20. Bitlis ağızında ünsüz değişmeleri oldukça çok görülür. Bu değişmelerin bazıları süreklilik arz eder. Özellikle son sesteki k>h, art ünlülerin yanında bulunan g>ğ bu duruma örnek verilebilir.
21. Bazı durumlarda kelimelerin ön, orta ve son seslerinde ünsüz türemeleri görülebilir. Ön seste özellikle h ve y ünsüzlerinin türemesi Oğuz dil özellięi olarak kabul edilir (Buran, 1997: 15). yirisini 5/1, hašte 6/15, yuhsi 8/14
22. Art ünlülerin bulunduğu kelimelerde genellikle k>ğ değişimi görülmektedir. Bu değişim özellikle ön seste görülür. kurban 3/44, kohsi4/23, kar 7/3, kırmızı 19/8
23. Bitlis ağızında ünsüz değişmeleri oldukça boldur. Bu değişmelerin bazıları süreklilik arz eder. Özellikle son sesteki k>h, art ünlülerin yanında bulunan g>ğ bu duruma örnek verilebilir.
24. Bazı durumlarda kelimelerin ön, orta ve son seslerinde ünsüz türemeleri görülebilir. Ön seste özellikle h ve y ünsüzlerinin türemesi Oğuz dil özellięi olarak kabul edilir (Buran, 1997: 15). yirisini 5/1, hašte 6/15, yuhsi 8/14
25. Göçüşme Bitlis ağızında sık rastlanan bir olaydır. Doğu Grubu dillerinin bir özelliği olan “g-r/p-r” harfleri arasındaki göçüşme Bitlis ağızında da görülür. yarpağ 4/18, torpağ 4/20, göynün 6/6, gösğın 16/18, torpağa 17/18
26. Bitlis ağızında geniz ñ’si genellikle kaybolmuştur. Fakat kullanıldığı örneklerde vardır.
27. Doğu Grubu dillerinin de bir özelliği olan çok heceli kelimelerin sondaki /ı/,/u/,/ü/ ünlülerinin /i/ sesine düşmesi Bitlis ağızında da çoğunlukla rastlanan bir olaydır. yuhsi 8/14, günü 12/53, yuħari 19/8
28. Bitlis ağızında bazı eklerin sadece /i’li şekillerinin kullanılması ve kelimelere gelen eklerin çoğu önlük-artlık uyumunu bozmaktadır. doldi 1/7, çoħi 2/40, dapanıme 3/49, artoğdi 3/54, anlámıyem 6/10
29. Bölge ağızında +lar/+ler çoğul eki ve üçüncü çoğul şahıs eki olan –lar/-ler eki sadece –ler şeklinde kullanılmıştır. Bu durum aynı zamanda bazı kelimelerde önlük-artlık uyumunun bozulmasına neden olmuştur. yaperdilē 4/2, yanáhlerin 6/25, bulmişle 6/35, işahleri 6/35
30. Arapçadaki ع Bitlis ağızında “a ve e” sesleriyle birlikte kullanılmıştır. m‘eğdesini 6/13, ‘eyni 8/15, ‘emeretliyoh 12/32, m‘anasi 17/50

31. Bitlis ağızında eklerin genellikle düz biçimde kullanılması düzlük-yuvarlaklık uyumunu bozmuştur (Belirtme hâl eki, teklik üçüncü şahıs iyelik eki, teklik üçüncü şahıs görülen geçmiş zaman eki). Doğu Grubu dillerinde de benzer durumun görüldüğü ve bu eklerin Oğuz Türkçesinde de düz halleriyle kullanıldığı görülmektedir (Doğan, 2011: 110).
32. Dönüşlülük zamiri olan “kendi” kelimesi Bitlis ağızında Eski Anadolu Türkçesinde olduğu gibi “özi” şeklinde kullanılmıştır. Bu durum Bitlis ağızında sistemlidir. Azerbaycan Türkçesinde de dönüşlülük zamiri “özi” şeklinde kullanılmaktadır. özi 1/6, özi özan 1/25, özinde 2/38, özkimiz 4/12, özime 6/3, özan. Derlenen metinlerde bir örnekte ise dönüşlülük zamirinin ez 16/5 şeklinde kullanıldığı tespit edilmiştir.
33. Ağız bölgeleri için bir ölçüt olarak kabul edilen “böyle-öyle” kelimeleri (Erdem ve Bölük, 2012: 188) Bitlis ağızında bele 6/1, ele 6/2, bäle 7/7 şeklinde kullanılmıştır.
34. İlerleyici ve gerileyici benzeşmeler hemen hemen aynı oranda kullanılmıştır. zehremizdi 5/1, zatan 6/3, alav 6/14, ataş 6/14, tene 17/4, edetidi 17/4, sahap 17/10, mahanaya 17/15
35. Duyulan geçmiş zaman eki tek şekillidir (-miş).
36. Şimdiki zamanın yöre ağızında çeşitli kullanımları vardır. Genellikle şimdiki zaman ekinin ünlüsü daralmıştır. Bitlis ağızında -e/-ye/-r/-yer şeklinde kullanımları olduğu gibi bu ekin tamamen düştüğü örneklerde mevcuttur. Merkeze bağlı iki köyde ise şimdiki zaman ekinin -yö şeklinde kullanıldığı tespit edilmiştir.
37. Geniş zaman eki çoğu zaman yuvarlaklaşarak -ö/-o/-ör/-ôr/ör şeklinde kullanılmıştır. “r” sesi yuvarlaklaşan örneklerde genellikle düşme eğilimindedir.
38. Eski Türkçede şimdiki zaman ve geniş zaman eki ortak kullanılmaktaydı (Demirdağ, 2019: 334). Derlenen metinlerde bazen bu özelliğin Bitlis ağızında kullanıldığı görülmüştür.
39. Soru eki olan “mı/mi”nin Bitlis ağızında vurgu ile belirtildiği görülmüştür: anliyesen 17/41, tanyedín? 21/4, evlenmişsen? 23/1.

40. Görülen geçmiş zaman, çokluk birinci şahıs zamiri /h/'ye dönüşür. Bu ünsüzün etkisiyle de görülen geçmiş zaman ekinin ünsüzü yuvarlaklaşır ve ek “dö” şeklinde kullanılır:yaperdöh 5/2, gittöh 6/4, içedöh 14/13.
41. Şart birleşik zaman çekiminde bazen şahıs eki şart çekiminden önce gelir:çaleremse 6/1, ettîhsa 17/54, ederlerse 22/12.
42. “Nereden? ve Nereye?” soru kelimeleri sistematik olarak n>h değişimine uğramış ve “hardan?, hareye?” şeklinde kullanılmıştır.
43. “İşte” işaret zamiri bölge ağzında “haşte” şeklinde kullanılır.
44. Vasıta eki olan +IA Bitlis ağzında +dan şeklinde kullanılır:paremdan 6/1, uşahleridan 6/14 mendan 21/11, abenedan 21/14.
45. Yönelme hâl eki Bitlis ağzında genellikle düşer: ağzan 3/44, man 3/44, san 6/14,başan 11/14.
46. Yönelme hâl eki kadar sık olmasa da bazı örneklerde belirtme hâl ekinin de düştüğü görülür:tehsilín 16/6, gösgín 16/18, elín 17/52.

METİNLER

1

ANLATAN: İjlal Yaşurğan

YAŞI: 58

KONU: Annenin Hayırsız Oğluna Bedduası

YER: Merkez

(¹)rezil ettin meni äle
oğul boynun altan qalá
başan gógdán Pangor yağa
yurdun be yurt olá oğil
mende şaşım nice ädem
(²)hāq içine gíremenem
hāq te'alada umārám
Parcálárın yağa oğil
ráqı içmezдің bi zaman
sağdı o zaman baban
ayahtá Tirdiğın zaman
(³)etlerín yäre Töküle oğil
yoğ namazın yoğ orucın
evde áğlár dokkuz bacın
dilediğim odur vurucun
atlı gele oğil
(⁴)hırs lámázdın tavòğ mavòğ
hardan öğrendin hırs lòğ
ıssı yatásen savòğ
bi sabağ қаһásen oğil
erímán bir ev qalmıştı
(⁵)bi kittòde parám vardı
ráqı içenlere sarf ättin

içindán çıhmáye oğil
gözi düştü el kızıná
evlendi özi özine
(7)çırPot doldı iki gözine
be mirát kálesen oğil
oğil *allah*' dan bulásen
dilerem şer şeht olásen
ıssı bucağá gidesen
(8)adın kálá senín oğil
bir gün gitmiştım gezmáğe
geldım bahtım mutfağá
seli aparmış satmağá
kīran düşe içán oğil
(9)oğil valıa çoñ mızırdın
bir gün kurdezanı kırdın
attım dögem yüzümü çırdın
başán bela gele oğil
göz yaşların kılor kılor
(10)etın canın olá mosmor
yedi herkendaz halaşor
Töküledı başán oğil
'ácip getirdın başımá
başın dege hāk Taşıná
(11)iki gözün avucımá
Töküledı oğil
gözi geceler Pıjıldardı
demdeğe dirmáz gecelerdi
allah' dan umárem
(12)kūrreder tutásen beki oğil
teyi menem ne 'álemetti
bunları sana kim öğretti
o ölenlerin āğbeti

başan olá oğıl
(13) sî Kimi çektin pará
apardın verdín hūmará
kāran Kimi özön tıdıre
boyun devriledi oğıl
leçek kıomádín başımá
(14) fodret ättín bu yaşımdá
o kıamberlerín kıaşındá
makine basádí seni oğıl
kıará sî inedi gözan
ağrılár atádí dizan
(15) can öyündeken ağzan
sî yetişmeyedi oğıl
oğıl dedím etme bāle
söyletme meni gel yolá
aldırmádí gètti gole
(16) dönışın olmiyá oğıl
oğıl men san teyi ne diyem
deddu‘áde kıalmádí ädem
roji máhşer gelem kūrřán yapışám oğıl

Hayırsız Evladın Cevabı

aná yēter vaşvan ättin
(17) meni hākā rezil ättin
hem özün kefküfer ättin
heylimin tövbe ättim aná
o zamanlar men uşaştıım
bi kıttóde ezizildim
(18) şimdi kıarese oldım
sırá mende sen hoş aná
işıden *allah*‘çe desín
ikimizede hāk vārsín

yalansá iki gözüm kôr olsun
(19) kırtnağdan meni dögdün aná
zatán senín húkún dardí
birazdá huyın mıttardı
bi gün baba ağzın çırdí
hursun menden Töktún aná
(20) diyesen ki seli sattın
rákı içtín gole kaçtın
ıstıme çoğ buhtan attın
imanın qarartmá aná
qar atárdım mecrefedán
(21) nağrá çektín man behridan
kılorldín terencedán
pepiğimi kırdın aná
mikebedán aldım lavaş
çöldá yédım yavaş yavaş
(22) döge döge áttín hurdehaş
cendeğimi serdín aná
sabah giderdım nağırá
sı Taşırdım ará ará
geberdım iş göre göre
(23) gözán gíremedım aná
dilim qopádı ne bílem
hardan dedım ki evlenem
nice gittín buldın menem
o kóri keçeli aná
(24) gesi mesi yihámázdın
poğandan eve gelmezdın
namaz mamazdá kılmázdın
mege sen çoğ paqtın aná
zatán çatlahtı kıurdezan
(25) yäre çahmıştın özi özan

Tırnağım taħıldı gözan
men maħsus ättim mege aná
aná ũydin el sözine
partdan tükürdın yüzüme
(26)Permağın soħtın gözüme
gözümü pırláttın aná
nedō istemişim ҡalın
neksime ھاhtın bi nalın
aná nice tıttı elin
(27)allah'dan ҡorħmádn aná
seħi ättin döge döge
öge uşağındım mege?
men ŧel ŧeħt oládım ege
elan ne geħerdi aná
(28)men ħırslememiştım tavögi
ıstıme attın ħırsłögi
evlendöh de yédöh bi Poħi
yeter ҡırcáládn aná
meni ħaķá ezdirirdın
(29)tuman ҡatı gezdırirdın
ħerkendazı ҡızdırırdın
götımı dağlardın aná
sen diyardın git nenengile
git baħ gıra nicedöle
(30)çıħtepare gide gele
imanım gevredi aná
bi gün yağdı ya ŧiklor
ıstım başım oldı ilor
buldım bağdá degmiş bi ŧilor
(31)getirdım san várdım aná
ağzımdan aħardı gilez
başımdá bitler gezerdi

ĩstĩm başım Poĥ ƙoĥardı
yĩĥámázdĩn meni aná
(32)bi ğũn gittim pot bařıná
otĩrdĩm mezarlõĥ Tařıná
o kambrĩn ƙařıná
teyi makine ƙĩĥmá aná
aná bi zamanlár tafaldım
(33)teymik virdĩn tumdum ƙaldım
zeĥfiran Kimi saraldım
áttĩm sonra nefes aldım
ya öldĩredĩn meni aná
dime ki sendán ƙorĥárem
(34)anámsen san bi şey dēmenem
ĥakte‘áladan umárem
senĩn yũzin ƙará olá aná

2

ALTIN ĤALBİR EFSANESİ

(35) ĥē o yařánmĩř bi olaydõ gerçektán olmĩř şimdibu *Pire nene*'nĩn şeyi varmĩř bāle koyunlárĩ ĥáyvalárĩbir surĩ varmĩř kızım işte o dedõğun yer varya orá řimdĩ bāle bi ğöldõ oránĩn sıyĩ ƙoĥ mehřurdõ ƙoĥ ğüzel iƙilõ bāle yani bāle nasıl bi dere Kimi bi ředõ orāde işte ĥáyvanlárĩnĩ otlátemĩř bāle dere mere yoĥmĩř otlátemĩř ele ƙuraĥlõĥ ele ƙuraĥlõĥ ele ƙuraĥlõĥ bāle yani ĥáyvanlár bāle yanmĩřlá sıcaĥtan. *allah*'ım demĩř yarabbĩm men (36)nedecam ĥáyvanlárĩm sısuzluĥtan ölecáĥ men ne poĥ yēcám men nedecam *yarabbĩm* demĩř *allah*'a yalvarmĩř, neno bāle iĥtiyar bi arvatmĩř, işte yalvarmĩř *allah*'a demĩř hey *allah*'ım menĩm ĥáyvanlárĩm *yarabbim* her şey sana ‘áyandõ benim ĥáyvanlárĩm sizizlõĥtan ölecaĥ hava sıcaĥtõ ee men ne yapácam men nedecaĝem?menimgelĩrim her şeyim bundandõ. nenenĩn kimsesĩ yoĥmĩřiřte ĥáyvanlárĩ ƙoĥmĩř koyunĩ, ƙeçisi varmĩř (37)ondan sonra *allah*'e yalvarmĩř bāle bařındá de bāle bēyaz bi tũlban varmĩř tā neresĩne kadár gelĩrmĩř eteKĩde varmĩř bāle

eteKide istsinde o etek zatán şey olduktan sonra bellidó yaní şimdi anlátacam mevzuýí ondan sonra orde elini ace *allah*'etabi eskidán dua apílári açóhmiř demiš *allah*'ım *yarabbím* nolór demiš sen benim bu yařlılıđımá ihtiyarlóđumá aciyäsen bu háyvanlár sísizdó kelef oldíle háyvanlár öldíle sísizlöhütan *allah*'ım sen benim ⁽³⁸⁾acı bu ihtiyarlığıme bi çare bul *allahute'ála* ele önün duasını abul ede orádá bäle işte o dedóđım sî varya o sî işte *altín halbír* işte o *altín halbírín* sıyı çok meřhurdó ele özinde göresen ne ade savóhtó bitlisín en temiz en mükkemmel sıyídó şerbet Kimidó sanki zenzem sıyı Kimi bi sídó orásı men sen yağın bi zamanda gelesen men san gösterecáđem orde tabi *allahute'ála* o nenonun dileğini abul ede oráde sî çıhe birdán aman *allah*'ım nasıl ⁽³⁹⁾bi sî berrak bäle fışKire bäle ahe orde diye *yarabbím* işte sen benim hā önce diye *allah*'ım sen bäle benim şeyime bi çare bul men senín yolan háyvanlárımdan bi tanesini kesem senín yolan kesem adak edem. tabi *allahute'ála* bunun şeyini abul ede duasını ordan sî ıKıe diye *allah*'ım men san hani şey etmiştım ya çođ yalvardım sen sen benim duamı abul ettín o zaman be bitte çoğmiş kafälárinde her şeyde hama bäle başını açe oradan ⁽⁴⁰⁾başından bi tane bit ıKıare hamele ⁽²¹³⁾böyük bi bit ıKıare bäle eze iki Tırnağının aresinde eze diye *allah*'ım men senín yolan bunı kurban ettım e tabi *allah* o ne *allahtóallah* ne yüce *allahtóallahute'ála* one öyle bi ibret göstere ki yani bäle bu efsanedó her taráfte yani belki kitaplárde de belki şeylerde de yazılıdó *cenábí allah* oni o andá orde oni Tař ede ele Tař şeklinde kaläle řu ande bazi insanlár hepsi çođi turist murıstlerde gidele oráye ⁽⁴¹⁾bağmağe gidesen şimdi bağesen bäle eteKi istsindedó ha bäle burdan bu bacağın buresine ade be uzun bäle bi şey varmış etek eteKi burdan ayağleri görüne burını bellidó hele kulağleri bellidó bäle orde Tař olmiş háyvanlárıdan beraber Tař olmiş o sıde bäle şimdi mağlelere veräle sî çođ şey olmiş ele çođ güzel bi sídó temiz mıkropsız bi sídó millet hep millet gider oreye mesela bitlisín bäle bu gençler bu ondan sonra pikniKe giderle oreler ⁽⁴²⁾bütín ele güzeldó çevíz ağağları va ele bütün yeşillöh bäle zumrıt Kimidó benim babamgilín mahlesídó dedegilín mahlesi ama biraz o terefde uzahtó yani *motki* yolínín oresídó bütün millet sışf o *Pire neno* diyele one nıre nenoyi görmağ için bide háyvnlári görmağ için hani ki o şekil *allah*'e dua etmiş allah o şekilde davrandóđı için *allah* oni o şekilde cezalandırmış kızım cezalandórdóhtán sonra yani o sî řuan de mağlelere dağıtıle ⁽⁴³⁾*zeydan*'e oreye butáye onın sıyını içile yani içme

siyidó yahın bi zamandá gelesen men seni götürecağem oreye. baba kaç defha meni götürdí he canım mením işte ele yani.

3

DOKTOR

(44) Tohtor kıurban olem ağzan
tez bi derman diyesen man
her fecır çaperem yanan
dizlerimde yohtó derman
dorum gelmiş gidiciyem
(45) ne derdım var dı mán
ağú oldi iŞmağ yimağ
heram oldi man def çalmağ
dıŞımde görerem gezmāğ
dorum gelmiş gidiciyem
(46) kıuláğlerım píroklene
tepede menk çahele
yémağde göynüm bulane
gelinler mendan bıhele
dorum gelmiş gidiciyem
(47) kıuziğ oldi dımdüz belım
şel şeht oldi tıtmez elım
yédoğómi bılmez dilım
bılmenem nolecağ halım
dorum gelmiş gidiciyem

(48) kıurtler düşmiş her yanıme
sülük aterem canıme
men kıuri olmişem diye
gelinler gelme yanıme

dorum gelmiş gidiciyem
(49)başımđan tüt dapanıme
ağri basmış her yanıme
ağuler gırmış kanıme
ezrail dışmış canıme
dorum gelmiş gidiciyem
(50)bi Pızık çıhımış şelemde
ilanler gezer ğevdemde
fer kıalmemiş gözlerimde
yaner ođlím kıızlerimde
dorum gelmiş gidiciyem
(51)etıme canıme kırt dışmış
vijvij vijvij vijıldıye
Tepeme Tikilmiş kırh işah
đıj đıj đıjıldıye
dorum gelmiş gidiciyem
(52)ezrailın ğumsiğını
ğösgümde çağtıği zamam
ölím ğofından kıorđerem
çaperem ğelörem yanan
dorum gelmiş gidiciyem
(53)TıhTot ođlím diyesen man
neyım varse sıle anan
daha ne sayem mende san
ıstersán ağu yaz heman
dorum gelmiş gidiciyem
(54)medát umerem dermandan
ğabarım yoğdi fermandan
aşım kesilmiş harmandan
kim artoğdi kıardeşımdan
dorum gelmiş gidiciyem

ADI: Herdem DOYMAZ

YAŞ: 62

KONU: Karışık

YER: Bitlis Merkez

(1)eskidan bız kaħeduħ sabah tez kaħedáħ ħemir ederdáħ tendurí yaħerdáħ ekmek pişiredáħ ondan síre bız kapinín önünü supurúdóħ ocaħ yaħerdáħ çocuhlerin başını kapide yıħanedile legenín içinde yıħardáħ aterdáħ aterdáħ içeriye. öncedan nasıl gelin ísterdile öncedan gelini şey ederdile gideridile ísterdile eskidan bele değildi bi kuti şeker götürodiler. bi şişe kolonye götürodiler orde ísterdóħ günümüzi biraħórdóħ toyloħ veredóħ eskinin toyluħleri (2)çoħ güzeldi. Meşhurdí eskidan şerbette ver şerbet geceside vardí eskidan yímek yaperdilē kazanleri aterdile úste diyerdile bu gece şerbet var giderdile şerbetlerini içerdile başlógi çekerdile hā ondan sórede gelódíler hani toyloħTe getire Pişóredíle eger taplemesi, eyran aşı eskidan şimdi daha o kaħti oni bindan bi kişi yapmáz oní. Kadehi oníde yapedile ondan síre ħine gecesinde de aşcı tutedile kapinín önünde kazanleri atedile üstüne kare kazanleri atedile (3)üstüne büyük kazanleri o zamanın pará taħmedile geline o zaman sínide şekeri,pírcí Tökedile síniye bi parça çiçek koyeşdile üstüne síninyin koyeşdile başlerinín üstüne diyerdile vallahi *áħmet, mehmeT*ín sínisi geldi. siní geldi önlerin sínisi geldi síniyi kim getiren adám ó çocuğun elíne de bi miktar pará veredi. ege o zamanın parásı bir milyon oledi beş yüz oledi bi bi lírá elíne o aledi sínisini gidedi e bi ħine güzel bı ħine gecesi yaperdile ħine geceside (4)yemekli gelin ardı bi kere giderdile sabahTan. sabahTan giderdile gelini getiredile övle yemeğine yetişórdile övleden sóre tamam tóy bitedi. ee şimdi bi gece olardı. gündüzdi gelini gündüz getiredóħ gidedóħ gelíne ate bindíredóħ ate atı güzelce şey ederdile gelini koyardi atın üstüne mesela yeħin olenleri bi kişi atın üstüne mesela yeħin olenleri bi kişi atın başını tutedile o millet hepí árħesinde, önünde alkış çalárdóħ, árħesinde, önünde alkış çalárdóħ, (5)arħesinde gelín yınmedi tabíki tabi baħşış ístiyedi altın ístiyedi. gelín altın olseydi pará olseydiísterdi valla gelíne veredile gelín o zaman attan yinedi. yinedí valla gelini götüredíle içeri işte yemek mimek yedile Togídile ee

şimdi her şey deðişilmiş bi kere şey ederdóh eskidan eskidan eskidan çoğ hoştı eskidan bele fantezili şeler yohtı.

-çay, çörek veríloci, yemeğler veríloci

- yani şimdi ançağ giyime şey verele yani

⁽⁶⁾eskidan yo eskidan gelirdile şalvar giyerdileyardı ederdóh biri birbirimize eskinin zamanı çoğ hoştı. eskidan yani men severem baba men severem bu kişiyi severem yohtı tabiki yohtı.

⁽⁷⁾hútanedile bız útanedóh mesela şimdi ó zaman kimi kime veredi aledóh. kimi kime veredile ónlá aledile mıtleka Kızlerimizi babamız kime veredi aledóh yani bız dímedóhbız filankezi. gerdek gecesi söre göredile he valla içerde sónre onı götürele eve sónre göredileki kocesidode, tanimedile. he getirende bi kere bu káynene tárefi kapidē *ķuranı* alórdi eline Tırdı kápide bali tüterdi káynene gelinin elini vírerdı bale vírerdı kápinin ústüne bacağını bele ⁽⁸⁾açerdı bacağının arásından gecerdı gelini ki gelin onun sözünde kaledi kahedi óndan sónrede şey ederdı götüredile içeriye işte gelin ele getiredóh eskidan bız. he bu dúggun ádetleri bi de çocuğ zatan ó zaman ebe mebe yohtı o zamanlar ebe vardı hesteğanede kim heste aledi biz gidedóh evde iğne miğne yapedi mesela bahadı doğum yapedi ee doğum yaptığtan síre de ebeye hediyesini veredóh ebe gidedi. ebe gidedi bizde çocuğlerimizi işte ele ⁽⁹⁾bez yıherdóh bez bađlerdóhķúndáhlerdóhbez bađlerdóh şimdi hazır bez çığmış eskidan bız hazır bez kullanmezdóh. He o mişembe vardı eskidan o mişambeler vardı. ha ho o diş hatigidó dişi çığande bız getirúdóhķazanı koyerdóh ístine odın vírerdóh altine o hatik keynerdi kóli kámşı çağırırdóh. gelirdile hatigine ceviz kırerdóh Toldurórdóh ístine bi kere getirir çocuği koyedóhsininin ístine sininin ístine kalemkoyerdóh, mekes koyerdóh, *ķuran* koyerdóh⁽¹⁰⁾ hangisini káldiredóh ólecađ halbuki değil. bız işte ele bíledóhbize dimişle bız óndan hâreket ededóhhalbuki benim *allah* bağışliye *muratķuranı* aldı kúcađına *ķuranı* ílk önce elini attı *ķuranı* e ee hiç *ķuran* oğume yani men onun için daha inanmenem bele şeylere. daha işte diş hatigimiz bele ole. ha tıraşide tıraş de bız uşáđlerimizi oğlanleri tıraş etmedóh. diyedóh saçı terazide para oğünde tarterdóh o paráyide veredóh şeye ee neye veredóh? yoo çereze ⁽¹¹⁾veredóh, lokume veredóh Tađedóh millete. he valla tabi doğırcıdan paradan tartıledi. valla bi yaşine kade kesmedóh ele kesedóh saçı çoğ olene kade kesmedóh. ele kesedóhki saçı çoğ ole tartah bız eskidan ele ederdóh şimdi yoğ şimdi hama hiç ne para ne tartı ne martı ne paredı ne

bişeydí şindi yohtó. Eskidan ha ele ededóh. Eskinín zamánleri hoşti. eskínin zamanı eskidan öli ölende yas vardı, yas vardı, yas vardı heppi millet heppi kólí komşı heç kimse ⁽¹²⁾Çamaşır yıhemezdi taziye bitene kade taziye bitedi gidedile hámáme önce üz alancı evine götürodile üzünü aldiredile ónlerin üzlerini aldiredile önleri götüredile hámame öli sáhebilerin taziye bittühtan sonra önleri hámáme götürole getírelle sonra kendi çamaşırılarını yıherdile seredile he valla neyi şey ededóh sonra özkimizi yıherdóh, sererdóh ó zaman Siyanet vardı. ağıt yooo eskidan de ağlerdóh ağlerdile ama ele bi şey yohtí. yoo, ele bi ⁽¹³⁾şey yohtí bağórodile, çağírodile árhesinde gidedile bi ölinin eskidan, eskinin taziyesi Şimdi taziye de şekerí Tokedóh siniye taziye milleti kím geledi ó şekerí alinde tuterdile birer tane o lezo yapedile lezo beki bilese. toz lezo vardı ya? kavanozde beş kilo pirinç götürodíya Piskuvet götóródi ya loğum götürodí taziye evine. eskidan eşya giderdi ee şindi ne yo o zaman eşyedó götúrórdile o zaman çoğ yemek bele pişirip götürmezdi. ó zaman eşyada ⁽¹⁴⁾götúrórdile o zaman eşya götúrórdile ó zaman bilese nasıldı? şindi yemek götürele ó eskidan bi evde taziye mesela men çağíredím taziyenin milleti gidedím bi poste túrkan götüredí bi poste o götüredí bi poste o götüredí yani evlere gidedile evlere götüredile şimdide köyde aynı eledó. Şimdide taziye milletleri, millet otüren milletleri orde yemege götürele yani yemek getirmele şindi mesela *allah* korusun bi evde taziye, diyem bizim evde táziyedó *túrkan* ⁽¹⁵⁾arvatları getire ee *bedoş* erkekleri götüre mesela ó kaç kişi götüre ele Tağidele eskidan yemek götürmedile, aledile evlerine şimdide köyde aynısidá şimdide köyde taziye olse ó Sefer bíz gittóh. eskidan köylerde oní tezek yaperdile eskidan bíz şehir bíldóh yani kendim heç men bitlís doğumliyemde *bitlís*'te de doğmuşem *bitlís*'te büyümişem men ocağı çoğ yoğmuşem sobem vardı eski sobe kapının öğüne kúradím yazdan yaze, getiródu tenceremi dolduradum ⁽¹⁶⁾yeme aterdím ístinē sobeyí yağherdím ataşı çekerdím koyerdím mangale mangali küllerdim tenceremi koyerdím ístinē kaynerdi kaynerdi bi kere eşerdim ó özüne güzel bele meğinde pişerdi ne kade yemeğin tadı güzel olurdı çoğ güzel hoş olurdı şimdi túp çıhmış menem ne çıhmış, hiç hoş degíl. eskínin her şeyide hoşti ee şindi heçbi şey valla işte bí şeyin Tadi kalmemiş.evin yapıle eskidan çortiyi koyermişle ekmeklerinin arásine yermişle şor yarpağı ⁽¹⁷⁾koyermişle ekmeklerinin arásine. şor yarpağ. bíz hámáme giderdóh hámámıdan geldóhtan söre getórúdóh şor yarpağı çıhardóh, yıheróh kalın ekmek vardıó zaman tendir ekemeği vardı hoşti lezzetlidi çıhoredíh koyedóh yere bi kere düşerdóh ístine ó şor yarpağı, ekmeği yerdóh

İstine içerdöh bi kere dört beş çaydan demlik çay devírdöhhe tabi demlikleri devírdöh, içerdöh, içerdöh he *bitlis*'te çoğ getiridöh pişírdöh balöhlü pilav getiridöh içerdöh içerdöh⁽¹⁸⁾İstine çayi, getiridöh hámáme giderdöh çorti aşı aterdöh sobenin İstine sobeyi çekerdöh çorti aşı çorti aşı hámáme gelirdöhö be ö çortí aşı çortí aşı oledi o bele güzel yedin yímeyedín toh olmezdín. ee şındínin ne yémahte Tat kalmış ne ette Tat kalmış ne síde Tat kalmış hiçbi şede şındi bi şey yoğ yarpağ sarartomışle küpelere basármışle bíz bi küpe vardí böyük boyundan bi küpe vardíöne yarpağ yaperdöh he benim annemde yaperdi. Yarpağı baserdím ⁽¹⁹⁾öne bi kere sí alödím İstine yarpağı, çorti yaperdím şede küpede e valla billa tilla adem Parmağını beräber yedi yedin yímyedín bılmedínki ö nasıl oledi ya heç ö zamanın heçbi lezzeti heçbi şesi kalmemiş heç men anlámenemne kelem kelemdö Tat gele ne çortí çortínin Tadını vere ne heppi horum morum verele bízim zamanımızde horum morum yohti kízım he bíz getiredöh şey yaperdö şey yaperdökoyí yapedöhkoyí patatesi koyíye dolduredöh patatesi ⁽²⁰⁾koyíye dolduredöh bele tehte koyerdöh İstine torpağı dolduradöh İstine kışın kari ha bu kede eşerdöhkazırdöhö koyí bulerdöh ha bele kaldıredöháşer meşerdöh o kartoli altından patatesi aledöhkoyi torpağın içından çıharedöh getiredöh ededöh be ö lezzeti bi göredín o patatesi yedi onun sıyúni bile içedín ee şındi patatesi pişírdöğomız gibi töktúğúmız bir ole be. getiredöh Kılınboz pişíredöh Kılınboz koyerdöhkarın içine gece koyerdöh oledi buz gibi ⁽²¹⁾gidedöh getiredöh bahedín bele Tadından toh yemezdeín gebol vardı pişidöh, kúrt dolmesi vardı yapedöh eyran dolmesi vardı yapedöh ee şındi heçbi şey yoğ şimdi o yohta. şille, şille TamateS şillesi e vallahi yapedöh vallahi biribirmızın elından kaçıredöh yémah için vallahi ee şidí yani şilleyi şimdi kim yape? şilleyi yapahte yeröh? heket men ne kade şille yaperdím ele sabah vektinde de yerdile şille TomateSdan bulgurdan domates yarme he káynenem yaperdi ⁽²²⁾diyerdi yemesen.yarme, döyme vallahi bíz yaperdöh bi turşí aşı atedöhkazandan kápinín öğünde her gelen diyerdi able able bize. bíz getiredöh dolmeye yapedih vallahi yağdan yapedöh vallahi şındi ettan yaperöh vallahi tökerdöh kalmemiş dünegín et koymıştım Tolmeye únıtmıştım yağ koymemişim he koymışáh yeröh men diyeremki vallahi diyerem bu dolmenin bi şeysi eksiktö yani pıráşt neyda yağsız diye yağsızdökız valla únıtmışem yağ Toldurup koymemişem elede yedöh valla genede iyidi yan aÇdöh yédöh.

⁽²³⁾sen gödín millet sepettan, tenekedan tehin alordile, üzüm alordile evlerine getírodil. şekedan etler kesílordi, küpelere.oní keserdöh iki tane kış gelende

yaperdôhkurótodôh, getiredôh birer parçe atedôh yemege *allah* onun kohsi getiredôh bi kere dünyayi kaldiredi äyağe yedi yedi diyedôh ne kede onun kohsi etin kohsi getiredôh bi kere ó yemek yanedôh yedôh o kade lezzetli öledi şalgam pişiredôh ele o şalgami yedin şalgam o kurî eti koyedôh⁽²⁴⁾şalgamın içine şalgamıde koyerdôh torpağe e san diyem Kılınboz torpağe koyerdôh torpağe koyerdôh herşey herşey torpğın altıne tırşi yaperdôh torpağe,jağ yaperdôh torpağe ee şındı jağıde jağ değıl jağ olme tadı he he küpeye Toldıredôh şeye doldıredôh koyedôh yoğurdi getiredim súdeım ay çiçek yağıni Toldıredim koyedım torpağe kışın çıharedım kışın yoğurt vardı çıharedım bi misafir gelende iki kaşoh çaledım ededım eyran dünyanın eyrani oledi he⁽²⁵⁾valla. tere yağı yaperdile be tere yağı yaperdile millet heppi tere yağıdan millet yemehlerini pişirirdile yerdı. can sağıoğı vardı şey vardı.şey yağ alórdôh şey koyun yağı alórdôh getirirdôh eritirdôh getirirdôh öğüne bi ayıredôh atedôh altıne eleki şey olmiye benim anem ocağe kazani koyermişki bizim bez mezlerimizi yıhye. bi kere onun toplerdôh, koyerdôh eymegin içine vardı toplerdôh koyerdôh hemır içine yağlı eymek yaperdôh o yağlı eymek hani kimin eline geçedi eline alen kaçedi.

⁽²⁶⁾menim babaannem sabun vermezmiş aneme koyermiş sandögüne kitlermiş annem de bizim üstimizi başımızinedan yıhye? getiromiş kül atermiş odun küli atermiş sıye o sıyi süzermiş o sıdan yıhermiş diye yıherdım bele ederdım pırıl pırıl diye nenem sabuni vermezdi diye her şeyi koyerdı kılıde, her şeyi sahlardı he valla.eskidan ó çoğ eskidanmış. bizim zamanımızde değıldi. bizim zamanımızde kilit milit yohti, anemgilın zamanında varmış ekmeğgi pişiremişle kitliyemişle. ee san diyem kaç sene öncenin bu bizim zamanımızde yoğ ne gördım ne bi şey görmedim.

⁽²⁷⁾valla anem diye ocağe kazani koyerdım sabadan kaşerdımki yıhanem hani sı ısınsın yıhanem benim o halem varya iman dilene kaşermiş diye çevirirmiş ocağe diyermiş zehir yıhán, tehtede yıhán sen ee vallah sen yıhánmedın. devırmış sondúrúrmış.

⁽²⁸⁾getiredôh teneke vardı teneke, teneke ağaç ha bele tutedôh böyük oni Toldıredôh koyedôh tandurun içine ki özüne aşsem úşahlerımızin başını yıhyah. yıhyedôh atedôh yatahlárıne, heyy ee be zordı be. he valla çoğ zordı. ha bu arábe değıldi durmıştı ha burde? ha o arábe durmuş orde ha.

-kilo şındı kilo var. eskidan kilodi? şey tenekedan, torbedan, cuvaldan un alodôh.

-hadi *túrkanallah*'e ismerledôh

-hadi güle güle başım ıstıne. yine gelesen.

-hadi kızler *allah*'e ısmarledöh

-başım ıstıne ayahleran sağlöh, rebbi canan sağlöh vere, evlatlárın bağışıliye.

5

ANLATAN: Müjgan Yiğin

YAŞI: 64

KONU: Karışık

YER: Merkez

⁽¹⁾menim anám mesela babam buđdá getirödi herçlerdán hē anám oni evde ayitlardöh, temizlerdöh haşlardı, serardı, kurutödi ayriyetende degirmancı gelördi oni evde çekerdi hē anám otırdı ayırdı ifağını, yirisini kış zehremizdi mesela ToıTurördöh kiplere kaldırırdöh eskinin şayleri äledi şindi hepsihazır olmiş, beht olmiş valıā şindi behtto şindi. etlöhler gelirdi kesilödi babam yiddi, sekiz tene et benim babam etlöh ederdi. inān *allah*'e ⁽²⁾aşşámdan keserdöh bi gın önce keserdöh bále ağaç götürördöh duvarlere etleri aslerdöh bále sabahi günü kaşerdöh síre doğrerdöh kiplere baserdöh andan síre kavırme yaperdöh ne bılám işte eskinin 'adetleri şindikine karşı çoğ çoğ hoşti

—o zaman daha yımağ boldı valıā

— evet yımağ daha çoğtı. şindikiler ne yele?

—⁽³⁾daha ne anlätém san bacım.

—ordá de díye hē ne anlätém

tufanç aşı, umanç aşı, şekaloğ yemeği bunler heppi *bitlis*'in eski yemeğleridöle. vala men şei tufanç aşiyi bılmenem, şei bılörem, nedó? keledöş, şekaloğ saletölöğün kabuğuni kurütöle, oni küçük küçük doğrerle, kurúsini. one Kılórik yapeđlē. dēil? etli Kılórik, etli bele ⁽⁴⁾sılı küfte yapeđlē Kılórik. mercimek, noğut he kat kat sereğle saletelöh kabuğleri. kat kat sereğle bi kere mercimek, noğut, Kılórik, işte saletelöh kabuği one sí verele. kurıtlidó nedó? kurıtle yapıle yoğse? ha Piştoğtan sore samsağ yoğurt, biberli yağ sore adi şekalođtó.

umanç aşide, mercimeği káynetösen, múkaşe, reğan salcesini kavürösen, soğanıni ⁽⁵⁾kavürösen sıyını verosen, içine reğan atesen, mercimek, múkaşe óndán sore

unúne be sí sepíp bele ifah ifah yaperdôh, onide Tökerdôh onín içine keynedôhçe hem bele topağ topağ içine ƙalò hem bele ƙuyileşò ama lezzetide çoğ güzeldò gerçektan. ode umanç aşidò.

hemáme perşembe günü toylòh gelirdi cuma günü gelinín yüzi alınirdi. cumartesi hemáme götürolòrdi. orde def çalınirdi. sicāh sıyın ortesindeki Taşın etraflerinde dönúlurdi, ⁽⁶⁾gelinín saçine hñe yaħılirdi. zülfı kesilirdi. pare ƙoyerdile menkine ƙoymişle çünkü, menkini ele ettiler. yıhedi hınemi bele saçımı öndan getirdi zülfımı ƙesti pare aldi bi kere çaldôh, geldôh eve. aħşem hñe gècesi ole, sabahi günü gelin ardi. hñe gèceside millet işte toplane yemekler işte şerķiler, türkiler, saz ekipleri. eskidan defdi, saz ekibi yoħti bele bôyük def, zingılaflı defler vardı. ƙadın çalardı. toyleri diyerem he. öndan sore işte bele ⁽⁷⁾şindiki kimi altın pare değildi. kim ne getirdi hönçe getirirdi şindiki şindi daha değışilmiş her şey. ne biley işte gelenlerin ƙedri tutulòrdi, ƙiyemeti tutulò, yemek, sufreler serilò, yemekler yènò, ondan sore oynarle, zıplerle, şerķi diyerle, türki diyerle, gelinín eline eyağine hñe yaħılò öndan sore yaterdôh, sabah ƙaherdôh hñeyi yıherdôh tekrar sininín içine ƙoyerdile sandalye ekmek sinisi, sininín içine sandalye, otúrdòrdile bi kere meni orde ⁽⁸⁾bezedile, saçımı yaptile, gelinliħ giydirdile, duvaĶ attile yani ádetlerimizdi onun içindi, gelin ardi oldi, anneler kebab Pişirodile ƙızlara yidirodile önler ƙahmiş o eskidi işte şindi önler ƙahmiş. vala men yemişem ama gelinlerim yemiş yememiş bilmenem. he vala yapmele, et pahálendi, et paháli oldığı için daha kimse kebab yapme. bi kere işte gelédile gelin ardine aládile götúredile işte bele yani.

⁽⁹⁾askeşlide şu şekil men oğlerim yapmemişem. mesela asker hñe gecesı yapılò, árķedeşler gelòle oynarle, zıplerle. oğlanın eline hñe yaħerle, herkeş dađılò sabahı günü tekrar gelòle eve. ƙapidán çıħaren zaman. ilahi oħiyen olò, şerķi diyen olò bi tábah ön doldurulò elimizi bele batır, yo yo oğlan içine pare ƙoyēr, cebine elini soħer, benim oğullerim ele ettile pare çıħardile ƙodile onun ıstine mende elimi bastım virdim oğlim bele ⁽¹⁰⁾Çıplağ vücudune, işin ras gele, *allah* yardımcın ole diye gönderdim geçti askere. o öndan pareyide verdim fáķire, verilòrdi. gezdırirdile árebelerde gezdırirdile. daha san ne anletem áslinde şindi ‘eklime gelme.

ANLATAN: Nejla Eker TİYENŞAN

YAŞI: 60

KONU: Karışık

YERİ: Merkez

(1)men toye gitmeyem ne yecağle heppi benim def paremdan geçinele. sile gelin benim paremdan sane benim altınlarımın sane men def çalaremse sane, vah irah ole kere gele kargaların başine anem bele gelin düşman başine bele gelin düşman başine. hama bele bide kaynı var benim oğlumın gelinimin abesidir.iki işah babasidir gözünün çirpoti kurimemiş.hama oğlumu bekiye diye anan gine gitti toye. hay senin boyun posun devrile beki (2)men gitmişem toye. o gün gittim erenlerin toyune.ele pare kazandım ele pare kazandım o ki özleri verdile o ki bahşış aldım. getirdim didim du kefinedo hepsini verem oğlime gira nedeçah bu pareyi? getirdim verdim oğlime iki gün sore geldi “ane paren kutuldi” vah didim irah ole sen nettin bu pareleri?anem bi karpuz bele alıp getirmedi ki biz özimize evde yah heppi verdi kumare cıhti geldi. diyele altınların bozdır ver *ahmo*'ye gitsin tukkan men ahmoye (3)güvenem nice pare verem. olende huppur olmiyende hake şükür. hani ye diyerem yidi humar oyniye anem humar oyniye. men bikto hec paresi yağmışem özüme birazde kefin paresi onide verem *ahmo*'ye, *ahmo* gide vere humare. bikere mende özime çatliyem. zatan gelinin bele hareketlerinden anliyerem bele oğlumdan bağördögüm zaman diye sanki içindan diye “çatle patle özan çit Permağım çit gözün” he etrafımı düşman serelemiş anem men özüm (4)beğenmemiştim gelini *allah* şahadımdo *meppo* geldi didi *nesibo* senin oğlın dışınde görmüş. şor dotik yimiş yatmış bi keremidan dışınde benim oğlumu görmüş.mende didim yetimdo kefinedo hadi *meppo* kah gidağ özimize hemame kızı bi kerede hemamde görah gelem *ahmo*'ye diyem gidem istiyem yazıhtò kahtòh *meppo*'dan bábábár gittòh hemame. bi bahtım *nesibode* gelmiş tortop hoş bele gındılbek üzli kere kaş kere göz vallah çoğ hoşime gitti. (5)didim hama alem kılarıliyer sohem içime. ahşem geldim o gün gittoğümde zatan anlamişdim biraz sehi oldiğünü şor balòh yimişem ele kökürmişem ele kökürmişem. men bide bahtım kapıdan *nesibo* geldi. elinde şişeler çayın içinede leymon koymuş. hoy didim içimdán *nesiboallah* seni man násib ede oğlümün arvadı olesen. diyesenki gök yarıldı benim ağzime zezem sıyí Tökele. o kádemki hoşime gitti o çay. ikinci şışede geldi didi ema didim ha (6)kurban. Permağını

sohti ağzıne didi senín leymonun sıhem. men ki yoħ kızım diyene káde göynúm bulano
ele şeylerden Permağıdan mení leymonımı pırçıkledi men iki şışede didim. zatan zeher
içerem belenerem. içımdan didim vallah bu menım oğlıme göre degúl bu bele şeleri hiç
sevmez. gine dedim kefinedó bi şeyolmez. ee zatan hemamde de begenmişım o aħşem
geldım oğlıme didim *āhmō* san ele bi arvat bulmişem ele bi arvat bulmişem

⁽⁷⁾hemamde gördım begendım

bu oğlıme henkíf didim

melengoti kırkıtlidi

tuman pácesi tentene

diyesen katkati güldó

⁽⁸⁾vallah *bitlís*'te bitane

geldım oğlıme báhsettım

báhsettóhçe yemín ettım

didım kálemdir kaçler, keryandır gözler

men begendóhçe hesútlóh etti kızler

⁽⁹⁾devırsi gün gëttım ístedım háman

boyníne tahtım şırde, şap, şaran

tóbe ole çebimde kálmadi guman

aldım beş, altı kat ipektan fıstan

toyum oldi *bitlís*'te dillere destan

⁽¹⁰⁾geldi bacım iki sene mendan heç kónişmedi. hış etti pış etti hiç anlemedım ne
oldığını. ama bele hâreketlerından anlıyedım. niceki men anlâmiyem hıphıter olem diye
bele mehsustan bi şeler yapedi. bi kere bi gün didim ki getó didim oğlın yatırdem. aldım
âyahlerímín ístíne, başledım oğlane yırlâmağe.

vala dertliyem dermanım yoħ

⁽¹¹⁾vala çerçiyem harmanım yoħ

vala ísterem yanan heman gelem

elimde fermanım yoħ. didim.

o eyni anesíne benziye. başını káldire eynat etmiş yatmaħ ísteme. didim hoş yat bah
gurgur baba gelır. gena yatmedi. bu defha sevdım. didim sevám beki yate. didim

⁽¹²⁾kurban şelám bu başe

bu baş gide tıraşe

berber diye keçeldö

poñi berbere ráçeldö

vañ anem gelin aħşem oldi oğlım geldi meni oğlıme başledi anlátmağe. senın anan menım ⁽¹³⁾abem nedöki berberdö, oğlane diye poñi berbere ráçeldö. koydi ıstınede bin tene anletti menım oğlıme. oğlımde bi kere baħtım m'eğdesını múrısını asmış.didim kızım sen mendan ışaretleşesen heppi anlattóhlerımı yarım yamalağ gidesen oğlıme anlatesen bızı düşman ettın, konış menım heFselem qalmemiş senın hıştından pıştından öğreşem, konış sende kutul mende kutulem.ondan söre başledi konışmağe. öz derdını şimdi özi diye, oğlıme didirtme. anem pare ⁽¹⁴⁾vererem olme, vermenem olme, acem belayem tohem kadayem. diyeşemki kızım bağ böyúğünü bilmeyen *allah*'ını de bılmez, sen niye bele meni bılmeSen, sen niye çışesen hağın uşağleridan dınaz edesen.niye böyúk konışesen başan gelöğ diyerem.yoğ rikkonun oğlınun başı lolozmış, yoğ onı çağırende bele bahemiş, gözi puçmış bi tenesi.oğıl san ne böyúk dime başan gelöğ. ee bi kereminan bele gelin olmuş alav ataş düşmüş menım yağeme. ħanki birini ⁽¹⁵⁾verem. menım káynenemın man taħdöği bi gümiş kemer vardi yiddi gelinın belıne serelenmiş.káynenem taħmıřtı, man taħmıřtı. be bele degúl bunleráveredöle bi kere küçük, mende böyúk gelinlere taħtım, küçük geline taħtım, küçük gelinın dij gözleri kaldı içinde, elim tutmedi hiçbirıne verem.man haş oldı, man pağ oldı niye verem onlere yağşiki vermedım. haşte san bu altınleri bireye koydum koyeli ne gece yuğı gıre gözüme, ne kapiye ⁽¹⁶⁾paçeye çışebilerem. odemın anaħtari var, odemın kapisını kilitliyerem ama birgün açele girele içeriye men ne kül koyem başıme. man diyeleki *nejlan* 'ema kızme valla *nesibo* de zamani gelende ode ħeyali olö, ode meħkül olö hele çahaldö.vağ bismillağ, at at onáne qade saħabide mat olö. gine menım oğlımdandö, ne geçese menım oğlımdan geçe.vur ağzıne bi táne otırsın aşağıye baħám nice senın anan dil vere?vallah bacım, kur evlat yaman konşi ⁽¹⁷⁾olmiye daha yağşidö. *allah*'te bileki olmiye daha yağşidö. çoğ tázedan görmedúřle.illah diye bütün altınlerin heppi, hemı altınleri men kolıme taħám, boynıme taħám. men alışmışem tikmeme. órbi káynenemdan qalán tikmeyi zatan bozdırmişem altınlerini saħlıyerem. yoğ tikme ver mende başıme koyem. ee sende özkilerin bozmiyedın. bozdi verdi erıne, erı gitti ħumar oynedi. he vallah. bozdúřürem verörem *ahmo* 'ye. *ahmo* 'nun demırçilöğ *bitlis*'te dillere ⁽¹⁸⁾destandö. bi Pıçağ yapē baçım, bi ökúzi *allah*'e inanesın bi nefeste kese. ee ħumar oynıye ħumar. babasi başınde oledi gine verördım. ağ ağ, kur evlat yaman konşi olmiye

daha yahşidò. heç dilimdan düşme bu söz. hâketande olmiye daha yahşidò.ama ginede diyerem kefinedò *allah* bağışliye menim uç tâne oğlim daha var. önlerede beşer sūriye altını tahtım önlerin niye hiçbirisi itmedi, menim gelinim verdi erine, erî götürdi etti kâhve paresi, humar ⁽¹⁹⁾paresi. vermenem *allah*'te şahadimdò ki vermenem. toye giderem yemağları mennandò. bide başıme tikile her defasında diye sen niye toye gidesen?men bahârem san. oğlim men toye gitmiyem siz ne kuzultkurt yecağsız? sıfrânize ne kuzultkurt koyecağsız? meni hıphıter edele. ah ah ah anesidò, gelinimin anesidò menim evimi yihen. kül o kervanın başıne ki Peşengi eşşek ole.o fitliye diye git kâynenan sile altın versin tağ boynan.toye bele kolı, budı boş ⁽²⁰⁾gelme. mende diyerem, mende altın tağmağı sevmenem.ne kolimde var ne boynimde.men ne taherem? genşkende tağmezdım. bunı taherem başım alışmış. öni çıhadânde başım işye.menim kâynenemin zamaninde bi tâne konuşileri varmış, görmemiş. bikereminan bir gün eri gitmiş one bilezik almış, kızına de sırge almış, özine de kolos, fes almış gelmiş.gelmiş ôtürmişle, gülermişle, şitlenermişle. kapı çalmış konuşilerinın kıızı gelmiş.dimış ablē ⁽²¹⁾helbirinizi verin anem istiye. arvat hama kolını çekmiş bileziklerini atmış kapiye dimiş, haşte san orde, haşte san orde, haşte san orde, haşte san orde. kızde kulahlerini açmış sırğelerini atmış kapiye, bilmenem nerde, bilmenem nerde, bilmenem nerde, dimiş. herif dırer ode görmemişdò. ode fesini göstermek için kolosunı dimiş, du kağâm verem, du kağâm verem, du kağâm verem. kolosı düşmiş tendire yanmış. men ele görmemiş degürem, gine ⁽²²⁾erine demiş,*âhmo* 'ye. kulağımdan ısıttım, *allah* şahadimdò menim kulağımdan ısıttım.diyeki bah bızım kızımız var, senin bu anan gide def çalē, saba orbi gün bu kız böyük oleçağ asli eve gelin almeyecağle buni. diyecağle defçi *nejla*'nın nevesidò. hōy *nesibo* seni iman meħmede getirmeyesen. hambu kade uşağın pazarloğunı yape.gine menim kâynenemin bi konuşisi vardı, meseleleğ kutılmez, bi tene hâvuzleri varmış bahçelerinınógunde, hâvuzun ⁽²³⁾yaninde de bi tâne böyük bi cevız ağacı bikereminan gelirmişle kıızı begenmağe arvat dizlerine vurermiş. diyermiş men seni nice ere verem? men seni nice ere verem? seni ere verēm gidesen bi oğlan doğesen, adını koyesen *davut*, *davut* gele bızım evimize, gide çıhe bu cevize, düşe havuze. ah oğul *davut* vağ oğul *davut* oldı menim geliniminki hele kız bu kòdemdò.kız böyük oleÇağ, hağ geleÇağ oni istemağe, asli evdeki oğlanlere istemeyeÇağ, ⁽²⁴⁾nedoki nenesi gitmiş toylerde def çalmış. ha ašte san bızım gelini görin one göre siz man heğ verin. bele. ah ah ah

didim alem men oğlime
ne bilem olecağ kume
anletemedim erime
(25)başan ataş yağe gelin
kaşlerin kare karedi
yanahlerin Töküledi
úzan allah virdin gelin
boynin altan kale gelin
(26)kotan kimidi saçların
Kamahleran Tökülerdi
degiman Taşi kalçeler
boynin ne hoş bukülerdi
hardan bilem sen ilansın
(27)gelin civan devrilesen
baban evi kambah ole
gorinde Tik otiresen
o gün gittin anangile
men netmiştim san dirmesile?
(28)meni ettin rüsvay ele
yurdun beyurt ole gelin
kapangi kaldırdım indim ahöre
inekleri aldım gittim nahire
oTünleri yığdım ettim dehire
(29)iş miş bilmez dıral gelin
işleri heppi görerem
gongılını men örerem
gesi yıhyerem sererem
kıran düře ičan gelin
(30)dinle meni hey zulcelal
etmenem gelini helal
heksızámse canımı al
başıme Tikilsin deccal

ħaksızám iman dilenem
(31)men ele fel fent bılmenem
sırrımı ħaķe dimenem
gelin sonun ole ceħnem
o günde fecırdan ħaħtım
teşiyi epi eġırdım
(32)ıřaġınide ugurdım
ħurdezánde ħurut ezdım
teyi men bu candan bezdım
topledım biraz kenger birazde jaġ
didim dızle edah yemaħ
(33)ħurıtti áyirtò dimaħ
surısat olesen gelin

aħ aħ aħ ne kül ħoydım başıme. ne gúnaħ işlemiştım. ħáynenemi men çoħ severdım.
vallah anem kimidi. ode meni çoħ severdi. özıne taħılen gümüş kemeri o ħáde gelini
vardi bi tek menım belıme taħdı bi daháde almedi mennan.hanbu gümüş kemeride, biraz
áveredò erım (34)getırmeşdi bi kere bele taħmeřdım boynıme bele Turmeřdi man
baħmeřdi, baħmeřdi, baħmeřdi dimişti:

kemerını taħmeř belıne
anesi ħurban olsın
gülünede gülüne
(35)gülünede, gülüne

bikereminan ħáynenem etmişti gıt gıt gıt gıt gıt gülmışti. meni çoħ severdi.niceKi
anedan ħızdòħ. niye beħtıvar menım başıme olmedi? men bele ħare beħtli oldım. menım
gelinım heç paķ ħıħmedi. yoħ canım o uç tánesi çoħ iyidò. ee onlärın erleri ħalıře.
átúlyede iş bulmeşle.Çıġarelerine ħade paresızdò. bunun erı menım istımde, işaħleri
menım istımde. ħapiye (36)atecáġem, atecáġem ħaķ meni ħıner diye ħorherem. men
ginede bu altınlerimi diyerem alem, aparem aħòre ħuyliyem. aħòre peynir ħuyleyerdòħ,
şindi inek minek diyem poħlıye oreler pis olele, oreye ħuylemeyın. órbi tárefe ħuyleyın
diyere. oreye ħuyleyem men bu altınleri anca ó zaman gece yuħi girer gözüme, reħet
yaterem. nedem? nedebilòrem? nesibo'danaltın saħlámah ħolaydò. hambele pungale
yatmeş, gülKe yatmeş tavuħler kimi heç (37)bi yere ħıħabılmenem, toylerdan bařġe. heppi

otirerem yatağımın istinde. olmiyeki *nesibo* gele dij gözlerini Tike menim altınlerimi hırslıye. men gine en güzel yapecáđım iş bu altınleri kıynemağ. tam hece gidecağım zaman çıhadorem özime bozdurorem hecime giderem, hecimi yaperem. gelorem özime hurme hurme otururem. bi kere nedelerse etsınle. alın size hurme bi ane diyecam. men heriflerin teráfinde def çalmenemki, arvatlerin teráfinde çalerem. erimín ⁽³⁸⁾vahtinde de men def çaledim. erime diyedimki defçi bulememişle herdo men gidem çalem. diyerdi git çal. mende giderdim çalardım. o zamanlar pare mare almezdim. ee şimdi pare alerem. mende dilem nedem? en iyisi gine men altınlerimi aparem ahore kıuyliyem.yohseki bu işdan başe çıhámenem. vay. vahlav. vay lavv kıonşiler çapın, gelin, başıme neler geldi görün. ayy hırhız düştü evime hırhız. oyy hırhız kıonşiler çapız, geliz. meni diri diri göre ⁽³⁹⁾koydile göriz. ayy yüregimi yandırdile. hırhız düştü evime hırhız. ayy hırhız etan canan kıurt düşe.äyahte duresen átlerin Töküle. ölüm başın götüre hırhız. ísicađ yatesen soğuh kıahesen hırhız. lav bule bule meni buldın. men reben, men hesir. otúz senedo o altınleri yığmağ için men neler çektim. erimdan sahledim, oğlımdan sahledim, işahlerimdan sahledim. sendan sahliyemedim hırhız. oy başan atas yađe. başan háleşor Töküle. ölüm başın götüre. torpağ ⁽⁴⁰⁾başan ole hırhız. oyy bule bule meni buldın. hırhız meni yandırdın.lav lav ilme atı yanıme. ezrail düştü canıme. hırhız girdi kıanıme. kıonşiler çapız geliz yanıme lav.şaranım getti, garanım getti. bu dert meni iflah etmez götürö. síle hırhız kıuruşımı yimağ san násip olmiye hırhız. o kuncıği nece buldın? kúlhan yetimi hırhız. lav gözlerin ağ ole, avucan gele. çigerlerin kıare kıan ole, ağzından gele. iki cihan serverinde uzın kıare ole. imansız ölesen.iman ⁽⁴¹⁾dilenesen, elan düşmiye. ağzan sí yetişmiye hırhız. lav nelerimi aparmedi ki? beş tene sírye altınım getti, kıaynenemín tikmesini bozdırımıştım girmilöhlerim, rudyelerim, mehmuğiyelerim gitti. boğaz altiloğum gitti. annem tahmıştı man incili sırgem getti. şaranım gitti, garanım gitti, şapım gitti.ay hırhız lav. kıaynenemín man tahdöği altın kıaşlı gümüş kemerim getti.ah ah o gümüş kemer ki yeddi gelinin beline serelenmişti.o gümüş kemer ki ⁽⁴²⁾kıaynenemi gelin etdi, meni gelin etdi. mende böyük geline tahtım, küçük geline tahtım. küçük gelinin dij gözleri kıalmıştı içinde.lav man haş oldı, man pağ oldı. oy hırhız hece gitmağı man násip etmedin, kıuruşımı yimağide *allah* san násip etmiye hırhız.ah hırhız vıricın atlı gele. kökınıza kirbit sıyu düşe hırhız. ölüm başın götüre. oy, ah şimdi hece giden arvatlar nice şitlenecağle? nice Kıcıklınenecağle? ee nejlan ema sen hece gitmesen? diyecağle. ne cıvap ⁽⁴³⁾verecağem onlere?gidem özımı yatağıme atem

diyem hesteyem. diyem ölerēm. diyem isítme títmişem. diyem inme atti yanımē. diyem ezrail girdi kanıme. oğlım man def çalme didi, başıme ne kâreler getirdi. äslí evín kıızıdım. sorelerdan paredan def çaldımki olmiye altınlerimi bozdirem. lav lav hırhız sen man hece gitmağı nâsip etmedín, kırışımı yimağide *allah* san nâsip etmiye.gidem özımı yatağē atem. diyem hesteyem, diyem ölerem, diyem ⁽⁴⁴⁾ezrail gumsigini dayedi gösgıme, ölüm hofi çökti ıstıme. mende diyedım ki budöbu. gördın işte kırışsız kıldım. káynenem dimişli, eħmah odır dünya için gám çeker. mevlam bılır kim kazanır kimler yer. ah ah.

7

ANLATAN: Veysel Etik

YAŞI: 62

KONU: Karışık

YER: Merkez

⁽¹⁾herkendazı geti gidem ataş çekem oğil kapınin öğide kapandı bacım men ne yapam bikTo ataş vardı ode çekacahtım tipidö, borandö hēs dolmesi yapmişem cocöhlérımá verem pırınç de kálmedí oğil in de kálmedí oğil men ne kará çekem başıme men bilmenem nedem bi sene yağdı yēddi metre kar oğil kará gele benim başımá çolöh cocöh neye Toğdın bu káde ön táne allah ferz etmişti se Toğesen bacım hē ferz etmişti. ne máaş var ne pará var ⁽²⁾ne pul oğil yol kápalı hústáħane örılmış o cocöh heste ordan guse yatahlár hepi olmişle sı kardeşim men nēdem nere serem bi cámaşırı, cámaşır makineside yoh oğil biz títmiş siler gelme men kâre çekem men başıme nēdem bacım man sîle derdım çohtö çoħ *bitlis*'in elindán tufan başımá geldi bi sene yağdı kar yağdı kar yağdı kar kardeş men nâre gidem bir kūrí máaşım var girmí nıfısá baħerem *allah* var bacım kocemde çalısmē yan gâle yere yate hâma ⁽³⁾gidē dāme dāme gidē gündiz gidē aħşeme káde dam sipire gelē özane biktö özane arvāt yēmek ve man yēmek ve man herif san nērdán yēmek getirem kará gelē senin başan hılaşor Töküle başan kardeşim oğlım Çığesen dāme nedö dákká başı gur gur gur şapá şapá göt yamálögi kadem kar yağē ha bāle götan víresen o yamálögi pantoran yamá titer inān *allah*'e göt kadem kar yağē *bitlis* de heç bi yer *bitlis* Kimi degil kará bizi bürümüş

biz nēdáh ⁽⁴⁾kardeşim ótír kız ótír kız torpaḡ bizim başımızá olmış biz ne yapacaḡız bilmenöh kalmışöh evdán içeriye tipidir, borandır, göz gözi görmē. pacenín önüne çihēröh qari göreröh ee biz nedaḡ canımız sıKıle ee televizyondá yoḡ bacım ee var almışöh canın saḡ olsın televizyon ama qar yaḡe yaḡe yaḡe canaḡı kim gide temizliye kocám gide temizlēye rıp boyide kīse qardan adam Kibi düşe içine ee men qarâ çekem başımá kocámdá gide men ⁽⁵⁾ne yapacaḡem bacım men ne karâ çekem ışığıme men nēdem anem nere gidem námazdá kılâbilmenem silderde biz tutmış mege bir farz námaz kılâmenög. *allah*'tâ hâma bizi 'áffede nice *allah* meni 'áffede bacım atmış yaşıná gelmişem giderem sıyí açerem sîdá biz tutmuş bacım edem sı yoḡ nēdecám qarâ çekem başımá ee qardan diyele 'ábdest al ee qardan de olē qari götüme vírem, ayağıme vírem nereme vírem bacım ee götüme vírem götüm úşyecaḡ, ⁽⁶⁾arhame vírem önüm úşyecaḡ önüme vírem önüm úşyecaḡ ege işiyem qare odá námaz de olme qarâ gele başıme işte mende nēdem bacım qarâ başımá gelmiş velḡasılı nēdecam bilmenem sîde gelme. çekem *bitlis*'dân gidem kardeşim alısmışâm *bitlis*'e. *bitlis*'in sıyí, Taşı, torpḡı yaz gelende yeşillöhtò, hoştó. üç ay, dört ay yazı göreröh qaleröh kışım altında, qarın altında qarâ gelmiş başımızá tıfan gelmiş başımızá inekler aḡordedō aḡorde dört táne inegim ⁽⁷⁾var qodum aḡorâ kardeşim gidem saḡám ineklerin memesi şişmiş olmış hâ bâle oḡıl ee yinebilmenem bacım kardeşim yol yoḡ iz yoḡ gidecáḡem batem qare çolöh çocöh kalē aç evdán içeriye ne oTun var ne kömür men nēdem babam bu sene de geçirTedim evimi aledim gidedim men gidem başká evin sıyını işemâḡ Kimidir içebilmenem alısmışem bitlisin sıyine içerem gur gur gur gur diyesen şerbetdò çayımá leymon aterem leymonli çay ⁽⁸⁾içerem oḡıl bi kısır yap ee ane nerdán men kısır yapám hanı yarme kalmış yarme hanı Tamates var nerdán getiresen oḡıl yer yoḡtó eyemek yesen sen zemberek zūkkám yesen.

8

ÇİTE PİTE/KARIŞIK

⁽⁹⁾bi çite varmış günün birinde bi pite gitmişle daḡe oḡıl tezege, tezeg toplemişle getirmişle yari yole. ordan bi tene melúl gelmiş dimiş melúl, dimiş ha qäre gele başan zelúl. demiş vala men tezek getirdim teqátım yoḡtó gidem. ee dimiş çite ala sen buni

gotō, pite çite'ye dēmiş, mede hetta gelem ee ánahtár nerdedō? dēmiş ánahtárde kōmişem mermer Taşın altine. käre gele başan kuşKanedē bi tene sı keyniyē gur gur gur dēmişem baḥem nedō? ⁽¹⁰⁾gētmişem baḥmişem ne baḥem? biri işemahtō biri pohtō vaḥ bu ne pohtō etmişsen koḥidan gecaldım oğıl käre gele senın başan. mende didım zaha bunın içinde bi güzel yēmek Pişē, bi çorti aşı Pişē, bine Pişē.käre gele başan. kapi aÇtım gettim içeriye bahtım ne gidem bi koḥi gele, bi koḥi gele diyesen bure benziye kúlḥan damıne. bu ne koḥsidō, reḥ koḥsido yo, işemaḥ koḥsidō yo, poḥ koḥsidō he. bi baḥmişem bele bırıni tutmişem, osroḥ koḥsıne benzeme, ⁽¹¹⁾tuvalet koḥsi, poḥ koḥsi gele. vay dēmiş käre gele senın başan bude başıme geleaḥtı oğıl.

bi sabaḥ kaḥtım bahtım ne gelem bacım. tipi tipi tipi, göz gözi görme. kaḥtım ḥemir edem. bahtım bi avuç ún var, el attım tize tiz yoḥ. oğıl kaḥ get biktō aḥordan tiz getō. oğlan dēdi vala ane kapanmış aḥor nereye gidem? ee mende dēdim oğıl käre gele başan baban o gece kúlḥande yatedi ön tene doğdım çocuḥ ettım sızi başıme bela käre gele menım ⁽¹²⁾başıme. ee o zeman ne ḥep vardı ne ilaÇ. ḥema Çeketini herif atedi ıstımize hamile kaledōḥ. evın yapıle herif úzaḥ dır mendan ön tene çocuḥ doğmiyem. vala bilmenem men çocuḥ severem. ee gēt çalış, yo çalışmenem. be ne iş var kardō, tipidō, borandō. çıhtım kapiye, biktō manKali aradım, manKale didim boşadem şeye manKale. oğıl Didim kıran Tüşē içan o şeyi getō köreği getō, getō ataş çıḥadem. vala çıḥadım kodım manKale biktō ⁽¹³⁾dolme Toldırmişım attım şein içıne, kodım manKalın izerıne. ee içinde ataş āz, oTun yoḥ aḥorún kapisı kapanmış. nice gidem aḥore oTun getırem? oğlende gētme, mende eyağım topaldō, eyaḥlerım yel tutmuş oğıl. atmış yaşındeyem oğıl men nedem? kaş kaş kaş bele muğare gibi açtım gırdım içeriye dört tēl oTun getırdım dört tēl oTun. ev mi ısınē? onın içıne ataş getırdım boşattım, dolme de keleḥaş oldi. kodum işaḥlerin öyüne. biri didi ⁽¹⁴⁾yēmenem, bir didi... didim zeḥer zōkḥkōm yeyın, sen yēmesen kime naz edesen. yohtō işte. ne var ki ne yesen. eyağın altını yale gir yátáḡe. bi toḡat vırdım götüne, bi sipürge de vıdım başıne başını soḥti yátáḡın altine. anē, didim zōkḥkōm ne var ki men yēm, ne var sen yēsen aÇ yat bu gece. ee aÇ ádemın yuḥsi gelō? didi ḥestenın yuḥsi gelmez, açın yuḥsi gelō yat yat yat sábaḥ olme. oğlım yatın anē açōḥ nedaḥ? vala kaḥtım gēttım, gēttım biktō ḥemır ⁽¹⁵⁾ettım tızsız verdım one. ee tız yoḥ nerdan getırem tız? şindi ole, şindi Tōli tız baḥkalde ince tız, getıresen atesen yēmeklerin içıne. eskidan iki tene tız bulēbiledōḥ, pare vardı? bi gērmi beş kuruşı elli kuruşı zor

buledöh. sabúnde yohti ÇamãÇırımızı yıhyáh küli ezedöh sıyını işte ÇamãÇırımızı yıhyedöh. çocuğımızın altine pirima nerde vardı? çocuğımızın altine bez seredöh o işemağ vuredi heppi yatáge. men ne bílem eskidan mani vardī? men ⁽¹⁶⁾fıkare eski zeman ádemiyem. yüz senelöh bi insanem. kıran düşe *bitlís*'in içine ke bacım. men *bitlís*'i gördüm görelí *bitlís* 'eyni bele *bitlís. delikli Taşı* var. bi bílerem ki oni biktö dízaltmışle oreyi beli bellidö *delikli Taştö* ore, kırmışle heppi. insan bíleki *delikli Taş*'dö. şedan gelesen *bayıkan*'dan bañesen vala Taş. delikdan bele eskidan gíredín içeri gurr erēbedan gidedín. şíndi bañesen ħeram ole *delikli Taş* melikli Taş belli olme. men bílerem? ⁽¹⁷⁾ķaħedím özíme gidēm, yaťaħleri serēm, işaħleri atem içine yatsínle. nedem bacım? kıştö, ķäre kıştö.

9

KAYNAK KİŞİ: Gülizar Yelekin

YAŞ: 69

KONU: Karışık

YER: Merkez

⁽¹⁾evlerımız merdivandi, terencedi yinerdöh çıherdöh eşágiye ondan síre he kapanklidi, merdivanlidi inerdín eşágē iki katli ev keranli ev tazdi temizlihte ededöh heş belli olmedi temizlögümüz ondan sonremidan valla ekmeğ Pişiredöh evde қalın Pişiredöh ondan sonremidan lavaş açerdöh peynirli ekmeğ yaperdöh eskidan bele ne ķade yaperdöh san diyem ħemame giderdáh ön beş ön beş temizdöh yaperdöh özúmize giderdöh ħemame çoluğ ⁽²⁾çocuğımızı apardöh tēmíz yıherdöh gelírdöh ee san diyem ondan sonramidan kışler işte her zeman kıştı qarler gelírdi vallah қapi penceresimiz heppi қardan öriledi san diyem çocuğler giderdile dami süpúrúrdile gelírdile el ayaħleri donerdi. doққuz he, san diyem heppide evli valla düğünleri çoğ güzel oldi ondan sonramidan diyem biri şeye gėtmiş başke yere biri, büyük kızım *istanbul*'de onın kıçığı daha kıçığı *izmir*'de san diyem қardeşimgíl *izmir*'de dölē ⁽³⁾қız қardeşlerim heppi *mersin*'dedölē kız böyüğü işte çocuğleri var. orde yani yani ēpi arederde ħaқ var äkrábálerimiz var. valla çoğ diyele gel men ne bílem barımki yohtö teyi gözím götúrme oreye gidem. san diyem babalari öldi heppi kıçığıdiler en kıçığı oğlím ilkoқule gidedi

san diyem ön yêdi yaşinde kızler ifâh he heppi küçük *allah* kâderleri açıldı teyi özlerine gëttile kısmetlerinin Peşine teyi ne diyem dört kere gëtmışem *nejlagile* dört defha oreye ⁽⁴⁾gëtmışem *izmir*'e gëtmışem bu sene geldim *remezan, kurban* bayreminde birde geldim orde bayremimi yaptım geldim bireye san diyem genê işte kardeşimin oğlının düyünü var o çağire meni ıstıyerem gidem vallah bilmenem düşünerem yani getmağı düşünerem. yoli tanımağı şe degıl terminalde dıresen bi Çay içesen ondan sonremidan be heva alesen gêna çıhesen oğobise gëtmışem iki üŞ kere gëtmışem beli terminalde en darah şede varyá yani orde gelele meni ⁽⁵⁾oğobistan yendoğömdan meni karşılele yo yënem eşağı yoli şaşırörem valla işte yázer oğur lögum olmediğı için oreleri bilmenem. gecale he ondan sonremidan işte torunle gelele götürele meni iki ay bi ay nese canım ne kade arzulerse o kade kalerem gelerem işte ele

torpağ başan buni bele ettın. öteğın bu *veysi*'n oğli çıhmiş salı günü diye tırşpalani getō, kurdezani getō o dëdi *allah*'e inan eSki rahmetlöh düşti áklıme o sene düşti dëdim bızde ⁽⁶⁾hema odede diyerdım kızım tırşpalani getōgira ve elime 'eyni bızde oni diyerdöh tırşpalani getō *nevin*'in gelini orde çıhmiş diye keynenem dimiş gët tırşpalanigetō gira mende diye gëttım bahtımki tırşpalani getirem aryerem aremenem bulmenem he bilme diye men bilmedım diye gëttım keyneneme dimişem valla men bilmenem nedō ane tırşpalan nedō kız dëmiş süzgeÇi getō diye ele. bi kere diyedi vallah bilmedim. meÇrefe málkál var şe sobe ⁽⁷⁾kuregi diyerdile maşeye sı sışesi şındi berdah olmiş sı berdahı sehan diyerdöh perhenç yoğurt perhençleri bide küfe vardi. he o bele göresen sı tuteröh *nejla* sı perherçi kufedi yoğurt perheçide o ifah perhençlerdō pağır he demır odi san diyem hemam tasımız vardi gëderdöh kildan vardi eskidan kildan ode hemamın heppi eşyalarını birağördi içine giderdi yo hambele kapağlı içine kayerdın şeyın tarağın, kiseyi san diyem sabuni her şeyi koyerdin içine bele ⁽⁸⁾kapağlıdi pağırdı ama o herkesın evinde torbede götüredile oni götüren evi diyerdile o ev düzenli bi ayledō herkeste olmezdi. eskidan döşeme yaperdile, sıráme döşeme ıstıne nekışli örtik sererdile oni sererdile ele güzel temmiS adem bi şe derdi. eskinın hağı hoşti. bızimde vardi kursımız vardi o vardi on beş on beş bız giderdöh. temizlöh ederdöh ekmek Pişireğdöh levaş gëderdöh bi kere. ee evlerde banyo yoğ mecbur giderdöh. şındi herkesın banyo olmiş, ⁽⁹⁾hezır sıler olmiş, sıcağ sıler olmiş şöphenler var. bızde onlar yoğti. bız fikare çoğ zehmet çekmişah eskinın arvatleri. vallah diyerem onlerin yeri cennetdi çoğ zehmet çekmişle 'eyni 'eyni bi evin içinde, çoğlöh, yemek yapmāğ, etlöh

yapmāğ, bîlguri çekerdile, şe ederdile bîlgur kıaynedirdile eskinin haķiyani bız görmemişöh eski arvatler yapadile evde bîlgur çekedile, haşlerdile şindi her şey kolay. açıldö? gerçekte eskinin haķi eskidan men diyerem bi⁽¹⁰⁾ bôyük adem oledi onlere heķ tanyecahtım fikereleğ ölmüşle. diyedim onler çoğ zehmet çekmişle, he vallah. cennet olsun mende diyerem. *ķuran* men her zeman onleri düşünere diyerem o eskidan yazöh he vallah. bız hele gene geridâ kalmışöh daha şeler va *bıtlis*iler va ele değıl? *allah* 'a şükırler olsun iyiyöh rehetöhbi şe olme *allah* iman *ķuran* versin, *allah* can sağılôğı.

⁽¹¹⁾-diyere bızım bu oğumağ mağumağımızde kıldı nice alē? hani kımse oğime teyi -vala öteğın *sābh*egildedöh gelin bızdedi *sābh*e didi gelin bize bızde övledan sore heber ettöh dide *ķuran* kabul etmenem sabahtan didi sizi yemeğe beklerem didi men yarım hele sizi çağıracahtım *birs*en mēvlit veremiş sen gēttin? mande dēdi gel ee āyağım ağre bi kere gelinde aħşem gidecahtı mende didim gündiz diyağ özüne gidağ övledan sore didi *allah* vekıl yoğ ⁽¹²⁾olmez yemeğe gelin gēttim *melhe* ordē *nayide*'nın gelinidi şey yapedile Poħaçe Toldırerde. ciger taplemesi yapmışdi saletedi, çörbe. *nayide*'dī, *çicek*'dī, *çiceğ*'in keyni arvadidi *çiceğ*'in iki görmidi he heppi *sābh*egilde onler yemeğe yoğ bız tek yemekde onler beli şe gelmişle e san diyem *leman*'di, gelinidi, kızidi o evli kızi *melhe*di san diyem teyi kim vardi. salon dolmışti. ağzine kade

⁽¹³⁾ -men kendi komşilerımdam men hiç bi meğal anlemedim

allah'a inan anemdeeledi bız hele rahmetlöhö şegil vardile keħveçigıl ele fakirdile geldile öreyebi yere ev yaptile ħema bele tek katli bele ğumānleri yohti bi ehmeye bulmedile ye heşbi şeleri yoğ *allah* rahmet ede senin anan, anem onlere yımırte götürödi *ķuran* bize vermezde beki one verodi onlere. yemek Pişirodi ilkın tabağı doldüredibele et, tırlı eski ⁽¹⁴⁾zeman yemeğini kalın Pişiredöh beş alti tene götürödi sıti götürödi diyerdi oğım diyerdi adem elinda vere āyağından gider istine dide o man kalecağ onler orde aş kale bız birde yoğ hoştö *allah* rahmet ele eli açılıtö. sı yerine āyran verirdi özlerine, ekmek Pişire hama orde tendır ordedi tek tek ellerine verödi onden sore keħtan gelördile bele kufedan āyran götürödile āyran aşı yaperdile anem diyerdile yazohtöle Tokene kade, bız yemezdöh her gün çalħelerdöh ⁽¹⁵⁾ode temiz āyran kıoyi ele süt kimi anem yaperdi ele temiz çömmeğımız vardi bele kapağlı one doldüredı valla ordan gelödile kufedan götürödile. ne eylöh ademe o kale. ee rahmetlöhte şöferdi arķadaşlardan barambar gecede bir de birleşedile diyedile gidah. yani *ğülbeyaz* var. orde barambar diyerdile hep bacısız.

ANLATAN: Şükran DOLAHMET

YAŞ: 57

KONU: Karışık

YER: Merkez

ATASÖZLERİ

- ⁽¹⁾atım at olene kade mende mat oldım.
 on pare verdım sílettım yüz pare verdım hoşmez.
 ökküz çırıldemedan erebe çırıldıye .
 eceli gelen geçi gider çobanın ekmeğini yer.
papşen'de çölmek kırıldı zarariman Toħundi.
⁽²⁾aç kapi melemet kápali kapi selamet.
 mane baħ ne haldeyem yare baħ ne sallanē.
 geldih kēbab koħsine çıhdih dağe eşek dağlane.
 acem belayem toħem kádeyem.
 baba mali tez tükenó gerek evlat kazane.
⁽³⁾süri tersine dönende uyuz geçi başa geçer.
allah insani yazın ayrasız kışın yorgansız koymesin.
allah dağını görür karını yağdörür.
 eşsek yedi türlü yüzme bilō siyın başına gelende heppi unutō.
 can çıħmedan huy çıħmez.
⁽⁴⁾it árebe gölgesinde yater kendi gölgesin bilō.
 Taş yerinde ađırdō.
 aslanlerin yerine kediler koner.
 parmáđını denize soħse bulanır.
 duvari nem insani gam yaħer.
⁽⁵⁾düşen öküze Pıcaħ çeken çoħ olō.
 inat etti itlere götüni verdi kırtlere.

azıcıh aşım kaygısız başım.
çocuğ kundahte gelin duvahte belli olò.
ne şam'ın şekeri ne 'ereb'in yüzi.
(6)kendi nedò budi ne olecağ.
ne şeyTani gör ne kulhuvallahi oğru.
kereyi yohti yüzine 'eyneyi verdi elíne.
elíndan Tari Tökülmez.
yaya sözi ile at, bekar gözi ile arvat alınmez.
(7)kelín melhemî olsa öz başine sürter.
heydo yedi kaldı iti.
sofi soğan yemez elíne geçe kabuğini komez.
eşşeğe binmağ bi eyíp eşşektan inmağ iki eyíp.
ölími önüne koyince sıtmeye razı olē.
(8)heliler meliler bi dam dolisi deliler 'ecíbím eve gelende nice olele.
allah verende dingonun bağındande verò.
az vardi acedan ode çıhti pacedan.
kürban olem tipiye dolandıre getíre kapiye.
gèttím toye uğredím huye.
(9)men umerem bacımdan, bacım ölo acından.
yüzín o yane Tapanín yane.
bir but et, úmmeti *muhammet*.
geçi görmedòğ gıgínide görmedòğ?
yedi keynene boğer, bardáğın bıke bıkından korher.
(10)'ekílli düşünene kade delínin uşağı çarşıye gider.
sore sore gidilir *engesor*'e.
kurt kurt ge meni yē.
henek henek oldi degenek.
Çít Permağım Çít gözan çatle patle kal özan.
(11)kız derdi, sançileyen göz derdi.
ölmeyesen itmeyesen baban evinde yırtmeyesen.
arlı arından utanò arsızde diyer mendan utanò.
nur yağände tendíre girer.

hıçonun hençeri var.

⁽¹²⁾kırdun adi çıhmiş, ayi var baş kıopatò.

itín keyfi kıarde gelò.

arsızın yüzüne tükürende nisan yağmuri diyer.

ite Taş atende eyesından utanò.

ula baba men bi hırhız tuttum men hırhızı bıraherem hırhız.

⁽¹³⁾şıpanem şilordò gelen kııldò.

11

GELİN-KAYNANA

gelín kıeynene kıavgasi

didím alem men oğlıme

ne bılem olecağ kıume

anletemedím eríme

⁽¹⁴⁾başan ataş yađe gelín

kaşlari kıäre kıaredi

yanehlerín Töküledi

üzan allòğ vírdín gelin

boynín altan kıale gelin

⁽¹⁵⁾o gün gettím anangile

men netmiştím san síle

meni ettín rüsvey ele

yurdun be yurt ole gelin

işleri heppi görerem

⁽¹⁶⁾gongúlını hep ben örerem

gesi yıheyíp sererem

kııran düşe içan gelin

o günde fecirdan kaçtım
işeğini de ügürdüm
(17)kürderzânde kuruş ezdim
zıkkımın ole gelin
dinle meni hey zıl celal
etmenem gelini helal
heksizem canimi al
(18)başime Tikilsin deccal

kotan gibi saçların
degirman Taşı gibi kalçelerin
fidan gibi ince boyın
döküledi beki gelin

(19)hardan bilem sen ilansen
gelin boyun devrilesen
baban evi kambah ole
görinde otiresen gelin

kapangı kaldırdım, indim ahore
(20)inekleri aldım gettim nehire
odinleri dizdim ettim dehire
işmiş bilmez deral gelin

heksizem iman dilenem
men ele fen men bilmenem
(21)sırrımı haqe dimenem
cehennem sonun ole gelin

topledim kenger biraz jag
dedim tizle edah yemah
çuritti eyipti dimah

(22) surisat olesen gelin

keyneneme saygıliyem
h ç bir içından bıhmenem
s zından men h ç  ıhmenem
yahtız meni nare ane
(23) keynenem iman dilene

işlerini g rdirmenem
g g lini  rdirmenem
gesi meside serdirmenem
b htan ate vallah ane
(24) keynenem iman dilene

beraber g tmişt h dağe
kengere, oħ ine, jağe
başledi t rş k yemağe
hepsini men topladım ane
(25) keynenem iman dilene

o g n a tım bi teşt l vaş
o  evirdi yavaş yavaş
heleşore T k ldi aş
kırtn ktan man virdi ane
(26) keynenem iman dilene

derdimi heppi T kt m san
cevap vermisen man
men  l rs m o zaman
g rume sen gelme ane
(27) keynenem iman dilene

üzüme allöh vırmenem
kaşlerımı aldirmenem
derdım çohtır bíldırmenem
meni vermiyedíz ane
(28)keynenem iman dilene

teşi meşi eyirmez
vallah işağı ügürmez
poğandan hêç eve gelmez
käre behtli oldım ane
(29)keynenem iman dilene

man didi çıh túte sırkele
çıhtım túte sırkelemağe
rezıl oldım o gün ele
gelin túte çıhêr? ane
(30)keynenem iman dilene

mícrefedan çıhtım dame
kari sipúrdım eyvane
yiddi can ole dayane
teyi çekemenem ane
(31)keynenem iman dilene

12

ANLATAN: NECİBE PULAT

YAŞ:

KONU: ÖLÜM VE DÜĞÜN GELENEKLERİ

YER: Merkez

(1)men abedan döğüş ettím ondan sora ıartışdöh özimize ıetta meni sürdide. ıaıı dèdi siktírol gèt. ııııtım geldím, ondan sore sabahi gün iki üç gün sore taziyyede gördüm abemdan men elíni öptüm ma didile ki, vaıı sen abeye küsmèdín? ee dèdim o benim ıardeřimdò, dögede, sögede, sayede mením ıardeřimdò, sız el kızisız sız ıonışmeyin. dèdim sız el kızisız sız ıonışmeyin o mením ıardeřimdò, dögede, sögede, üzümeye tükürede o mením abedir. (2)men ne ıade de kötü olem, başkısi yani eldan kötü olmez yaniman, ıardeřdò. ıan sı olur mu? gelin lafi mana bater ama ıardeşin lafi batmez yani valla. bi mesele anletem, ne var anletem?

men bi gün babamdan, anem evde değıldi, anem evde değıldi babamdan mendöh. babam ele ıanepede ózanmıřti, mende özüme ötürmışdim. bi de baııtım ıapi ıalındi. ondan (3)sore baııtım tıı *nesrin*, *nuray*. geldile babamde ele ıanepede yatedi, yorgani ıekmiş başıne. dèdim kimsen, dèdi vala *allah* mısafırı. ondan sore dèdim able ıusure baııme babam yate, anem evde değıl müsayit değıl. dèdi bi şe olmez bız beş değıge ötürecez gidecaz. ondan sore geldile ıanepede oturdile ne ıaııve yaptım ne bi şe yaptım. *nuráy* able, gettöh odeye, babam ıerde. aldım ıeri ötürdöh baııtım *nuráy*'dan *nesrin* man baııtıle ettile ıaııtıle gèttile. bıldım (4)kıız görmaııdır. baııdım aışem anem geldi. dèdi valla, babam dèdi, valla senín bu gün mısafırın vardı. dedi kimdi? dèdi valla bılmenem bi kıız bi arvad gelmişdile, geldile gittile. babamda didi vala bılmenem kıız görmaııdı nedi bılmenem. ondan sora ótandım aneme diyem, aneme bi şe diyemedím. anem dèdi kimdò? dèdim men ne bılem bi arvát bi kıızdı geldile sen evde yoııdun ötürdile ıaııdıle gedile. iki üş gün sore geldile ısdedile. ondan sore yol aldile (5)geldile ısdedile. ha herífi görmaıı ısdedöh bırbırımızı görmaıı ısdedöh, bırbırımızı gördöh he dèdöh, ısdedile, verdile. bu ıade yani.

men *ismet* ıalemín meselesini anletem. *ismet* ıalemín ölisini anketem. şimdi şaat üřde mana telefon geldi. şaat üřde telefon geldi biledöh ölecağıni, he ıestedi zatan. gece üřde telefon geldi, baııdım tezem kıızı, gelini *gülfer* dèdi ki *necibe* aneyi ıayıbetdöh vaıı dèdim ıale (6)öldi. dèdi he. tam şaat üş. bu bırde yate, heríf bırde yate, *Piřo* yate, mendan *Piřo* bırde yateröh. dèdim heríf ıa gıdaıı, ba ıale ölmış ıa gıdaıı. didi men bu şaatde hareye gelem? nereye gidem? olmez. ıasın yarın sabahdan gıdaıı. dèdim sen yat men giderem. şaat gece üřde, inan *nejla*... yoo *büşra*'yi apermedím. yemin ederim gece üřde, helede helede düneginde buni ıonışedöh, dèdim men ne cesaret gece üřde ıaııdı geddim. aııeıe ta (7)zeydane. ıemamın oreye. hee be şubat ayı. şubatın yirmisi.

ondan sore kaħdım geddım oreye, geddım heç kimse yoħ. ya bi köpek meni çırmaħ ededi, Şe ededi. be gece heppi köpekler dışardedö. tıtadile ya terör meni götüredi? *büşra* man didi ane men gelem. didım yo sen gelme Pişolmez kızım san bi Şe olmesın man bi Şey olmez didım. kaħdım geddım baħdım kızleri, gelini ötürmişle ağlele. taze ĥaber gelmiş *tatván*'dedö alecaħle gelele. geddöħ, baħdöħ ⁽⁸⁾cenaze geldi, cenazeyi aldöħ götürdöħ *kurşiniye camisi* daha bi de Şe var yuħarde bi cami daha var. *řeh galo*, eski bi binadö. *řeh galo* camisine geddöħ. herkeş geldi. ondan sore iřaħ, kızlerini biraħmedöħ. men, tezem kızi. onden sore geddöħ ĥalemi soyundurdöħ, musella Taşıne. ondan sore yiħedöħ, kızleri geldi birer tas sı Tökdi, kefenledım. heppi mendan ĥoce yapdöħ heç kımse yapmedi. yo yo nenede ki alışmişdım daha de Şe etmedım. bi de sevapdö, ⁽⁹⁾sevabi çöħmiř. ondan sore yiħedım, saçını ördüm, mendan ĥoce heppi kefendedöħ. ondan sore koydöħ şee. nedi? geldile tabude. tabude koyduħ. oğulleridan tanıdöħ, ekrábaleri. 'ebdaS kırılmesın diye. koydile tabude geddöħ camiye. Şe etdöħ, koydöħ oreye ĥezirledöħ, sabah alti oldi. geddöħ 'ebdaS aldöħ, náamazımızi kıldöħ, birer tene yasin masin oħudöħ. sabah oldi erkekler geldile camiye bız gedöħ eve. geldöħ eve, evi sildöħ, tabi meħledekiler silmişti, evi ⁽¹⁰⁾sildöħ sipürdöħ táziyemiz başledi. man dedileki götürün Şe edin. dır o meseleyi san anletem. man dedileki gidın ĥalenin áyaķabisini koyun kaşının öğüne ruhi ġetsın. man tezem kızi didi ki *neciĥo* get áyaķabisini koy ruhi evdan getsın. şindi o de cem'etdan kaħer gider. 'edet elemiş. mende getdim demek iki bacının áyaķabisi bir, esas ölenin áyaķabisini komedım, *miyeseş*'in áyaķabisini kodum. 'eyni ikisinin áyaķabisi bir. ⁽¹¹⁾*miyeseş*'de gelmiş bacısigilede kaķe. onun áyaķabisini komemişem, sağın komişem, ölinin Komemiřem. ondan sora *miyeseş* ĥalem kaħmiř eve gide baħmiř áyaķabi yoħ. áyaķabi yoħ yoħ *ismeş*'in áyaķabisi orde. baħtım man telefon aÇtile, tabi şaziyeden iki üş ġün sora eve geldım, telefon aÇti *fuat* man diye. kız sen menim anemın, yeleginide vermişem, didi kız sen menim anemın áyaķabisini netmişsen? didim ne *miyeseş* ĥalenin? vaħ didim mege men ⁽¹²⁾*miyeseş* ĥalenin áyaķabisini nedem? *miyeseş* ĥalenin áyaķabisi ordedö. didi yoħ sen verdinki fukareye verdinki menim anemi gönderesen. sen inanmesen menim anem ne zaman öle. vaħ didım *fuat* ne diyesen sen? kaķe gemliye men ĥalenin áyaķabisini nice? didi valla *ismet* anenin yerine *miyeseş* anenin áyaķabisini vermişsen. ee dedım bi Şe olmez o de bacidö. be ferketmez o de bacidö. ondan sora ikindi oħunmedan onun áyaķabisini verdöħ ġetti. üçünçi ⁽¹³⁾ġünü ĥelvasını yaparız. üçünçi ġünü şaziye daėoldöħdan sore, ikindidan sore

helvasını yaparız, millete dağıtırız. ondan sore, ikindidan sore taziye biter üŞ gün oturorôh, üçüncü günü ikindi ezani oğundise o ande helvasını yaparız, millet helvasını de yer, çeker gider, dağılır. tabi üŞ gün hiç ev sahabi yemek yapmaz. heç ev sahabi yemek yapmez komşi getirir, komşiler getirele. ondan sore bi heftesinde de eşyaları açılır. bi heftesinde mevlidi verilô, ⁽¹⁴⁾heftesinde mevlidi verildih̄tan sore elbiseleri açılır sandôğonde neyi varse. ha sandôhte esbaplarını, man didile gêt sandığını getô, gêtđim sandığını getirdim. heppi aÇdôh̄, alen aldi almiyen, heppi eldise melbiselerini heppi verdôh̄ fuqarelere. ondan sore yêdinci günü mevlidini yapdôh̄ yemekli. kırh̄ iki, elli iki gecesinde, tam elli ikinci gecesi dolande gina mevlidini vererôh̄. camide yemekli, işde odô yani.

⁽¹⁵⁾şerbet değıl el öpmağ. şimdi bi kız bi oğlan birbirlerini sevdilerse, eskidan sevmağ mevmağ yohti ha. oğlan derdi ane man bi kız bulın. er arvat diyerleki herif bız, sözleşme eledô, qari koce ege oğli varse oğlını, diyerleki arelerinde bu oğlani artıh̄ evlendirah̄. diyerle tamam evlendirah̄. arvat diyer bi temiz eli áyağı düzgün temiz, temiz ayle, süti temiz ayle, cıslı cibilyetli buldise evlendirah̄. diyer arvat sen özan arê mende göz gezdirem, oğlande ⁽¹⁶⁾bağsın mende bağem. oğlan diyer ya men öz dedôğomi almenem sızın dedôğonızı alerem, anem bılır didise dimek şe anededô, sevdoğı yoğdô. ege anem bılmezse o zaman özi bilô sevdiğı var. didise anem bilô ane qaher áyağê, ane artıh̄ düşer meğleye, tanıdoğê manıdoğê. ondan sore nerde güzel kız varse gider bağer ege begendi oğlune gösterdi. begenmese ege begendiğı kız varse kızi taqip ederle hemame gider. hemamde bağerle bu sefer. bi kızide ⁽¹⁷⁾genelde hemamde çoğ begenole. evet hemamlerde çoğ begenole. saçi özondô, yanôh̄ değıl, işte vücudi mücudi güzel müzel, qambur mambur değıl. qardô, topaldô, izdô, vücudunde leke varmi hemam o dô. ondan sore begendilerse giderle ísterle. oğlanle gösterole. oğlan evi, kız evi heqe şe demişse niyetleri varse oğlani ísterle. diyerle oğlandan kız gelsınle birbirlerini görsınle. oğlandan kıзде birbirlerini gördilerse tamamdır. ondan sore bunler bir hefte. ondan ⁽¹⁸⁾sore giderle ísteğle. gideğle bi kızi ístemağê önce kız evi nalánır. bu gün gidin bir hefte bize müsaade verin bız araştırecaz. bir hefte kız evi buni , oğlani araştıtır. araştıtır ege hesabıne geldı diyecağ ki bu ağşem gelin ísteyin, yol verole. ege hesabıne gelmedi diyer vala bızde verilecağ kıızımız yoğdô, bızım kıızımız küçükdô, bız vermenôh̄. ondan sore yol verdilerse begenmişlerse diyerle bu ağşem gel. gelole onler giderle. kimseyi götürmezle, sadece söz ⁽¹⁹⁾keserle, el öpmağ. kim gider? annesi gider, babasi gider,

böyük emisi gider, iki tene adem, üŞ tene adem, iki tene arvateledi. bi taşsi doli, büyükleri. büyükleri giderle hoce alole götüröle. o gecedö hoce hema fethe oşurle yoşse yo? bi kere isterle he diye. bi kere ane baba gider, yol verir diyerle he ondan sore diyerle filan gün gelin üzügünizi taşın fetşenizi oşuyun. he didöştan sore iki gün sore şaşer büyükleri, fazle götürmez üç erkek iki arvat bi de öz ⁽²⁰⁾evinin şaşı, alö topler, hoceyide alö, bi üzük alır ondan sore gider kız evine fetşesi oşunur. diyerki allah'ın emridan peşamber'in şadridan filankesin kızı, onide diyem? mesela nedi diyerle one? ha *allah*'ın emridan *peşamber*'in şadridan *burhan cemaloşlu*'nın kızını misalen filankese istiyeröş. ne diyesiz? o de der *allah* şabul etsin. men şabul ettim verdim getti *allah* şabul etsin. *allah* şerli uşurli etsin. ondan sore şaşar orde bi tene genş kim varse şaşer el ⁽²¹⁾öper. hepsinin elini öper. hoce fetşesini oşur. fethe oşunduhdan sore. fethe oşunur bi tene genş, şeyni, şardeşı kimi varse şaşer ellerini öper. ondan sore şeker dağıtılır, üzigi Taşılır. kızdan oşlan üzük taşarle, şe ederle, şışarle gelöle. biktö eyence yapeşle, gelöle. geldöşdan sore işte bunler diyerleki. ha o arede heppi şonuşulö; başlöş maşlöş, altını, nişani, üzügi heppi o gece şonuşole. adam derki, men der ağır bi nişan isterem, nişan yapacaz. beki diyer ⁽²²⁾nişan yapmenem beki diyer nişani şoyde yaperem. bızım en eski *bitlis*'ın şoylerini diyerem. diyer nişan yapacaz, ağır nişan yapacaz ne diyesiz. diyer başım gözüm istine sizin nişanız varse bızımda nişanımız var. ondan sore şaşer bu erkek evi. ha kızı getiröle şarşıye. alole getiröle bune heppi eşyalarını alole ondan ege başlöş, altın ne dimişlerse, kız evi ne istemişse. genelde eskidan şordon, sekkiz tek adaná burma bilezigi. on tek adaná burma bilezik, iki ⁽²³⁾bişuh metre şordon bi tenede cumhuriyet. armut yoşse cumhuriyet. bişlik bişlik, büyük bişlik taşardile içine nişani odi. ondan sora gidele kızı götüröle şarşıye. eşya meşyaları alole. üç dört kat elbise, ayakabisi, şentesi, şekeri giderle heppi eşyalarını. nişan elbisesi, alti kat elbisesini, ayakabisini, şekerini, bornozuni, şavlusuni her şeyini nişande alole. hedyelöşlerini oşlan evi kız evine hedye alole getörole. sandoşe şoyerle, bavul mavule şoyerle işte millete ⁽²⁴⁾şeber ederle bızım ağır nişanımız var nişane gidecez. kızı götüröle kuafore, oşlan evi gelö kızı götürö kuafore. kuaforde saçını maşını yaperle ondan sore bu millet, oşlan milletin topler minibusleri 'eyarler, davul zurnesini şoyer içine giderle oşlan evine. oşlan evine giderle şalerle, oynerle nişanlerini taşerle. kız evine pardon kız evine giderle nişanlerini taşerle, şekerini, Tatlılerini, şolelerini heppi millete veröle. yerle, işerle, oynerle şışarle ⁽²⁵⁾gelöle. şışarle gelöle iki gün sore giderle yol istemäşe, düşüne.

nişan olo biter millet heppi gelò eve bi hefte dırerle bi heftedan sore giderle eyah açmağe, eyah açmağ yoli var. eyah açmağ yoli varsá kız evine ya bi bilezik, ya bi üzük, ya bi şe altın ne oldise. oğlan, anesi, babası kahele gidele kız evine yol açmağe. yani artıh gelele gidele birbirlerine. gidele orde sei konuşole toyi, gün alole. toyi ne zámandò? o diyer mayısdə olsın o diyer hezirande olsın. bi ⁽²⁶⁾ondan bi ondan düğünün tam ortesini bulele, orte yolını. ondan sore yol bulele gelole. gelole toy olecağ şindi. diyağ alti ay nişanlı kaldile, be eskidan bu kade gidip gelmağ yoğdi, telefon yoğdi. oğlan kızi şede daha görmezdi ta düğüne kade görmezdi. şimdi hama gelele gidele, birbirlerini görele. ondan sora toy olur. toyde şöyle perşembe günü mesela, didile ya bizim bu hefte cumartesi, pazar toyumuzdò. bunın pazartesi diyerle ki şedò ev sermağ var. ege ⁽²⁷⁾oğlan evi ayrı ev açmışe gelinin evini giderle sileğle, sipürole, temizlerle. ege şese zatan oğlan evini keynenenin yanındese odesini, evin içinde bi odevi boye moye yaperle hâzırlere, bu oğlane yatağ odesi filan alole, eşya meşyalarını alole edele ele qalır. ama bizim esas *bitlis*'ın arvatleri, benim anem toyluğ olmedan odayı sererdi. yanına getiredi ya. anem kız evinin eşyasi gelmedan anem odemizi sererdi, gelinlerin odesini sererdi. yatağ odesini alırdı, ⁽²⁸⁾perdesi. eskidan kanefçe vardı. are danteli manteli sererdòğ, yatağ odesi perde merde, yatağını yorğanını heppi anem yaperdi, damat odesine sererdi. halisine kade çıhardı. ha çıktığdan sore diyerle toyluğdò bu hefte toyumuzdò, perşembe günü toyluğdò. perşembe günü anem kağerdi, men öz toylerimizi anletem, anem sabahdan kağerdi yedi tene alti tene neyse ciger alırdòğ. ‘eyni men öz düğünimizi anlaterem. babam yedi tene ciger getiroğdi. oni gece ⁽²⁹⁾ağşemdân çekerdòğ, erkekler olsın biz olsın be yedi tene ciger az değıl. oni çekerdòğ anem giderdi papşendan áyran getirtirdòğ. áyran aşı yaperdòğ. bi kurdezen, o nedi? legen, bi legen salete yaperdòğ, áyran aşı, ciger taplemesi, turşı, salete. ağşemdan kollerimizi virerdòğ yuhari, ağşemdan tapleme maplememizi yaperdòğ. áyran meyran aşimizi ‘eyarlerdòğ. áyran aşı sabahdan anem kağardi erken námeze kağerdi, ocağı kurerdi, áyran aşimizi bulerdòğ. ondan ⁽³⁰⁾sora milleti çağırirdòğ. áyran aşiyi yaperdòğ, salete maletemizi ‘ayerlerdòğ, ederdòğ millet gelordi toyluğe. ha toyluğde nederle? ege kız evide toyluğ vere ya. kız evi Çeyizini sererdi. toyluğ o değıl? Çeyizini sererdi kız evindekiler giderdi Çeyize bağerdi şe ederdi. oğlan evi ciğer miğer taplemesini yerdile içerdile. ikindi zamaninde bi sini kırabye kız evinden gelò kırabye. oğlan evi fazle toyluğe o kade milleti götürmezdi. bi minübüs. o de kim gider evde ⁽³¹⁾kardeş arvadi varse kardeş

arvadi, görümce. başkıyan varse eskidan hemamde başkıyan vardi götürödi. başkıyan baş yıhyen varya hemamde nator bayan. ha onide diyem. kız evi toyune, gelin toye üŞ dört gün kalende gelin hamami yaperle. götüröle hemame gelini, başıne hıne vırerle, gelini toyune bi ay kalende hınelenmağe çağırole. millet akrabaları. en çoğ sevdoğı üŞ kişi sülalede. kim ele şanslıse, kim kocesidan mutlise, üŞ kişi ele. ya bu kocesidan ⁽³²⁾çoğ mutlıdo bir, men kocemdan mutliyem, zenginem, daretliyem, altınlıyöh ‘emeretliyöh iki, bi de sen. bu üŞ kişi men mesela *büşra*’yi çağırdım hınelenmağe. onun başıne o gece bızde kalö. kocesı mutlı olenleri çağırö gelini. başıne hıne vırer, alo götürö hemame, gelin hemami ayrı he. men zenginem ya. hedyesınide alosen verosen. bu menım kardeşım kızıdo men çoğ zenginem, daretliyem de üŞ oğlan bi kız doğmuşem oğlı olenlere gönderırdıle. ondan ⁽³³⁾sore kardeşım kızını *büşra*’yi çağırdım. yemekler yaptım, yıdırdöh, içırdöh gece bızde kaldı. gece başıne onun hıne vırdım, sabahde aldım gettım hemame. yıhedım hedyesi neyse, hedyeside Çeyiz içıdo. ya bi üti, ya bi üti masası, elektrık süpürgesi, ya bi kart neyse. yıhersen hemamdan sore bi kızdan. mesela menım kızım. kızım *nejla* ala buni götö ko eve gel. nişanlı kızı tek bırağmezdıle. buni götö ko anesıgıle gel. iki üŞ gün sore bu çağırö. ikinci ⁽³⁴⁾zengin budo ya. birinci zengin men ikinci zengin bu. ağbehtlı. bu de işını bitırır. üŞ kere hıne yağılıö. he üçüncıde baba evı. iki tene ayrı zengin üçüncıde baba evı. toyune ne kalö bi hefte. bi hefte kalen zaman baba evında anesı onun başıne hıne vırer, alo götürö hemame. hemamde mum yaşerle, gelin hemami. göbek Taşında oturole. yemekler gider. o göbek Taşının etrafıne kızler oynarle, def çalerle. o kızler göbek Taşının etrafında haláy çekerle, ⁽³⁵⁾termosler çay yapılıö, dolmeler. ege çortı taplemesıse, hes dolmesıse. esas hes dolmesi sicağ hemamde yenö. ondan sore çaylar gelö kurulo içerle. hemamde gelın başını yedi kişi yıher. gine orde zenginler, şanslıler yedi kişi gider. onın başını yıher. bi ağız o yıher bi ağız o yıher yedi ağız yani yedi kere yıhanılıö. sore hemamdan çıkarle giderle evlerıne. ha hemamdan çıhmedan evel yorğani yapılo. yorğan yapme günde var değıl? yorğan síreme. yedi kız şe ⁽³⁶⁾eder. kızında oğlanında yedi genç bekar kız yedi tane one iğne vírecağ ki onlerında kaderı açılı gıde. oğlanında ele yedi genç kız, onı şeker seperle, halay çekerle oynarle. kırmızı gurdele bağlerle yorğanın bi ucundan göbegıne kade kırmızı bağlerle. o şeine de mavidö. erkeğın mavi, kızın kırmızı. onı bağlerleki belli ole kızın yorğani oğlanın yorğani. yorğande bağlandıhdan sora sıra geldi şe hemamde bittı, hemamıde anlatdöh. gelo üz almağe. üz ⁽³⁷⁾almağde milleti gına övledan sore, sabah yoğ. övleden sorede

millet toplanò iş üz almañ. kızın üzünü önce üŞ tene şansli gine onde yani zengin, şansli ya kardeşi arvadi ya görümcesi üŞ tene başde oturò üz anenci gelò, üz alenci şimdi üŞ tane. men aldım, sende aldın gelin budò geline gelen zámán üz alenci peşini serer almez, bahşış ister. serer gelini alo ortesine üzünü alır. ondan sore diyerle vala üz alenci alme bahşış iste. ane ilkin getíro eşya ater. ane ne atti ⁽³⁸⁾elli atti yüz atti arşesından gönlünden ne kıpmişse emi arvadi, dayi arvadi heppi gelole aKrebáler önce aKrebáler ne atti sore kıomşiler başler. ane, aKrebáler sore kıomşiler heppi aterle şein *feráhnaz*'ın bízımkı *feráhnaz*'di. *feráhnaz*'ın torbesi bele dolardi pare. gelinin üzünü biri bele arhedan tuter üzünü alò. gelinde ağler, ağleme kıızım ağleme. otanole o gece çıhmezle babanın kıarşine. üzi kıızarmış. üzüne yımurtenin sarisidan tız sürerle üzi kıabarmıye. ondan ⁽³⁹⁾sore gelin şe oldi ya ege abesi ablesi var, evde sahleno odedan çıhmez otano. üzümüzi almışòñ daha kıız odedan babanın kıarşine çıhmez. ne zámáne kıade gelinlòñlı çıhane kıade işte. görme evdan çıhane kıade üzünü aldòñdan sore başnede hıne vírılmış oreler bitmiş. sabahi günü toyluñ gider ondan sore üz alınò değıl? toyluñde de diyerem ya ciger taplemesi, áyran aşı onler yapılo. oğlan evından ya görümcesi, ya emisi arvadi bi tahsi gider toyluñi götürür. ⁽⁴⁰⁾toyluñde de ne gider? sandıñ gider. sandòñdan kefes gider. bi torbe şeker gider, torbenin ıstinde hedye ya bilezik, üzük. şerbet şekeri bi torbe. mavı seten kıırmızı kıurdelye oni bağılerle şekerin ıstine. sandoğı, şekeri, kefesi tehsi tuterle giderle kıız evine. oni gönderole, gönderdòñdan sore orde bikto çalerle, oynere ordan bi sini kıırabıye arole gelole oğlan evine. o gün o toyluñde ele. millet yine dağılo. dağıldòñdan sore sabahi günü kıız evi Çehızı gönderò. ⁽⁴¹⁾sandòñ getti, Çeyiz geleçah. sabahi günü Çeyiz gelò. getírole kıoyerle odesine kıapiyi kıitlerle. kıimse onun Çeyizini daha görmez hatta gelin gelene kıade. ondan sora Çeyizde gelò cuma günü o gün kıızın üzi alınò. sabahdan Çeyizi gönderole. övledan sore kıızın üzünü arole. cuma günide işte o gece hıne gecesı. cumartesi günü ege berbere gide ege kuaföre gide neye gidese gide. cumartesi toyumız başler. övledan sore millet gelo hıne gecesine. hıne gecesine ⁽⁴²⁾kıız evinde. kıız evi hıne gecesini öz evinde yaper. oğlan evi gece başler yemegini yaper. aşşem. tabi tabi kıız evi yemegini yaper, oğlan evi yemegini yaper, yidırır, içirır. ege yidırır içirır gelo bılmenem ege gidele gelele sore yemek yele bılmenem. he yerle içerle, milletini yedirır içirır giderle daha nişan yapmele nişan bitti. o zámán şerbete diyele, şerbete gideròñ. oğlan evi gider kıız evine, orde çalerle oynere. içerde erkekler şerbet içerle erkekler içer. ⁽⁴³⁾şerbet erkeklerin ağırlerine, kıımın ağırdò, heci, menim kıeynetem

yani ağır ihtiyarlere. şerbet yaperle, içerle orde çaleröh, oyneroöh one diyerle şerbete getmağ. geliroöh gina oğlan evi evde toyını yaper. eskidan hıne yağmağ yohti kız evinde. oğlan evi özüne hıne yağardı. toyde toyın içinde ederdile. hıne ağşemi traş ederdile giderdöh nişane, şerbete. ya o traş olurdi bız giderdöh şerbete. damat yoğ damat gelmezdi. giderdöh şerbete, şerbetimizi içerdöh gelirdöh ⁽⁴⁴⁾özümüze oğlan evi özüne hınesını yağardı kız evi özüne hınesını yağardı. hınelerini de yağardı, devırsi gün o gece

-sabahi günide yemek vardı gelin aldöhdan sore övle yemegi bu sefer.

be övle yemegi. o gece yine hıne gecesı heç yatmezdöh. anelerımız heppi şalvari çekerdile, kollerını vıerdile millet. eskidan yardım çoğdı. onden de Pişerdi katıhlı dolme, türlü, pilav, ⁽⁴⁵⁾hes dolmesi, karpuz. üzüm. yimekti kıymeli mıymeli yoğdı be. ağşemi hes dolmesi. türlü, pilav. sabah fasulye, pilav, katıhlı dolme. eledi, iki çeşit Pişerdi onide övleye. övle se'et olurdi on bir olurdi, on bire kade millet hazırlanırdı diyerdile gideröh gelin evine. giderdöh se'et on de oğlan evine toplanırdöh. giderdöh gelin evine gelin evından kızımızı alırdöh gelirdöh oğlan evine. on iki ezan oğunende gelin gelirdi girerdi oğlan evinedan içeriye. du. alırdöh getirirdöh ⁽⁴⁶⁾eve ondan sore bal, du men san diyem. bal getirirdöh bali önce giderdile gelini getirele ya oğlan gelini içeri soğen zaman önce bi fincan, ya fincan ya şüşe oni aterdi gelin ayagını kırerdi, papucuni baserdi şışeyi kırerdi. ya şışe ya fincan. bale elını vurerdi, vurerdi kapının habiresine. ondan sore girerdi içeri. damat çığardı dama onın başına çerez merez Tökerdi. damat sağdoş, evli sağdoş, bekar sağdoş, damat çığardı dama. gelin tam içeri giren zaman ⁽⁴⁷⁾şeker, süs eşyasi, üzüm, ceviz, ifah pare ne oldi ellerinde. bi bele hambele leçek yaperdile ha bele tuterdi gelin gelen zaman ha bele bırağordile gelinin başına heppi. ya millet düserdi, işağler diğardı pare toplemağe. ondan sore gelin gelirdi içeriye, damadı getirodile halay çekerdile, güvenge verodile. keynene lambeyi aserki evinin işığı her zaman işığ kalsın. keynene gelinin elını tüterdi götürüğdi tüpün başına, tüpi yağardı istinde ne yemek varse, ⁽⁴⁸⁾neyse gelinin elını tütardile hambele karıştır, bu yemegi bele karıştırodi. yani gelesen evinde bereketli yemek yapesen. beş tene heppi başımdan geçmiş. ondan sore getirole, anem getirodi gelindan damadı içeriye verirdile. gelinin üzünü, damat üzünü açardı ondan sora heppi diyerdi maşallah maşallah maşallah, ondan sore gelirdile gelindan damadı güvenge çekerdile. he halay. orde de diyerdile kim o ande oynerse miradi olurmuş. he halay çektiğdan sore alırlar ⁽⁴⁹⁾gelini bağçeye

götürordile. ötürodile bahçede millet artıh gelin gelmiş ya herkeş bahçede sandalyede gelinín üzüne bahe o arede sofré hezírlanırdı. millet övle yémegi. övle yémegi hezírlenır erkekler yerdile, arvatlar yen zámán o yémekte bittıhdan sore hedyeler taşılırdı. he se‘et iki üŞe kade, he ikindiye kade. millet yémegini yidòhdan sore kaşedi hedyesini taşedi eve gidedi, toymız bitedi. ha o gece de kimse kalmaz evde. yemek mimek bitti millet şe oldi ⁽⁵⁰⁾artòğ mehlenín arvatleri kim var ha bi yèmege yardım ederle. kapleri, kaşòhleri, bòyük kazenleri heppi düşerle silerle yıherle. heppi ederle pırıl pırıl, ettihdan sore oreler temizleno, şe eder. heppi millet dağılò oğlen evinde de kimse kalmaz heppi gider gelin damat evde kalole. üŞ gün üzlerine kimse çıhmez, heç kimse eve gitmez. sağdoş var be onide anletem san. bekar yo evli sağdoş kalele evde. ha sabahi günü kim gèttise artòğ görümce, üŞ gün gelole ⁽⁵¹⁾eve giderle üŞ gün gelin giyinò, bezenò, süslenò, altınlerini taşer evde heç iş görmez heç, mısafir. giyinò her gün bi elbise giyer. oni gelin görmağine gelole taze gelin gelmiş. ev de üŞ gün heç iş görmez dördüncü günü buni alole giderle perşembe günü ole he gelin ziyareti. ha onide diyem san hemamide diyem perşembe günü cumá ahşemi, yoşse cumá günü selada. sela oşunmedan orde olèle. diyerle alole gelini bi sini helva, bi sini kırabye ne olese alole giderle ⁽⁵²⁾camiyeye gelini aparole camiyeye, ziyarete camiyeye değıl. ziyarete aparole eline bi sipürge verole diyerle, kòt sipürge bu kade kòt taze vermezle. verole, diyerle camiyeyi gelin temizlesin. gelin camiyeyi siler, ziyareti temizler. sela orde ezan oşunò, kırabyesi dağıtlò, mevlídi, ne ege keynene ne dimişse. mevlídinin verole şe edele alole getírole eve. kırabyeyi de heppi dağıtò millete. gelin kırabyesini kızın anesi yapar keynene yapmez. kızın anesından gelò. ondan sore ⁽⁵³⁾gelole kırabye birer tene dağıtole millete o gün gelin başler taze iş görmağe. o zámandan başler üŞ gün heç iş görmez ya ziyareti sipürmedan heç elini vurma. ha üçüncü günü. üçüncü günü oler ziyarete gitti geldi ya ziyaretten sore gider baba evine el öpmağe üçüncü günü. sağdoş, sağdoşun arvadi, gelin, damat. kız evide hediye házırlar. o gece bu se‘ette mağrıp ezani oşunò taşsi tuterle giderle baba evine, keynetegile el öpmağe. ege yemekse yemek, ⁽⁵⁴⁾çayse çay. genelde çayeye giderle yèmege gitmezdele. çaylerini, yerle içerle ordan hediye alole hediye damade hediye, damade bi kat elbise gelò, hedyesini verole, bi se‘et oturò baba evinde gelò. sabahi günü kaşer işini yapar bitti. bi de şe kırh. kırh gün bızım esas *bitlis*’ın yerlisi kırh gün baba evine heç gitmez, üçüncü gün tek gider kırh gün baba evine heç gitmez. kırhıncı gününde kız evi haber eder diyer der bız kırhe geleròh. ‘adetedò zatan kırhlıdò. nice ⁽⁵⁵⁾doğesen kırhlı

olesen o de ‘eyni ele. kırh gün heç qapiye çihmez, kimsedan o qade qonışmez. kırhli şöle doğum yapen biridan qonışmez, kırhi oni basar. ba ba şindi sende doğmişsen, mende doğmişem ikimizde ‘eyni günde doğmişöh ikimizde kırhliyöh ama bız birbirimizdan qonışmenöh. kırhımız baser birbirine işağımız olmez. işağımız çilezör olö bele, işağımız gelişmez. o de hestelöh gibi bi şe olo. mesela iki gelinin bi günde düğünü olmişse ⁽⁵⁶⁾onler de birbiridan qonışmez. yine kırhi var kırh baser. onlerde diyerle doğmezle yini evliler doğmezle. işaği olme vağ kırh basmış teyi onun işaği olmez. ondan sore kırh gün sore kız evi diyer bız geleröh kırhe. kız evi gelö haber eder milletini alö getirö. elbise, tabağ, altın ne oldi kırhde eledö. bi minibüs tuter ekrabaleri, dayiler kim kırhe gelese, kız evindan gelö oğlan evine yerle içerle kızlerini alole giderle. oğlan evi bi هفته izin verö. diyerleki bu gün ⁽⁵⁷⁾perşembe götürdiz هفتهye perşembe bız geleröh götüräğ. tam bi هفته dolduktan sore oğlan evi bu sefer ekrabasını huluni hurtısını topler gider kız evine kırhe. bu de ‘eyni eşyalarını alö. tabağ, canağ, altın maltın ne oldi ellerından ne qopti giderle kız evine yerle içerle gelinlerini alole gelole. gelole artıh ayde bi keredö izin. qeynene ya qeynete qoceyi qonuştürmezle. qeynene diyerki ayde bi kere gidecağsen iki gece qalesen gelesen.

13

ANLATAN: Nahide SATIN

YAŞ: 63

KONU: Karışık

YER: Merkez

⁽¹⁾fındıh, fıstıh, çedene
yuhi girdi bedene
bu ne zalım qeynene
qömez gidem odeme

⁽²⁾qızım qızım qızane
qızım san qürban ane
qızımı verem *hizane*

pekmez üzüm kazane

⁽³⁾sallandım indim baĝe
bāşım deydi kavāĝe
ne kız oldım ne gelin
civan oldum topraĝe

⁽⁴⁾bu ev senin evindir
gel göynümi sevindir
içimde biñ yare var
her biri bir levîndir

⁽⁵⁾dereler derin oldi
gölgeler serin oldi
geŖtiĝim kuru çayler
boy vermez derin oldi

⁽⁶⁾kar yaĝer tane tane
elinde var tentene
ele bir yar sevmiŖem
memlekette bi tene

⁽⁷⁾kalelerin başleri
şorek olmiŖ taşleri
alış veriŖ etmekte
gözi ile kaşleri

⁽⁸⁾teŖt altinde deleme
kaşın benzer kaleme
men seni gizli sevdim
sen duyurdun áleme

(9)eyvane serdım kece
nice bu ömrüm geçe
ecep öyün oleçañ
elin elime gece

(10)çile yağmurum çile
çil kandi ğonca güle
sen güzel dostın çirkin
nece yatesız bele

(11)saçının toprağıyem
yalının taprağıyem
gögsünde bir gül açmış
men onun yaprağıyem

(12)güllü fistan penbedan
ağledi gülmedan
menı yañti yandırdı
on beşine girmeden

(13)sıre sıre ağaçler
asker talime başler
Çift değıрман çevirir
gözümdan ahen yaşler

(14)*bitlis*'te ördüm kilim
yaman oldi pek halim
sevgilimi görende
titrer elım eyağım

(15)kar yağer lape lape
bızım evın damıne

kız seni alacağım
ananın inadına

⁽¹⁶⁾ilan ahtı kezele
gözüm düştü güzele
vallahi kan dökerem
senin ilen gezene

⁽¹⁷⁾değirmen ark içinde
dönüyor çark içinde
o boyan kurban olem
geziyor halk içinde

⁽¹⁸⁾bu dağlar benim olē
kervan devenin olē
ne olurdu dünyade
seven sevenin olē

⁽¹⁹⁾aveh'in yoli ince
düşümde gördüm gece
kuşlar kurbanız olem
yarimin hali nice

⁽²⁰⁾bu dağın kari benim
gün vure erimenem
yedi yıl yerde yatem
civanem çürümenem

⁽²¹⁾aşem arede kaldı
hançer yarede kaldı
ellerin yari geldi
benimki harede kaldı

(22) *bitlî* setrafi dağler
içından güller bağler
fazle mektup yazerem
yarim ğariptir ağler

(23) *bulah* başı poturağ
at minderi oturağ
bir sen söyle bir de men
bu sevdadan *kutulağ*

(24) *ay* dođup ašen geçe
aşıp dolaşan geçe
on iki fint yan durdum
kıze kavuşan geçe

(25) *bir sancı tutti meni*
tutti *ķurutti meni*
insanfsız haķın oğli
ne tez unutti meni

(26) *bağçelerde zerdali*
aşkından oldım deli
men kendimi yitirdim
sen buradan gideli

(27) *ķare* *ķaşler sende var*
deli gönül mende var
yedi sene derde derman aradım
dimedın derdın derman mende var

(28) *ay* gitti ulaşmaye
bitlîs' i dolaşmağe

seni bulahte gördüm
utandım sılaşmağe

⁽²⁹⁾dağleri delemenem
ıraħdi gelemenem
yoħtur sıfatın gönder
men sensız duramenem

⁽³⁰⁾bağçelerde şirin nar
yarem durmedan kaner
men seni alemedim
üregim one yaner

⁽³¹⁾kalsın dağlerin kari
ağlerem zari zari
men nasıl edem, nedem
küstürdın güzel yari

⁽³²⁾üskekdir bizim eyvan
nabalım olsun boynan
menim göynüm hesuttur
kimseyi alme koyan

14

ANLATAN: Halise Saruhan

YAŞ: 64

KONU: Karışık

YER: Merkez

⁽¹⁾öte yıl gëttöh pikniğe gidedöh kızım taplandıħ *gayda*'ya gidiyodoh *gayda*'ya gidedöh
ondan sırá neyse *āsuman*'ide aldım yanıme ötödöh gëttöh yëdöh içdöh ziyarete gëttöh

veysıl karaniye orde yémeh mimehmızı yédoh ordan şeye çıhtoh *tilō* orelere kızime diyem géttoh neyse yédoh içdoh dönende bızı tuttı polis, polis tuttı bızı geldi kameradan ‘arebenın içini çekti dediki şeydir dèdi sız inecaşsız fázle ádem almişsız bireye inecaşsız neyse şofèri ⁽²⁾indirdile sofèrde ele yazoh ele belem şey şorèri aldile maliye lojmande bi kadın var birde bele başı açoh müdiridò o polislere biraz şeyloh yaptı polisler bine ināt ettiler bu ádeme ne qade pare yazdiler iki mílyar ikiyüz elli bu sofèr nasıl ağıle nasıl üzüle şimdi bızlere minibiste mende ótürmişem özüm dedile teyze sen qah gèt bu polislere bi yarvar gira qah dèdi sen yarvar bunlare gèt beki sen yaşlısen allah vere senın qatran bu şofer çoh yazoh qahmişoh ⁽³⁾mınıbuSun içinde övledir bi şey yememişoh bızı tutmişle neyse géttoh yarvar diyerem qurbán olem oğlım *allah* sevindire kolını uFalyerem qurbán olem oğlım *allah* seni bağışliye bah bu sofer madurir dört tene çocığı var árebede onun değıl hama bílmemiş işte bele bi şey olmuş çoh fezle almemiş bele neyse ádem dedi yoğ lah dède illallah dèmedi ben geldim bindim árebeye neyse ordan geldoh hani emniyete gèdele ya bızı götürdi bele bi yoğuşte durdi ⁽⁴⁾o maliyenın müdiridan bu sofer gèttile bekle gele bız árabenin içinde şeig dua ederoh *allah*’ım moralımız öyle bozıldı öyle bozıldı nasıl bílmenem geldoh neyse bahtım geldile yarım seet sinre geldile man dèdile teyze sende qah get dèdim menın ne işim olò orelerde köPeğler var orde bele bekleleğ askerye ağaçlerin oresinde be yoğış çıhtile gèttile ondan sorá bahtım geldi bahtım meni şey ettile heci heci man zatan bi ay olmedi gèttim hecò ha sora ⁽⁵⁾bahtım dimişle gèt o heciye dúa et yani man o heciye dúa et onun hatırına verdoh san iki yüz orde o iki mílyari kesele ádeme iki yüz ceza yazele ondan sore o gele diye heci o gele diye heci ádem bele elını ace dúa ede *allah*’ım dèdem men heci deilem dèdi *allah* san heciliğ nesip edē nese ordan geldoh ziyarete işte ziyarete ótürme yeri vardi yemek herkeş o ordan et getire man ordan getire şofer bele elını ace dúa ede yemin ederim bi ay çehmedi yirmi beş gün ⁽⁶⁾çehmedi men gèttim úmreye he valla işte bu kızım ha *allah* bazen dilehleri qabul ede ama ádemÇoh yazoh bele ifah mifah bi ádemdi yazıhtı kadınleri pareSidan işte götüredi iyi kötü şey ededi işe bele var gèttooh ziyarete yédoh içtòh işte dolme götürmişti biri pilav götürmişti mende kebab yapmıştim götürmüştim işte ne bílem ziyaretleri gezdih çıhtıh geldih bele bi oláyde başımızdan geçti óle men ne diyem san únuttum getti.

⁽⁷⁾bi gün işte çamaşır yıhyeroh legende mitFahte ondan sine qeyınbabam geldi mitFahe bızım ‘efedersen tuvaletde mitFahtedi bele geldi bele mende bele qahtım áyağe

elím işye vírdım sıye bele işye em keyınbabam hetta tuvalettan çıhane kade men elımı koydum şarvarımın içine böyle koyunce keyınbabam çıhti bele durmışti bahtım bele bahti afferin dede kızım elın komışsen kıcın ıstıne benim yanımde o ne köpeğın kızı elın komışsen kıcın ıstıne ⁽⁸⁾bā o rahmete gitmiş ben kalmışem kızım ne yaptı ne etti aşşem bi kere *şerif*e dedile *şerif*ne yaptı benim başıme o laf benim babame kade geti yetiştı.kızım dedi benim yanımde elını komış şeinin ıstıne. evet sovuhti o zaman şe yohti yani bezleri yihyedım legende çekedım sıye artıh legende sı var sovuş sı o de ‘efedersen tuvalette mıtfahtedi keyınbabam gelince bız kaşerdöh ele birahtöh mende bele áyahte dırdım şarvarın... eskidan çoş ⁽⁹⁾çımrimişle, saşlerdile, salçayı az kullanırdile yağı az hey aşşem oldı benim keyınbabam dediki balöh kızartı. balögi atmışem atmışem tavaya kızarterem kapi çalındı ondan sıre gettım bahtım benim begım ee be tabı yenilöhtö daldım dedım bah *şerif*bu gün kaza geçiredöh ablemgıle gėtmişöh yolde kaza bele oldı bele oldı getti odē elbisesi çıharte bende árşesinde gettım balöh kaldi távanın ıstınde yandı geldım bahtım mıtfahte balöh yane işte ‘ekıl sen ⁽¹⁰⁾niye korşesen o balögi Toktum tuvalet hame bele Toktum korşidan yinidan yağ koydum balögın üzerine geldi diye bu balöh niye Pişmedi ne zemandandır bu balöh bının içindedö işte ‘ekıl áma fērķ etti tóbe ó zemandan koşside sindi óndan sıre keyınbabamele soğdı saydı dedi ‘eklın başındedö dedi be he kocen gelmiş ótürmişsen mılákap kimi ötesen anlatsen mılákap kuşı kimi búlbúli anka kuşı ötesen dedi búlbúl kimi konışesen dedi her şey anlatsen síra ⁽¹¹⁾vermesen bize dedi itın kızı itın sıre vermesen. kocemız giderdi odeye men korşımından gidemezdım odeye korşerdım biraşmezdile vah kocesi gelende árşesinde gide kocyeye aşşem olırdı seet bire kade ikiye kade onler ótüredı bız ótürödöh onler dimesedi bız yateğimize gėtmezdöh.

eskidan sinema vardi bele bu nedö *hülya avşer*’ın menem kimin ótürödöh işimizi ⁽¹²⁾çabuş çabuş bıtıredöh tez tez sinemeye başah ay kableri yıhyaş tez ótüredöh başerdöh başerdöh bi kere o biterdi bēşke bi şeyi açerdöh kocemız giderdi yaterdi *şerif* giderdi yaterdi behlerki man diyele gėt yatağan dimezdile ki hetta onlerin yatağını serecahtım sobeyi doldıreçahtöh yatehlerini serecahtım ki gidem gidene kade *şerif* yatedi gidene kade yatedi mende görmedım haşte. eskidan diyeşdile *ijla* ne yapedöh diyedi el evıne gidecaşsen yarın ⁽¹³⁾öbüşgün el evı var. vah diyerdöh el evınde bızı kesecaşle asecaşle nedö bu ele diye dēvamlı anem diyerdi kızım bele yapme el evidö bah bu gün birde yapesen yarın el evidö diyerdım el evı ademi öldıre mege el evını

etmişsiz düşman valla çoğ diyesen işkence çekmiş yalan atamenem kağem şimdi diyem *allah* razi olsun iyidile bazan oló. bi şe vardiki *ijla* benim keyinvaldem gözleri çoğ tohti yani ne yedöh ne içedöh benim anem çoğ aj kalmış. hetta men ⁽¹⁴⁾diyerdım diyerdım bu bollöh bu Tokele bele yani bu arvatlöh bele bázem şe olurdu. ele lácháne gelordi ele o küpeler varya bi kere one bune dağıtır diyerdım 'efedersen bíz inegöh bu kade lácháne gele. bi kaç günde onın doğuşı gelin bize inek demiş.

⁽¹⁵⁾yohtó *ijla* ha şimdi asansordó değil ondan yinele çıhele kimse kimsedan evde seni asele kesele bilmiyo. ha şimdi sizki hele beki merdivandan cıhande bi kapının ögünde belki karşıleşesen bızım ode yohtó kımse kimseyi görme. ötürsen evde 'eceba men komşıye gidem 'eceba musayittir 'ecaba musayit degıl beki, ötüresen san bi şe diyem mesela evlenmişöh deyil hiç kayınvaldem keyneñem demezdile kağın nâmaz kılın bir gün kapımızı çalmediler ⁽¹⁶⁾bağ kendileri nâmaz kılardile *kurano*hurdile yani diyerem anemiz babamızda yani bızlere men anlemedi yani bíz kızlárimızda daha diyeröh kağın kızım kılın bele yapın. hema iş yâpın el işi işleyin çeyizi házirleyı elimiz beş dakke boş kaledi ettöh eder dile başımıza çeyiz kaldı. gizli kıledım kızım nâmazı niye árkedeşlerim vardı bağ koce için nâmaz kıle dua ede ki tez koceye gide vallahi gizli kıledım árkedeşlerim vardı ha getti dua edeki koceye tez gide ⁽¹⁷⁾ötandoğumdan gizli nâmaz kıledöh kızken aré síre bilmenem. iki tene gelin vardı evde babam kılerdi anem kılerdi anem kızlerdi heçbiri genştöh ev dedöh kılmağ yoğ özime ötürerem vallah şimdi daha çoğ gerçektan. heç ben görmedim kari kocebi sâbâğ kağah nâmaze habı ön ön beş sendó kağeröh nâmaze vallah san doğru diyem görmedih ele bi şe göstermedile bize demedile bize.

15

ANLATAN: Fatih SUCUK

YAŞ: 40

KONU: Karışık

YER: Merkez

⁽¹⁾ya bu geçen geldi dedi ki abe benim bele bi işlem yapmam lazım kızım dedim bilgisayara girem yapcam dedim bu işlemi se ne yapesen? dedi işlem yapmam lazım mende bi seet uğraştım bunun şeidan hadi işlem yap bitir bu işi.

-olmemiş. kızım niye olmemiş? bi şettò sendan uğraşerem ótanmesem? tamam diyerem diyerem. şindiondan sora yaptım işlemlerini sora bune dışardan yurt dışından gelen kişilere tc ⁽²⁾kimlik numárası verêle hê burste alabílməsi, *somali*'dan gelmiş, burste alebílməsi için anne babalarínede tc kimlik numárası verêle ondan sonra diyerem anne babanın tc'si yohtur. ee oğlum bañanlığe men müracat edem. ben sen aç. neyse açtòh bi yere müracat ettòh dedileki dilekçe yaz kañdíhdilekçe yazdíh, dilekçeyi göderdòh her şey işte beş ön sayfe al git gel. kızım hani paresi; “pare veriyor muyuz?” víy. ee dedim babanın çınar ağacínın altında ⁽³⁾boston ekeròh kızım? ondan sora getti beş dakke sora geldi bi kızi getirdi, kelli felli bele her terefi boyeli, bu san anletsín. dedim buyur ne istemişsen? dediki ade böyle böyle bunın paresi yoñ. ee dedim başte söylesín paresi yoñ yani paresi yoñse gine işlemleri yaparız. ondan sore ama şetlerce uğrâşê, uğrâştırdíhtan sora gece önbire kade birde deme ki gidem tam şet önbir ole diye geŞ kaldım doğkuzde orde olmem lazım ee iki şettír geŞmiş. birde yo yo tıpında ⁽⁴⁾bañgira, sehtiyán ole bínın yüzi, sen yüzi, sehtiyán mením kapımın şıpanesi bından daha güzeldò. şindi adem bele bahtım kelli felli bi adem, bele uzın boyli zebele bi adem, zebele bi adem, izbandòt gibi yani. geldi eyağını atti bízım şıpaneye, dedi hoo. ula dedim noldi heyvan? niye gülesen vay men doğri doğri anlaterem.

⁽⁵⁾şindi *bitlis*'ın tariğінде... *iskender* çoñ güçli bi lider az bu değıl yani adem demiş bi kále yapem. oreye gétmiş gel beriye gét oreye sore kañmış yeddi dağ aresíne bi kále yapmış. onunde güçli bi komıtani varmış zaptiye diyeròh bíz, zaptiyesi varmış. zaptiyesíne demiş ki ele bi kále yap man, men bu kaleyı alemiyem. o de bi sefere çılmış yani sefere gitmiş gelmiş bahmış ki *betlis* one böyük bi kále yapmış hani demiş ya men bile alemiyem, *betlis*'te karşılığ ⁽⁶⁾vermiş gelende. tarumar etmiş *iskender*'in ordisi zer zeber olmuş, alememiş kaleyı. demiş *betlis* mením kalemi mendan sañlesen.

-kıymetli hünkarım demiş sen ele bi kále yapki men bile alemiyem dedín. yani o kade ki heybetli o *iskender* işte kaleyı alememiş ondan sore *bitlis*'ın ismi değışime uğremiş; *betles*, *betlis*, *bitlis* olmuş.

⁽⁷⁾şindi o de *iskender* de çoñ güçli, yağışılı bi adem ama bi kusuri var. boyninde iki táne Kotoşı var yani boyníz, iki táne Kotoşı var ama hansı berbere gidese tıraş olese o berberín kellesini kese kafesini kópore gövdesından işte en son gide yağışılı, uzun boyli bele serkeş bi táneye bañe ki çoñ yağışılı diyeki men senín kafeni kesmeyecam diye sana bi sır verecam o sırrımı yerine getir. diye ki bu boynízimi

Kotoşlerimi kimseye demeyeçağsen işte ⁽⁸⁾belli bi zâman o berber sîrrini tutē, sore tekrar gidē baheki berberin qarni şışmiş bele gide bi hoceye diyeki hoceye diyeki hoce efendi men bi sîr tutmişem, bu sîr içerimde oldığı için qarnım şışe. ayli arvâtlere benzerem. o ayli arvâtlar varya qarni şışe, 'ayni ayli arvâtlere mîlletde şüpelene açába diye bu nedò diye. diye ki oğlım gêt sîrrini veri bi dereye bi bi şee ver. o sîrri verdôhtan sore qarnın şışı yinecağ artıh o dombilıklığın qalmez felan. ondan sore ⁽⁹⁾ode gide *bitlis* deresine en son iki dere çayın *bitlis* deresından, çırağ gólinun birleştiği dere var. o derenin birleştiği yerde eğile siye diyeki *iskender*'in boynizi vār, *iskender*'in boynizi vār diye üç defa seslene, seslendôhtan sore *iskender*'in o Kotoşleri Tüşe, Tuşē *iskender* gele bahaki Kotoşi Tüşe o berberi de vezir yape yani *iskendēr bitlisli* halkın içersından özine bi tane vezir seçe adi berber vezir ole.

⁽¹⁰⁾şindi *bitlis*'in çoğ manisi var, çoğ hikayesi var mesela *altın helbir* var; *altın helbir* aşâğde *mutki bitlis* qarçın başi dediğimiz yerdò, aresindedò. işte kadının biri çoğ koyını var Keçisi var yani koyını, Keçisi var. bi dönem qurağlòh ole heyvanleri çoğ sisuz qale, sisuz qaldığı zâman *allah*'e dua ede, *allah*'e dua ede. *yarabbi* diye man ha bu heyvanlerime şeime sî ver diye, *allah* yoline bi qurbân kesem. işte *allah u te'âla* one bi o *altın helbir* denilen yerde, ⁽¹¹⁾helbir sî yeri demektò, işte orde bi sî vere işte siyi heyvanleri doyince içe bele. sora gide o kadın dağın o şeyine, âfedersen qâfesından bi bit bule o biti ikiye ayire diye işte *allah* yoline qan ahtım diye, işte şe yape. o *allah* tarafından şışek çâhe o kadın orde Taş ole, Taş ole koyınleri ile birlikte hele ordedir. bele gören heykeltraştır der. heykel yapmışler diye ama pute benziye, bele, he 'eynen ele. orde koyınleridan bele var. ondan sore o *altın helbir* kadının ⁽¹²⁾duasından orde ole. şindi ele bi savuhtò qarpuzi attınse qarpuz iki dekkede çat diye patler bele ha. gêtmişsen, hoo işte paktò.

şindi *bitlis*'in bele güzel manileri var. bele Tadi tizi ferqli olen.

⁽¹³⁾aşşem arede qaldi

hānçer yarede qaldi

ellerin yari geldi

menki harede qaldi?

⁽¹⁴⁾pazer günü gündür

derdim azer gündür

dükkanleri bağleyín
yarım gezer günidúr

⁽¹⁵⁾bitlís'ín etrafi dağler
içinde güldán bağler
fazle mektup yazerdím
yarım ğariptír ağler

⁽¹⁶⁾bulağ başı poturağ
gelin minderi atın bele güzel bi oturağ
bir sen söyle bir de men
bu sevdadan kıutulağ

⁽¹⁷⁾dağler sízi dađleríz
kıarden kemer bağleríz
gül sizde lale sizde
derdíz nedir ađleríz?

⁽¹⁸⁾ağşemler
çırağ yaner ağşemler
evli evíne gidēr
evsíz harde ağşemler?

⁽¹⁹⁾hoppala dedim kıağ oyne
zilleríni tağ oyne
eğer oyın bılmezsen
arkıadaşan bağ oyne

⁽²⁰⁾kıar yağer lape lape
bizím evín damíne
kıız seni alecağım
annenín inadíne

(21)man bi ğarip atım ğarip
yolde yoldeşim ğarip
ķoherem yolde ölem
mezarde Taşım ğarip

(22)şafaķ sökülende
al alma Tökülende
yarımı çağıresız
mezarım örtülende

(23)avéğ yoli incedir
dışimde gördüm gece
ķuşler ķurbanız olem
yarimin hali nice

(24)çoh güzel şiirlerden bi tane şiir ohyem síze bele ane baci şiiri ha

(25)halımdan anleyen adem aryerem
ane bulámenem kız bulámenem
batmışem çamıre çımah isterem
yol bulámerem iz bulámerem

(26)ne káde ķarışih şu heyatın yoli
nereye gétsem Tikanle doli
ónuttum saçımı bilmerem solı
yokışı bulámerem dúz bulámerem

(27)çalıştım kazándım gètti hevaye
çarpmışem başımı Taşe keyeye, çáhmur keyeye
biraz bulğur koydım kırılıķ tavaye
onide koyecaķ tız bulámenēm

(28) altımde hesır yoğ kılimi bulem
çoluğı çocuğı hareye koyem?
ıstemem ıstıme bir yorđan alem
astarı buldım yüz bulámenem

(29) sevgilım ğurbet elde ıaldı ıalacağ
gelmezse belkide elın olecağ
kimse yoğ derdıme derman olecağ
melhem bulámenem bez bulámenem

(30) bağırdım çağırdım deymeze emeğe
bılmenem netım o ıahpe feleye
emsal olemedım ite kopeğe
yanan üregime buz bulámenēm sı bulámenem

(31) çalıştıım ıar etmez etmez diye tembellik
birliğe inandım sevmem ikilik
görmedım cebimde bir ğün metelik
çohıandó vazgeçtıım az bulámenēm tizde bulámenem

(32) yoğmiş dınyadem mendan az ´ekilli
yolımi bulemenēm çúllenem biraz
ne ıade yalvarem olmez niyaz
yolecağ piliç bulámenem ıazde bulámenem

(33) ecep nolemki mende hovarde
öldirem háyati sazlerde barde
dimenem şansımı denedım ıumarde
ıçeri giderem ıoz bulámenem maçe bulámenem

(34) söylene söylene oldım geveze
yıprettım ömrümi men yaze yaze

tuş oldım daima kadir bılmeze
içimi Tökecek söz bulámenēm öz bulámenem

men özüm yazmışem buni hā sız bılmezsız hā? özüm özime yazdım. *allah* seni bağışliye

⁽³⁵⁾kele keleye baher
keledan kanler aher
delikanli kalırken
marıhlere kim baher

⁽³⁶⁾menşe böyük ricale
ermişle hēr kemale
tarihi yurda hale
diyari şehri *bitlis*

⁽³⁷⁾*iskender*'ın veziri
lis yapmış eski şehri
almış o ismi gayri
hisari şehri *bitlis*

⁽³⁸⁾şerefhan u han abdal
hüsrev hana bir dal
hep şeyarı efdal
salları şehri *bitlis*

⁽³⁹⁾*türk'ün* bu özi diyarı yani *bitlis*'ın öz *türk'ün* yeri
şarkı kınari yari
her türlü zúlden ari
kibari şehri *bitlis*

YAŞI: 82

KONU: Karışık

YER: Merkez

⁽¹⁾he ikĩndi nemazi. silerimíz iki gündò gelme ha bu evlerin alferi yanme vallahi dıneğin savudan iki gündò yanme savudan Tondu sızın yane ee valla bızki yanme men dıneğinde géttem *burhan*'ın kızının yanine iki günde yanme bú gün biraz yanmış ğina ee didi sıdandò. kaÇ senedò ohyesen *rebbi* bi her vere kızım. oğlan düşti ev mevi yaptı dolap malpleri. meni alekeder etmez şindi buler şindi yapemez hele üş dört aye ade borÇını ⁽²⁾vereca herlisi herlisi şindi bilēsen kımse eyneneyi abul etmē urban olem kızıme. “uluallahu ehed, eynenesız yeđ rehet” eyneneyi kimse abul etmez. *allah* ve kıl meni abul etmezle illah itiyarler biraz yařlendòhçe o benim bacım mendan yeddi yaşde kiığdi ha yařlendòhçe ele etmeyın Turun işahler artelòđi ariştirmeyın illah insan onuřò, onuřò kızım yařlilohtò. ‘eyni hekeddan ocu nasıl olò? yaşlı adinde ‘eynidò.

⁽³⁾*allah* anan remet edē. bi arede bòyùk olmiřtòh ele bi güzel türki diyerdi cùmbùlüm cùmbùlüm bebek cùmbùlüm heppi unuttum getti bu aç etti bi buçuk ay iki ay o üzùlerem. ee be iki eyın arvadidòh iřahlerimíz bir emzirēdòh biđ evin içinde almiřtòh nederem alımdan gétme. urbanın olem be sen göredıngira burdan yarmişle bireye ade. ee ne TıTorlar TıTori tute. men o TıTorın şeyını verin man edresini diyem TıTor sen bacımdan ⁽⁴⁾senin didile ane özan gel sen ne diyesen didim yo hekede *hezreti ali*'nin sábrını man vermişti o sábirli oldım adını birdan delmişle didile yani kemik geçirtemişle benim dayım oğli *birse*'dan ilik veremiş özine yani anser. ee sen ne zeman gidecahsen *allah* eda bela vermesin. *filiz*' in kızide gelmiş didim *allah* aşkına misafirlerım vardi onler dıneğin gittile. kızler *hamiyet* anyesen *hamiyet*'i eyidò hořtò ee be ailli olele. *yusuf* bi ara o borÇlendi *allah* canlerine sađlòh versin.

⁽⁵⁾öte gün benim oğlum, ez oğli, *iso* géttile dāmi sıpurdile, dām sıpurmahte zordò. *zeydan*'ın be aç gündi birdedi, hambirdedi. senin üş kızdò, *rābbi* bağişliye. kızler igerlidòle ‘emelli olsun kız olsun kız olsun. oğüllerimde iyidòle vallah gelinimde geldi bi hefte aldi *allah* razi olsun heppide iyidòle. vallah dınyede ne hořtò tatlılòh

güzellöh, olur bâzi sendan kızzında olur. bi kere kızaneçaşen bi tenede teşsilli bulesen teşsilli bulesen

⁽⁶⁾ teşsilin bitür

anneni itür

gel meni götür

⁽⁷⁾ışittin? bi zeman diyecaşen *allah* tezeye rehmet ede ege keyneneyi kimse sevmez nedan sevmezle? hezreti şe evlendi hezreti 'eli avrâdın üzerine *fatma* anemizin o şaşirtti gidecah inegi sağmağe elek apare, şe aparacağı perheç aparecah sei apare dèdi ya *rabbim* diye men gördüm diyecäh ümmet görmesin diye kafir görmesin mislimanler görsin ala san. be iki kume bîrbîrini sevêr? bacime diyem vala neyse babasi diye ki kızım sen ne yapesen? diye baba ⁽⁸⁾kıneme kume derdi zordô kumelôhtô elesi var üŞ tene ist iste. bi tene on dört yaşinde bi kızi herif almışti yetmiş beş seksen yaşinde iki arvadın izerine ee vallah men oledim ne öziz kıalsın ne pare.

⁽⁹⁾men kıpiye çıhmişem eyağım kırılô. ay göresen? kızım vallah çıhmemişem. men gidemenem men düşem saği sahllemele kızım bi kere düşem kim meni sahllyecah? dört tene kızım va herkeş özlerine. bi tene *izmir*'de bi tene *zeydan*'de iki tene *tatvan*'de. ee gelinlerde herkeş evi işahleri dú iki tene pürtekal getirem. ha bacime diyem işte beledô sizin evi şindi gelem unudörem, tanimenem.

⁽¹⁰⁾mirat edesiS oğul. *rabbından* umarem mirat edesiS. salih kullerin du'esi ole. şimdi kahtım námezımı kıldım síle ee kahtım gëttim özúme orde iki gündi kalfer yanmedi ore siçahti orde girdim nettim yatemedim tú n'elet şeytane gina kahtım geldim dört yarpağ ohidim *sevimgilde* evde degülle gëtmışle oğli evine yo evde degülle düneğindan beri gëtmışle savuhtô úşyê o ihtiyardô o mendan üŞ yašte kiçigdo men úşumenem. men kaç yaşindeyem ⁽¹¹⁾yëtmış dört civarı. ya kızım benim nefçirim var torun sahabiyem *rabbil alemin kuranın* üzündan gözümüzün işğini verê, namaz imanin direğidô námazınıza Tıkkatli olun beş yüz sene yaşyah gidecah yerimiz mezardô. he gözlük taharem niye mege men ihtiyarem. men tazedan gidecağem bi tene güzel sákalli alêm sákaliní yonem indirem aşıği vah bi tene bundan kaç sene eveli, bunler geybet degül geybet günahdô geldi teyze dedim ne, *birarô* eskere gëtmış. ⁽¹²⁾kare gele başan dū, mende dedim gira benim komşimin kızi bizdedô zaha gelmişle oni görmáğa. o ademde *tatvan*'de şedô kõnfesçidô oğli. tēze kızi didi didim ne bizim 'ekrâbedan baranbar. didi tēze babam meni göndermiş, tanyelê be dergah árkaşaşidô *ahlat* taki oğlanın, dimiş

allah'ın kederidò meni alsın *birarò*'de eskerdò men tekem. ay ay deli olecahtım ay didim şeke edesen didi vallahi doğurçilòhtan göndermiş benim dayım kızından baramba gelmiş. bi ⁽¹³⁾hefte bundan konışmedim kızım didim kırh tene koceyi kurban ederem kocemın mezar keline get baban söyle yoli adem *kuramni* ohusın. námez kılsın koceyi bız nedağ? ay didim sen o kariyi neye getirdin biraye? ele ağledim ele ağledim benim. kızım didi ane sen deli olmişsen. ee didim terbyesizler ee sen *allah*'ın seversen men kocemim me'ası var, evim var, oğlim var, kızım var e vala o mendan eksik o çiméter olsın onlere. kurreder gülme. binler ⁽¹⁴⁾hatıra kılsın. ha didim vay bi hefte men oğliyrem gülele. *núrheyat*, dayım kızıne didim *núrheyat* didi ne, ee didim sen oni neye, sen get oni al erin kıyım etme sen get oni al. ee herif üş sene çekmedi herif öldi vay torpağ başan heffide hece getmiş. bızler sözleşmişöh, mendan kocem sözleşmişöhşindi men ölem başke koceye gidem daha o kocemi ahirette almenem ha men gidem daha o kocemi altındeyem alti tene de huri peri kızi verecahle mende onlerin⁽¹⁵⁾her şe gelecağ karşımıza eger imanımız kuvetli olursa. lazım degil be men b'ezi şeke ederem diyerem man ordan güzel gelinlöh gidiresiz ee be güzel gelinlöh gidirecahler. gecından kızım hekte'ela gönyüzde ne mirat varse oni vere, yolde izde dünyamıza bi rehetlöh vere orteliğe bi hoşlöh vere, dizen vere dünya o kademlöh kalmemiş. kinse kinseyi bilme, bağ *sanıye* çoğ hoşti *birhan*'ın arvadi. *allah* one rehetmede bele virerdi meni *ziynet* able kurban ⁽¹⁶⁾üzülme, men üş ev satmışem çoğ üzüörem, ev satmahte 'ayni ölüm kimidò yani evim kerandi men ne. *allah*'e çoğ şikir oğlim mirat etsin içinde bacıme diyem vala oğlimde eyidò bahamgira özi benim sözümü Tütledi şindi iki tene çocuğı vardı.

⁽¹⁷⁾giderem elinizdan
kurtulem dilinizdan
yeşil baş ördek olse
si içmem gölünüzdan

⁽¹⁸⁾bahçelerde heleme
kız gösğın dümeleme
ölürüm senin için
vallahi unuttum getti. çoğ bilòdum valla çoğ biledòm

⁽¹⁹⁾altın teştin kenari
içine kırdım nari

tez buldım geç yittirdim
ala gözli nazli yari.

⁽²⁰⁾bu dağın ardi meşe
gün kahe gülge düşe
meni yardan ayiren
evine vaşvan düşe

⁽²¹⁾teyi ne diyem. kafem yerinde değil bu gün başım yerinde değil he tansiyondò
ya habîremde tansiyon var ò dò 'eğlime çoğ şeler vardı unudmuşem

⁽²²⁾merdivanım kırh eyah
kırhıme virdim deyah
ben yarimi görünce
ne el tıter ne eyah

⁽²³⁾valla hikaye bılmenem. baba bız görmışòh? be çare on yaşındedim babam
rehmete gètti bız baba görmışòh? yaşım yetmiş beş daha önuttim bıldığomide önuttim
kurani kerim bıldığomide önutmuşem. men bılmenem men ne bılorem şindi eskidan
bitlis'te gezeğ dile bız gezmezdòh bızı bırağmezdile ki terpenah, bırağòdile bız terpenah.
saz duhuldan alodile getòrodile. eğer kıcez efendi olose *allah* kimseyi baba evine geri
çevirmiyeye şıpanesinede mıtıaç etmesın.

⁽²⁴⁾menim bi tene telebem vardı getti hece man bi tene baş örtügi getirmişti ee
didim vala men bu seksándan sora buni atmenem omüzume verdim *hamiyel*'in kızına
didim *heyalò* sen *kuran* ahyesen ala at üstan ha kızıme diyem vala òtanorem oğuduğun
kurani elbisede giyem dışariye çıhem òtanorem. diyecağle bu dil arvat zağa aryē. işte
kızıme diyem bele. didim vah kare gele başan benim kocem bu eve geleli beli üç sefer
gelmiş. güzel yeşil kıtat ⁽²⁵⁾elbise üzerinde didi hanım men gelmişem seni götürmağe
didim men san kıurban olem men gelemenem *bilalò*, didi ne sen kıal ne *bilalò*. men ne
kıader geldim sen diyesen *bilalò*. ee didim men beğari hareye atem? men oni alti yaşinde
yetim sağlemişem girmi iki senedò bu şubat tehtilinde benim kocem rehmete gètmış üş
kıızde *hemiyel*'de dört tene yetim sağlemişem.

⁽²⁶⁾bi tene bızım kıomşımız vardı geldi didi ki *ziynet hanım* bızı helal ēt, men
giderem hece. men buni beki san san dimişem. didim men bi kere san didim bu arvat
hardedò heç görünme? nolmiş bu kıadine? bacime diyem men yattım ele üzöldüm ele

üzüldüm ele üzüldüm. didim hazi, dú, didim hazi ağledim doğırçilöhtan. benim kocem kaledi bizde gidedöh hece. men yattım. rüyamde bahtım heppi konşilerdan hatır istiyerem. gëttim didim ⁽²⁷⁾*zahide hanım*, rehmete gëtmış, hade *allahe* ismerledöh, ha sen öyde hece giderem. törbe mörbelerimi heppi otobos geldi attım otobose gëttim aşığde *tatvan*'de Tikan var o Tikanın yaninde, dimek sabah namazini maşallah heç geçirtmenem, bahtımki ezan oğune sábáh namazine. ay didim vâh heyif oledi men gidedim hece geledim sora uyanedim. benim oğlân man didi ane evi almiyah özan gët hece. ee kurrek bune evlenmah hektö vektidöde. kızime diyem işte bireyi aldöh.

⁽²⁸⁾men telefon bilmenem, telefonda bilmenem diyerem ki valla benim kulağım işitme kulağım kardö, kar kulağ. keyneten nice oldi? *allah*'ından bulmiyese arvat. nice heç duymemişöğ? *allah* rehmet ede. bizim herifin emisi oğli benim bacımın yeşidi. o de gide şeye izmir'e keynim bacisi evine, kelp kırızı geçirtti. onın ayinde benim bacım rehmete gëtti yani biz özimizi görmedih.

17

ANLATAN: Müzeyyen GÖL

YAŞ: 82

KONU: Karışık

YER: Merkez

⁽¹⁾harmane hozân
pacadan özan
bi elim çamir bi elim hamir
istiyene bi oğil olsin
vermiyene bi kecel kız olsin
oda düşsin tendire yansin

⁽²⁾onide yağmur yağmedi çömçe gelin çöm istiyedi diyedih yağmur yağmedi yağmediği için getiredile süpürgeyi bezyedile gelin kimin ağaç taheedile ortasına getiredile bi tenesi bi işağın eline veredile bi tenesini de bi işağın eline veridile bi kere kapi kapi gidedih gezedih. bi kere gidedih onlere diyedih.

⁽³⁾çömçe gelin çöm istër

allah ‘tan yağmur ístēr

gōtiği doli sî ístēr

allah’tan yağmur ístēr

⁽⁴⁾diyerdîh. onlarde getirirdile tasdan sî Tōkerdile şeın başına súpürgenín giderdîh. arasi *allah*’ın emrinnan bi saat çehmezdi bi kere yağmur derdi şar şar şar ele yağardı ele yağardı ele yağardı. bi kere giderdîh, eskidan bi şe yohti elímíze çorap verirdiler, çorabi giderdîh açardıh birer tene şeker, bi tene fındıh, bi tene ceviz atardıh torbamızın içine alırdîh gelirdîh. bu *bitlis*’ın edetidi ba onide diyerem ayıp olmasın. bi kere ondan sora eskidan, o güzel hoş sızın ⁽⁵⁾kimin güzel hoş kızlar varya onler tez kōcaya giderdiler bele bōyúk kızlar olanda gēder diyerdile çihın şe, o evde kalmış kızlar, gidin çihın dama. giderdile çihardile dama, diyerdi diyim mırnāv mırnāv edetíz batsın, edetíz batsın, gelin bizi ísteyin. *allah*’ın emridan bi hefta çehmezdi gelirdile ísterdile onlari.

⁽⁶⁾keftari. ba o da şubat anasidir, keftardır, o da denızdan çıkar gelir. doğrudur haqıkıdır bu, yalan değil. bele yari gece olur yari gece el ay may işiği heç yohtur. eskidan ele ay işiği olurdi ele olurdi qorhardilár diyerdiler nedir. baqardilár qapi dōğuldî keftar geldi saçi başında bu kate ciddi diyerem ha bu kate her bi gözünin bōyúklüğü sininin yarısı kimin kırmızı kırmızı bi memesini aterdi sağ cınine gelirdi qapiya ⁽⁷⁾dōgerdi kimi yaldarsadi alır gōtürürdi. yaldasadi yani qandırsadi. he be kimi yaldasadi alırdi gōtürürdi yan aparırdi başqa yere atardi yanda onlar tutardılar getirirdi evde hepís ederdiler. haqqatten hē, hepís ederdi. bi tene tutardılar qapınıni içine ele o daqqenín içersinde bi şe taqardile ömzuna filketen yahtut bi iğne yahtut bi filketen daha o yasıhtı heç bi yere çihardamazdi. gelirdi evlerinde Kevendi çalışirdi. hē yalnız o demırdan qorhar heç bi şedan ⁽⁸⁾qorhımaz yo yo oni tahtınca evde qalırdi daha. he etkili ole qale evde yani o eve m’ehkum ole anladın? daha onlar heç iş görmezdiler o ondan. bu bi kırtik yani sini kate hammur yapsadi üş kün Pişirirdi hekeddan he vallah çoht bereketlidi. sílerdi, súpürödi, yıhardi, ederdi, eyleğdi heç her neye elını atardi o bereketti he tabi. yıllar qalırdi, seneler qalırdi heç o çalışirdi *allah*’ın emridan bi gün he yorulmazdi. yeddi sene de qalırdi bi de hā. yo men görmemişem babami ⁽⁹⁾çağırmıştilar *allah*’ın ismi. şubatta, keftar he. keftar eskidan vardi şimdi daha yohtur. ondan sora demek babami yaldatmış aparmış anam gētmiş oni gina tekrar geri döndermiş gētirmiş. ondan sora ele qalır, kaldıhtan sora bir gün evin sahibi gider şe, he öldürürdi tabi boğardi o habari olmāyani alırdi gōtürürdi deñizde boğardi o deñizdan çihardı o şubat

anasidi keftardi. yo yazın yazın kışın çılmazdi ee onun şubati ıstindedir yani bele dedığım nasıl bi şubat bele ⁽¹⁰⁾çoğ yazda olmazdi bele güze yaħın sonbahar çoğ savuħ oluğı eskidan onlar vardı başka b işe yoħtı ħeketten görürdĩde. men de görmişem şubati görmedim başka gördim dur men buni anlatırım san baħ. ondan sora bi kere alır orda, bir gün aħarlar giderle ħemema diyeşler ki kevenidir evde alışe he be keveni deyele ona anla. kevenidir alışe bız gidaħ ħemema gelaħ sen bu körpe işağa, uzaħ olsın bu bızım *azra* ate, sen sahap ol bız gidaħ. diyer he alır ⁽¹¹⁾kucağına, iş mişini görür ar marını görür her şeini görür ħamır yaper baħ ħamır alır orda ki ehmeği Pişire. baħar ki onlar gėttile aħar ne der bilesen? getirir bebeğe diyer, bebeği alır ucağına heç konuşmaz, bebeği alır diyer

-cici cici buni al.

he bebeK de bebeK, o zaman bele başli ineler vardı, ele elini atar atmaz oni eker ehmez o ⁽¹²⁾anda oldi keftar, ele işağı tutdı ortadan ikiye bölđi. ħekaddan doğrudur he mesele deil. ikiye bölür böler bölmez vala alır başını açar geder, o ehmeħde alır, o şendir de alır onlar alır. aşşama doğri gelir baħarlar ne işağı öldirmiş, kesmiş, ehmeħ almış, o almış bilirlerki o keftardır.

⁽¹³⁾ba *nejla* mende bi gün bele oturmuştım. bızım evimiz vardı ondan sora bi kere bızım bi salonımız vardı. bi de baştım ne? *nejla* bele oturdım her zaman ğap ğařıħ ele fırlatırdile, apiləri aardile şe ederdile men orħmazdım mende diyerdim gira bu nedir, men gördim. *tuba* oturmuşti amca oturmuşti ele baştım, hani sen gördin bızım ordan ozaħ ordan ön bir yaşlarinde bi kız, salarinide bele örmuştile, beyazde bi beyaz ip vardı, eskidan bızde ğap ⁽¹⁴⁾diyerdile ğap onide atmuştile salarının ujuna, sarışın saı ğıja, eski eski esbise üstinde, ele ordan ıştı bele geldi benim gözimın arşına, ordan görerem, ordan daha baħmadi man heç bele önüne baħdı, men dedim, ay ay geldi gėtti ieriye gėtti girdi bızım odaya ayboldı gėtti. o da başkadi, daha adını vermenem.

⁽¹⁵⁾mahanaya da benttir, mahanaya da benttir ondan sorada bi gün bele aştım bele geldim *nejla* habı ellerimi ħınaladile hā, ele görürdim. onide nasıl gördüm? *nejla* man çoğ arıştile bele gündiz zamanıdı baştım bi baci bi ardaş geldi. eltilerim he baldızlarım çoğ arıştile man, çoğ sıħintidedim. bi de baştım bi öyleye yaħın bi de baştım iki kişi bi de baştım geldile ön yeddi yaşlarındadı, esmerdile, eski elbiseler istlerindedi bi tenesi ele zarıldanedi ele ⁽¹⁶⁾zarıldanedi başını omişti bacısının omüzunu mende böyle aştım dedim nolmiş. dedi ardaşım ele ħasdedir, men buni ħaiki gördüm,

qardaşım ele hesdedi ele hasdedir bi bardağ sî ver. mende getidim bi bardağ sî verdim eline kardaşınâ verdi. *nejlabi* de bahtım ne başdan Tırnağa belê qanlar Töküle, bayağı Töküldi bizim evimize, mende dedim bu nedir? dedi bah sana bi şey diyem? men heç kimsenin evine getmedim ele doğri sizin evinize geldim biz ⁽¹⁷⁾şedan gelérih, *kıbrıs* dan gelérih benim dedi herpedih. benim qardaşım şehit düşti. *nejla* ele bele qanlar ahedi ahedi geledi. Töküledi bizim evimize rüya görmedim doğurçdan gördüm ondan sora bizim bu herif geldi nöbetten geledi ondan sora eski zeman siz bilmezsiniz ipek kıraplari var kıraptır eski zeman siz annen görmez bilmez. kırap ipek eşaptır. şimdi eşap diyele biz eskidan kırap diyerdih ona. pembe ele ani çihatti bide bahtım getirdi o kırap onin ⁽¹⁸⁾qanınâ vurdi getirdi bizim şe birahti şipanamızın öğünü kazdi kazdi oni getirdi dedi man apar oni soğ onun içersine, torpağa kuyla mende getirdim kuyladım torpağa. *nejla* ne qaldi ne qalmadi amca geldi geline dedi o oni çihat oni çihat amca pis geldi pistir pistir çihat oni dedi eyahlerini basmasın oraya, man dedile. men tutum oni aradım aramadım onlar apardile qayboldi. bi de mana dedile ki sana kim qarışsa, heqattan ciddi olarak diyerem, sana kim ⁽¹⁹⁾qarışsa onin tufağı dağılsın yani evi dağılsın tufağ sen anla ki evdir. he valla onin tufağı dağılsın san kim qarışsa. bi de dedi senin evinde ne k'eter büyi var ne k'eter büyi vardi bitik diyerih onlar heppi geldi Töküldi. heçbi tene kalmadi hepsi geldi Töküldi. gettim buldum ama neler neler neler çihatti içersindan. he vallah vallah. onda da ele gördüm bilersen? daha *nejla* ne diyim san

⁽²⁰⁾ha bi kere işte hıdır elyas, hıdır nebidir *nejla* bah san doğrisini anletem bize koqalär yapıle. kokada dedigim, getirele biz ehmege biz bu qate Tuz qatarih, bu qate yağ qatarih haqikidir men gördüm. getirir qatarih ehmeğ bu qate ona koka diyerih Pişiririh veririh kızlära, diyerih yeyin. kim alırsa sizi gelsin seinize qederinize he. biröz de bize turşi siyi içir dirdile çoğ Tizli. ne yatadih ne yatmazdih bahardih böyük bi umman yağut kuyi si kuyisi, gelmişih o siyin ⁽²¹⁾başına işte bizi alan erkeher geldiler. kim oni aldisa gelirdi o kuyidan siyi çekerdı bi tas bele verirdi bizim elimize biz içerdih, qahardih bi hefte sora o gelirdi bizi isterdi. ha bu amcayi meni ele etti he. o hıdır nebi bilersen *mardin* ön doquzunda girmisindedir. doğri. yo hıdır elyas ayri o alti mayis varya bu hıdır nebidir bi de hıdır elyastır. buni anlattırsan. o da başkadır, o da daha bi şedir. men yapmişam kimisinin bah evelallah bah okuli oğidi, qardaşım ⁽²²⁾qızı ev aldı, tahsi aldı, kızläri kocaya verdi, işahlar olmayanlari oldi valla. ondan sora bi kere *nejla*'ya diyim *nejla* yedim man verdile yedim man verdile yedim. bi de yerdih qoyardih başımızın altına,

sabahsi günü olurdi koşayı alırdıh, koyardıh dama. anaya diyim getirdıh birağdıh, ah
kurban oladım bacıma, bacım gėti gele bi şofer gördi yine 'eyni bu şofer aldı oni.
konşılarımız kızi bu kate deste anahtar verdile, onlardä gėtdile öğretmen aldılar he. men
de ⁽²³⁾geldım bahtım bi demır dirėk eskerler behliyė, bi demır dirėk başında şei bayrağı
kırmızı bayrağ bi sı kuyisıda onın ortasında menım kardaşımında bu doğuşmişler
arhasını çevirmiş bune kuslidurler. mende ele gördüm. mende bahtım geldi, mende
kuyidan sı çekerem bızım bi komşımız vardı *peri*, dedim kız *peri* men kuyiya sıya
düşere çekemenem nolur bi sı man ver. dēdi de get bağ o adam durmuş orda o san gelsın
versın. bunun için. bahtım o orda gedi ' ayni ⁽²⁴⁾esbablar ıstinde çehdi bi tas sı verdi man
nejla allah'a inan edesen. tas vere elıme men o şıyi işdim geldi kağdım o ğaceleye
getirdım o şeide koydım ğaceleye, dama bide bahtım ğacele gēdi menkini apardı şehrın
içersine bacımkini şehrın içından çıhaddi apardı bacımda gētti *van*'a, ha bacımda gētti
van'a, o kızlarda bütün öğretmen aldılär. anladın? aa mende gēldım aa buni aldım küçük
kardaşım meni buna vermedi, bundan küçük kardaşım, *memet* dayi, ele dögüşdile ele
dögüşde *allah*

⁽²⁵⁾bi tene mezarlıh vardır. şelerın cālilh diyerih bız o ğavurların mezarına cālilh
diyerih. ğavur merazi cālilhdır. mezar diyılmaz onlara. kızlarına bız, oğullarına dığa
diyerih bilersen? kızlarına ğarse diyerih. he he. oğullarına dığa diyerih, kızlarına da ğarse
diyerih. bu onlarındır ğavurlarındı bu. bi kere ondan sora onlar gelmişle mezarlığa
bızımkiiler de gētmışle mezarlığa. diye oturduğ bahtıh ki ne ordan iki tene köylü geldi
elinde, her bi kabalalıhaha bu ⁽²⁶⁾kate ağaç kaba elinde. onlar ele ağlėyele ele ağlėyele
fiğan eyleye, he o ğarseler ağlėye ele ağlėyele ele ağlėyele. ordan iki tane köyli geldi
oni ěle vürdi ěle vürdi ěle vürdi. dēdi illahım sen bu çallığa sıçacağsan. anladın? onlarda
kağarlar o çallığa sıçarlar. onlar gēderle, gēttihdan sora ğarse diyer ağlar, ele ağlar diyer

⁽²⁷⁾ĥāç ĥāç

başın kaldır, gözün aç

bunler zalımdır

vürdi mane, men sıçtı sane

⁽²⁸⁾o meni vürmiyene kate men sıçmedi, o meni vürdi hem zalımdım hem de
Sabesi kalandı. vürdi mana men sıçtdı sane. sen menım kusurume baĥmagnaonida
diyem;

⁽²⁹⁾ah ah ah

semaverím demdedír
ķurmiřam ĉimendedír
cennettdan ĥuri ĉıĥsa
ķız gina göyním sendedír

⁽³⁰⁾ĉiceğim hola hola
iĉi doli gül ola
bu gülü izah edenín
mıradi ĥasıl ola

⁽³¹⁾gösdetmesín he 'eyni. o böyük ĥardařım *mıstafa* gedi meni Verdi buna, men geldím buni aldım. ama ele faķırlıĥ ĉektım *nejla*. ha o bi de *ĥıdır ilyas* var o da. hele văr. birebirdir. baĥ kař defa *tuba*'ya ře ķurmiřam ĥeķettan *tuba* oĥudi, kime ne ķurdum hepi ķızlar koca, hepsi gëttiler. bostan vardi, soĥan var bele ķurarıĥ ikisínín yarpaĥını birbirine gettırırıĥ *nejla*. birine diyerıĥ baĥtdır, birine diyerıĥ taĥtdır. iki ipi birbirine baĥlarıĥ, bi tenesíne ⁽³²⁾baĥlarıĥ kaĥaras sabahnan baĥarsan ege senín baĥtın uzamişse mutlaķa o nişanlanır, eger taĥtın uzanse o sene ķalırsan. buda *ĥıdır ilyas*'dır. baĥ yımırta ķoyarsan gül putasının dibine, ondan sora bi kere *nejla*'ya diyim o bız yımırtayı getırırdıĥ ķoyardıĥonun altına diyerdıĥ, *ĥıdır ilyas* gelsín buni yaşsın. ĥeķettan yazrdı. o yazrdı *allah* tárefından yazrdı, ĉatlardı. o dáge o senín mıradın olurdi o sene. paráleri keserdıĥ demet demet, pare deĥil ĥasteleri ederdıĥ pare ⁽³³⁾gül putasının altına ķoyardıĥ onide alırdıĥ ķoyardıĥ cüzdana sene sonunda heĉ o para ondan esik olmazdı. heĉolmazdı. iřaĥı olmayana gëtırdıĥ beşıg ķurardıĥTařtan bele ře yapardıĥ bebeĥ yapardıĥ ķoyardıĥ onun iĉersíne sallardıĥ. sabahnan men yapıdım heĉ doĥmedi alti senedi, onun Taşını almişdile götürmişdiler, *ĥıdır ilyas* götürmişdi. arası bi sene ĉehmedi *ezze*'nín bızım ĥeci *ezze*'nin baĉıřı ķızı bi doĥdı. he valla o ⁽³⁴⁾de *ĥıdır ilyas*'dır. bi *ĥıdımebi* var. bi *ĥıdır ilyas* var. iřte ha bu ķate şeler vardi. bu ķate. ee ĉandırdı Piřırdıĥ bilésen, ehmeĥ Piřırdıĥ.

⁽³⁵⁾daldalan daldalan
daldalan daldalan bel ístine
kemer ístine
ķız seni severem bel ístine

(36)daldalan daldalan

daldalan áşađı

kıız seni severem

beldan áşađı

(37)bu da bízım erkeklerimizdir diye. dur bağam daha ne vardır. haşte bağ, daha başđa dur bağam nedir? bi tenede dèyem olür?

(38)kıştır kıarlar erimèz

dağda payton yürümèz

kıalbimde çoğ dertler vār

perdelidir görünmez

(39)ha o aydan almadır. bilesen nèçe aydan? bízde heğettan doğrudur. men onlari heppi kıaralardım maşallah onlar sağalırdılar. çocuğları çığardınsa kıapiye çığarmazda teze bilèsen? ay çığar hilal olur ki teze ay çığar ya. alti aylığ işağı çığardırsansa geçe, gündüz yoğ, dişariye çığan zaman ay vurardi işağları. he heste ele kıusardılar. daha heçbi dođtorlòđ kıalmazdi. bayılırdilā, kıusardilā,giderdilē bíz gelirdiğ, bu ellerinín içersi ay vuran zaman ellerin içersi açi (40)olur. çocuğların bu elinín içersi var ya avuçi açi olur. bíz önce bele bağardığaçıdır anlardığ ki oni ay vurmiş. getirirdiğ kıazanın dibidini, eskidan kömür mömür yoğti odun vardi, isidirdiğ getirirdiğ kıazani kıoyardığ ataşın istine kıarardı onun dibi siyah olurdi getirirdiğ bi kıirti si kıoyardığ bele kıazanın dibini siyahını alırdiğ çocuğun bu anına vurardığ, bu bilehlerine bilezik yapardığ, áyađlarına bilezik yapardığ bi de bu damağına vurardığ. doğrudur ha, bi de bu kıarın (41)istine ayşekli bi de arhasına ayşekli yapardığ alırdile götürürdile. iki gün sora üçünçi diyen günü işağlarımız kıağardı. he be. kıusardi, bayılırdılar, *allah*göstermesin. bi de bi kıursağ vardi anliyèsan? o da doğrudur. o da kıursağımız vardi. mende çevirirdim. bele küçük işağ, bele olmazdi, alti aylığ işağ, yeddi aylığ işağleri. bunlar çevrilmez zatan *allah* kıorusun oni bilmezdi verirdile işağların eline, işağlar onlari bele ters (42)çevirirdi o kıursağ olurdi. o da ele kıusardi ele kıusardi. yeni kıusardi. doğtorlar yoğti bilmezdi. bíz özatiirdiğ yere bağardığ áyađlarına bağardığ. bi áyađı kıise olurdi bi áyađı özun olurdi. be eskidaneledi kıursağ olanda. bi kere getirirdiğ. bilesen nederdiğ? onun bu áyađını sağ áyađını getirirdiğ sol çinine birağırdiğ sol áyađını getirirdiğ sağ çinine birağırdiğ. ondan (43)sora ele bu iki elini ha bele arhadan vurardığ bi kere çocuği be tutardığ ters çevirirdiğ üş gün. çevirir çevirmez o da o kıursağkıutulurdi. daha ne kıusardi ne ağlardi ne bi şe

ederdi, yatarđı. o da oni yapardıh bız. eskidan bu beledi, Şindi baĥsan bi kişinin başı ağırdı, dişi ağırdı heman doĥtora. getirıdđh gözümüz ağırdı *nejla* ĥaĥatten, anamız getirirdi yazmanın ucuna bi kaŐıĥ yoğurt birazda Tuz Tökerdi oni sılanırdı getirirdi bızım ağıran gözümüze o yoğurdun ⁽⁴⁴⁾Őiyini Tökerdi. aha ele bağırdığh bağırdığh bağırdığh ondan sora sabahnan ĥaĥardđh baĥardđh gözümüz ne ağırdı ne ĥırbıd tutdı ne bi Şey tutdı sağaldı getti. baŐımız kırdırdı *nejla* menım başım kırdı bi gün ele ayrıldı bele oldı Şey kibi anam getirdi bu ĥate ĥat. yaĥtı ácele ácele getirdi menım baŐımın yarığına doldurđı. baŐımide bele bağladı sıĥı bi ĥefte sora menım ⁽⁴⁵⁾başım sağaldı getti daha Şe ĥalmadıyoĥ dikiŐ mikiŐ yoĥtó vallah vallah. haŐa diyerdđh áyađımızı Şe keserdi, Őindidir. Đıplaĥdı yalın áyaĥdđh, yerlerde, sılarda. eskidan ele raĥı ŐiŐeleri vardı bele değıldı ĥabadi. iĥerdile, kırdırdı, atardıle Őiyun iĥersine bızde girerdđh áyaĥlarımızı bele keserdi, ağlığa ağlığa gelirdđh diyerdđh anā áyaĥlarımızı Şe kesmiŐ. diyerdi balam gedin gedin yeri ĥazıyın ĥaŐa iŐeyın iĥersine. iŐerdđh, diyerdi áyađınızı soĥun onun ⁽⁴⁶⁾iĥine. he soĥardđho iŐeđin iĥerisine beş on dađđe ĥalırdı áyađımız keflenir gelirdi. sabahnan ne ağrı ĥalırdı ne bi Şe ĥalırdı. sağalır giderdi. he bızde eskidan, doğrudur, bız ĥırtıĥ diyerdđhsız bılersiz ĥırtıĥ nedir? he bi kere ele öskürürdi meme de tutmazdı ele böğulurdi. bi kere bilesen nederdđh? getirirdđh onun ĥiŐini bi ĥaba alırdđh getirirdđh onun ha bu başına vurardđh birazde iĥirdirdđh. sabaŐsi günü daha onların ĥırtık mırtığı giderdi. ne öskürüği ĥalırdı ⁽⁴⁷⁾ne böğulağı ĥalırdı. he ĥırtık ĥocuđta ole be. o emzik düşer baŐđa. ba Şimdi *azra* Şein emziğini bastı ya başını, onun emziği düşer bu damağını ĥapatır. meme heĥ ememez. ĥır ĥır ĥırıldar, heĥ meme ememez, ağlar. kığ ĥeĥet sızın kıza baĥın ele olmemiş. bāzen elleini atarle bu tepelerine buraya basarla. oni yıĥarlar, yıĥadıĥdan sora ha baĥ ağızlarıdan. söz misal men yıĥayem ağzımdan emerem ha buni burdan ĥaldırırım. he o zāman onun Şei kaĥar o emer. aha bele.

⁽⁴⁸⁾baĥ birincisini diyim he. baĥ

“ tepeye ĥar yađmiŐ ovağa duman, değirmani ĥırtlār yemiş ĥalımız duman. ”

baĥ bunın sorisi nedir? verdđh televzyone heş ĥıĥardamadılār. verem Şimdi sorisini. ö yaŐlılarındı tepe saĥlār beyazlane, atmiş, yetmiş yaŐlārında tepe saĥlār beyaz gele deye öyanın ya. gözler di bi ovağı, yani bi tarla gibi bi ova gibi bi Şedir. görmesen sis gelende bi tārāf ⁽⁴⁹⁾görünē? o da yaŐlıĥda göze duman gele, perde gele yaŐlıĥdır heş bi tārāfi göremerēĥ. o da gözlerdir. ĥurt Şei ĥırtlār yemiş, değirmani ĥırtlār yemiş ĥalımız

yeman. o de dişlerdir, yaşlanesen ağzında ki dişler hepi Töküle. o da yaşlıhtır, one yaşlıhdan bi şe gele, öyari gele yani özünizi toplayın. o yaşlıhtır.

⁽⁵⁰⁾“*istanbul*’dan kıti gelir kıtiÇilär yapamaz, arasında kağıt gelir kağıtÇilär yapamaz, içi doli bonciçilär yapamaz.” onun m’anası nedir? o da bi nardır.

“ha yurtlar yurtlar, *yusuf*’i yèdi kırtlar, Tırnağından sı içer, tepesından yumırtlar.” o da bi boğdadır ehme Pişirerih özümüze yerih. be.

⁽⁵¹⁾bu da meseledir. bi gün olur şein padişahın heç işağı yohmiş işağı. bir gün anlärin işte şein evine gelir mısafir ne der. bu çocu ele ağlar ele ağlar *allah* göstermesin. kıymáz sabahe kade padişah yatsın. dünyayı yıhar. illahım emir eder, diyerki vezirlerine siz götürüp bu çocuğı, aparıp bu çocuğı kafasını kesacaşız. be padişahdır. o vezire emir verir onun veziri gelir alır aparıç oni kese. vezir diyer ki padişahım sağolsun sen bi gün man mısallät ver ⁽⁵²⁾sabah olsun men sana bi bişey getirem eğer sen kabül edersense çocuğun kafasını kesecağ. çocuğı oni kabül ederse. eğer kabül etmezse emred men onun kafasını kesecam. diyer tamam, sabah olur kıurulur şe kıurulur divan kıurulur, çocuğı kesilecağ. getirirler vezir diyer padişahım sağolsun tamam, eskidan manKal vardı *bitlis*’de bele torpağ manKallär vardı. onun içersinde bele odun vardı şe yohti bele kömür mömür yohti. yandırırılar sobada getirirler çekerler o ⁽⁵³⁾manKalın içersine meyva vardır, o vardır. getirirler o işağı o karşıya, oraya işağ gele. ele işağ ordan. karşıya, oraya işağ gele. ele işağ ordan. yemehler yemehlemez gelir ele elini atır o ateşi eline alır. ataşı eline alır almaz bağırır, atar, kaçır bi täräfde durar. orde hiyet var diyer ki o vezir aha diyer padişahım sağolsun bağ diyer çocuğı çocuğdur, çocuğun ‘ekli kesse çocuğı giderdi heç ataşa el atardi atmazdı. meyve alırdı giderdi durardi orda e şindi çocuğtur her ne ⁽⁵⁴⁾ettihsa durmadi, ee durmadihdan sora daha bunun kafası niye kesele? orda ona berat verir kıomaz ki daha kesile.

⁽⁵⁵⁾bağ bizim biranın ‘edeği *bitlis*’ın ‘edeği güzel *nejlam*. şindi bizim genşlik zamanımızdı, *hıdır ilyas* diyerdih. bizim *hıdır ilyas*’da yeddi yaşında bi çölmeh tutardih. çölmegin içersine yeddi çeşmeden, yani bız diyerdih bulağ, yeddi bulağdan Taş gelirdi, o çölmegin içersine kıoyardih, onun içersine koduğdan sora yeddi tene de bulağdan sı alırdih getirirdih kıoyardih o çölmegin içine. bi destede kırlardan toplardih kıoyardih onun başına, oni ⁽⁵⁶⁾gelin ederdih kıoyardih bu gül putasının dibine. istünede gırap öterdih bu gül behlerdih onun sabah olurdi saat sekizde yeddi yaşındaki, ananın ilki olacağdı, he yeddi yaşında olacağdı, kıız olacağdı he, onun da başına getirirdih gırap oni

örterdiñ onun ıstıne oni gelin ederdıho çölmegi koyardıñ onun karşıısına. *nejla* üzük, *tuba* kôpe, *mizeyen* hepi kızlardan ne kate kız varsa onlardan hepi ayri ayri eşya getirirdiñ, üstlerine tel bağlardile şe bağlardile ⁽⁵⁷⁾atardile o çölmegin içine. o çölmege koyardıñ orda qalardı şabağa. kızlar hepsi toplanırdılar, bız onun üzünü örterdiñ o çocuğun üzünü diyerdıñ ki oçacuğa bız ohyacağıñ sen elin atacağsan o çölmege heç konuşmayaçağsan. diyerdıñ

⁽⁵⁸⁾semaverim demdedir

kurmişam çemendedir

cennetdan huri çıhsa

kız gina meylim sendedir

⁽⁵⁹⁾daldalan daldalan dalın ıstıne

kız seni severem belin ıstıne

⁽⁶⁰⁾onların hepsini diyerdıñ biz. bi kere birer tene çıhardırdı. diyerdi bu kimindir, bu *nejla*'nındır.bi tenede diyerdi bu kimindir, bu *tuba*'nındır. hani isim verirdiñ. bi kere gülerdile diyerdile *allah* sizin miradınızi versin diyerdi bi kere gülerdiñ ondan sora onların hepsinin bi kere düğün tutardıñ. o düğünümüzde alli yeşilli. bi kere def alırdile def çalardile, şarki diyerdile, oynardile. diyerdile.

⁽⁶¹⁾ses geliyor geliyor

Taşların arasınnan

egil egil öpeyim

kız memem arasınnan

⁽⁶²⁾ele diyerdile bilersen? bi kere oni çıhardırdılar ele bağırdırdılar, bi kere onlar oynardılar, bôyüh bôyüh kızlardı hâ, ne buldılarsa oni otururdile yerdile o gün dağılırdı giderdile. bu bızım *hıdırilyas*'ımızdı. he eğlence yapediñ.

nejla bi tenede vardı ge sana diyem. *bitlis*'ın bi tene herifi herif yaşlıdı atmış yaşında kızi herif çoğ zengin olduğu için otuz yaşında ki kızi atmış yaşındaki herife verdile. bızım zamanımızda.

YAŞ: 57

YER: Merkez Dörtağaç Köyü

KONU: Karışık

⁽¹⁾adım *şekernaz Çicek. kamağ köyi*, *dört ağaç köyi*' dö yani diyele adı. he merkeze bağılıdır. düğünleri güzel ole. görüçi usulı gidedile daha sana diyem istédile ee düğünlerde çoğ şahane oledi. güzel yani gelinleri getiredile yemekler yapedile. ee valla işte Fasulye yapedile, pırınç pilavi yapedile, muğarne yapedile, hoşaf yapedile. haa eski şeylereledi yani ó zamanın şeyi bízim zamanımızdá öyledi. şimdi şuanın gibi değıl. ee kızıme diyem

⁽²⁾işte başká sorında varse diyem sana. he şerbette doğri şerbete de gidedöh o şerbetidä yani ayri gidedin nişan istedoğı ayri, şerbette ayri. şekerler götiredile şerbet yaptiredile dağıtedile millete o zaman şe nikağı kesedile yani şey başlığ veredile. kızıme diyem yani çoğ güzel süper oledi şeyleri. şimdide başlöh şuhan da var he şuhan. he he şimdida şimdida var. he üç beş yedi. he he he var var. he var gınäde var kızım. ee köyde tarım yapedih. işte bakle ⁽³⁾ekedih, fasulye ekedih. kızıme diyem patates, soğan, mısır, buğday onleri heppi ekedih kızıme diyem. ondán sonrâ kızıme diyem heyvanlárımızdá vardi sağedöh şeyi Keçileri, inekleri. ee anama diyem ondan sora her şeyin yani usulu hoşto köy usulu hoşto Taa tavuklárımız vardi. her şeylerimiz kızım. he men kaç senedi men evliyem yirmi şe otuz yedi yıl. hı hı evliyem şuhan kızıme diyem he. ee bi istegin daha var kızıme diyem sana. ⁽⁴⁾he daha ne diyem sana. he hatik yapedöh kızıme diyem. komşileri çağiredih geledi kızıme diyem işte. ee doğumdan zati doğum evde yapedi. köle şeklinde doğumda yapedöh. yane hestehanelere şelere gitmedih çoğı zamanı. bu zamanın çocuğı bir değıl yani zordö. bu zamanın zordö kızıme diyem bahımda çoğı zaman güzel çocuğler ağlemedile çoğ ráhát temiz yané şuanın gibi gimağ şelerimiz çoğ fezle yohti normálinededö işte normál vardi kızım. ⁽⁵⁾temizliğ yinede aynı temizliğı yapedih. kimisi temizdi kimisi yoğ herkeş bir değıldi köyde. ee aneme diyem daha ne diyem sana kızım. ee valla káynenem yohti zati övey gelin vardi. övey gelından çoğ çektim. ee işte kızıme diyem káynenem yohti. keşke keynenem oleydi. káynene hoşti. ne kadede oledi insani dövedi ginade insane hoşlihtá yapedi. ne káyın baba ne káynene men heş görmemişem menki yoğmiş övey gelin vardi Çektim çoğ Çektim de valla. ⁽⁶⁾on beş yaşında gettim çoğ çektim. yeddi yedi yıl one hizmetliğ yaptım kızıme diyem. yoo

övey gelin. övey gelinin çocuherin istine gëttim. hı hı he kumem ölmüştü men gëttim. onbeş yaşinde meni götürele kocemde kırhbeş yaşinde vardi. he valla kırhbeş yaşinde vardi kızım. otuz. işte baba verdi. köy şeydö be sana diyem köy şeylerieledi kızım. kimse babaya karşı kaşmedi. kendim men çocuherimi evlendirdim kendi isteklerinde kızlerimi evlendirdim ⁽⁷⁾kendi isteklerinde kızım. yani onleri kırmedim dem gönlerindá olsın ben şey etmenem karışmıyorum ane heyran. he zamane elemiş valla elemiş kızım. he valla işte ne diyem daha. çocuherim he iki kızım kocede, iki oğlüm evli evli bi bëkarımda var. o da *telekom* çalışıyo. bëkarım var. he he torunum var. maşallah torunum işte burada. sağol he o benim torunum kızım. sağol *allahrazı* olsun. he beki *erkanhoce* tanıyosun tanımesen bilmenem. birde *erkan*⁽⁸⁾*hoce* benim oğlumdö. he be tanyesen sen. folklorci öğretmenidi birde. ode benim yanımda o üçüncü katta kale men ikinci katta kalerem. geçen sene oni oğlani evlendirdim oni ayırtım. on iki yıl onın anesi men bi arede kaldıh. gelinim he evlat kimi işte. kızlerim gitti, evlat gibidö kızım bu evlattö ne yapem. valla iyidö çoğ. bız yani iki arkadaşız. sağol *allahrazı* olsun kızım. men yani kimse gelinlere şelere karşı çıhmenem bi tek temizliş diyerem yapın yimağ ⁽⁹⁾içmağlárine şelerine hiç sorum yapmıyorum kızım çünkü ben çektim onlar çekmesinle men çektiğöm ben onlere gelinlerime yedirmiyorum. hoşlöh olsun he şey. insanlöh olsun kızım ele demi. şimdi sen geldin başım gözüm istine geldin yanıma işte insanlöh hoştö. hoşlöhütan seni yolci edeyim. kalp kırmağ şe do olmuyor kızım. ölümlöh dünyadır. sağol teşekkür ederim. daha ne diyağ ne diyağ ne var ne konışağ. köyde Taha güzel yemekler birdá biz kıyemenöh et ⁽¹⁰⁾pişirağ orde Keçiler atedile yere Pişiredile kızım. kúri et yapedöh, köfte yapedöh, sarme yapedih aneme diyem fasulye yapedih, nöhut yapedih. her şey yemekleri yapedih kızım. mısır ekmek yapedih, dari ekmeği yapedih, duğde ekmeği yapedih. çeşit çeşit şeleri yapedih kızım. o kade yo yo. şimdi bu yemeği yağ, sade yağ olmiyedi bız hëç yemegin istinde yemedih. aa şimdi sade bızde varben hëç yemenöh. çocuherim yemele mende yemenem. işte horozler ⁽¹¹⁾kesile tavuğler kesile hëç bu hazır tavuğleri kimse yedi. kimse bunı kimse yemedi kızım bunları. He ondandö hesteyiz. konserve şeler hëç bız yapmedöhki. heppi kuretödöh. sana diyem şeyle patatesimiz vardi, şalgam vardi. kızıme diyem kırmızı şeler vardi. o nedö dolme sarele yo yo du kızıme diyem Tu san diyem. unuttum ya şalgam o da şeye benziye şeker pençeri onleri yapedöh, Pişiredöh, haşlâyedöh sepetdan birağedöh oreye he. dişedöh istine ⁽¹²⁾yedöh kızım. o bittü he hani o şeler daha yohtö. onın Tadi tuzı

şimdi bu yemáhlár yoğ kızım. eskinın şeleri yemekleri köyın yemeği çoğ hoşti, çoğ lezetli, çoğ güzel. vallahi babam beş táne koyun atedi yere alti yedi táne koyun atedi yere bız bele kışe héç hazır etler bele hoşlerine gide ginede koyını kesedilē atedile yere Pişiredi. kazleri vardi, hındileri vardi. ne bız yani köyde çoğ keđ ededih. he çoğ güzel çoğ güzel *dört ağaç köyü* çoğ güzel, çoğ güzeldir. ⁽¹³⁾*ğamağ köyü* hoştó. he he *dört ağaç köyü*. daha ne diyem kızıme daha ne diyem. ee ne diyem daha bi şey kálmadi her şey dedim kızıme. ağaç yazın köyde bızım köyümide yohtó meyvälöhte şimdilih o zaman yohtı şimdi var. cevızler vardi. işte dereler şeler var. dađe gidedöh, gengele gidedöh, jađe gidedih, her şeye gidedih. kızım vala çobanlığe kade de ben etmişem kızım. náhir heyvanlerin ístine şey Peşine gelmişem. bızde zati birde hep birde bu ⁽¹⁴⁾şeyde büyümişem. nedó konítlere bele birde büyümişem, kağmışem. babam birde dole ocaği acedi dole ocaği şey o kıramit onleri Taş ocaği vardi babam onleri yapedi bız birdeydih. buğde yapedile bız heftedan birdan gitmedöh. hısteğanenin oresinde he sire köye gidedöh. heftede bi kere gidedöh köye. bilese babanın işi birdedó bız şeye geledih yayleye geledih he. bızım şeyimiz yayledi bire. *ğamağ* orde yayle birdedi. birde yaylá orde köy ⁽¹⁵⁾heftede bi ker sınırade gidedih oreye he. işte yani şeler hoşti. ee düğün valla çocuhların düğünü benim böyük oğlanın düğünü kızlerin düğünide güzel yaptırdım. Çay Çörek yaptih. kızlerin zamaninde ele ağşem kıne şeyi ağsemi düğün ağsemi şeyi yaptım. ee valla çeyiz çoğ verdim kızlerime çoğ memnún ettim onleri kızım yani héç onlerin şeleri kırmadım. ondan sire oğlanın düğünide yaptım. çoğ güzel yaptım. döner yaptırdım oğlimın şeyine pırınç pilavidi, ⁽¹⁶⁾çacıhti oni yaptırdım. mağlede yaptih çoğ güzeldi. toyluđidá yapedöh. toylöh çoğ güzel oledi kızım işte perşembe ağşami çarşamba günü perşembe ağşami toyluğımızdi. eşyálár bırahedih sandığın içine. gelinin ne şeleri kınesi oledi, esbisesi oledi, aneme diyem ne lazımlöği oledi her şey bırahedöh sandığın içine bi torbe şeker, bi altın hemali tudedih. kızıme diyem sırtlerine veredih, gönderedih. ha úzađ oledi arebedan gidedih yehin oledi. hemal ⁽¹⁷⁾hemale veredih kızım. yo o ayridó Çeyiz kızım evinde geledi insane o düğün ağsemi geledi. bu dört beş gün kaledi düğüne toylöh gidedi kızım. he. he he nişan kuvettó. kuvettından geldi nişani yapesen. kuvettından gelmedi kıne şe kıne gecesine bırahesen kızım. he he ama toyluhte çoğ güzel ole vala toyluğler götüre güzel saz duğuli götürele güzelce oylene şe edele bi halay çekele bi sá‘at, iki sá‘at kağıp gelele evlerine kızım. Çeyızler biz gösteriş yapedöh. komşileri ⁽¹⁸⁾çağiredih toyluğ günü. işte oğlanın düğünü oldıği zaman çağiredi

komşiyi çağıredi eşyalarımızı gösteredi onlere kız ole, oğlan erkek oğlan ole gösteredi işte toylığımızda geleni geledi gidedi gelinin babasıgile gelmiyedi. gelmiyenide birde kaledile çaylarını içedile, kahvedile, gidedile evlerine. he. ee valla her şeyda verile kızım daha 'ayni şeler gibido eskisi gibi değil daha. karyolesi verile, yatah verile, aneme diyem her şeleri verile he. 'ayniSi daha ⁽¹⁹⁾diyeseñ hata makineye kadag buzdolabına kadag kızlerine da vere şe da alele. başlıh alele verele kızlerine. o başlıhtan eşya verele kızlarına ha. o başlıhtan he he. kimSi yani fakir olenleri. ee vala süt pasesi men kendim almedim kızım. men verdim büyük gelineda verdim bu gelinimedá verdim. Yani ele bi anelerine bi hürmet. ne verdiñ yani ele istemedan istemedilá ben ama kendi terefimdan verdim kızım. he kızlerimki hiç almemişem. iki kız ⁽²⁰⁾evlendirdim hiç bi başlıh maşlıh almemişem kızım. benim kocem kabul etmedi. oni vermemişem yo vala. Çeyizi vermişem, beşik yapme var. beşik vala beşik işte kız doğirdi yorgani götürdün, karyolesi götürdün, kızıme diyem altını götürdün, tahimler yaptirdim. şeler güzelce götürdüm. ode beşik olecah kızım. kız kırhi zati gelin götürdüğü zaman kırhi onbeş, yirmi beş gün oló tamam oló biz gidiriz şeye kızın yanine hedyesi alıp götürüyoruz. eve ⁽²¹⁾geldiği zaman genáde insanın elindan geldi bi kart bi şeler veririr genáde ele. he he. beşikte de kırh çıhme var. hep bi kırh var kızım, her zaman var kızım. her yerde he he. oğumahtó şedó hetmedó şelerdó göresen ohyele şe edele ode eledó kızım Toğridó kızım he. sen teşekkür ederem, teşekkür ederem. *allah*şın ras getirsin kızım. ka bi kahve yap içsin. kurban oledim. ya bi kahve şe etsin. ay helal hoş olsun. *allah* işın ras getirsin kızım. *allah* yardıÇi olsun kızım. cümle ümmetede size de yavrım.

19

ANLATAN: Huri ATAY

YAŞ: 60

KONU: Karışık

YER: Ekinli Köyü

⁽¹⁾benim adım, *huri atay*. vala aTmiş yaşında varem. aTmiş he valla. düğün adetimiSi biz istiyedöh gidedöh nişanlıyedöh bi daha gidedöh şerbet yani içedöh bi daha düğünümüzü yapedöh gidedöh gelin ardine toy moy yapedöh getiredöheledi öydeken.

San diyem bíz yemekte Pişiredöh, keşke vardi Pişiredöh keşke San diyem bilgir şey döğme döyedöh döğme döyedöh San diyem. bíz degırman çekedöh elimızdan degırman degırman çekedöh yarne ⁽²⁾çekedöh, döğme çekedöh, édedöh şiş édedöh dolme ee kızıme diyem daha. valla adi tırlı Pişiredöh, dolme Pişiredöh, pılav Pişiredöh, san diyem kartol firine atedöh, eT kızardedöh, herbi şey beledır yani. bu *mezrá köyü*, *mezrá* men diyem *yımırte tepe* valla men bilmenem *yımırte tepe*'dir, yımırte tepe *mezrá yımırte tepe*. yani öydeken şindiye kadem yani bíz birdeyoğ. yani şehárli bizöh ha bınlerki gelmişler hepı beradayidöle yani şehárli bizöh ⁽³⁾öydeken bíz gelmişöh. babamgıl, anemgıl ki gelmişle bireye diye hambıre bele çar bağılıyedale bellerine Taş koyedile ki açlárından edebilmemişleki çalışe he yani öydeken gelmişle. seFerbeylikte şindiye kade. seFeybeylikte şindiye kadem gelmişle bireye. yani bire bízim köyümüzdur. *nezir eFendi* öydeken vardi bíz onın şeyiyoh yani ondan birye gelmişle. keynetem, keynenem, keynım, emım heppi onler gelmişle. babam heppi onlerdö bireye ⁽⁴⁾gelmişle hekıattan yani. gelmişler birye bi kere diyedile *nezir eFendi nezir eFendi* birdan getti. işahlárını aldı getti. *istanbul*'e getti, *ánkare*'ye getti, *diyárbekır*'e orye yerleştile. ee şindi ölmüşle onlerde geçinmişle. köy onlerín köyidi köy yani onlerín adidi ema bíz hepımız birdöh, bízde emek veredöh. sonde bi kere kaçtöh o köyi özimize tapu etmişöh. şinde hęc daha *nezırefendi* yoğ. he o getti geçindi işahleri öldile daha hęc kımse birde yoğ. *naim*⁽⁵⁾vardi ode bibımdı. onlerín gelinidi. san diyem *memduh*'un arvadi san diyem köyde daha o var. davar var, koyın var, heyvan var. vala ekeröh, biçeröh. heyvanlardan hema çalışeröh bilmenem. he köy çalışeröh. he valla bíz tarle ekeröh üş teneke yeri ben özım şahsım tarle ekerem, bekle ekerem, patırcan, biber, TamateS, hıyar. kızıme diyem bekle, kartol, sebSe herbi şe herbi şe herbi şe ekerem. he kelem ekerem, lahana, ee kızıme diyem dala ele ki şe ⁽⁶⁾ekeröh yani millet heppi men özım satmenem hęc dünyade satmem hema millete vererem. hema çalışerem, millete vererem. yazında eyran var, yoğurt var, peynır var, keymağ var, yağ var san diyem daha odur vallah. vallah men şehri sevmem yani bíz şehri sevmem. men gidem yani üş gün *bayremgılın* yaninde dırem yani *kenan*'de, *kenan*'de menım oğlumdur. *fayık*'ın yaninde çalışedi. he *neşe*'de menım gelinimdir *fırıde*'de benim gelinimdir he. he kızıme ⁽⁷⁾diyem. menım üş, on táne maşallah var Allah seni bağışliye. bi ilaÇ milaÇte hęc he valla. sağıl sağıl *allah* miradın vere inşallah. *allah*seni herli miradın ede. kızıme diyem dört táne oğlım var, altı táne de kızım var heppide kıcededırle kimse yanımde yoğ bitek gelinim birde var,

bitáne orde var, birsıde hestehanenín karşınde var, birsıde *bayrem*'dır. eşağdedır. üŞ táne hestehanede çalıseleş bide işatte çalıse. ode işatte mühendisdir. kıkık kıızınde *salıhe*'dır adi ⁽⁸⁾oda *yol çatıdâ* kale hema men oni çoğ severem. hepsi birdır ode birdır. he he üŞ yoli he he. he o şeden yuşari, nedir adi tókede tókede. o benim kıızımdır o bina iki bina var birbiri istinde çatili, kırmızı çatı o benim kıızım ikinci kâtte kıise boyli *salıhe*, sen gêt oreye sıle *salıhe* kimdir san gösterteçağle ode 'ayni maşallah san benze ele güzel ele şirin. yo yo *başhan*'dan yuşaridir. yol catideki üç yol yohtò bi yol gide *şemorh*'e, bi yol gide *tetvan*'e, bi yol gele *bitlis*'e o üç ⁽⁹⁾yolın istinde bi kere bi bahçenin içindedò evleri. *salıhe*, *salıhe atayhe* kıızıme diyem üŞ táne de işağı var. bi oğli iki táne de kıızı var. kıkıgum en kıkıgum. hema çoğ getirdim çohte verdim getti be. daha bişe kâlmedi. kıızım ne diyem valla odur daha köydür çalıseròh, yeròh, içeròh, tırçik mirçik ateròh. nasıl adlerini ee adlerini koyeròh *mıstefâ*, *kemal*. he he hatik pişireròh oni getire buğdedır temız seçeròh güzelce yıhyeròh tencere içine kâteròh ò orde Pişe çıharederòh ⁽¹⁰⁾kakıl koyeròh istine San diyem ele yele. hatik diyele hatik dişleri çıheya. he he men bilerem oni ee kıızıme diyem hetta iki kırhı çıhe bi kere kırhlârını çıhadele sı başıne Tòkele. kırh tenâ buğde seÇele, sayele oni başıne Tòkele kırhı kahe he çociğın başıne üzerine de be hem anneye hem evlade işağe he kıızıme diyem valla odòğ. ee daha he tarağ, mekes, Piçağ, kâlem neyi ale o ole yani ohye o olecağ. Piçağ, Piçağ ale kâsap ole, kâlem ale yani öğrençi ⁽¹¹⁾ole, Tıhtor ole kıızıme diyem tarağ ole diye şey ole nedir? berber ole, mekes ale, terzi ole vala odur. onide hátikini ki yapele. hátik yapende Tòkele başıne ode hankiSini ole o ale yani hankiSini ale o ole. kuran ole hoce ole kuran ohye ee kıızıme diyem. he vala yaptım. hepsine yaptım. hee *bayrân* oldı öğretmen oldi. kâlem aldı yani doğridır ha. o öydeken oldi yedek öğretmen sیره oldi midür sیره şindi şeftir. ordileride şimdi *kenan* çamaşırhanede çalıse ode ⁽¹²⁾orde memurdur. biriSide yemekhanede çalıse üŞtane ordedir. bınin babaside ordedir ema kıızlerim oğul oğimedile. He *selha* beş sene oğidi. getmişle zata vala heppi getmişle kıızım. he valla kıızım *allah* miradın ede. valla hepside gitti. yo vala kocemde getmiş. o de getmiş. geçinmiş. *allah* rahmet ede ölmüşlerinize inşallah. ode iki senedi yani şedir remezande iki senesi gece iki Pıçuş seneye geldi. he valla ode yâni heste değıldi hema anidan öldi. he valla. ⁽¹³⁾vala heç yohti birbirimizi sevmedòh. yo vala adâm doğri konışe ele değıl? nesibim ele olmişti. he vala kırh elli sene geçirttòh ele he vala ön tenede işağımız oldi. kıızıme diyem yani çoğ iyidi mislimandi *allah*'ın şeyi yani. yani yo ki men istemedim

İstiyedim yani ele yani bİrbİrmİze mİhİm değİldöh yani ĩama İsttan İsttan geğİnedöh dİnyadan. sađolásen *allah* mİradın ede inşallah kızım. daha odur valla. menki yo valla bezİ zaman ĩeste bezİ zaman ⁽¹⁴⁾sağem dİnyadır bele ole yine geceçağ bİze, bİzde demİr deyİlöh kızım. mecbur ĩestede olecaz, sağde olecöh. derdİmİzde olecağ kefİmİzde olecağ. hema herkeş maná diye. diye san ne ole olmiye hÁma sen gülesen özan. ee diyerem ne yapem. Kim özİne ne yaper yapsın. valla ademİN bi sığıntı ole sabaĥá ĥadem ádem yatmeS. ĥaĥatdan ádem yatmeS. he kızıme diyem vala odır. kışında bİz ĩeyvan saĥleröh, ot veriyoruz, saman vereröh, yerİni sİpİreröh, tezegİni ⁽¹⁵⁾Tökeröh yani kışında eledir yazında sağeröh dađe gide, aĥsem gele. bağliyeröh ĥapınİN ögünde. san diyem. be yazın bişey vermenöh gidele atliyele özlerİne. sağeröh, yağ yaperöh, eyran ĥalĥalyeröh, sİt ĥaynederöh, peynir yaperöh ĥeĥketen. he peynİR yaperöh, yağ var, ĥeymaĥ var, tere yağı var, Tİzli yağ var. san diyem desen biber o biber bÖyük biberlerden yaperem hambu ĥadem. torbelardan geğİrerem inanesen torbelardan geğİrerem. bi kere bi ⁽¹⁶⁾geğİrerem yari yole ĥoyerem bi daha giderem. kİmse yardım etme man. mende táĥmül etme. men bele herkeşe geğİrerem, ĩepsİne. şİmdi biriSi, sİz ĥoř geldİz menİM başım gözİm İstİne. birisi gemliye şelesini tuterem he keki aa edebİldi geğİre zati temamdır. geğİrmiye men geğİrerem. nerelere ĥadem geğİrdİm. orde vererem diyerem özan geğİr. he valla. ee kızıme diyem ĥıyar ĥoĥ ekeröh. baĥarİN gelesen bİreye ha. inşallah gelesen men ⁽¹⁷⁾kızıme ĥurban olmişem valla benim ĥalbİM şİndi men seni geğİrerem diyerem *řelĥe*’dö yani ciddi yani ciddi hema İĥİmdan gele. bi ĥıyar bi torbe ĥıyar tarledan alerem şeleme tá eve yetİşerem men diyem ön táne İĥİNde ĥalmez. ha bune ha one ha one ha bune ĥađİrerem bağİrerem ĥettaki gelerem eve bi dáĥa aĥsem bi dáĥa. kızıme diyem vala ĥema eledİR. oki sİz yuĥárdan eyaĥtan geldİz. geğİrdİN İki ev yolİN kinarında var ode ĥardeřİmdİRle orde *kerem*.⁽¹⁸⁾*kerem ateş, arİf ateş, kemİle* belki tanyesen. *kemİle, kemİle ĥeci nevzat*’İN arvadi, *ĥeci ebdül menaf*’ İN gelİNİdİR ode yuĥari binade ĥale bİrde, eşağı binade, mehle başında, zati üş táne ĥardeřİm var. bi kız İki oğlan ema İřaĥlerİM ĥoĥtır. vala ĥeĥ bi yere gitmem sabrım gelme bi yerde gelerem eve. ĥıyretİM teĥmül etme hama diye gidem evİme İş var güç var. ode günaĥtır. İřaĥlerİne el aterem bi bi şey olesah gena arye yani ĥeĥat ádem özİndan utane ele ⁽¹⁹⁾değİl? he valla yani ciddi diyerem ha. he vallah, he vallah eledİR kızım, men giderem bi yere bi gece ĥalerem diyerem, men özİM diyerem yani ĥıyretİM teĥmül etme diyem ĥema biriSi yane biriSi düşe biriSi bi bişe ole diyecaĥle bu arvat ne arye. bu arvat ne

arye sen allahan ele değil? ádem özından utane yani bi yere gitmem iki kızımde *tersis*'dedöle *tersis*'de. bi de *hizán*'ın en sonındedir, üŞ tánede bîrdedir. *zahide*, *şahin* ın arvadi arvadi tanyesen, ⁽²⁰⁾hambirde. ondan *bayrem* konuşdöle bîrde yolın ıstinde. *zahide*, *sekíne* óbürsi hangisidi, ha *salibe*. he *salibe*'de bi kere ondan yuħaridir. *kenan*'de onın *sakine*'nin 'eyni binasında. ode o Tiken var *nahide*'nín Tikeni hema *kenan* habele onın evi onın Tikenine baħe. ode ordedir *kenan.kenan* çoħ yaħıřlıdır. mením kimi değil. vala etile etmedile kızım ba *allah*' te bîle men ne maař yaptım men dedím men maař almam yemem *allah* ne nesip etmişse man yeterdir. ⁽²¹⁾men yemem. he valla gözüm toħtır. mením bir milyon pare cebimde olse diyerem men buni ħama bune verem. ode ħalmesín. he valla inanesen *allah*'a. ee vala men yapmedím. dişimide men yapmedím. anem man didi. raħmetlöh *allah* raħmet ede. anem belki şindi elli táne onın şeyi var Tálebesi. ki ħurán onlere oħutmiş. didi kızım men dişimi yapmemişem, sende yapme ħema *allah* ne nesip ise didi ħeramdır. he valla didi. mende yápmedím. bak kaÇ táne var daha ⁽²²⁾yápmedím. he he valla yuħarde yoħtır. onide he onler var yuħarde ode inek meni vírdi. inek vírdi. dögedi dögedi. ħaħtile bızavını sattile. o bızavsız sıt vermedi. bi teymik bîreme vírdi men ħaħtım ħama bîreme vírdi. diřlerím heppi içeri girdi. zati özime mal etmedím. kimseyede dimedím. he valla ele nazik mazik değilem kızım. daha odır valla. sı siredir bigün bízım siremızdır. bi gün onın, bi gün onın, bi gün onın. sı sı, tarla sırası. he he. ⁽²³⁾sábeħ řeFáħtan giderem, sábah giderem eşra zamani sıra gelerem sıyın ögündeyem. men tek suvarerem. bi gece gecedir bunın babasi yani gele meni ħorħude eşır zamanidir. baħtım bi işiğ bele gele. yol beledò o dağdan gele. herkese bele man fener elindedir. göresen işiğ, işildaħ. man vere bi daha söndire, man vere bi daha söndire vala dedim men sendan ħorħmenem ħama ħoređi aldım ħořtum didim vírecađem. baħtım didi aylov ane menem. ⁽²⁴⁾didim sen nasıl meni ħorħitesen. men heç dınyade bi şeydan ħorħmem ya vallah gece gece men şindi gece yari gece olsa men bîrdan giderem ħarsiye ħade, eyaħtan he valla. getò ve elíme. hadi *sine*'de gelsín bi bişey ħonıřsın gira ne diyecaħ. ee men ne diyecam. ee valla odır daha. odır daha. aÇ gira almişsen şindi ne ħade eyiptır. *betül* 'de eledir. mením kızım. ode oħye ode gece yari geceye ħade meni almişti iFadeye bi kere men özine bi şeler diyedim. ⁽²⁵⁾geçini var ħaħtım geldim dedi aylov neno sen niye gëttín. ee valla dedim haşte avrat öldi. dedim avrat öldi men mecbur gidecam. ee orde ses ver gidaħ oreye işyecaħsız valla

⁽²⁶⁾síle ay işiği işiğdır

dam dame yapışıhtır
one mením ne sıçím
oglán mana aşğTır.

(27) síle ay ışığın géceler
ķurum tutmiş paceler
héc hatırı yoķ
ķonıştıgımız géceler

(28) síle ate vırdım beleme
gır ķoynıme terleme
her yerım senın olsın
bel bağımı eleme

(29) síle Çay içinde mermer Taş
elım ķuri gözım yaş
ele bir yar isterdım
orte boyli ķalem kaç

(30) síle ay ışığı ışığdır
dame dame yapışıhtır
one mením ne sıçím
oglán mana aşğTır.

(31) síle ate vırdım beleme
gır ķoynıme terleme
her yanım senın olsın
bel bağımı elleme
ee san diyem. hepi unnuterem veğayi

(32) síle tüt ağaÇi birülür
sı dibinde dırılür

meni sendan edeni
ne din bule ne iman

⁽³³⁾síle Çik fastüye Pişermi
yere düşer şişer mi
sen gavur men misliman
nasıl niķaķ düşer mi

⁽³⁴⁾síle ee valla daha men unuderem. hikaye yoķ ama bele heppi unutmişem ihtiyarlöh.
síle ay nedem nedem nedem
evi berhi terk edem
gel seni alem gidem
haydi tiris memeli

⁽³⁵⁾síle ay nedem nedem
evi berhi terk edem
gel seni alem gidem
haydi tiris memeli

⁽³⁶⁾aşihmiş, aşihmiş aşih. aşihın evi yihile. nasıl aşih olmadım. valla aşih oldım. ondandö men bele ihtiyar oldım. he vallah heķat doğridan. sen *allah* miradın ede *rebbi allah* miradın ede. sen ne zaman gelem töye ele öynerem. *allah* násip ede inşallah. *allah* násip ede, *allah* miradınızi ede *allah* başe ķade. mirát edesiz ta başe ķade. síle daha men bılmenem ne diyem. beleki şe ole daha men unıderem yoķse sábaķe ķadem diyem unıtmem. diye ate vírdım beleme. yo oni dedım

⁽³⁷⁾mavi içlik mor düme
iter geldin ķalbime
her geledihçe ķalbıme
ķan dolmuş üregıme

⁽³⁸⁾san diyem. men çoķ biledım vallah. ee vermedile vehayi. vermezle. bi gün bi kızi kaçirttile, bi kızi kaçirttile kaçıtıle elli milyarde pare verdile. habu köylerde yoyo hema birelerdandö vala men sormedım tezidi *allah* irah ede men sormedım. kaçmışle elli milyarde pare vermişle. yani saf etmişle bi şeleri ķalmemiş bi gece ķalmış orbisi gece gétmişle kapının öğüne oğlani çağırmişle kapıye kızde onlerden bile ha yani doğrı ha

dimişle kızımızı ver bize götürah elli ⁽³⁹⁾milyarde pare bize verin saba gelin nişane. sabahtan қаһеде гидеде қапинін өгүне diyele oğlan чıһsınki гıdaһ mesref edaһ bızım nişandır be nasıl oğlan чıһmıř silaһ vermişle kızın eline TabanÇe. dimiş sen bu oğlani víresen öldüresen. ee meçburlöh kızını vírele kızını öldürele. ne yape ne yape düşmiş. onı vírdi öldürdi. bi de diyedile *feyat* vardı. belki sen adını işidmişsen. *ziyayo* yo adı *feyat* di. bi kere ředi ode *hizanlıdır* men diyem evi *tátvan* dedir ⁽⁴⁰⁾men ele bíleram. Bunun orde bi táne de hakimdir bi táne savcıdır bi táne de polismış. aһşem oğlan eve gelmemiş. қаһmıřle oğlani aremişle. oğlan gitmiş orde taһsinin içinde özünü vírmış. he bu diyedile arvadi iÇinmiş he doğridó. diyele yani ondan arvadi döğüşmişle. he gétmiş қаринíz úzından özünü öldürmiş he valla. ele genÇ genÇ taze evlenmiş. bi tek işağı var. yani bızdandır ode *hizan* terefinde. men babamdan tekem. tek tekem ne bacım ⁽⁴¹⁾var ne қарdeşim var. he anem bi kere anemde genÇti anem çoһ güzeldi anem benim kimi çirkín değildi. yo anem men çirkinem. aylov aylov o қadede men dınyade çekmişem. men inanmenem heş bi *allah* in қuli çeке. yo қаһr қаһr çekmişem dınya қаһrini da kızıme diyem vala anemde geldi bire anem genÇ anem çoһ güzeldi. anem evlendi üş táneде işağı oldi. şindi üş táne қарdeşim var. he he babamdan men tekem. babamdan men tek tekem. heç kımse yoһ. ⁽⁴²⁾babam gétti dađe vírdile. he men tek vardım. yiddi yaşındádım. bi kere o zaman haқ açından öledi. ele bızım malımız vardı. ele vardı ele vardı. daha қойın, daha ineg, daha ökíz heketen atımız áltındedi. ee kızıme diyem bız ordan geldöh birye. heppi o eşyayide heppi getirdöh birye. o eşyade heppi millet yédi síre mende dayilerimín yaninde қaldım. ki anem gétti men anemín yanine gétmedim. men gétmedim gétmedim. ne diyerem benim hama ⁽⁴³⁾bılmenem ğıyretliyem men. men dedim bu benim babam değil ben nasıl bunun evinde dírem. onde dírmedim. heç dírmedim. he dört táneде oğli vardı, bi kızıda vardı o herifin. ema herif yaşlıdi. *ziya*, *ziya қamber* belki tanyesen. o anemín yani şeyidi қeynetesidi. *ziyaonın* şeyidi. onın қumesinín adı *zimrete* di. oğlının adı bi táne *salih*, bi táne *sılhedin*, bi táne ferhadın, bi táne *fayık*. arvadin adide, kızının adide *mekbule*. ema қamber diyele *papşin*lidile. ⁽⁴⁴⁾sınre gittile *қomıs* 'e, anemgil *қomıs* ' te қaledile. síre onler қаhtile bi kere aneme bebehtlöh ettile. anemín üş táne işağı vardı. onlere vírdile, onlere hekaretle, anem geldi bi kere бірде ev yaptile. yani köyliler verile қарdeşleri verdile, vermişle o bináde o binálerde heppi қарdeşimđilindile ön bina verdile onlere he valla anem çoһ güzeldi çoһte míslimandi. ne diyerem gidedi işe bi tek odede Çalışedi çam sitesinde bi tek ode

bele özüne vermiştile orde ⁽⁴⁵⁾çay yapedi üŞ tane TığTor gidedile meğmur gidedile orde çay içedile geledile. adīde abledi *gulistan*'di adī belki tanyesán ben *gulistan*'ın kıziyem bi kere şindi ellī tene onın şeyi var onın telebesi var. oğlunun evinde de diyedi işahleri var ben onlerin ehmeğini şeni yemenem. heŞ kimseye de söylemedi eşyasi ayridi. he ki me'aşını aledi. hērbıimize ayri ayri aledi. özüne de ayri aledi. hema anahteri bele cebindedi gece gündüz pare aledi eşya aledi mİLlete veredi. anem yedi gün heste oldi genŞ óldi genŞti anem.

20

ANLATAN: Bedriye ALBAYRAK

YAŞ: 60

KONU: Karışık

YER: Merkez Konuksayar Köyü

⁽¹⁾*bedire albayrak*. atmiş yaşındeyim. *konuk sever köyü* evet. evet *bitlis*'e bağlı. düğünler önceden deflandi, defti. şimdilik saz ekibi var. kız görmeye gina insan nasıl, şimdilik görmeye gidiyo falan ele gidecektik. zati köyliyòh bız köylī şeyındeyiz. ondan sıra şuan kızım dınyede değişmiş yani. önÇeki kimi değil düğün. bız önceden hani bi alan vardi bızim caminin orde. bız düğün yaperdih kadınler ayri, erkekler ayri ve şindide ayri. şimdilik düğün saloni ⁽²⁾tuteşler. ondan sıra kızıme diyem herkes örf ádetine düğün yapeşler. kızıme diyem ondan síre yemek falan dağıteşler. kavurma, çaçık, pilav, túrli bu káder yani. yani örf ádet ondan sıra düğün iki gün iki gece bızim düğünimís devamı var. evet iki gün iki gece hem gece hem gündüz devamı var. kızıme diyem bu bitiyo. hayvacılıh. koyın var en çoh. indan sıra ekinde yaperler Sebze felan síre bu. sekiz, evlidışler. iki çıçòđim bekar, iki ođlím bekar. bírisi oğul ⁽³⁾ohye *maráş*'ta, birisi de evde ode şeye gidiyo önvesteye gidiyo. evet bal eline sírterler. bal bal eline sírterler şeye ta kápinin şeyinde giriş kápisinde. hani bide bi adettir hayırlisile *allah* şe etsin diye yani oğur getirir ele bide bárdah eyağının şeyine birahele o bárdahı gelin eyağni base oni de kırıyò falan böle. dame çıhartele tabi tabi oni çerez gelinin başine hani sağdoş var on işe edeler. damat atıyòr eni soni bi tábah kále onide gelinin başine he. fincan sóledim ⁽⁴⁾sóledim *ijla*. ben nasıl düğün yaptım. ben dört gün dört gece düğün yaptım he. ilk

oğluma *yalcín*'e evet. daħulli, zurnali, saz ekibi her şey vardi. tüm *bitlisleri*, tüm köyi, çevresi, bízim köy, hepsi içinde. vala teyi edemenem konuşem. vala kızım sağlıgım men diyem yerinde değil. ráhásızem. sağol bazan tansiyonum kaħıyo bazanda düşüyö. ondan síre kolum ağre, kolum ağre kızım. yaşlilik, yaşlılığ. men oğlum gidiyo ħerlisile ben üzüliyorum. nereye *pólanye*'ye. ⁽⁵⁾amin amin yavrum. *erdinç. ersinzati maraş* 'te ođul oħyede *pólanye*'ye gide. he *erdinç*birde. yo *yalçin* 'ın kızı gele, *fikiyiye*'nin kızı beni yalanız biraħmele. sendande. nasıl. amin men eskidan ne baħsedem kızım. geşmişini ben oni diyememki. keynenem önceki şimdilik bi keynene gözi gelinin elindedir. eskidan ele değildi. eskidan keynene ekmek vereydi verirdi, vermiyedi vermezdi zati ondan síre herkes çoçuğuni yanına aledi çekedi gözi kaledi ⁽⁶⁾keynenedin eline. verdisi verir vermedise *allah* razi olsun. dilsiz kimi Turerdim bi köşede eskidan böyle. şimdiki gibi değil. şimdi gelin keynene onun eline baħıyo, baħem bana bi bardağ çay, bi Tike ekmek verirmi verme. yani eskiden bu yoħti kızım eskiden gelin keynenedin eline baħerdi şimdilik kaynene gelinin eline baħe. insanın evladide değişiyö. çari getirdimi teyi o evlat anneyi taħme, babayi taħme, kardası bilme, kız kardasını bilme. ele ⁽⁷⁾değil? ee eskidan bu yoħti. bir ane nerde oturaydi evlatleri topliyedi yanlerine. ö anne diyerdi, ö anne diyerdi, ö anne diyerdi. şimdilik bu kalmamiş. kalmáz, kalmez. sön dinyadır, sönüçimiz bu. ölüm şeyine gettiğ kızım teyi *allahutealabizi* el eyaħtan etmesin, iman *kurama* ayırmásın. namerde de insani miťaç etmesin, bizi de *yarabbim*. ee şartlar orde. ale kızım. vala kızım edemenem, kolim ağre. çođ çođ titin ektim. gece yarisi kede siyin içindeydım tarleyi ⁽⁸⁾silyedim. fasulye ekirdim, patates ekerdiğ, gılınboz ekerdiğ, ne diyesen yapardiğ. bire kaderde ben siyin içinde tarleyi silemişem. gece tek başına. he. çalıştıredile, bız çalışedöğ. evladım için çalışedidđ, özüm için çalışedidđ, namerde miťaç olmesin diye çalışerdidđ. eski kadınler çalışhandi kızım. bu kadınler gibi bele tembellidđ yoħti. şimdilik yirmi dört saat eyađ eyağe atiyorsun, oturiyorsun, diye benim çayimi getirsınle, yemeğimi getirsınle bızlerde o ⁽⁹⁾yoħti kızım. evet bulaşığ makinesi yoħti, Çamaşır makine yoħti, fırın yoħti, süpürge makine yoħti kızım. iti yoħti bi zamanlerde ne diyesen var. var ođli var. yo valla valla göresen ha senin kıldığın namaz *bitlis* köy gibi ne temizdir ne temizdir. bulaşığ makineleri var, çamaşır makineleri var, bızdolepleri var. çođ temiz çođ. bide yatağ var önlerde insanın ekli Tírer. vallahi geçen gün getmişem kardasıım bel fitiħtan amályet olmişti miħtar *istanbuldan*. mendan ⁽¹⁰⁾iki kızım gettiğ bide oğlum dedim kardasııme gidem bi baş virem. sağolesen. ee *allah*'ın

nezeri istsinde ole *şebdiqadı geylan*maşallah evi diyedın çiçek kibidi. yatağı yatağı. zati eskidâde bızım köy temizdi. ee *bitlis*'ın bi meħlesidi bacım. mege *bitlis* hepsi bir değil. *allah* birdir. *allah*, *peğambersızdan* razi ole. mende kaħem gidem ebdast alem. nemázımı kılem.

21

ANLATAN: Sevim ÖZİŞ

YAŞ: 60

KONU: Karışık

YER: Başhan Köyü

⁽¹⁾laylon ayakabı, şalvarlı bi tane genş geldi. diyê teyze bilgisayar gelmiş şeye oħula dedi ne olursun sende gel dèdi. bi şey yap didi yani bi şey yoħ didi. bi şeyle konuşuyoz didi yani kaç yaşındasın falan. dèdim ben altmış yaşındayım. diyê torunların ne kadâr var? didim torunlatımda yirmi beş tene torunlarım var. tõe he onønla kafa buluyorum yani adamlar. kaç tãnede orda vardı ele bilKisáyar bende bilKisáyarın şeyini biliyorum ótúdüm yazdım ismimi. ⁽²⁾ne yaptisa artığ ğètti sen bu ğãzde git benim torunlarımın elinê *istanbul*'da. oda dèmiş ayy anneanneye baħ! anneanneye baħ diyeri dèmiş anneanne nerde? dèmiş ulaa anneanneye baħ dèmiş. ğãztede artığ habãrım olmedi ki. arħedan çekmişler ön değil. he onı öyle gönderdile oreye daha dedim men kimseye şey yapmıyım. yo yo ele şey olmaz. he *allah* kabul etsin, *allah* kabul etsin, sağol *allah* razi olsun. inşallah inşallah. valâ ben dört tene düğün yapmışım, dört ⁽³⁾tene düğün yapmışım. ğètmışim kendim kocemle, işte oğlumle ğèdip istemişiz, nişanını yapmışız eee Kıne gecesini yapmışız hepsini yani. yani anan bile buránın şeyini. başhan hılı merkeze bağlı orda şey var zaten tabelası burada da var orda da var. buránın ismi değişilmiyo değişilmiyo ħan oldığı için eski eser oldığı için birenin yani beşminare biraħtıle olmadı, ħandan taráf olmadı. hee ne yapağ işte valâ hoştú *bitlis*'den hoştú. *bitlis*'ın o çaħur çukurı o ⁽⁴⁾dağı adem çıħıp gezeme. halbuki orenin... men ğarolãrdanãm. valâ ğarolãrdanem canım. men *şöfor ali*'nin başisiyem. sen *siddè*'yi tanyedın? men *siddè*'nin görümcesiye. he vallaħ o tıpçı *osman*'ın baldızıyem. he he şey toħtır ya derine ğetsen hepsi aħraba, he vallâ. ee bâ yani ne yapıyosan sana

söyléyím. hayvanım yoħ öyle şeyi yapamam. eskidan vardı peee eskidan... ha eskinín sí yoħti kızım, yol yoħti kızım, gidedòħ deredan sí getíredòħ kızım, koyınlere sí ⁽⁵⁾veredòħ kızım, öķizlere sí veredòħ kızım, çerper toplíyedòħ kızım, kıaynenenín kırhísíndan gidípte ateşín önünde kendímízi kırítemedòħ kızım. he ee buğde biçerdíħ, ekin ekerdíħ, ee ot biçerdíħ, otí toplardíħ, koyınlere yem verírdíħ. bu şeleri çoħ yapmışız yani eskidan. koyın sağmağa giderdíħ, ayran çerhalyedòħ zatan bílesen onları hepsini yapárdòħ eskidan. şimdi olmişòħ hanım onun için el ayaħ getmiş he vallâ. hee otomotik gelinler, otomotik gelinler fışı ⁽⁶⁾çekesen öliğler, dırılóle. her gün piknikde, baloħle, koceleri ateş yahâr. vallah gerçekten öyledír. valla şimdi kocesi biraħme bi makine attığlarında koceleri diye ıyşş benim kırım yorıldı. vallah valla çoħ görê yav, bu kırı bu kıade iş görmesín ya, bi dudurín ya. eee eskidan valla yemin ederim öyle oluyoduħ yani sí getíre getíre dereden bu elbiselerímíz buzdan artığ yani canımızda değıldi böyle bízdan uzaħ tutuyoduħ. elbise elde yıħyedòħ getiredòħ çerşmenín ⁽⁷⁾önünde dírulyedòħ olmedi artòħ dayanemedòħ o ellerín önündán diyedile başínízi kıaşıyín. diyedi başínízi kıaşıyín geçê. ee geçermí ele bi sobe vardı ele şey vardı bele serili dayalı döşeli geledòħ sanki. ateşín önünde gidende kırhıdan aceba kıaynenemíz bi şey diyecaħ? aceba kıaynene bize bi şey yapecaħ? o nedir iş var, güç var, çocuħ gelê, erkek gelê, iştan gelele, hani yemek, hani menem ne. ode kıazanlarle yirmi beş núfus işiştedi. yemín ederím yirmi beş ⁽⁸⁾núfus bir evde, on dört yaşındadım. yoħ canım ben bura ayrı yapmışım, ayrıldıħtan sonra on iki sene yanda kıaldım ondan sonra ayrıldım. he he on iki sene orda kıaldım. *allah* senden de razı olsun. dört tene ama şeyímíz yoħti *hacı musa'nın* tanıyosun herkes *hacı musa'ı* tanıyor. yoħ canım yoħ canım o ğamağlıdò. benim kıayın pederím ağaydı. ee vardı yani diyesen yoħluħ bíz çekmişòħ değıl. her şey vardı artıħ bíze neyímíze Pişíredòħ yedòħ zatan. he valla ⁽⁹⁾her şey vardı yani, herífinoğlı yani köy şeyini yapmadi yo yo ğayatını. vardı ama üçyüz dört yüz tene koyını vardı. on iki tene büyük baş ğayvani vardı. dört tene ineKı vardı. yani varlığı vardı. vardı herkeste memnundi ama yerímíz böyle değıldi. satti sız onlar yédile. amceleri yédi zavallı. o gétti onlar yédile. he valla. valla öyledír kızım. ee be ne bi sene. valla kıayneneme elbisesını yıħyebilmedím, ağılyedím. o zaman kıaynenem çoħ şişmandı şeydi ⁽¹⁰⁾elbisesını yıħyebilmedím. hani şey sıħamedím biraħedím ağıyedím. tekıatım yoħti. he on dört yaşındeydím oni yapamıyodum. yirmi beş tenenín elbisesını gel yıħe baħám nasıldò. ya şimdi çorabı kızerem atele şelerin içine ya. kızım çorap atılmaz veresíz *allah* ğatırine,

makineye niye çorap atesíz. he sen eski kafasın, sen eski kafasın. he bize ele diyele. bide onun қоһsi niye elbiseye sınısın, onı oreye қоymeyın. ya sen eskıdan alışmışsın yıhemáye onun için ⁽¹¹⁾sen ele yapıyosun. he bu dört senedir iltaplı romatizma hastasıyım. valla yemin ederim yedi tene erkek benimle edemedi, yemin ederim yedi tene erkek geledi mendan edemedi. ee şimdi vallah birisi bele el vursa ben gidecam şeye dışecam he vallah. yermı ıaldı, yermı ıaldı, *avrupa* ıalmış odá diyedigötürecam *avruPa*'ya seni. dedim ıalmış eksik mendan. valla dedim *avrupa*'ya felan getmem. amin evladan canan he valla. *ıstanbul* ıalmedi, *izmir* ıalmedi, ⁽¹²⁾*ánkara* ıalmedi, *diyarbakır* ıalmedi, *van* ıalmedi, *eskişehir* ıalmedi daa hiçbi yer ıalmedi gezdim. ne kıader *allah* işte. zatán binbin tene şey çıharele diyesen zařa onlar yáretele. yav bi günü kızdış şeyde doştore kızdım, can hastanesinde. anřaráye şeyimi göndermişti talilimi göndermişti, talil geidi dedi negátif gelmiş. ee dedim bu nólacař hócama, dedi mezáre yav dedim hele bi ağzın here aç dedim noldı dedim ya. hele bi moral verin bize ya odá ele durdı ⁽¹³⁾man başti o zannede ne yape. dedim bi ağzın here aç yav dedim hele bi moral verin bize, hele bi şey söyleyin ha mezáre kıadar mezáre kıadar yané ee o kıadar ıstine durmán ne gerek var. tıttım hama negatifini attım yanine ála san dedim. hayır hayır negatif yanı pozítif, negatif yanı iyi çışmemiş. oldı oldı *izmir* olmaseydi olmişti kemik ııkıyordu. ya doğru doğru ellerim böyle yamılmıştu biliyomusun. onu biliyom. ellerim yamılmıştı, kemik ıışmıştı artış şeye ⁽¹⁴⁾erken şe yaptım ya hani. hehe erken. *izmir*'e gittim *izmir*'de man ilaç verdi, o ilaç çoş iyidi. onun ıstine yoř canım ne iyleşmesi ha şimdide yemesem... ne yapam kıahemiyom. ot benim anemi ağledi tabi öyle böyle değil ağır bi şastalıştır. o şeydan ıstedile ömer çoşkun mu ne, oğlım yüz milyon. sıçaş yo yo sıçaş çorábım yoştır? terliğim yoştır? oğlım getir terliği abenedan onlere, onlar işir. valla de valla de. yoř canım buz ben buz uyguluyorum. iltaplı ⁽¹⁵⁾soğuş ne kıade kıare gidiyorum kıar getiriyom dızlerime he. yoř canım sağol, *allah* mıradın vere. sağol *allah* razı olsun inşallah, amin amin seninde canım, çoş şükür. *sevım öziş. sevımsevım* soy ısmımız de *öziş. hıhı öziş. sağol allahsaa* mıradın ede, *allah* tutığını altın etsin inşallah. amin *allah* işin güçin ras getirsin inşallah. tarım yapıyoz bekle ekiyoruz, fasulye ekiyoruz bibek ekiyoruz, domates ekiyoruz ee ne bilim işte öyle şeyler. hee soğan valá millet ⁽¹⁶⁾ekiyor yani eskisi gibi ama ben değil bu sene bıraķ, dört denedir bıraķmıřım. ben yapamıyorum, ben bıraşmışım oni artış. benim birde gelen gelinim. maşallah canan evladan olsun. amin maşallah ama *allah* başme şey sen başme bele şeyime, sen gel

mením caníme sor, çeken bılır. he deđíl ama sen gel mením íçimdan sor, canımdan sor. amin senín canan evladan inşallah, ümmeti muhammede, amin amin valla her şeyde *allahtandır*. ya he he valla öyledir,⁽¹⁷⁾he valla benimde öyle. amin he valla öle olmeseydi, *izmir* üniverstesi olmásedydi men yani elim ayáđım hepi yamılmıştı. o bire, şimdi nasıl oldu biliyosun? *van*, *diyarbakır*, *erzurum* oreler hepi bele gezdım bişe yani bu êzállere çocuğ o kade pará döktiki onláre heçbi şe olmedi sanki. *tatvan*'a gettēđ bi özel hastane açılmıştı yeni. dēdi anne ben sana bi şey söyliyim dēdim söyle, dedi ba men yeni gelmişim benim birda bi şeyim yohtō bilmiyorum. gēt dēdi *izmir*'e⁽¹⁸⁾gēt dēdi üniversiteye dēdi bu dohtore get dēdi, o sana yardımÇı olur. he tabi canım tabi. gettim oreye bana üŞ tene ilaç yazdı oni şimdi hepi kesmişim iki tenesi kalmış. ee tabiî ki. dört sene, dört senedir evimi güzel görmüyorum. he valla *allah*'tan he, *allah* büyüktü. he valla mendan ziyadedir ya men nasıl isyan edem. valla çoğ şükür, çoğ şükür rábbime o vermiş bana sanki kimse vermemiş. valla tarledan geldım gece yattım daha kađamádım he. ee *başhan*'ın⁽¹⁹⁾siyi çoğ savuğ biliyo musun? karpizi atıyosun taki birda sızın burda sızın ore tabi. yoğ *eleman hanı*'ndan öteye büyük rehva. he he birási değil. vala güzel bu sene heçbi şey olmedi ya. he he doğrı ben birde değıldım. men *istanbul*'da serettım belediye reisimiz eyáđını kōmiştı şeyin ístine díređin ístine şeyini. halbuki ya kepçe kaldırmıştı oni. niye ne oldi bu yeddi metre men şimdiye kade görmemişdım, eskidan vardı. yeddi metre haa. men geldım bi şey yohti. he⁽²⁰⁾he canım benim üç ay. *allah* aşkıne he he doğrı şimdide he he doğrı doğrı doğridir. bu Senede yapmışle. benim bu şey ele ede çati ele ede. çatımız kapının öğüne döküle, bu çocuğte ate ate etmiş kále oreyi. arhe táref değil kapının öni bizi çoğ zorlē he ya. yoğ valla men sevmerem valla men sevmerem tembel ótüren erkekleri. valla doğrudur valla ele babası şe karayollarındadi bi ay gelmedi eve. yoğ emekli. he *hekkari*'ye gidedi⁽²¹⁾*yüksekova*'ya gidedi *van*'e gidedi gelmedi bir ay. ee o kádár ekini o karar şeyi be heppi elimdan yapedım. kimsenin yardımı yohti bana. ya ya kurban olem sana kızım benim. valla billa yani demesi ayıp Kırh teneke bekle kurutuyodum, on teneke beyáz fasulye kaldırıyodum kendi başıme. burde burde mením tarlem yuğarde dsi'nín yaninde. he ee tabiî ki éledir. ee san diyem yani ben ótürmiş bir şeyde değıldım. birden bire gece yattım. gele ácaba siyín içine⁽²²⁾tarle siliyodum ya. ee toprağtan ádam mikrop kapármı ya. ya ha birdá kaynağtan geledi geledi yanıme. *allah* aşkıne, yo valla bizim. *allah* aşkıne. valla kim valla bu kim bune bağ bu sefer kim bu ne verirse vermiyesiz ha. oni

bırdan aldırın, oni bırdan aldırın ne olırsın. yo yo yo he kimse aldırın oni. o hırhız orde hırhızlı yaptı oreyi batırdı. geldi bıreyi batırdı. şeyle beraber bir olmişle *vahido*'yle bir olmişle herkesin tarlesini, evini her şeyini aldile. ee be. yo ⁽²³⁾yo tapısız aa işte *dsi* bizim tarleydi. oqlım yo oni diyedile kim gelip elimizdan alaca he. bizde dedoh kim tarlemizi alaca kimse alemáz. *dsi* geldi göz yaşine bahmedan oni aldı. orenin yohti. he dedileki kim gelip aleca. yo yo yo *dsi*. ha ele aldı ba şimdide orde bi tene var onide polis şeyi ale emniyet ale. ore. he he gelinim gelinim. Diğeri kıızımdı. saqlol *allah* razi olsun. dert görmeyesen. ee tabi ki evin içinde sevgi şey olmesey. oh şükür rabbime. he ⁽²⁴⁾valla oh şükür. ee ne yapacam kim ne götümüş men götirem he. valla doğridir. tabi, dedile gelinleri yahsınle. biz getmiştöh diğey ocuhlerin yanine. gelinleri yahsınle. şe kayneneleri yahsınle. kaynene diyidile. türki söyledi bacım ne söyledi he. dedim vala ben bilmerem. diyele seni yahsın dedim tamam gelinlere sorun yo yo söyleyin kaynenenizi ya baam ne diyele size o didi yo vala o didi yo vala kaynenem iyidoh niye yahsınle. dört tene. inşallah sen ⁽²⁵⁾ge sen. biliyom biliyom. he ikinci he he. *allah* aşkine he valla doğridir. ba sizde tanıyorsunuz. artı yazımız oh hoş ole yazımız oh. hee. beyin yaşıyo mu? kimlerdansen oqlım? amin amin. he. *allah* razi olsun. he valla eledir

22

ANLATAN: MehmetSAVRİTAŞ

YAŞ: 60

KONU: Karışık

YER: Merkez Küllüce Köyü

⁽¹⁾ben atmış yaşıdayım. *mehmet savritaş, savritaş. külluce köyü*. merkeze baqlı evet. önce *tátvane* baqlıdi şuande merkeze baqlıdır. deqlıti evet. tamam edelim. düqlünler mesela öncedan tamam eSkiden eSkisini söylüyorum. eSkiyi. eSki şimdi eskiSi babayle hanım giderdi kızi görürdü ondan sıra gen gelip gidip görmezdi, gidip görmezdi yani babanın dediqliyey oluyodu yani. gen gidipte istemiyodu. babası istiyodu sonradan gidipte mesela ön ⁽²⁾beş gün yermi gün gön veriyodular. bı gonda düqlüne şe nişana geleceksin, bı gonda önbeş gön söra, bir ay söra şey gelin almaye

geliyosön. mesela bíz şerbet diyoruz yani, şerbetine geliyödu öndan söra şerbet bittiftan söra bi ay, üç ay, dört ay mesela bi zámán taniyödular o zámında gidip getiriyodular. gidip getirdihleri zámán mesela şey damá çıhiyödu damát damá çıhiyödu. eline bi tepsi veriyodular. tepside mesela şeker, para falan gelinin başına ⁽³⁾vuruyodular. ondan sonra gelini iÇeriye götürüyodular. götürünce mesela aħşeme kádár mesela gece yarisine kádár düğün, haláy çekiyodular. haláydan söra damádí iÇeri götürüyodular. iÇerden öndan söra herkes kendi evine damatda kendi evine. ee yani düğünü şu şekil evet. başhe meselá demek istediğiniz. köyde tarımcılıh bízde kaħmiş. bi yonca var. heyvancılıhle uğraşiyoruz. alti ay karın altinde kalıyoruz. alti ay karın altinde kalıyoz. meselá ⁽⁴⁾ne diyim sána. sáman kilosu şuande bir milyar. he toni bir milyar yani kilosi bin tl yani geçim kaynağı zor. hedından fazla zor. geçen sene evelki sene koyınler meselá koyınlárin durumu biraz nadiren iyidi fekat şu anda koyın gidiyör mesela çifti gidiyor altiyüz, yedi yüz bin líraya. seman kilosi bin mílone yani vatandaş çoħ mağdur durumda. valla geçim kaynağı biraz zor. mesela biraz feydealanması bu tókinin bire düşmesidir. bu tókinin bire düşmesi ode ⁽⁵⁾herkes fadalanmıyor. tabi ki arazisi olanlar faydalanıyor fakat onide vergileri çoħ fazlalaştırmışlar. he vergiler mesela adem var tarlesinde beş kuruş alecağı yoħ. kimki ekmiyorki alecağı olsínki ekimsiz yere mesela vergi geliyor. adem başi onbeş milyar, yermi beş milyar vergi geliyo. vatandaş bi yönde de öndande çoħ mağdur oluyor. yani şahsi adime de konişebilír míyim? ba mesela ben kendi adime konişeyum benim ön iki tene nífusum var. ⁽⁶⁾ön iki tene nífusum var. çoğı oħuyan. dışarde oħuyan var. bi tane de özírli çöçögum var. özírli çöçögum önceden maşını uç aylıh maşını ben alıyodum. soradan onın adine çevrilince onun adına kayd yaptıh iki senedir iki Pıçuh senedir *anħara*'ya gétmiş. hala ondan bi cevap alamadıh. ondan söra şimdi dün, evelsi gün çičöh şeye gétmiş iş nedó? sosyal yardımlaşmeye gétmiş orde söylemişle vallahi senin raporun iptal olmuş, iptal olmuş. yav dedim iki, iki Pıçuh ⁽⁷⁾ay zarfın içinden heç olmesee insan bir haberleşme yapmaz mı yani. bundan, bundan ibaret yani senin raporun iptal olmuş. şimdi yeni bir rapore gírmişiz ode diye martın yedisine áma herkes mena onalanmış. martın yedisinden sore verecahle. ayın onüçünde onın sınavı var. sınave girecah artıh raporsuz alacaħlar mi almayacaħlar mi onide bilmiyoruz. he kuredír biliyorum kure oldığını biliyorum áma. he mağTur durumda biraħıyo mesela rapori şimdi ⁽⁸⁾olmeyince şimdi orde de bi maná çıħaraçaħlar bi maná çıħaraçaħlar. ee zatan öyle zatan öyle. meselá bahane ariyolar bu de torpilli

olmeyen kişiler zatán gíremez men san bişe diyim yani kure diyolar kaç senedir men kendím şahsım lise mezunuyüm kaç sefer gírmişim ele kuralere mesela torpili olanler gírmiş bízim gibi mağdur insanlár gena ortade kalıyo ‘ayni ‘eyni devam ediyo. vala eskidande belêdi yani bízim memleket yani men başke memleketi ⁽⁹⁾kast etmiyorum. yani kendi *bitlis* hakli için söylüyorum yani birda torpili olanlar gèriyo, torpili olmáyan ele mağdur durumda kalıyor. evet başkamesela. benim on tane çicoğum var. *allah* razi olsun. evli bi táne var bi táne de *búrsa uludağ*’da oğuyor. son sınıf. sınıf öğretmenliğini oğuyor. saakat olanda liseyi bitirmiş fekat diğerkleride oğuyor. evet valla oğuyolar fakat yani bende geÇen sene başımdan emelyet olmişim yani çalışamıyorum yani ⁽¹⁰⁾durumum mağdur evet. mağdur yani benim başká bi gerilim yani mesela oninde üç aylıh bi maşı var onide kestiler yani durum şunda durumum mağdurdur efendím. üç ayde geçen sene beşyüzelli yani iki sene oluyo beşyüz elli alıyo evet. rapori teyzem şimdi *allah* kabul etmesín yani ben buni gerçek söylüyorum çicoğte kendisi birde sağ kolu yoğ, yüzde kırh vermişle. he yüzde yüz ben onegettím dedím hocem ba dedín hocem benim maddi ⁽¹¹⁾durumum yoğ keSine söledím *van*’de ropastaj yazdím dedím ba hocem benim mesela yazihane gelecağ gücüm yoğ. dedi ya *allah*’tan korh dedi. zatan çicoğun durumu belli dedi, çicoğun durumu belli. vallah bilmiyorum bah sağ kolu sağ kolu yoğ görebiliyosunuz evet. şimdi dedím men bu rapora girdím bu rapori alar almaz ben şimdi savcılığa verecem biliyo musun? evet yo zatan bellidir. çicoğte lise mezunını geçen sene ben oni polisler tarafında ⁽¹²⁾dersaneye gönderdiler. ben birde olmediğim için çicoğte bi gün gidiyo dersaneye iki gün getmeyodu. yanı çoğ zekidide fakat getmedi. evet sağ kolu pskolojik olerağde durumu iyidir pskolojik olarağ iyidir yani çalışkandır fakat *allah* razi olsun. işte şimdi ema süresizdir sürekli şer süreklidir. süreklidir şimdi süresiz olmuş olsedydi derdiğ yani iptal edebilirler ema able insan iptal ederlerse de önce bi haber gönderir, bi yazi gönderir. bu çicoği bundan bundan ibaret ⁽¹³⁾rapori iptal edilmiştir evet. şimdi şeye gírmiş imtihanlere gimiş atmış yedi puan almış. özürlü puanı efendím yo kps değılde bu özülüler arasında. vallahi şimdi şeyede get abla doğtorá gèttih dedím hocá bah durumí bundan ibaret dedi yüzde atmıştan fazla rapor veremem dedi yüzde atmış fazlá veremem çümki dedi devlet bundan bunláre iş vermek zorundadır dedi fakat gena söyledím ordá dedím hocem şimdi torpilli olmayan gíremez. şahsım adıme ⁽¹⁴⁾getiriyorum mesela benim kağer çalışkan olmayan adamlar şuan de müdür olarak emekli olmuşlar. müdür olarak emekli olmuşlar fakat benim torpilim

olmadığı nedeniyle ben heç bi yere geledim. sinávleri kazanıyodum sözliye gëriyodum sözlide eletiyodular. sözlidir kaç kaç tane sínave gërmişim kazanmışım şahsi adıme yani kazanmışım sözlide hepsini kaybetmişim. *allah* kábul etmesin bende o düşünce deyim. başke mesela söyledikleriniz Pi şey varsa. askerliği *anķara*'da yaptım. ondan sore bi ay sore şeye gëttim. üç ay yermi gündü bizim zamanımızda. sora da *adapazari*'na verdiler. *adapazari*'ndan sora da *anķarajusmat amerikalıların* içine verdiler. üç yer değiştirdim evet. orda *anķarada amerikalıların* içinde yaptılı öyle yanè. bizim zamánımızda on sekiz aydı acem birliği de dört aydı fakat şuande kırhbeş gündür. bizim zamánımızda üç tertip alıyodular fakát şuande beştir, altı tertip alıyolar. tebi zámánleri kısaltmışler. ondört ay çalışıyolar başke. evet başka bi şey. valla benim askerliğim çoğ güzel geçti yani. efendim on sekiz ay yaptım fakát bizim zámánımızda iki ay erken terhis vardı. izini olma, izin yapmayanlar, ben *anķara*'ya bağlı olduğum için ben geldim, benim arkadáşım mesela köylülerim başke yerde oldukleri için gelediler. evet bizim bölük kıomtani bize gönderdi dedi eğer be sütümle siz sütünüzle eğer geri çağırırlarsá zatan çağırırım, geri çağırılmazsá zatan çağırman dedi he. fakát bizim köylüler beraber gittiğimiz arkadáşlar vardı. onler mesela gelediler. onlere iki erken terhis vürmadı. benden sora mesela ben izin kúlandım da onler kúlanmedi. benden bir ay sore geldiler evet. *allah* razi olsun. bizim köylüler mesela geçimini çoği şuande mesela çoği heyvancılığ üzerinde. yani hayvana da, hayvanlar bu iki senedir bele durumlar çoğ mağdur. bazilerinde durumu çoğ mağdur. arazisi mesela şey. evet. arazileri mesela yole yapılı olmayán üzerinde arazi olmayán insanlar mağdur. fakát diğerlerinin durumu normaldir. yo benim adıme. bi dönüm yoğ. yermi dönüm işte benim adıme yapmışle ode dağın eteginde. onbeş yıldır, onbeş onaltı yıldır bu kader ekmemişim yani ondán bir kuruş pare almış değilim yani. eskidan ekiyodoh. buğday ekiyodoh fakát oda, sadece buğday. orde zatan şey gelmiyo. benim elimde olan zatan yoncá gelmiyo. o tapulidir. ode benim değil. ben şimdi gerçeğini söylesem benim adım biz benim babam eskiden, *başhan*'da oturanlar var, onlardan almıştı. sorada tapusunu çevirince beş, altı dört babam dört kardeştir. başkasının üzerine yapmadiler benim adıme yaptiler. dedim hedda buni söyledimde. dedim babam benim adıme yapmá. çümki on tane çicuğum var. benim bundán alecağım, biz on altı kardeşiz, on altı kardeşiz. dedim sen şimdi buni paylaştırsan bana yüz metre kare düşmez. şimdi devlet senin adınadır yermi dönüm senin adınadır oni benim yeşil kıartımı iptal edecekler. dedim şimdi benim yeşil kıartımı

iptal etseler ben artıh mesela hastaneye gétim geÇen sene mesela yeşil kartım olmemiş olsedi en azından on milyare yaħın pare ödeyeCektim. bu para nerdán getirecam hele *allah* biliyo zatan yoħtiki ödiyim yani. ha şimdi gerçeği ben gerçeği söylüyorum. şimdi bazi insanlár bazi kendí üzerlerine getirmiyolaş. ben gerçeği söylüyorum. babam oni benim adıme yaptı. yo valla şimdi olduħları için yeşil kartımı iptal etmediler. zatan bi arade çicoğun şeyini durdurdular, dediler senín babanın üzerinde yérmi dönüm arezi var ama bu arazi ba onbeş kişi şe onalti kişi benim babamın çicoğıdır. amcam torínleri, çicoğleride ben san diyem yani bu yérmi dönüm yú kişinin adına gèdiyor. tapu fákat benim adımedir. tapu benim adımedir fákat devlet diyo ki şunda senín adinedir. yani oni benim adime he. tapu benim adıme görüldüğünden şimdi bi yérmi benim adıme görülyor. şimdi ondan yüz ğram şey yüz metre kare düşüyo. yüz metre kare bile düşmüyo benim adıma. ondan sore bi ara çicoğun rapori *bitlis*' te durdurdular ben *istanbul*'deydım benim kardaşım onun adına dilekçe verdi. dilekçe verince tekrar oni iptal ettiler. çicoğun raporini *anķara*'ya gönderdiler işte iki senedir tèlefon açıyorum, dilekçe yazmışım yāni kendi adıma dilekçede iki üç sefer dilekçe yazmışım. o dilekçeden hiçbir baķani *fatmá şahin*'e dahil kendi adıma yāni şahsımla ben dilekçe yazdım çicoğun adına dilekçe yazdım. hiç bi cevap alamadım. şimdi gelince şimdi çicoğ gétmiş sormuş able çicođgétmiş sormuş demişle senín raporun *anķara*'da iptal olmuş. şimdi çoğ hoş geldiniz sefalar getirdiniz. gèdıpte bi çayımızı içmedan gétme.

23

ANLATAN: MecbureÜŞER

YAŞ: 60

KONU: Karışık

YER: Merkez Yumurtatepe Köyü

⁽¹⁾*mebure úşer*. men atmış, atmış yaşındeyem kızım. menim çoħtò çocuğum. alti oğlandış, üçte kız. sağol. he ya valla bi tane bėkarım var. senín kimi bi tane olsadi evlendirecaħtım. evlenmişsen sen? sen *allah* aşkı yoħtò orelerde bi tane getişem kız yoħtò tabi oğlim meğmurdu. oğlim şededir. meğmurdur. meğmur olárađ birde mehle başinde nedi adını unuttum ĥatırime gelme kızım. sigortá he. olò olebilir. bu *yumurte*

tepe köyi evet merkeze ⁽²⁾bağlıdı he. bíz düğünleri bazı var götürüle şeye o nede düğün salonüne götürüle. eSkileri kapının öyündedi düğün yapıyoruz. bíz bi dolmuş götüreröh, kız istiyeröh istedoğun zaman önce gideröh, göreröh sorá gideröh evin yoli veryosón vermiyosón dedise veriyoruz bíz gideröh. nişan götüreröh götür nişan ettoğön zaman getireröh düğüne sore gidecöh nişane gina işte bele düyün kapının öyünde yemek işmek davıl zurná tabi kadınler ayrı erkekler ayrı işte ⁽³⁾bele kızım. oğlí birdan konutlerden habı *bitlis merkez* valine yehídi babási evi orden ístedím bi tene de benim kocemín emisi kızi getirmiş one köydan. köydan de ‘aynisi gettiğ geldiğ, erebeyi tuttiğ, şenlik yaptığ işşallah birde yaptığı zaman sen birde kalesen seni de çağirecam düğüne. işallah, he he başım üstüne. ne zämandır herlisi *allah* ras getirsin. o zämane kade ölërem kalerem sağolesen *allah* razi olsın. işte beledó Kızım ne yapecağ. yo ⁽⁴⁾valla heyvancılığ degil bi iki inek baheröh, bahçe ekiriz. bahçe saleteliğ, Sebze, fasulye. işte bele bi şeler. tabi tabi, yüz tene kuzun, koyı vardi onleğ heppi satıK birde ötürdöh. oğlím tekele düşti tekeıldän şey oldí yapılē dört c oni tekeıldän attilē o zaman hele atmemişlerse heyvānımızı sattıK he. ele sattıK kalmış iki tene inek baheröh işte evde ötüreğöh. fasulye yemegi, kuru fasulye hoş geldín, hoş geldín. sen biraşmeseneki yalnız getsín heç sakın ⁽⁵⁾biraşmıyesen.o ne iş görüyo. esnaf iyi iyi inşallah. *allah* işin güçün raS getirsin kızım. işte beledó fasulye ekeröh, bákıle ekeröh odó, şalgam, şalgam biliyosun nedó bi güp Pişirem ge ye. he valla işte budur daha. eskidän biS ekmek Pişirédöh, sabah Pişirédöh aşşem sonrede yetmedi bize hema bi ekmek kalē yarine o ekmek kale yarine o ekmeği yemedilē kızım. taze taze olecağti hele bundan erkēn Pişirédöh evleye yédöh o eSki ekmeği heyvanlerin öğüne ⁽⁶⁾biraşediğ kimse yemedi şimdi heftede bi önde bi sire Pişirele topli. valla çocuklere başedöh heyvanlerede bahediz ginā çokmemişöh *allah*’e çoğ şükür. şindi şindi mıllete başesen heppi çokmişle tabi çalışmağ çoğ iyidó insaná geçide vardi, koyunde vardi. Kocemde vardi işte Kocemde getti rahmete. ölmüşlerinize sağolesen *allah* razi olsın oldi. dökğuz senedir rehmete getmiş. bende duğ arvadem birde máaşimde yohtó. ee yapele yapmedile vermedile dedí san ⁽⁷⁾yetē işte yetmede azdó. yo valla yetme başesen sidó, sı paresi yohtó, älektirikti şudör, budur yetme. borÇ borÇ borÇ, zam zam zam sonu gelmiyo valla feğir fuğäre öldile ne yapecağle evvelki kimi çalışme kimse san diyem söyliyem evvel çoğ çalışedile erkeklēğ kadınlēğ çalışedile heç umırinde deyildile hema bu zemande çalışmele zatan aç kalecağle kızım. çalışmağ olmesem hem ademede yarye hem de devlete de herbi şeyede

bol bol yersen ⁽⁸⁾içersen atersen ee kızım çalışımele iş çohtò ne yapecahle işte bízım köyde kaÇ ev var yerli yerinde ôtúrele on tene de çocuğleri var. ee nerdan gelecağ be. ha bu senín kıaynenendir o de emniyet etme sen kaçirecahsán ya. birağme seni ha oda gele diye beki kızımı aldı kaçardı o kaçirebile. bu senín Peşın birağme o de seni tute birağme sen olmişsen ne kızım. zeman eledò teyze kıurban ne yapecahsán. gece gündíz yatmedòğ kızım o zeman heçbi şey yohti kızım ne ⁽⁹⁾vardi elbiSe de eldan Tikèrdòğ, makine de yohti. gece kağedòğ çamaşır yıhyedòğ gece yari geceye kade yoldan bele yüryedòğ bele pinekliyedòğ. bi odenín içinde habu terefte inek, öküz; burde de tandúr; habırde de misafır geldise gelin birde yatecağ, misafır orde yatıyodi. iç içte be beni gelin getirdile misafır geldi. ee ne yapecağ nerde yatecağ. geldım köye, köy evi gördım damını gördım iki gün iki gece ağledım nasıl birde yaşyecam. babamgılın evi iki ⁽¹⁰⁾kağ nasıl yatecam, nasıl yapecam misafır geldi misafırın yatáğı orde yaptı kıaynenem orde yatti menım yatáğımi orde nedecağtòğ. he valla görıcı men Kıocemide tanımedım nere görıcı o zeman görıcı olecağti kıızler beğenecağti sıre oledi olmezdi one baba ne dese o olecağ he valla. heyy çoğ çoğ kıaynenem nasıldı kıaynenem biraz hama bele ôtúredım çocuğumi bile emzíredım vay sen ôtúrmişsen çocuğı emzíresen hele birağmedi emzíremde beledò diye ⁽¹¹⁾kıaynene gelin nasıldı kıaynene gelínin öğünde aha suğut ole be valla doğridò oğlım o zemanlar bu kadè ekmekte yemedòğ kıaynenenin yaninde Pişirdoğun zaman derdi Kızlerdi ode her gün Pişiredòğ çalıŞmağ çağ bele gidedòğ bu yolın ıstıne bu köye gidedòğ köydan ginā bölè dónedòğ hele övle olmedi geçi sağmağe gelirdòğ tendur yağmağe ekmeğı otur tendurın ıstında yaş ağherdi, ter ağherdi *allah* ım getti gelmesın *allah* aşkıne getsın gelmesın gettım ⁽¹²⁾*istanbul* e kızımın evine bağherem ÇamaÇur makinesi hele o zaman yeni çılmıştı. lāv bi ÇamaÇır makinesi bide sipürge ev älektirik sipürgesi bi miğyon verdım bi tene aldım Kıocemdan gizli Kıocemdan gizli aldım eniştene didım ağ nasıl götürecam eve enište kıizer, be ele bi şeler görmemiştile kıızedile kızım bi kere kaldi kaldi gelen zeman eniştesi one dèdi get işte sipürge almişem ordedir men almişem gótir. gètti ademın adem one dèdi sen sipürgeyi ⁽¹³⁾niye alesen kıadın ele olecağ eli áyağı heste olır bu sipürgeyi gótüresen. lāv eniştem gótürdi gètirdi torbáye birağti getırağ nē bu ele şeler nedò valla bi mèlyon vermişem ó zeman beş biğlik beş yüzdü binlik bi miğyardı bi mèlyondi kıızıme diyem men getirdım bireye dèdi valla ölesen evımın içine atmeyacağsán lāv bu nedò getirmişsen sen ÇamaÇır makinesi getirdın de *allah* ım *allah* razi olsın sen getirdın ee kızım ne hama kul kul şey vardi

torsil vardi hema pire ⁽¹⁴⁾de çohti. pire ele vardi, ele vardi. şimdi göresen heyvanler var gina heçbi şey yohtò. bele bit vardi milletler *mîtki* teráfından geledilē bízim ev çohtemízdi köydi de kıynetedòh yáni bízim ev çohtemízdi köydi de kıynenenemgíl temízdile titízdile hema evíndeki mısafír çıhtòğın zeman çohtvardi. hestelíh heç yohtibe ho bítín elíndan hani bi táne píre şimdi göresen bi altın veresen bi táne píre göremezsen. yo yo zatan köylerde he beğe köydan bíz ⁽¹⁵⁾evímizi getírmişòh bireye heç bu tereftedò kızım he he eskidan órdedòh sonre bu evímizi getírdòh bireye birde tarlámízín ístínde ev yapòh, getírdòh birye daha yeħındır işte. he didòh hepsi köydan gelmişle birelere dağítmişle kırbane işte şindi *allahe* çoht şikír temízdir kızım námazın kılesen niyazın kılesen o zemande námaz mámaz çohti kıuran oħumaħ çohti şimdi yoħ baħesen míllet savumış daha kímse kímseyi sevme. kímse kímседan (-14.20/21-) kızım ⁽¹⁶⁾hem o zeman bi ehmeğín olsedi hepsíne payléyedòh bi táne kırbít ataş yohtievín, köyín içinde gezedòh kímín evínde ateş gettise kúrektan gettiredòh ateşi yaħedòh sobe yohtiane kıurban alektirik yohtie Ćıraħti elimizde gededòh kıaranlíhti bízí öldíredile bíz tanémedòh. he çoht çohtmen diyerem diyerem kızım baħ sábahe kıade kıaħesen bide alektirik atesen odò işleri nedò kızım he heppi makine hepsi hástedòle vala kıáynene bi tene bele iğne vírmedi bi ⁽¹⁷⁾Ćayímizi için kıurban olem sen meni o kıade kıonıştırdın sağolesen *allah* razi olsín *allah* míradın göynínce versín kıadäsíz belasız kızım.

SÖZLÜK

- ‘áyan 2/36: Acık seçik olan, görünen.
ávere 6/33: Değeri düşük, işe yaramaz.
ağbeti 1/12: Akibeti.
ağbehtli 12/34: Şansli, talihli.
ağu 3/45: Zehir.
apar- 1/13: Götürmek.
ayli 15/8: Hamile kadın.
böhtan 11/23: İftira.
böyük 4/18: Büyük.
balöh 6/5: Balık.
bäle 2/41: Böyle.
başkıyan 12/31: Hamamda baş yıkayan kişi.
be mirát 1/7: Muratsız. Dilediği gerçekleşmemek.
beñri 1/21: Soba bacası.
bele- 6/6: Tarlanın etrafına çit çekmek.
beradayı 19/2: İşe varamaz.
beze- 5/8: Süslemek.
bezen- 12/51: Süslenmek.
bızav 19/22: İneğin yavrusu.
bi kıttò 1/5: Biraz. Çok az.
bibi 19/5: Babanın kız kardeşi, hala.
bitik 17/1: Büyü.
buhtan 1/20: İftira.
bulağ 13/23: Çeşme.
cālilh 17/25: Ermeni vatandaşlarının mezarlıklarına verilen isim.
cendeğ 1/22: Ceset.
cín 17/6: Omuz.
çöl 1/21: Eski evlerde perde ile ayrılmış, bulaşık yıkamak ve banyo yapmak için kullanılan bölüm.
çap- 3/52: Koşmak
çilezör 12/55: Gelişmemiş, zayıf, hastalıklı çocuk.
çılör 1/30: Sırılsıklam ıslanmak.
çırmağla- 12/7: Tırmalamak.
çırPot 1/7: Gözdeki çapak.
çorti 4/16: Lahana turşusu.
çüllen- 15/32: Çökmek.
dış 3/45: Düş, rüya.
daretli 12/32: Gayretli, çalışkan.
demdeğe 1/11: Sürekli. Her dakika.
deral 11/20: Tembel.
dığa 17/25: Ermeni vatandaşlarının erkek çocuklarına denir.
dınaz et- 6/14: Taklit etmek.
dıral 6/29: Tembel.
dij 6/15: Sivri, dik.
dombılı 15/8: Şişman.
dor 3/44: Sıra.
ema 6/5: Yaşlı kadınlar için kullanılan bir sıfat.
eşra 19/23: Yatsı namazı vakti.
eyesi 10/12: Sahibi.
eynat 6/11: İnat.
eyvan 11/30: Avlu.
ezizil 1/17: Sürekli ağlayan, uyumayan çocuklar için kullanılır.

fecir 3/44: Sabahın en erken saatleri.
Güneşin doğduğu an.
fer 3/50: Işık.
fodret 1/14: Rezil olmak.
gaP 17/14: İp.
gevde 3/50: Gövde, vücut.
gecal- 8/10: Baş dönmesi.
gesi 1/24: Giysi.
ğığ 10/9: Keçi dışkısı.
gija (gijik) 17/14: Saçların
darmadağınık görünmesi, iç içe
geçmesi.
ğijilde- 3/51: Ağlamak.
gılez 1/31: Ağızdan akan su.
gındılbek 6/4: Balık etli.
gongıl 6/29: Saç.
ğor 6/27: Mezar
görüm 9/12: Kocanın kız kardeşi,
görümce.
ğuman 9/13: Hiçbir şeyi olmamak. Bir
birikime sahip olmamak.
ğumsik 3/52: Yumruk.
gurgur baba 6/11: Gök gürültüsü,
şimşek.
güz 17/10: Sonbahar.
hašte 6/15: İşte.
heFsele 6/13: Sabır.
helbır 6/21: Elek.
helbir 15/11: Tatlı su kaynağı.
henek 10/10: Şaka.
henkíf 6/7: Denk, yaşıt.

hesir 6/39: Yere serilen, kamışlarla
yapılmış örtü.
hesút 6/8: Kıskaç.
heyali 6/16: Uslu, sesiz sakin.
hıphıter 6/10: Eli ayağı titreyen, yaşlı.
hof 3/52: Korkmak.
honçe 5/7: Bohça.
halaşor 1/10: Sıcak köz ateşi.
harse 17/25: Ermeni vatandaşlarının kız
çocuklarına denir.
hemir 4/1: Hamur.
herkendaz 1/10: Soba küreği.
hırsloh 1/4: Hırsızlık
hurdehaş 1/22: Çok dayak yemek. Yedi
darbelere dolayı kendinden geçecek
hale gelmek.
hurs 1/19: Sinir, öfke.
hardan 1/4: "Nerden?" manasında soru.
heylimin 1/17: Artık. Bundan sonra.
şakıl 19/10: Ceviz içi.
şambaş 6/27: Evin barkın yıkılışın
anlamında kullanılan bir kelime.
şapang 6/28: Eski evlerde evin içinde
alt kattaki kilere inmek için kullanılan
evin tabanında bulunan kapak.
şar 12/17: Kulağı duymayan, sağır.
şarese 1/18: Kocaman.
şartol 19/2: Patates.
şaşında 1/14: Başında. En üst
noktasında.
şilor 1/9: Yuvarlak.
şırap 17/17: İpek eşarp.

kırtnaḥ 1/19:
kīran 1/8: Bir tür hastalığa tutulmak.
kolos 6/20: Fes.
kotan 6/26: Gür, bol saçlar.
kufe 9/7: Su doldurmak için kullanılan kova.
kurdezan 1/9: İçerisinde yemek yoğrulan toprak kap.
kuri 3/48: Çok yaşlı.
kūrreder 1/12: Kötü hastalık, dert.
kurum 19/27: Sobadan çıkan dumanın karası.
kuşKane 8/9: Tencere.
kutuldi 6/2: Bitti, tükendi.
kuziḫ 3/47: Kambur.
kuzultkurt 6/19: Zehir, zıkkım.
tufaḡ 17/19: Ev, ocak.
tuşpalan 9/5: Süzgeç.
ıraḥ 13/29: Uzak.
ilan 3/50: Yılan.
ıraḥ 6/2: Uzak.
işemáḥ 7/7: İdrar.
izbandöt 15/4: Çok iri yapılı erkekler için kullanılan bir kelime.
jaḡ 6/32: Bölge turşusu kurularak yenen bir ot.
Kamáḥ 6/26: Baldır.
kāran 1/13: Toprak evlerde tavana yerleştirilen ağaç gövdeleri. Kütük.
Keveni 17/7: Evin her işini yapan, evdeki her şeyi bilen, her işiyle uğtaşan.
keçel 6/12: Saçı olmayan, kel.
kef 17/46: Köpük.
kefine 6/6: Neyse.
kefküfer 1/17: Çok dertlenip konuşmaktan dili damağı kurumak.
keftar 17/6: Cadı.
keleḫaş 8/14: Çok fazla pişmek, pişmekten hamur gibi olman yemek.
kelem 19/5: Lahana.
kelli fellı 15/3: İri yapılı ve uzunca olan kişiler için kullanılan bir ikileme.
kenger 6/32: Dağlardan toplanan, yemeği yapılan bir ot.
keryan 6/8: Kaşın gür ve bol olması.
kırkıt 6/7: Zıkkınlı.
kildan 9/7: Hama giderken hamam eşyalarını içine bırakmak için kullanılan kapalı bakır kutu.
Kılınboz 4/20: Şeker pancarı.
koka 17/20: Hıdırellez için yapılan tuzlu ekmekler.
Kotoş 15/7: Boynuz.
koyı 4/20: Kuyu.
kökür- 6/5: Susamak.
külḫan 6/40: Hamamda suyu ısıtmak için yakılan ocak.
kuncik 6/40: Kuytu, köşe.
kūrrg 1/16: Boğaz.
lape lape 13/15: Büyük büyük.
leçek 1/13: Kadınların saçlarını kapatmak için kullandıkları beyaz yazma.
leviñ 13/4: Çeşit çeşit.

leymon 6/6: Limon.
loloz 6/14: Büyük ve sivri kafalı olan.
m'eğde müris 6/13: Suratını asmak,
somurtmak.
mızır 1/9: Yaramaz.
mahsus 1/25: Bilerek.
mağrıp 12/53: Akşam.
mahana 17/15: Bahane.
meħäl 9/13: Heves, karşılık.
meħkül 6/16: Kendi halinde, içine
kapanık.
mecrefe 1/20: Evlerin damlarından karı
temizlemek için kullanılan bir alet. Kar
küreği.
mege 1/25: Sanki.
meğinde 5/16: Yemeğin kendi
buharında, kendi halinde pişmesi.
mehsus 6/10: Bilerek
melengot 6/7: Kadınların giydiği yarım
don.
mezar kelı 16/13: Mezar taşı.
mittar 1/19: Kötü, pis.
mikebe 1/21: Tavandan asılarak
kullanılan ekmek tahtası.
milâkap 14/10: Bülbül.
mişembe 4/9: Naylon.
nalın 1/26: Hamamda giyilen tahta
terlik.
nator 12/31: Hamada baş yıkayan kadın.
nefçir 16/11: Torununun çocuğu.
neks 1/26: Göğüs.
neve 6/22: Torun.
öge 1/27: Üvey.
öyünde 1/15: Önünde.
pağ 1/24: İyi.
paÇe 6/16: Pencere.
Pangor 1/1: Büyük taş. Kaya
partdan 1/25: Bir ağız dolusu.
pepiğ 1/21: Ayak.
perhenç 9/7: Yoğurt kabı. Yoğurdun
içine konulduğu bakır kap.
peş 12/37: Eteğin ucu.
Peşengi 6/19: Yol göstereni, başkanı.
Pijıldá- 1/11: Parlamak. Gözün
açılması.
pırçikle- 6/6: Çimcik atmak, sıkmak.
piroklen- 3/46: Çınlamak.
Pızık 3/50: Sivilce.
poğan 1/24: Mahalle, sokak.
pungal 6/36: Tavukların yumurtladığı
yer.
puta 17/32: Ağaç veya çiçeklerin kök
kısmı.
sı 1/14: Su.
seħi 1/27: Aptal.
sel 1/8: Üzerinde ekmek pişirilen sac.
sırge 6/20: Küpe.
síle 3/53: Söyle.
surısat 6/33: Tek başına kalıp sürünmek.
şıpane 15/4: Kapı eşiği.
şap 6/9: Altın gerdanlık
şaran 6/9: Çok altının olması.
şele 19/17: Sırt.
şele 3/50: Sırt, bel.

şer şeht 1/7: Yamuk yumuk. Eğri buğru manasında ikileme.
şırde 6/9: İnci ile yapılan takı.
şiklor 1/30: Dolu.
şilor: Can eriği.
şilten- 6/42: Şımarmak, kendini beğenmek, havalanmak.
şor 4/16: Tuzlu.
şor dotik 6/4: Tuzlu çörek.
şorek 13/7: Çok tuzlu.
TıḥTot 3/53: Doktor.
tıdire 1/13: Koskoca. Uzun.
tikme 6/17: Kadınların kafasına taktığı altın.
tortop 6/4: Yuvarlak. Etli butlu.
toy 6/19: Düğün.
toyloḥ 4/1: Düğünden önce, komşular ve aile arasında yapılan eğlence.
tuman 1/29: İç çamaşırı.
uşaḥ 1/17: Çocuk.
üz 4/12: Yüz.
vaşvan 16/20: Ağıt yakmak. Ağlayıp sızlamak.

tafal 1/32: Sessiz sedasız çocuklar için kullanılan bir kelime.
tentene 13/6: Dantel.
terence 1/21: Merdiven.
teşi 6/31: Yünü eğirmek için kullanılan bir alet.
teyi 1/12: Artık.
teymik 1/33: Tekme.
tez 3/44: Çabuk.

veḥayi 19/31: Kimsesiz.
yaḥşi 6/15: Güzel, iyi.
yalda- 17/7: Kandırmak, aldatmak.
yarme 19/1: Bulgur.
yèn 9/5: İn.
yırlá-: Nini söyleyerek sallamak.
yin 4/5: İnnek.
yiri 5/1: İri, büyük.
yuḥi 6/15: Uyku.
zeḥfıran 1/33:
zebele 15/4: İri yapılı, uzun.
zingılaf 5/6: İnek veya atların boynuna takılan zil

METİN DIŞI DERLENEN KELİMELEER

anşılıda-: anırmak.	ezazıl: Aklı yetmeyen.
aşif: Çapalamak.	fitat: İftar.
avlók: Evelek otu	fızırım: ıslık.
bekik: boğmaca.	ğav: adım.
belengaz: Zavallı, caresiz.	gır: saç kıran.
beroj: güneş, güneşlenmek.	göbelek: mantar.
bıldır: geçen yıl	gurábeş: Porsuk.
bızap: Buzağı.	gülyaz: Kiraz
bibi: babanın kız kardeşi, hala	ğabres etmek: nağra çekmek.
bibiç: Düdük.	helboğ: düğüm.
bilor: Kaval.	helizan: Solucan
borbor: Çok kalın ses.	heziran: Alıç meyvesi.
bump: çeşmelerde suyun aktığı yer.	heyali: Uslu, terbiyeli, sessiz.
cankeş: ağzısını, acısını belli etmeyen,	hure: bir taş çeşiti.
sineye ceken.	hurt: Şişman.
çapu: Alkış.	kınÇo: sinsi, uyanık.
çaput: bez parçası.	ğakil: ceviz içi.
çelepe: sulu kar.	ğandel: talan etmek.
çilitiğkan: Yapışkan.	ğarçın: Yabani armut.
Çıngır: Eski, yırtık elbise.	ğattar: İbik.
Çónege: Tosun, şişman.	ğırnaz: Cimri.
çölmik: kaplıca.	ğorbumb: Baykuş.
çömçe: kepçe.	ğort: Çukur.
çúr: sarışın.	ğovi: yabani, çekingen.
değirmi: Yuvarlak.	ğuncik: kuytu, köşe.
deyaz: Sığ.	ğuttuz: gagan.
düge: Buzağının büyüğü.	ğuze: sansar.
elhezzer: Aman dilemek.	ğúrş: ekşi.
erefáne : Piknik	heb: bir tane, tek.
eşra: akşam ezanı vakti.	helboğ: düğüm.

hesir: zavallı.
hivi: rica etmek.
huhu: hepten.
İlanKaç: Çiyan.
İlıştır: geçen yıldan önceki yıl.
ilman: Kaygan.
it dırseği: gözde çıkan arpacık.
jan: zıkkım, zehir.
jenk: karışık.
júji: kirpi.
kakaz: kekeme.
kelef: vücuta oluşan leke.
keşür: havuç.
kişav: kaçırmak.
kolom: yığın.
kösevi: uzun ağaç.
lâl: konuşma engeli olan.
lap: avuç içi.
levín: çeşit.
leyi: sel
lıhçor: pasaklı, pinti.
matişor: iltihaplı yara, dolama.
me´ez: Sabır
mefar: fırsat.
mıhım: bağlı, düşkün.
mıncılo: ufacık.
mıtrip: Çingene.
mıkle: melemen.
mij: sis.
mılorki: yavaş yavaş ilerlemek.
mısevşı: Mercimek çorbası.
nabal: vasiyet.

nehs: yaramaz.
nefçır: torununun çocuğu.
paço: öpücük.
pamp: pençe.
paşíf: sahur.
permaS: elle yoklamak.
pestaf: deste.
pireş: zavallı.
pırtık: kitap.
pıt: nokta.
pırhoz: pas
pıreş: zavallı.
pızar: kıvılcım.
pızot: çok kızgın, kor ateş.
poççık: kuyruk.
porağ: çok tuzlu.
porhang: dar geçit.
pun: yuva.
punçağ: salkım.
pungul: hafif.
reç: iz
rút: hiçbir şeyi kalmamaki tükenmek.
salor: kara erik.
sanç-: ısırarak, sokmak.
sapalağ: tokat.
sator: et doğramak için kullanılan büyük bıçak.
sillenmek: şüphelenmek.
sútal: işsiz, başıboş, serseri.
sümüdür: bulgur
şekkal: ayakkabı.
şepe: çığ.

şerik: akraba, çevre, tanıdık.

şorav: tuzlu su.

şorki: maden suyu.

tahunğ: tahtadan yapılmış kayak.

tavi: gecici, az, kısa süren yağmur.

telis: çuval.

terence: merdiven.

teşenek: vücutta gerçekleşen uyuşma,
karıncalanma.

tırÇik: çifte atmak.

tike: lokma.

tımçıkloz: çırılçıplak

tôsbağē: kaplunbağa.

üzikuli: yüzüstü.

vayvali: illaki, mutlaka.

yalakoz: yalnız, ancak.

yarme: bulgur.

yığınç: ısırgan otu.

yüngül: hafif.

zank: bir taş çeşiti

zank: bir taş çeşiti.

zerendaz: hamam havlusu.

zırnekadağ: nergis.

zingılav: çan

ziyankar: zarar veren.

KAYNAKÇA

Akar, A. (2012). “Muğla ve Yöresi Ağzlarında Şimdiki Zaman Biçimleri”. Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi, S. 4 (1), s. 1-12

Alkayış, M. F. (2013). “Dil Bilgisi”. Mustafa Durmuş (Ed.), Türk Dili Sözlü ve Yazılı Anlatım El Kitabı (ss. 129-144) Ankara: Grafiker Yay.

Araboğa Y. (2018). Bitlis İlinin Turizm Potansiyeli ve Yerel Halkın Turizm Olgusuna Bakış Açısı. Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

Arınç, K. (---). Bitlis Eren Üniversitesinin Kurulması Münasebetiyle Bitlis İlinin Eğitim Tarihi ve Eğitim Faaliyetlerine Genel Bakış, <http://bitliskentbellegi.com/home/pages/2/akademik>, Erişim Tarihi: 14.05.2019.

Arınç, K. (1995). Geçmişteki Önemi Azalmış Kent Yerleşmelerine Bir Örnek: BİTLİS, Atatürk Üniversitesi Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı:1: 67-95, Erzurum.

Ay, Ö. (2013). “Türkiye Türkçesi Ağzlarında Kullanılan Dönüşlülük Zamiri Üzerine”. Ağız Araştırmaları Dergisi. S. 7, s. 13-30

Aydın, M. (1992). “Aybastı Ağzı” (Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Azap E. Y. (2015). Osmanlı Belgelerinde Bitlis. Yayın No:5, İstanbul <http://bitliskentbellegi.com/home/pages/2/akademik>, (06.05.2019).

Banguoğlu, T. (1986). Türkçenin Grameri. Ankara: TDK Yayınları.

Barut C. (2013). Bitlis İlinin Ekonomik Kalkınmasında Turizm Arz Potansiyelinin Değerlendirilmesi.Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Baş G. (2010), Gelenek ve Gelecek Arasına Sıkışan Bir Tarihi Kent: Bitlis. HistoryStudies International Journal of History, 2(2):377-399.

Bayraktar, F. S. (2000). “Kayseri Merkez İlçe Ağzı” (Doktora Tezi). Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Beder Şen, R. ve Yurtkuran, S. (2004), Bitlis’te Yaşayan Ailelerin Sosyo- Demografik, Sosyo- Ekonomik, Sosyo- Kültürel Özellikleri ile Toplumsal Hayatta Törenin Gücü, Aile ve Toplum Dergisi, 2 (7). ISSN: 1303-0256.

Bitlis İl Milli Eğitim Müdürlüğü 2015-2019 Stratejik Plan, (2015). T.C. Bitlis Valiliği İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Bitlis.

Bitlis İl Yıllığı. (1971), Ayyıldız Matbaası, Ankara.

Bitlis İli 2017 yılı Çevre Durum Raporu. (2018). ÇED ve Çevre İzinlerinden Sorumlu Şube Müdürlüğü, Bitlis Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, Bitlis.

Bozkurt, M. F. (1977). “Kabil Avşar Ağzı”. TDAY-Belleten, Ankara: s. 205-261.

Bölük, R. (2018). “Serik Ağzında Ünsüzler”. Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10(30), 885-945

Bulak, Ş. (2017). “Tarihî Türk Yazı Dillerinde Şimdiki Zaman”. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. S. 9, s. 223-258

Buran, A ve Alkaya, E. (2012). Çağdaş Türk Lehçeleri. Ankara: Akçağ yay.

Buran, A. (1997). Keban, Baskil ve Ağın Yöresi Ağızları. Ankara: TDK Yay.

Buran, A. (2007). “Çağdaş Türk Yazı Dillerinde ve Türkiye Türkçesi Ağızlarında İkincil uzun Ünlüler”. II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni S.1, s. 1-15

Caferoğlu, A. (1963). “Anadolu Ağızlarında Konson Değişmeleri”. TDAY-Belleten, Ankara: s. 1-32.

Caferoğlu, A. (1964). “Anadolu ve Rumeli Ağızları Ünlü Değişmeleri”. TDAY-Belleten, Ankara: s. 1-33.

Coşkun, V. (1999). “Türkiye Türkçesinde Ünlüler ve Ünsüzler”. TDAY-Belleten, TDK Yay. Ankara: s. 41-50.

Demir, N. ve Yılmaz, E. (2011). “Ses Olayları”. Hülya Pilavcı (Ed.), Türkçe Ses Bilgisi (s. 74-105) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.

Demirdağ, E. A. (2019). “Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesinde Geniş-Gelecek Zaman Kipi Üzerine”. Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, 7(16), ss. 332-344

Doğan, T. (2008). “Salmas Ağzında Hâl Ekleri”. Turkish Studies International Periodical Fort he Languages Literature and History of Turkish or Volume 3/3, s. 319-344

Doğan, T. (2011). “Urmiye Ağızları ile Doğu Grubu Ağızlarında Ortak Fonetik ve Morfolojik Özellikler Üzerine”. Karadeniz Araştırmaları, S. 30, s. 107-122

Erdem, M. D. (2001). “Asarcık Ağzı” (Yüksek Lisans Tezi). Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Erdem, M. D. ve Bölük, R. (2011). “Kaş (Antalya) Ağzı Ses Özellikleri Üzerine”. Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 6/1 s. 411-452.

Erdem, M. D. ve Bölük, R. (2012). Antalya ve Yöresi Ağızları. Ankara: Gezi Kitabevi.

Erdem, M. D. ve Kirik, E. (2012). “Elbistan Ağzı (Kahramanmaraş Ağızları - II)”. Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 7/1, s.1043-1072

Ergin, M. (2009). Türk Dil Bilgisi. İstanbul: Bayrak Yayınları.

Eroğlu, E. (2015), Geçmişten Günümüze Sosyal Normlar, Akademik Bakış Dergisi, 50:299-308.

Ersoylu, H. (2000). “Türkçenin Bazı Yabancı Kökenli Kelimelerdeki Damaksı Genizsileşme”. İlmî Araştırmalar, İlim Yayma Cemiyeti yay. İstanbul: s. 97-104.

Ersöz, S. (2018). “Türkçede Göçüşme: Tanım ve Tasnif”. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi,7(4), s. 2189-2203.

Gülensoy, T. (1987). “Rumeli Ağızlarının Sesbilgisi Üzerine Bir Deneme”. TDAY-Belleten, Ankara: TDK Yay. s. 87-147.

Gülseren, C. (2000). Malatya İli Ağızları. Ankara: TDK Yayınları.

Güneş, B. (2012). “Karapapak/Tereke Ağzında İsim Çekim Ekleri”. Karadeniz İncelemeleri Dergisi, s. 161-172

Kalkan, U. (2006). “Türkiye Türkçesinde Hal (Durum) Kavramı ve Hal (Durum) Eklerinin İşlevi” (Yüksek Lisans Tezi). Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karaağaç, G. (2009). Türkçenin Söz Dizimi, İstanbul: Kesit Yay.

Karahan, L. (1996). “Yükleme ve İlgi Hal Ekleri Üzerine Bazı Düşünceler”. 3. Uluslar Arası Türk Dili Kurultayı, TDK Yay. Ankara: s. 605-611

Karahan, L. (1996). Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması, Ankara: TDK Yay.

Kayaoğlu C. (1967). Bitlis’i Tanıyalım, Yeni Desen Tic. Ltd. Şti. Matbaa, Ankara.

Kısa, O. (2018). “Güneybatı Anadolu Ağızlarında Şimdiki Zaman Eki” (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Koç, A. (2010). “Kelime Sonunda Ünsüz Türemesi”. Türkiyat Araştırma Dergisi. Konya: 47. s. 1-12

Korkmaz, Z. (1976). “Anadolu Ağızları Üzerindeki Araştırmaların Bugünkü Durumu ve Karşılaştığı Sorunlar”. TDAY-Belleten 1975-1976, Ankara: s. 143-172

Korkmaz, Z. (2007). “Nevşehir ve Yöresi Ağızlarının Şekil Bilgisini Belirleyen Temel özellikleri üzerine”. Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları Dergisi. 2(2). s. 492-501

Kök, A. (2016). “Modern Oğuz Türkçesi Diyalektlerinde Göçüşme”. 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum. 5 (15) s.406-430

Mansuroğlu. M. (1988). “Türkiye Türkçesi Ses Uyumu”. TDAY-Belleten 1959, TDK Yay. Ankara: s. 81-93.

Olçay A. ve Araboğa Y. (2018), Bitlis İlinin Turizm Potansiyeli ve Yerel Halkın Turizm Olgusuna Bakış Açısı, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 11(57): 946-961.

Olçay, S. (1995). Erzurum Ağızı. Ankara: TDK Yayınları.

Özçelik, S. ve Erten, E. (2005). Türkiye Türkçesi Dilbilgisi.

Özden, M. (2009). “Bilecik İli Ağız İncelemesi” (Doktora Tezi). Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özeren, M. (2016). “Kırgız Türkçesi Ağızlarında Hâl Eklerinin Kullanımı”. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi. 56, s. 739-766

Öztürk, İ. (2001). “Adilcevaz Ağızı” (Yüksek Lisans Tezi). Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Öztürk, Ş. (2004). Bitlis’in Su Mimarisi. Bitlis Valiliği Kültür Yayınları No: 12, Bitlis.

Sağır, M. (1995). “Anadolu Ağızlarında Ünsüzler”. TDAY-Belleten 1995, TDK Yay. Ankara: s. 391-409.

Sağır, M. (2008). “Türkiye Türkçesi Ağızlarında Ünlü Varlığı”. Turkish Studies-International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 3/3, s. 564-577

Seferbey D., İzmirlioğlu N. ve Güzel S. (2000). Bitlis İli Çevre Durum Raporu, T.C. Bitlis İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, Bitlis.

Serdar M.T. (2000). Rüyalar Şehri Bitlis. Bitlis Valiliği Yayınları Yayın No:..., Bitlis.

Serdar M.T. (2007). Bitlis, Bitlis İl Kültür Turizm Müdürlüğü Yayınları No:15, Tşof Trafik Matbaacılık, Bitlis.

Serdar M.T. (2013). Şehr-i Bitlis, Bitlis Belediyesi Kültür Yayınları Yayın No:1, Bitlis

Serdar M.T. (2017). Bitlis Erenleri 1, Bitlis Valiliği Kültür Yayınları, Ekim Ofset, İstanbul.

Sönmez, M. R. (2007). Bitlis İli Turizm Envanteri ve Turizmi Geliştirme Planı. T.C. Bitlis Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Bitlis, ss:17-78.

Şahin, H. (2009). Eski Anadolu Türkçesi. Ankara: Akçağ Yayınları.

Şengel, Ü. (2015). Bitlis İlinin Kalkınmasında Turizmin Rolü:Yerel Paydaşlar Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Şimşek, E. (2003). Anadolu’da Yağmur Duasına Bağlı Olarak Oynanan Bir Oyun: “Çömçeli Gelin”, Milli folklor Dergisi, 15(60): 78-87.

Tekin, T. (1995). Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler. Ankara: Simurg Yayınları.

Timurtaş, F. K. (1977). Eski Türkiye Türkçesi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Tosun, İ. (2012). “Tunceli Yöresi Türkmen Ağızlarının Özellikleri” Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/3, p. 2455-2480. Ankara.

Tosun, İ. (2016). Ardahan ili ağızlarının ses ve şekil özellikleri, Ankara: Payda Yayıncılık.

Uluer C. (2009).Bitlis İli Turizm Potansiyeli: Özel Ve Kamu Sektör Yöneticilerinin Kanaatlerinin Araştırılması.Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Uysal, İ. N. (2011). Karaman İli Ağızları ve Anadolu Ağızları Arasındaki Yeri. Karaman: T.C Karaman Valiliği.

Ünlü, E. (2015): “Gümüşhane İli Şiran ve Köse İlçeleri Ağızları” (Yüksek Lisans Tezi). Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Vural, H. ve Böler, T. (2012): Ses ve Şekil Bilgisi. İstanbul: Kesit Yayınları.

Yağız C. (2016).Bitlis'in Kültürel Tarihçesi, Bitirme Tezi, Bingöl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Bingöl.

Yapıştırın, C. (2013), 19. Yüzyıl İkinci Yarısında Bitlis ve Tütün, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yavuz, K. Yetiş, K. ve Birinci, N. (2006): Türk Dili ve Kompozisyon Dersleri. İstanbul: Bayrak Yayınları.

Yavuz, S. (2012). “Karakeçili Ağzı Ses Bilgisi (Ünlüler)”. The Journal of Academic Social Science Studies,International Journal of Social Science, Volume 5 Issue 5, s. 335-351

Yeşilkaya, M. (2007). “Gerger Merkez ve Köyleri Ağızları” (Yüksek Lisans Tezi). Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Zülfikar, H. (1978). “Van Gölü Çevresi Ağızlarının Özellikleri”, Ömer Asım Aksoy Armağanı, Ankara: s. 297-317.

İnternet Kaynakları

<http://www.bitlistso.org.tr/Bitlis/tabid/12498/menuad/cograf/Default.aspx>, Erişim Tarihi: 24.04.2019.

<http://www.bitliskulturturizm.gov.tr/TR-56204/tarihce.html>, Erişim Tarihi: 29.04.2019

<https://bitlis.tarimorman.gov.tr/Menu/17/Ilimiz-Hakkinda-Genel-Bilgiler>, Erişim Tarihi: 07.05.2019.

<https://mgm.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler-istatistik.aspx?m=BITLIS>, Erişim Tarihi: 07.05.2019.

http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059, Erişim Tarihi: 13.05.2019.

<https://bitlis.meb.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 15.05.2019.

<http://www.bitliseren.edu.tr/sayilarlabeu.aspx>, Erişim Tarihi: 17.05.2019.

<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bitlis/kulturatlasi/evlenme-gelenekleri768531>, Erişim Tarihi: 25.05.2019

<http://www.bitlistso.org.tr/Bitlis/tabid/12498/menuad/gelenek/Default.aspx>, Erişim Tarihi: 25.05.2019

<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bitlis/kulturatlasi/dis-hedigi-gelenegi873049>, Erişim Tarihi: 28.09.2019

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı	Nejla YAŞURGAN
Uyruğu	T.C
Doğum yeri ve tarihi	Bitlis / 24.10.1988
E-Posta	nejlaysrgn@gmail.com

Eğitim Derecesi	Okul/Program	Mezuniyet Yılı
Lise	Bitlis Lisesi	2005
Üniversite	Adıyaman Üniversitesi	2013
Yüksek Lisans	Adıyaman Üniversitesi	2019

İş Deneyimi, Yıl	Çalıştığı Yer	Görev
2016-2019	Bitlis Final Temel Lisesi	Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni

Yabancı Dil	İngilizce
-------------	-----------